EDUCACIÓ I CULTURA POPULAR

CONCLUSIONS I EXPERIÈNCIES DEL FÒRUM D'EDUCACIÓ I CULTURA POPULAR

BARCELONA 26-28 GENER 2018

SOM CULTURA POPULAR

DEL 25 AL 28 DE GENER DE 2018
SANT ANDREU - FABRA I COATS

FÒRUM D'EDUCACIÓ I CULTURA POPULAR

Recreació dels valors
de la cultura popular a l'educació
en xarxa amb la societat

Generalitat de Catalunya

Ajuntament de Barcelona
BARCELONA CULTURA

Barcelona, setembre de 2018

© d'aquesta edició: Generalitat de Catalunya i Ajuntament de Barcelona
© dels textos: dels autors
© de les fotografies: Pep Herrero
Disseny gràfic: Ajuntament de Barcelona i Comitè Orgnitzador del Fòrum
Maquetació i adaptació gràfica: Diana Casamor

Document accessible des del web http://cultura.gencat.cat/ca/departament/estructura_i_adreces/organismes/dgcpt/07_publicacions/edicions-singulars/

L'ús dels continguts d'aquesta obra està subjecte a una llicència de Reconeixement NoComercial-SenseObraDerivada 4.0 Internacional (CC BY-NC-ND 4.0) de Creative Commons. Se'n permet la reproducció, distribució i comunicació pública sempre i quan no sigui per a usos lucratius i no es modifiqui el contingut de l'obra. Per veure una còpia de la llicència, visiteu <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/deed.ca>

FÒRUM D'EDUCACIÓ I CULTURA POPULAR

Comitè Impulsor

Generalitat de Catalunya: Departament de Cultura (Direcció General de Cultura Popular i Associacionisme Cultural), Departament d'Ensenyament (Secretaria de Polítiques Educatives), Departament de Governació (Direcció General d'Afers Religiosos), Departament de Presidència (Institut Català de les Dones), Departament de Treball, Afers Socials i Famílies (Direcció General de Joventut)

Ajuntament de Barcelona: Àrea de Drets de Ciutadania, Cultura, Participació i Transparència

Institut de Cultura de Barcelona: Direcció de Proximitat - Servei de Cultura Popular (ICUB)

Consorci d'Educació de Barcelona

Institut Municipal d'Educació de Barcelona (IMEB)

Corporació Catalana de Mitjans Audiovisuals (CCMA)

Federació d'Associacions de Mares i Pares d'Alumnes de Catalunya (FaPaC)

Federació de Moviments de Renovació Pedagògica de Catalunya (FMRP)

Programa de Millora i Innovació de la Formació de Mestres (MIF)

Consell d'Associacions de Barcelona (CAB)

Consell de l'Associacionisme Cultural

Comitè Organitzador

Rosa Canela, Elisenda Estany, Jordi Puig i Martín, Jordi Quintana, Noèlia Sanz i Ramon Serinyà

Comitè Científic

Maria Andreu, Jaume Ayats, Miquel Àngel Aragón, Víctor Baroja, Pau Benavent, Sílvia Borrell, Marifé Calderón, Judith Calvo, Jordi Calvet, Amadeu Carbó, Albert Casals, Ariadna Casas, Gemma Draper, Joana Ferrer, Pep Fornés, Mercè Gisbert, David Guàrdia, M. Antònia Guardiet, Jordi Homar, Agustí Iglesias, Anna Jarque, Jordi Juanico, Dolores Juliano, Jordi Lara, Alberto López Bargados, Àngels Martínez, Núria Miró, Nasi Muncunill, Ramon Peris-March, Ester Plana, M. Antònia Pujol, Imma Pujol, Jordi Quintana, Andreu Ramis Puiggros, Dora Rodríguez, Marta Rovira, Quim Rutllant, Quim Serra, Laia Servera, Carme Tierz, Oriol Toro, Jaume Trilla i Xavier Úcar.

SUMARI

Salutació 9

Presentació 10

Ponències 13

Eix 1. Quina cultura popular? 20

Subeix 1.1. La definició de cultura popular 20

Subeix 1.2. Relació entre educació i cultura popular 26

Subeix 1.3. Identitat i cultura popular 33

Subeix 1.4. El valor social de la cultura popular 39

Eix 2. Cultura popular i societat plural 47

Presentació 47

Subeix 2.1. Les diverses cares de cultura popular 49

Subeix 2.2. Cultura popular, inclusió i diversitat 58

Subeix 2.3. La incorporació de noves expressions de cultura popular 63

Subeix 2.4. Cultura popular, pluralitat religiosa i laïcitat 70

Subeix 2.5. La cultura popular en les entitats i associacions (com a educadores) 76

Eix 3. Cultura popular i mitjans de comunicació 85

Eix 4. Cultura popular i sistema educatiu 96

Presentació 96

Subeix 4.1. L'adaptació de les expressions de cultura popular al món educatiu 99

Subeix 4.2. La cultura popular en l'educació infantil, primària i secundària 105

Subeix 4.3. La cultura popular en l'educació post obligatòria 114

4.3.1. La cultura popular al batxillerat 114

4.3.2. La cultura popular a la formació professional i ensenyaments artístics 116

Subeix 4.4. La cultura popular i la comunitat educativa 125

4.4.1. La cultura popular, l'entorn i la comunitat educativa (plans educatius d'entorn i Servei Comunitari) 125

4.4.2. La cultura popular i les associacions de mares, pares i famílies d'alumnes 130

Subeix 4.5. La cultura popular en l'educació en el lleure 134

Subeix 4.6. La cultura popular en la formació dels educadors i educadores 140

Resum i aportacions al Fòrum d'Educació i Cultura Popular 147

El Panoràmic, avançament de resultats sobre les entitats culturals 155

Estudi "Les escoles vinculades a les bandes de música a Catalunya" 161

Experiències 166

1. Els centres educatius i les ampa 167

1.1. Apadrinem el nostre patrimoni: Ball de Gitanes de Rubí. Escola Montessori de Rubí 167

1.2. Apadrinem el nostre patrimoni: la Fia Faia. Escola l'Albiol de Sant Julià de Cerdanyola 172

1.3. Tocant el cel amb la mà. Institut Francesc Vidal i Barraquer de Tarragona. 177

1.4. Gegants i gegantons també van a l'escola. Col·legi Sant Domènec de Tarragona 182

1.5. Participació de l'Escola Mestre Agustí Barberà en la Festa del Mercat a la Plaça amb una parada de sabó artesanal. Escola Pública Mestre Agustí Barberà d'Amposta 187

1.6. El seminari de cultura popular a les escoles de Cervera. Agrupació Seny Major i Servei Educatiu de la Segarra 191

1.7. Flabiol i tamborí versus flabiol de cobla. Escola i Conservatori Municipal Mestre Montserrat de Vilanova i la Geltrú 193

1.8. El flabiol a l'escola. Escola La Trama, Escola Floresta i Escola Can Deu de Sabadell 196

1.9. Del Raval a Sarrià... Dues experiències d'ensenyament de música tradicional. Fundació l'Arc Música: EMM Can Ponsic i Xamfrà Centre de Música i Escena del Raval (Barcelona) 200

1.10. Trobada de música tradicional del Ripollès. 206
Servei Educatiu del Ripollès

1.11. El taller de música popular. 210
Col·legi Sant Ermengol (Andorra la Vella)

1.12. La glosa com a eina educativa. 213
Associació Cor de Carxofa

1.13. La Corrandescola a Vilafranca del Penedès. 217
Escoles de Vilafranca del Penedès

1.14. MusicTAC: Giravoltes. 222
Centre de Recursos Pedagògics Vallès Oriental I

1.15. Trobada de gegants i capgrossos d'escoles de Catalunya a Mataró. 227
Escola Anxaneta de Mataró i AMPA Escola Anxaneta de Mataró

1.16. Trenta anys de Festa Major a les escoles de Sarrià. Una vivència compartida. 231
Escoles de Sarrià.

2. Els ajuntaments 234

2.1. Maleta didàctica de patrimoni d'Alcarràs. 234
Ajuntament d'Alcarràs

2.2. Tallers pedagògics per a grups amb diversitat funcional. 237
Ajuntament de Barcelona. Institut Municipal d'Educació i Institut de Cultura

2.3. Publicació: Els gegantons de les escoles de Barcelona. 241
Ajuntament de Barcelona. Institut Municipal d'Educació i Institut de Cultura

2.4. El fanalet per anar a rebre els Reis d'Orient a la cavalcada. 245
Servei de Cultura i Servei d'Educació de l'Ajuntament de Sabadell

2.5. Els nois i noies tenen la paraula: construïm la Festa Major 249
Servei de Cultura i Servei d'Educació de l'Ajuntament de Sabadell

3. Les associacions culturals 253

3.1. Mercat de la Joguina d'Olot. 253
Associació d'Olotins Amics del Porc i del Xai (AOAPIX)

3.2. Treballem la Festa Major a l'escola. La Festa Major de Tàrrega. 259
Associació Cultural Guixanet

3.3. Ball de bastons a les escoles de primària. 263
Associació Institut de Promoció de la Cultura Catalana (Barcelona)

3.4. La cultura popular creada des de l'escola pública. 267
Associació Cultural Botafocs (Castelló de la Plana)

3.5. El conte com a eina de transmissió de la cultura tradicional. 271
Coordinadora d'Entremesos de Cultura Tradicional i Popular Catalana de Sant Cugat del Vallès

3.6. La Colla Castellera de la Canalla Lectora. 274
Coordinadora de Colles Castelleres de Catalunya

3.7. Revesses (enigmes musicals) a les escoles. 276
Confederació Sardanista de Catalunya, Unió de Colles Sardanistes de Catalunya i Associació Revesses.Cat

3.8. Activitats de teatre adreçades al jovent. 280
Associació Teatracció.

3.9. Dansa a l'escola, un projecte per posar la dansa tradicional a l'abast de les escoles. 283
Esbart Català de Dansaires

3.10. Joc i escola: un binomi necessari! 286
Cia de Jocs Anònima.

Annexos 290

Material gràfic 291

Bibliografia 297

Salutació

La paraula clau d'aquest Fòrum d'Educació i Cultura Popular del qual avui presentem les actes és la relació, entenent per relació, la comunicació o connexió entre dos mons que sovint han estat distanciats però que en definitiva un beu de l'altre.

Les comunicacions i ponències viscudes al Fòrum ens posen de manifest com la cultura popular entra a la comunitat educativa com a font d'inspiració, de creació, de cohesió i sociabilitat. La voluntat de molts centres educatius, centres d'esplai, ajuntaments, associacions de mares i pares han demostrat com la sociabilitat dels infants millora quan la cultura popular entra a formar part del seu dia a dia.

És imprescindible posar tots els infants en contacte amb la cultura popular que els envolta i de la qual poden participar lliurement als seus pobles i ciutats, és imprescindible que coneguin les entitats i el teixit associatiu que tenen més a la vora de la seva llar i és important que visquin experiències que els connectin amb els seu espai comú de participació ciutadana. Qui no coneix no accepta, no estima i no es preocupa de la seva preservació i continuïtat i aquest fet és el més rellevant que ens han posat de manifest les ponències i taules rodones que al llarg d'una setmana han tingut lloc al Fòrum amb experts dels dos mons i participants d'arreu del país.

El Fòrum d'Educació i Cultura Popular impulsat pel Departament de Cultura i d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya conjuntament amb l'Ajuntament de Barcelona ha estat la ocasió de treballar de forma transversal amb altres administracions d'arreu de Catalunya.

Cal destacar també que un dels valors del Fòrum ha estat el d'haver sabut relacionar bona part dels actors de la cultura popular i l'educació. Per una banda, el comitè científic i coordinador dels eixos temàtics que han omplert de contingut les jornades, però, per l'altra, hem escoltat la veu dels qui participen activament al llarg de l'any en activitats que relaciona els dos àmbits

Per què doncs un Fòrum d'Educació i Cultura Popular? Calia crear un espai on es poguessin relacionar experiències, persones, mètodes, idees, enfocaments diferents, projectes innovadors, etc. Les conclusions i les actes ens hauran de permetre detectar quins son els nostres punts forts però també saber en quins camps ens cal avançar i millorar.

Gràcies a tots els que amb el vostre treball i esforç heu fet possible aquest Fòrum i als que hi heu participat.

M. Àngels Blasco i Rovira

Directora general de Cultura Popular i Associacionisme Cultural

Presentació

L'escola és un espai privilegiat on abordar la cultura popular, i la cultura popular és una eina de gran valor per a l'escola. Però la relació entre escola i cultura popular encara va més enllà: l'escola és cultura popular, i la cultura popular és escola. Així doncs, la justificació de la necessitat d'un Fòrum d'Educació i Cultura Popular (parlem d'educació, i no pas d'escola, per posar èmfasi en la dimensió transversal del fet educatiu, i així fer evident que no ens referim a "escola" en sentit restrictiu) semblaria innecessària. Però no és cert. És necessària, perquè si bé escola (o educació) fa molts anys que caminen plegades, també cal admetre que no sempre han sabut o pogut trobar llocs i moments on mirar-se, on observar-se, on qüestionar-se, on pensar-se. I que, si els han trobat, molt sovint ha estat en espais compartits amb altres reflexions, o vinculats ben bé a dimensions particulars o territoris concrets. Una trobada d'àmbit nacional, que aplegués l'educació en la seva transversalitat, i la cultura popular en la seva diversitat, i es dediqués només a això, encara no havia esdevingut fins ara. Per això era necessari, encara més, celebrar-la.

Quan va començar a caminar el Fòrum d'Educació i Cultura Popular? Es fa difícil de dir. En la primera trobada del SOM Cultura Popular, celebrada l'any 2016, ja es va plantejar l'interès i l'oportunitat d'obrir una reflexió com aquesta. Potser podríem situar aquí la primera passa del Fòrum. El que està clar és que el tret de sortida en ferm foren les converses entre en Lluís Puig, llavors director general de Cultura Popular i posteriorment conseller de Cultura de la Generalitat de Catalunya, i en Francesc Fabregat, cap de Cultura Popular de l'Institut de Cultura (ICUB) de l'Ajuntament de Barcelona. Unes converses que van fructificar perquè eren, alhora, unes converses entre amics, unes converses entre apassionats de la cultura popular, i unes converses entre responsables polítics de dues institucions públiques del país. De fet, el paper de les institucions en l'impuls i l'èxit del Fòrum han estat fonamentals. No només els organismes relacionats amb la cultura popular del Govern català i l'Ajuntament barceloní s'hi han implicat a fons, també ho han fet els organismes del món educatiu. Aquesta ha estat una de les riqueses del Fòrum: el món de la cultura popular i el món de l'educació hi han participat en peu d'igualtat, i amb la voluntat de dialogar i mirar-se de fit a fit. I això inclou també les entitats d'una i altra banda: la seva reacció entusiasta a la proposta va ser la confirmació que el Fòrum caminava en la bona direcció.

Per què un Fòrum? És evident que calia un espai de trobada. D'experts i d'activistes. De mestres, i d'alumnes. De gestors públics, i de la ciutadania. De membres de colles de cultura popular i de membres de les associacions de mares, pares i familiars d'alumnes de les escoles. I un Fòrum això ho facilitava: un espai de diàleg, debat i participació. I en el marc incomparable del SOM, que és, com ell mateix es presenta, "un autèntic trànsit d'idees i d'informació". Per a l'organització, es va partir de tres nivells de responsabilitat: en primer lloc, es va constituir un comitè impulsor, format per les entitats i administracions que impulsaren inicialment el projecte. La funció d'aquest comitè fou l'establiment dels objectius del Fòrum, i fer-ne el seguiment. En segon lloc, es va constituir un comitè científic,

amb la funció de vetllar per tal que els continguts del Fòrum responguessin a les necessitats reals i actuals del món cultural i educatiu. Finalment, i en tercer lloc, es constituí un comitè organitzador, amb la funció de dinamitzar i articular tot el procés del Fòrum. La tasca de tots tres s'inicià a principi de curs, quan el Comitè Científic començà a treballar la proposta d'eixos temàtics i subeixos que havia d'estructurar el Fòrum. Un cop determinats, es buscaren coordinadors i coordinadores d'eix, i aquests encarregaren a diversos experts l'elaboració d'unes ponències marc sobre les quals poder treballar. En paral·lel, s'organitzà un procés participatiu de recollida d'experiències, dirigit a centres educatius (aquí cal agrair la bona tasca de suport i difusió que feren els centres de recursos pedagògics de tot el país), a entitats de cultura popular i a administracions locals.

Un altre dels èxits del Fòrum ha estat saber posar sobre la taula tant les reflexions més actuals de les ciències socials sobre l'educació i la cultura popular com les experiències més innovadores dutes a terme els darrers anys a les diverses comarques. En el cas dels experts que elaboraren les ponències, aquests no reberen cap més limitació que evitar el solapament amb les temàtiques que estaven treballant la resta d'experts. El mèrit fou del Comitè Científic, que entengué que un fòrum com aquest només tenia sentit si s'atrevia a ser crític, i a sortir del marc habitual de confort del discurs sobre educació i cultura popular. Tot, absolutament tot, havia de poder ser qüestionat: des de la dimensió integradora de la cultura popular, fins a conceptes com identitat, tradició o educació o el model social. I, en el cas de les experiències, l'únic que es demanà és que tinguessin una mínima consolidació, però sense entrar en aspectes de contingut. Una de les proves que aquesta aposta fou encertada es va veure durant la trobada, quan es feu evident la proximitat que s'establí en la relació entre la reflexió teòrica i les experiències presentades, sense que prèviament s'haguessin posat en contacte.

Tota aquesta tasca de preparació, dels experts i dels participants en el procés participatiu, convergí en la trobada final del Fòrum d'Educació i Cultura Popular, els dies 25, 26, 27 i 28 de gener del 2018. Després de la sessió inaugural, el següent dia es dedicà a exposar les ponències dels eixos i, els dos darrers dies, a compartir una mostra de les experiències presentades. Si la trobada ja era prou interessant pel sol fet de posar en contacte els diversos perfils i procedències dels participants del Fòrum, encara se li donà una transcendència major: el compromís de recollir, per als materials i les conclusions finals del Fòrum, les aportacions del públic. I és que no es volia renunciar a un darrer exercici de participació, transparència i obertura: més enllà dels experts, els educadors i els membres del món de la cultura popular, calia donar veu també a la ciutadania interessada per la temàtica.

El 28 de gener conclogué la trobada del Fòrum, però no conclogué el Fòrum. Perquè la cloenda final del Fòrum d'Educació i Cultura Popular és aquest document que teniu avui a les mans. El document que recull les consideracions dels experts i expertes, les experiències presentades, i aportacions de la trobada. És un document divers, que proposa, apunta direccions i noves reflexions. Que no dona solucions, però sí que ofereix eines per a trobar-les. Que (re)obre debats necessaris, que sacseja rutines, que qüestiona certeses. I que (de)mostra que, en aquest camí, a més d'haver-hi camp per córrer, tant el camp com el córrer tenen sentit i són plenament vigents. Quina continuïtat tindrà a partir d'ara el

Fòrum d'Educació i Cultura Popular? Això ho decidiran les persones que estimen l'educació i la cultura popular. Concloem el Fòrum en un moment políticament i socialment complex i desconcertant, amb valors que crèiem consolidats posats de nou en qüestió, i amb una crisi institucional sense precedents en les darreres dècades. I això també influirà en els horitzons de continuïtat del Fòrum. El que estem segurs és que vivim temps de construir noves esperances i que, mentre hi hagi escola i hi hagi cultura popular, l'escola serà cultura popular, i la cultura popular serà escola.

El Comitè Organitzador del Fòrum d'Educació i Cultura Popular

PONÈNCIES

Presentació

Com hem comentat a la presentació, la planificació, el procés, la concreció i la celebració del Fòrum d'Educació i Cultura Popular s'organitzà a partir tres comitès amb diferents nivells de responsabilitat: el Comitè Impulsor, format per les institucions; el Comitè Científic, format per persones de referència dels diferents àmbits de la cultura popular i l'educació i el Comitè Organitzador. Entre les tasques del Comitè Científic cal destacar la participació en la definició dels eixos de Fòrum, i en la proposta de ponències marc i ponents adients. Després d'alguns mesos de treball, s'acordaren els quatre eixos del Fòrum, així com els subeixos corresponents i les línies de debat i reflexió, que posteriorment foren reajustades per les coordinacions dels eixos. A continuació, a tall introductori, presentem les línies de reflexió de cada subeix que van marcar l'encàrrec i la redacció de les diferents ponències.

EIX 1. QUINA CULTURA POPULAR?

Subeix 1.1. La definició de cultura popular

Línies de reflexió:

- Els motius de la dificultat d'establir una definició de consens de cultura popular.
- Les diverses definicions actuals.
- Les conseqüències d'optar per una o una altra definició en relació amb el món educatiu.
- Cultura popular o cultures populars.
- Cultura del "poble" o la que fa el "poble".
- Àmbits de la cultura popular. Necessitat d'ampliar el concepte de cultura popular.

Subeix 1.2. Relació entre educació i cultura popular

Línies de reflexió:

- Quina educació?
- Lligams entre educació i cultura popular. Quins vincles?
- Reptes. Nous plantejaments.
- La cultura popular i l'educació com a elements de cohesió a l'aula i la comunitat educativa.
- Polítiques educatives i polítiques culturals.

Subeix 1.3. Identitat i cultura popular

Línies de reflexió:

- El rol de la cultura popular en la construcció del “nosaltres”.
- Com estructurar elements com el gènere i la diversitat cultural?
- Mitificació de la tradició.

Subeix 1.4. El valor social de la cultura popular

Línies de reflexió:

- La cultura popular i l’educació com a elements de cohesió social.
- Similituds entre valors de l’esport i la cultura popular.
- Rol que juga la cultura popular en la construcció dels gèneres.
- Aprofundir en la dimensió d’inclusió.

EIX 2. CULTURA POPULAR I SOCIETAT PLURAL

Subeix 2.1. Les diverses expressions de cultura popular

Línies de reflexió:

- Com preservar el caràcter participatiu i no competitiu de la cultura popular?
- Com s’ajusten i concreten al territori?
- La cultura popular com a espectacle.
- La cultura popular com a negoci.

Subeix 2.2. Cultura popular, inclusió i diversitat

Línies de reflexió:

- Discriminacions per: orientació sexual, gènere, cultura, diversitat funcional, ètnica, religiosa...
- La cultura popular afavoridora de la convivència i el respecte.

Subeix 2.3. La incorporació de noves expressions de cultura popular

Línies de reflexió:

- El vestuari tradicional de l’alumnat a l’aula: valorització o conflicte?
- El paper de l’alumnat amb altres cultures familiars en la valorització de la diversitat cultural.

- Quins mecanismes o recursos hauríem d'incorporar perquè la diversitat cultural formi part de la cultura popular?
- Cal reconèixer totes les celebracions i festes ciutadanes que es porten a terme a Catalunya com a patrimoni cultural i popular per tal de garantir el reflex de la diversitat existent.
- Adaptació de les celebracions populars i el calendari festiu a les noves realitats socials i culturals.
- Interrelació de les noves expressions entre elles i amb les "velles".

Subeix 2.4. Cultura popular, pluralitat religiosa i laïcitat

Línies de reflexió:

- Orígens culturals i identitat.
- Podem celebrar festes religioses? Com? Podem fer el pessebre a l'escola Pública?
- És adequat laïcitzar expressions religioses?

Subeix 2.5. La cultura popular en les entitats i associacions (com a educadores)

Línies de reflexió:

- Quins processos educatius es produeixen?
- Què poden aportar al sistema educatiu?
- Elements de cultura popular de les entitats no específiques de la cultura popular.
- Vinculació entre els centres d'estudis i les universitats.

EIX 3. CULTURA POPULAR I MITJANS DE COMUNICACIÓ

Subeix 3.1. Cultura popular i mitjans de comunicació

Línies de reflexió:

- Quina cultura popular transmeten? És útil a l'escola?
- Poden tenir una funció educativa per a la societat? (Difondre, "popularitzar", divulgar, fer conèixer...).
- Han de ser accions cícliques en el temps?
- Què n'espera el món educatiu dels mitjans de comunicació? Quin ha de ser el seu rol. Detecció de necessitats.
- Poder d'intervenció dels mitjans (ex.: cant coral després de l'*Oh Happy Day*).

- Normalització de la cultura popular als mitjans.
- Fenòmens com la Festa dels Súpers en el calendari festiu i la seva patrimonització.
- Preferències per grups d'edat (el Super3 arriba a infants, els adolescents prefereixen el YouTube o sèries americanes).
- Fer prevaldre expressions –en l'imaginari– masculines (castells) per sobre de femenines (puntaires).
- Donar importància a la divulgació dels mitjans de comunicació com un valor afegit a la feina feta a les aules i a la sensibilitat de la societat.

Subeix 3.2. Cultura popular i xarxes socials

Línies de reflexió:

- Ensenyem a ser transmissors de cultura popular a les xarxes?
- Influència de les xarxes (youtubers, etc.) en la incorporació de noves expressions de cultura popular.

Nota: en el moment de la redacció de les ponències aquest eix fusionà els dos subeixos.

EIX 4. CULTURA POPULAR I SISTEMA EDUCATIU

Subeix 4.1. L'adaptació de les expressions de cultura popular al món educatiu

Línies de reflexió:

- La cultura popular només com a cultura infantil.
- Cultura popular com a cultura festiva.
- L'adaptació al calendari escolar.
- La cultura popular com a element de contextualització i significativitat d'aprenentatges.
- "Servei comunitari" o "aprenentatge servei".

Subeix 4.2. La cultura popular en l'educació infantil i primària

Línies de reflexió:

- Quins continguts curriculars, elements, manifestacions, expressions, accions, mitjans, etc., de i per a la cultura popular?
- Consciència dels valors (implícits i explícits): inclusió, participació, respecte, col·laboració, compartició...

- Possibilitats dels camps i entorns d'aprenentatge (també per a educació secundària, cicles formatius i batxillerat)
- L'alumne no és un mer receptor.

Subeix 4.3. La cultura popular en l'educació secundària, professional i artística

Línies de reflexió:

- Quins continguts curriculars, elements, manifestacions, expressions, accions, mitjans... de i per a la cultura popular?
- Consciència dels valors (implícits i explícits): inclusió, participació, respecte, col·laboració, compartició...
- La cultura popular en els treballs de recerca de batxillerat.
- El pes de les escoles de música i de dansa.
- Visió que vagi més enllà de la perspectiva de l'educador.

Nota: en el moment de la redacció de les ponències aquest subeix es va dividir en: "la cultura popular al batxillerat" i "la cultura popular a la formació professional i als ensenyaments artístics".

Subeix 4.4. La cultura popular i la comunitat educativa

Línies de reflexió:

- Les AMPA.
- Els plans educatius d'entorn. Projectes de ciutats educadores.
- Relacions dels centres educatius amb entitats, associacions, biblioteques, museus, centres d'interpretació, cases de la festa, administració local... sobre cultura popular.

Nota: en el moment de la redacció de les ponències aquest subeix es va dividir en: "plans educatius d'entorn i Servei Comunitari", i "la cultura popular i les associacions de mares, pares, i famílies d'alumnes".

Subeix 4.5. La cultura popular en l'educació en el lleure

Línies de reflexió:

- Què? Per què? Quan? Com?
- Consciència dels valors (implícits i explícits): inclusió, participació, respecte, col·laboració, compartició...
- Influència de les entitats i associacions juvenils.

- Educació en el lleure abasta, de manera global, les activitats educatives planificades que es fan en el context del temps de lleure, engloba tant les activitats d'estiu clàssiques (casals de vacances, colònies, campaments, rutes, camps de treball) com les activitats de durant el curs fetes per les entitats d'educació en el lleure (escoltisme, esplai), com els menjadors escolars i també un bon grapat de les activitats extraescolars.

Subeix 4.6. La cultura popular en la formació dels/de les educadors/es (mestres, professorat, monitoratge, etc.)

Línies de reflexió:

- La cultura popular com a element de contextualització i significativitat d'aprenentatges.
- Què? Per què? Quan? Com?

Eix 1. Quina cultura popular?

Coordinació: Dolores Juliano i Jaume Trilla

Subeix 1.1 La definició de cultura popular

Dolores Juliano: Antropòloga, va ser professora d'antropologia a la Universitat de Barcelona. Ha publicat nombrosos estudis sobre antropologia de l'educació, minories ètniques, gènere i exclusió social.

Col·laboració d'**Isabel Holgado** Antropòloga. Assessora en matèria de gènere.

Cultura hegemónica y cultura popular.

Hay términos polisémicos que pueden utilizarse con distintos significados, y "cultura" es uno de ellos. Se emplea habitualmente como adjetivo calificativo de personas que tienen ciertos conocimientos o realizan determinadas actividades de prestigio. Se suele decir: tal persona tiene un alto nivel cultural o es muy culta. Esto hace que en el imaginario social aparezca ligado el término a determinadas esferas sociales más o menos exclusivas: el mundo de la cultura.

Antropológicamente, sin embargo, el significado es completamente diferente. Se entiende por "cultura" el conjunto de prácticas y adaptaciones que permiten a cualquier grupo humano sobrevivir en relación con su entorno y con otros grupos humanos. Incluye aspectos tales como normas de parentesco, lenguaje, organización social, formas de cooperación, creencias, tecnología, conocimiento de la naturaleza, formas de aprovechar recursos, etc. Esta conceptualización no implica juicios de valor, ya que la prueba de su eficacia es su simple supervivencia. Además, todos los humanos en todas las épocas han desarrollado adaptaciones culturales. Sería inimaginable un pueblo sin cultura. Pero salvo en el caso de los pequeños grupos de cazadores-recolectores más o menos aislados, la humanidad se ha organizado en sociedades complejas, formadas por sectores con diversos grados de poder y prestigio, cada uno de los cuales vive problemas diferentes y encuentra diferentes formas de afrontarlos.

La antropología simbólica, por su parte, aborda la cultura como una trama de significados, con capacidad de adaptación a las nuevas circunstancias, a partir de las transformaciones en las lógicas de poder social y la incorporación de nuevos sujetos y grupos humanos a la "trama cultural". Como nos recuerda Geertz, con su concepto semiótico y denso de la cultura, esta no existe en la cabeza de

nadie ni es una entidad oculta e inmutable, sino que es un "documento activo" en reelaboración permanente: debido a que el ser humano es un animal inserto en tramas de significación que él mismo ha tejido, considera que la cultura es esa urdimbre y que el análisis de la cultura ha de ser por lo tanto, no una ciencia experimental en busca de leyes, sino una ciencia interpretativa en busca de significaciones […]. Aquello por lo que hay que preguntar es por su sentido y su valor (p. 20).

Otros autores han propuesto el concepto de "subculturas" para denominar a aquellas culturas no hegemónicas dentro de cada sociedad, pero esta denominación que resulta correcta en su intento de definir partes de un todo, interrelacionadas entre sí, tiene, entre otros, el inconveniente de asumir implícitamente una jerarquía de valores, en la que la "cultura oficial o hegemónica" se considera mejor o más valiosa que las otras concreciones culturales. Desgraciadamente, este modelo jerárquico (aunque nunca explícito) es el que se suele transmitir a través de los contenidos y de las prácticas del sistema educativo.

Con frecuencia, para sortear este escollo ideológico, se suele hablar de sistemas y subsistemas o, más frecuentemente, se reserva el término "cultura" para referirse a la oficial y se agrega un enunciado descriptivo para las demás concreciones culturales: cultura popular, cultura femenina, cultura obrera, cultura gitana, cultura rural o urbana, etc. Al segundo grupo se le atribuyen, además, características que no tienen nada que ver con sus prácticas reales, sino que son la contrapartida (ideológica e ideologizada) de las características atribuidas a la "cultura culta", valga la redundancia. Así, se considera que la primera es dinámica, variable, inclusiva, progresista, universalista y puede utilizarse de modelo a seguir (p. ej. arte o ciencia occidentales), mientras que a las "otras culturas" se las asocia con el inmovilismo, la generación de límites y exclusiones, el particularismo y la incapacidad de adaptación y progreso. Por ejemplo, las culturas de origen de algunos colectivos inmigrantes se presentan casi invariablemente como culturas atrasadas, congeladas en el tiempo y, por tanto, inferiores.

Este modelo está muy alejado de la verdad y responde principalmente a una lógica de poder en clave eurocéntrica, clasista y patriarcal. En la realidad, tanto la cultura dominante como las otras tienen logros y carencias y todas mutan y evolucionan constantemente, muchas veces intercambiando prácticas o reformulando posiciones. La única diferencia real entre ambos sectores es que la cultura dominante tiene poder y ha desarrollado mecanismos de legitimación y control, mientras que las otras culturas carecen de ellos y han desarrollado técnicas de supervivencia, que a veces implican mimetizarse u ocultarse. En la actualidad, la cultura oficial occidental es androcéntrica, etnocéntrica y apoyada en la competencia, el afán de triunfo y el lucro económico. Las otras culturas o culturas minoritarias tienen, por el solo hecho de existir, posibilidades de ser contestatarias en algunos o en todos esos campos. Algunas lo logran y otras, no. En ese sentido, hay que llamar la atención sobre el desafío que supone la creciente mercantilización y festivalización de la cultura popular, especialmente en las grandes ciudades. A este respecto, el pregón de la filósofa Marina Garcés en las Fiestas de la Mercè 2017 es muy elocuente: "A les ciutats grans, les festes majors s'han convertit en grans festivals, en esdeveniments de masses en què cada cop és més difícil trobar-nos. [...] El consum i l'oci cultural dominen la festa y dissolen el

retrobament. [...] A Barcelona, com a tantes altres ciutats del món, el que en diem cultura s'ha convertit en un producte festivalitzat, vinculat al consum i al turisme. Però la cultura és una altra cosa: és la possibilitat de relacionar, amb sentit, els sabers i la vida, el que sabem i el que volem".

Otra variable que considerar en la reflexión en torno a la cultura popular y la educación es la omnipresencia de las tecnologías de la información en todos los órdenes de la vida humana, especialmente en lo relativo a la socialización, el aprendizaje, las interacciones y los vínculos humanos, así como en el sentido de pertenencia. Son numerosos los estudios que abordan los cambios definitivos que la nueva era electrónica está teniendo para las dos estructuras tradicionales de referencia: la familia y la educación. La amenaza de una homogeneización cultural, impulsada por la mercantilización y las nuevas identidades basadas en el consumo y la inmediatez son aspectos que deben ser abordados críticamente (Castells, 2001; Bauman, 2005 y 2007). Es menester, por tanto, retomar la raíz de la palabra "cultura", porque su etimología nos lleva a cultivos, cultivar, labrar la tierra, conseguir que la vida fructifique. Lejos de las valoraciones elitistas, podemos optar por definiciones que valoren la convivencia y la solidaridad y esas concreciones las podemos enmarcar en el amplio campo de la "cultura popular" que puede ser además feminista, obrera, gitana, transfronteriza, rural o urbana, pero que no puede ser nunca excluyente o discriminatoria.

Folklore y cultura popular

El interés por el estudio de los temas que hoy englobamos dentro de la denominación de "cultura popular" surgió a finales del siglo XVIII y lo desarrollaron las y los folkloristas mezclando el afán coleccionista de la época con la idea prerromántica del "espíritu nacional", buscando adentrarse en el "alma del pueblo" a través de sus concreciones menos valoradas. Las recopilaciones de cuentos infantiles fueron pioneras, seguidas por las de refranes, canciones y danzas populares, juegos infantiles y artesanías. Estas recopilaciones prosperaron durante el siglo XIX en toda Europa, especialmente en países que se estaban configurando como Estados o en áreas conscientes de su especificidad cultural.

Cataluña ha tenido buenos y conocidos folkloristas y sus obras son de fácil consulta en cualquier biblioteca pública: en el siglo XIX, mosén Jacinto Verdaguer, mosén Antoni M. Alcover, Manuel Milá i Fontanals, M.ª del Pilar Maspons y Joaquima Santamaría; y desde comienzos del XX, Rossend Serra i Pagés, Joana Vidal, Sara Llorens, Mercè Ventosa, Manuela Fina, Joan Amades, Esteve Casaponce, Andreu Ferrer, Valeri Serra i Boldú y Enric Valor Garriga, entre muchos otros. Estos autores nos han legado buenas colecciones de tradición oral y de actividades lúdico-festivas que de otra manera se hubiesen perdido, pero, en general, omitieron contextualizar e incluso citar sus fuentes y, con pocas excepciones, no desarrollaron análisis sociales de sus contenidos.

Es a fines del siglo XX, con el desarrollo de las ciencias sociales ~~-d~~después de cuarenta años de represión franquista–~~q~~que los estudios de folklore pasan a denominarse estudios de cultura popular. El cambio implicaba:

- Desmarcarse de un concepto estático y hermético de la cultura como algo que hay que preservar de manera inalterable para asumir un concepto dinámico de la cultura como algo que cambia y se desarrolla en el tiempo.
- Abandonar la consideración de cada uno de los elementos culturales como algo estanco y aislado para aprehender la cultura popular como un ente en constante interrelación entre los diferentes elementos que la componen y los sujetos que la hacen.
- Renunciar a la simple descripción para ahondar en sus significados e interpretaciones.
- Pasar de ignorar los contextos sociales y el "lugar" de las prácticas culturales y sus protagonistas a priorizar la valoración de las interrelaciones y la trascendencia de las prácticas situadas.
- Transitar de la interpretación "despolitizada" a analizar e interpretar los significados y/o reivindicaciones explícitas o implícitas en la práctica cultural. (Los últimos tres puntos, al modo de Geertz, anteriormente citado).

Este cambio permitió ampliar y diversificar los objetos de estudio y resulta especialmente apropiado para su aplicación en las escuelas.

Al respecto, parece útil optar por una definición operativa de "cultura popular" que incluya las tradiciones de transmisión oral (como recogen las definiciones clásicas) pero también permita incorporar otras prácticas. El concepto moderno de cultura popular subraya sus aspectos funcionales y operativos. Desde este punto de vista, pueden considerarse dentro de su campo las actividades que crean o afianzan vínculos sociales, fortalecen el tejido social y generan convivencia, ayudando a superar prejuicios étnicos, raciales, sexuales, de género, de edad o religiosos. Las características generales de estas prácticas son las que se generan desde las propias personas e implican participación, además de tomar frecuentemente formas festivas. Estas manifestaciones de cultura popular se concretan en gran cantidad de actividades diferentes entre sí: actividades musicales, poéticas, plásticas, lúdicas, etc. que se desarrollan mediante apropiaciones parciales y puntuales de los espacios públicos. Desde el punto de vista escolar, este planteamiento implica subrayar el elemento formativo de la enseñanza por encima del informativo o de la mera adquisición de competencias y el compromiso social por encima de la competencia individual. La cultura popular y la educación no son categorías dicotómicas excluyentes, sino que son concebidas en un contínuum con efectos y afectos recíprocos entre ambas (Silverman Keler et al., 2011). Se trataría de fomentar habilidades, actividades e interacciones lúdico-educativas que tengan como horizonte el mandato socrático del "cultivo de la humanidad" (Nussbaum, 2005).

Definición propuesta

A efectos del Fòrum d'Educació i Cultura Popular y para tener unas pautas que faciliten la selección y evaluación de los trabajos, se propone optar por una definición de Cultura Popular flexible y abarcadora que permita incluir no solo las prácticas tradicionales en toda su variedad, sino también las concreciones actuales de las mismas y las nuevas aportaciones. Siguiendo la propuesta de Birulés (2014), se considera que "la tradición es una cadena que liga cada generación a un aspecto predeterminado del pasado, y que permite orientarse en el presente y hacia el futuro. […] Está hecha tanto de olvido como de memoria. […] Es un sistema de elegir que decide lo que es digno de ser transmitido" (p. 103) .

Por consiguiente, la cultura popular (al igual que la identidad) no son esencias estáticas ni inmutables, sino que son estructuras vivas y abiertas que están en permanente interrelación y reelaboración con el sujeto y los diferentes grupos humanos que conforman la sociedad. Esto significa que es del todo impropio concebir la cultura popular como algo "puro", "incambiable", sin tener en cuenta su historicidad y su dinamismo inherente.

Entender por cultura popular el conjunto de actividades y prácticas que faciliten:

- Crear y afianzar vínculos sociales, fomentar la convivencia intergeneracional, interétnica y de la escuela con la comunidad.
- Superar prejuicios de género, edad, sexo, etnia, origen, religión… o cualquier otra categoría social que atente contra la igualdad de y entre las personas.
- Priorizar y dar protagonismo a los intereses y propuestas de las propias personas participantes, dando preferencia a aquellas que recuperen, materialicen o reformulen prácticas tradicionales, incluyendo también nuevas maneras de relacionarse (por ej. deportivas o solidarias)
- Concretarse en actividades lúdicas y abiertas a la participación.

Rerefencias bibliográficas

BAUMAN, Zygmunt. *Amor líquido: acerca de la fragilidad de los vínculos humanos*. México, D. F., 2005.

BAUMAN, Zygmunt. *Tiempos líquidos.* Barcelona, Tusquets, 2007.

BIRULÉS, Fina. *Entre Actes. Entorn de la Política, El Feminisme i el Pensament.* Barcelona: Edicions Trabucaire, 2014.

CASTELLS, Manuel. *Internet y la "Sociedad Red".* La Factoría, 14-15 (2001). Disponible en <http://www.lafactoriaweb.com/articulos/castells15.htm>.

GARCÉS, Marina. *Ciutat retrobada.* Pregón de apertura de las Fiestas de la Mercè 2017. Disponible en: <http://ajuntament.barcelona.cat/premsa/2017/09/21/prego-dobertura-de-la-merce-2017/>

GARCÍA CANCLINI, Néstor. *Culturas híbridas.* México D.F.: Grijalbo, 1989.

GARCÍA CANCLINI, Néstor. *Interculturalidad e hibridación latina.* Disponible en <http://www.ciepac.org/archivo/otras%20temas/migrantes/hibridacion.htm>

GEERTZ, CLIFFORD. *La interpretación de las culturas.* Barcelona: Gedisa, 2009.

NUSSBAUM, Martha. *El cultivo de la humanidad.* Barcelona: Paidós, 2005.

SAFRANSKI, Rüdiger. *Sobre el tiempo.* Barcelona: Centre de Cultura Contemporània de Barcelona. Conferencia disponible en <www.cccb.cat>

SILBERMAN-KELLER, D.; BEKERMAN, Z.; GIROUX, H.; BURBULÉS, N. (eds.). *Cultura popular y educación. Imágenes espejadas.* Buenos Aires: Miño y Dávila, 2011.

Bibliografía de consulta

BÁRCENA, F.; GIL, F.; y JOVER, G. *La dimensión ética de la actividad educativa. Notas críticas para el replanteamiento de un problema.* Bordón. 43 (1991), 3, pp. 259-270.

BURKE, Peter. *La cultura popular en la Europa moderna.* Madrid: Alianza, 1991.

BUXARRAIS, R. *Por una ética de la compasión. Teoría de la educación.* Revista interuniversitaria. 18 (2006) pp. 211-227.

MAALOUF, Amin. *Identidades asesinas.* Barcelona: Alianza, 2012.

NODDINGS, N. *Critical lessons. What our schools should teach.* Nueva York: Cambridge University press, 2006.

NODDINGS, N. *What does it mean to educate the whole child? Educational leadership.* 63 (2006b), pp.8-13.

TOSONI, M.ª M. *Las prácticas culturales de los sectores populares: tensiones y conflictos en el escenario escolar.* Ponencia en el II Congreso Latinoamericano de Teoría Social y Teoría Política; "Horizontes y dilemas del pensamiento contemporáneo en el sur global". Buenos Aires, del 2 al 4 de agosto de 2017. Facultad de Educación de la UNCUYO. Disponible en <http://diferencias.com.ar/congreso/ICLTS2015/PONENCIAS_2017/Mesa_49/00433_39_IICLTS_MT49_Tosoni.pdf>

Subeix 1.2. Relació entre educació i cultura popular

Jaume Trilla: Catedràtic de la Facultat d'Educació de la Universitat de Barcelona. Ha treballat sobretot en temes d'educació no formal i d'educació en valors.

Cultura i educació

"Educació" i "cultura" són conceptes diferents però inseparables. De fet, amb tots dos conceptes s'expressen dimensions o moments diferents d'una mateixa realitat. L'educació és –entre d'altres coses, però fonamentalment– un procés d'adquisició de la cultura. L'educació sense la cultura no és res, no existeix, no té sentit; és un mitjà sense objectiu i buit de contingut. I, per la seva banda, la cultura sense l'educació no duraria ni dos dies: ni es conservaria, ni es desenvoluparia, ni creixeria, ni evolucionaria.

I tot això és cert sota gairebé qualsevol concepte d'educació i de cultura que es vulgui fer servir. Ara no ens podem estendre passant revista a la multitud de definicions diferents que s'han formulat tant d'educació com de cultura. Vegem només els conceptes extrems: els més restrictius i els més amplis.

Prenguem, posem per cas, un concepte d'educació que, com s'ha fet a vegades, gairebé limiti l'abast del fenomen educatiu a allò que succeeix a l'escola; és a dir, un concepte formalista d'educació. Doncs bé, igualment en aquest cas l'educació resulta inseparable de la cultura: o és que les escoles i les universitats no són institucions culturals?; què fan les escoles sinó traficar amb la cultura?; què són els plans d'estudi, els programes, els llibres de text, etc. sinó formes condensades de cultura?

Succeeix exactament el mateix si, per la seva banda, prenem un concepte molt restrictiu de cultura; és a dir, la cultura entesa només com a conjunt de productes científics, artístics o intel·lectuals prestigiats; la cultura, valgui la redundància, dels anomenats "temples de la cultura". Cal notar que, justament, una de les formes de caracteritzar aquesta manera d'entendre la cultura és qualificant-la com "acadèmica"; és a dir, la cultura que s'adquireix i conrea a les institucions docents.

I si en lloc de remetre'ns a aquests conceptes restringits de cultura i d'educació, prenem els conceptes més amplis, la vinculació entre els dos fenòmens resulta encara més evident. Així, des de l'antropologia cultural s'han donat definicions de cultura que l'entenen com a constituïda per tot allò que està en disposició de ser après; és a dir, que es defineix a la cultura inequívocament en termes de transmissió; en definitiva, en termes educatius. I no cal dir que, si fem servir un concepte ampli d'educació (que inclogui els processos d'aprenentatge anomenats no formals i informals), ocorre exactament el mateix, només que contemplat des de l'altra perspectiva.

Es fa, doncs, molt difícil parlar de l'educació sense que, explícitament o implícitament, aparegui la cultura; i també tractar sobre la cultura prescindint del paper que hi juga l'educació. Només hi ha un àmbit en el qual, a vegades, educació i cultura se'ns volen presentar com realitats separades: és l'àmbit de l'administració o de la burocràcia (departaments, àrees, funcionaris, de vegades ministeris, etc.). Educació i cultura apareixen escindides quan administracions, institucions i gremis pretenen quedar-se amb l'exclusivitat de les paraules respectives quan a l'educació se la pretén convertir només en feina de professorat, i la cultura exclusivament en tasca d'artistes, científics i intel·lectuals i quan es vol tancar a l'educació només a les escoles i la cultura només als museus i biblioteques.

Però, cal repetir-ho, això és únicament una decisió burocràtica, ja que totes les institucions dites educatives són, pel mateix fet de ser-ho, institucions culturals; i les anomenades institucions culturals generen, per si mateixes, educació. Si de cas, la diferència entre unes i altres és només una diferència d'èmfasi: les institucions educatives posen l'accent en la transmissió o adquisició de la cultura, mentre que les anomenades culturals el posen en la fruïció, la creació o la conservació material de la cultura.

Cultura popular i educació

L'educació, doncs, sempre es relaciona amb la cultura, i la cultura amb l'educació. Però de cultures n'hi ha de moltes classes, i aquí hem de referir-nos només a una d'elles: la *cultura popular*. Ho farem –a partir de la caracterització proposada per Dolores Juliano en el document anterior– analitzant alguns dels seus possibles vincles amb l'educació. Intentarem presentar –d'una manera mínimament sistemàtica– la gran varietat de processos, situacions, vivències o institucions en les quals es pot manifestar la relació entre cultura popular i educació. Intentarem presentar ordenadament aquesta varietat a partir de dos criteris: el de l'àmbit educatiu en el qual es fa present la cultura popular i el del grau de complexitat dels aprenentatges relacionats amb la cultura popular. Primer presentarem per separat cadascun d'aquests criteris i després els combinarem en un gràfic per oferir una sistemàtica exemplificada de la relació que ens ocupa.

La cultura popular en els diferents àmbits educatius

La cultura popular pot fer-se present –i, de fet, és present– en qualsevol dels principals contextos educatius. I, a més a més, en cadascun d'aquests, en espais i moments també força diversos.

A l'escola i a les altres institucions i nivells del sistema educatiu formal (preescolar, primària, secundaria, universitat) la cultura popular hi fa acte de presència quan alguna d'aquestes institucions celebra el carnestoltes, la castanyada, o fa cagar el tió abans de les vacances de Nadal. O quan els infants durant l'hora de l'esbarjo juguen a fet i amagar, a *pillapilla*, a saltar la corda o a la baldufa. També pot ser que a Educació Física s'aprofitin alguns d'aquests jocs populars, i a Mú-

sica o a Expressió Corporal les cançons i les danses populars. I també apareix la cultura popular quan a Ciències Socials el professor proposa una petita recerca sobre l'origen i variants d'alguna tradició; a Llengua es treballa a partir d'una rondalla o del refranyer; a Medi Natural s'estudien les propietats d'alguns aliments tot fent pràctiques culinàries amb plats típics de la comarca; o quan una professora imaginativa de mates s'inventa una activitat de càlcul mitjançant sudokus o de geometria a partir del joc de la xarranca o del tangram. No cal dir que en el sistema educatiu formal la cultura popular també hi és present quan aquesta és objecte d'estudi acadèmic en assignatures específiques de graus i màsters d'Antropologia Cultural o d'altres ciències socials i és objecte d'investigació en tesis doctorals i altres projectes de recerca.

Igualment, en el sector educatiu no formal hi podem trobar un ampli assortiment d'activitats que tenen com a contingut la cultura popular. Sobre el món de l'educació en el lleure (esplais, escoltisme...) podríem dir quelcom molt similar al que acabem de dir sobre l'escola. En les institucions de lleure s'hi solen celebrar també determinades festes populars; potser fins i tot més i amb més intensitat que a l'escola, ja que les institucions de lleure no tenen les cotilles dels plans d'estudi, programes, avaluacions. Potser també pagaria la pena de plantejar-se si té gaire sentit que un infant cada any faci cagar tres o quatre vegades el tió (a casa, a l'escola, a l'esplai...) o, per Carnestoltes, s'hagi de disfressar també uns quants cops. Caldria veure si aquesta mena de proliferació i de redundàncies no desvirtua de fet el sentit propi d'aquestes celebracions d'arrels familiars, en un casos, o comunitàries, en altres. Però al marge d'aquestes celebracions, també en les activitats pròpies i normals de les entitats d'educació en el lleure hi té cabuda continuada o freqüent la cultura popular: cançons i danses en els focs de camp, ambientacions basades en llegendes o altres motius populars. També cal comptabilitzar en el sector educatiu no formal tota l'oferta variada d'activitats extraescolars i casals d'estiu que prenen com a centre d'interès continguts propis de la cultura popular. I en aquest apartat no formal tampoc caldria oblidar l'oferta per a les persones adultes i la gent gran (cursos, cursets, tallers, xerrades, sortides i visites...) que, sobre les temàtiques que ens ocupen, organitzen centres cívics, casals d'avis i moltes altres institucions públiques o privades. I encara dins del sector educatiu no formal, mereixen una menció molt especial entitats com colles castelleres, esbarts dansaires, corals i grups cantaires, teatre amateur... Però justament per la importància que pren en aquestes l'aspecte formatiu en parlarem més extensament en l'apartat següent.

I ja en l'àmbit pròpiament informal, caldria ubicar-hi una quantitat molt àmplia i heterogènia de situacions, vivències i processos que poden generar certs efectes de formació i aprenentatge: des de la simple assistència a fires populars, o com a espectador a actuacions, espectacles i mostres vinculades a la cultura popular, fins a implicar-se en l'organització de la festa major del barri o d'altres accions comunitàries, passant per la pràctica espontània del joc popular, etc. I tampoc es pot oblidar l'àmbit familiar, on la cultura popular òbviament hi és també present: quan abans de dormir la mare explica una rondalla al petit, quan la iaia ensenya a fer fricandó a l'adolescent que vol impressionar a les amistats amb les seves habilitats culinàries, quan l'avi li explica al seu net com jugava de petit a bales en el carrer sense asfaltar de casa seva i, a canvi, el nano li parla del

nou joc de consola que s'ha posat de moda. I que se'm perdoni el sexisme present en els exemples que acabo de posar, però és que la cultura popular tampoc ha estat pas lliure dels estereotips de gènere que funcionaven –i funcionen– en la nostra societat.

Potència formadora de les experiències i complexitat dels aprenentatges que genera la cultura popular

És evident que les diverses activitats relacionades amb cultura popular que acabem d'esmentar no són totes igualment formatives. És a dir, que la potència formadora de les activitats no és la mateixa, com tampoc són equiparables les competències que hom requereix per a poder fruir d'aquesta activitat o d'aquella altra. Un afeccionat als castells i que segueixi les actuacions de les colles pot anar aprenent un munt de coses: els tipus de castells que existeixen i les seves dificultats, quelcom sobre la història del món casteller i els punts forts i febles de cada colla; veurà també exemplificats determinats valors positius com el de l'esforç, el rigor, la preparació i la cooperació per aconseguir una obra col·lectiva reeixida. Però no hi dubte que un membre actiu d'una colla aprendrà força més que el simple afeccionat, entre altres motius, pel fet que és ell qui no solament contemplarà tots aquells valors sinó que els haurà de posar en pràctica. En aquest sentit, podríem assenyalar una sèrie de graus o nivells en la capacitat formadora potencial de les experiències de cultura popular. Per exemple –i ordenants de menys a més–, els següents.

Fruïció passiva de la cultura popular. Veient per televisió la Patum de Berga, escoltant la rondalla que li explica a la nena la seva iaia, assistint com a espectador a una representació del grup de teatre amateur del barri, passejant per una fira d'artesania popular o assaborint els plats típics en aquella mostra gastronòmica de la comarca segur que es poden aprendre coses interessants i, fins i tot, com acabem de dir ara mateix, fer una experiència vicària dels possibles valors presents en aquestes varietats de cultura popular. Veure, escoltar, palpar, tastar són ja formes d'aprenentatge.

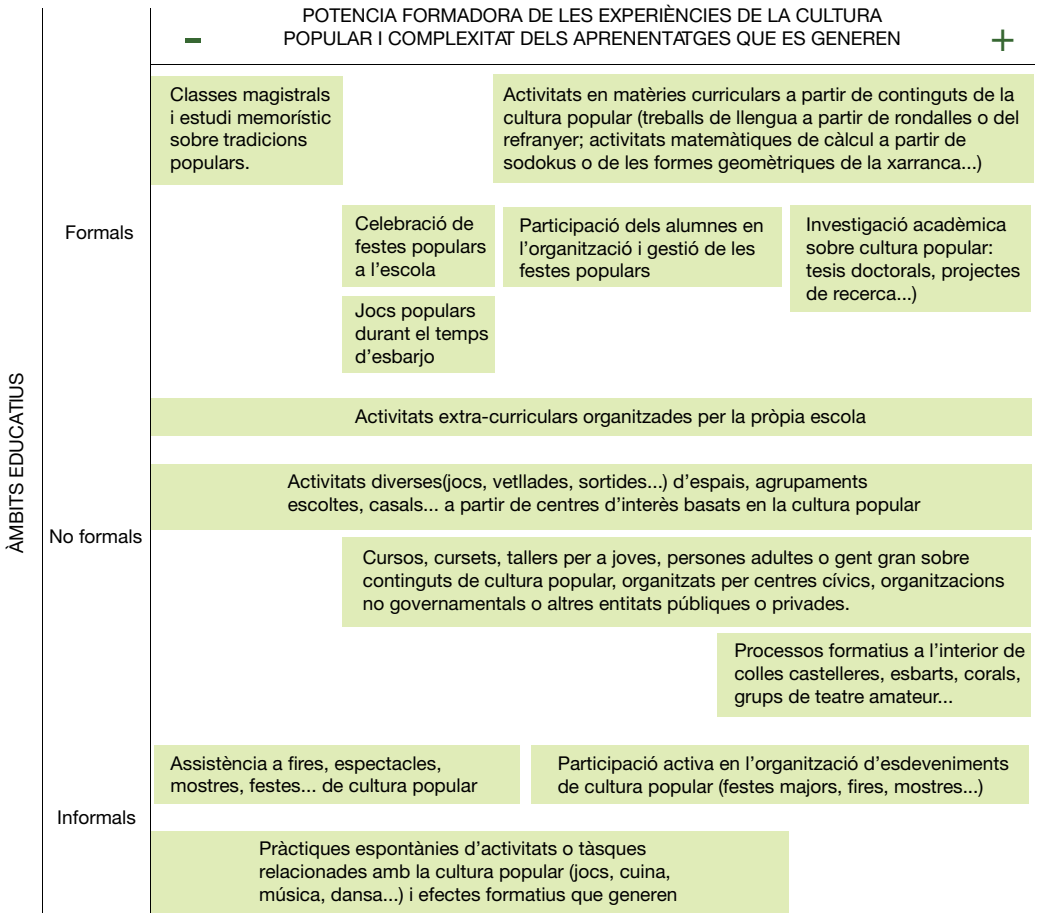
Fruïció activa i aprenentatge per la pràctica. Però hi ha coses que, per més que les vegis o te les expliquin, no les pots aprendre fins que no et poses a fer-les tu mateix. No pots dir que saps jugar a la petanca fins que no t'has posat a jugar a la petanca; no pots dir que saps fer truites fins que no n'has fet una que ja t'hagi quedat prou presentable i comestible. Alguns d'aquests aprenentatges es poden realitzar senzillament per observació, imitació i assaig/error; gairebé sense cap mètode formalitzat ni ningú que expressament i específicament s'encarregui de procurar-los. Els infants aprenen d'aquesta manera alguns dels seus jocs; i una bona part de la cultura popular es transmet i s'assimila també així. Perquè aquests tipus d'aprenentatges actius i força espontanis es puguin produir són necessàries dues condicions. La primera és que aquell contingut estigui suficientment present en el medi. Sembla que aquesta condició, en el cas de la cultura popular s'hauria de complir per definició: si aquell contingut (joc, menjar, costum, cançó, refrany) és rar, excepcional, infreqüent, insòlit, minoritari vol dir que no és realment *popular*. Si de cas, fou popular en altres

èpoques, però ja no ho és ara. La segona condició, és que la complexitat del contingut en qüestió no sigui gaire elevada. Això ho veurem tot seguit.

Fruïció activa i aprenentatge mitjançant la pràctica guiada. Una truita la pots aprendre a fer de la manera que hem dit; però si vols aprendre a fer un bon fricandó el procés serà una mica més llarg i complex. Per descomptat, l'observació, imitació i assaig/error seran també imprescindibles. L'observació de com el cuina l'avia haurà de ser bastant més llarga i atenta, i si vas prenen apunts mentre mires (quantitats dels ingredients, temps de cocció...), millor; i encara millor si ella et va explicant el que fa i perquè ho fa d'aquesta manera i no d'una altra. I fantàstic si, a més a més de mirar i preguntar, et deixa que la vagis ajudant (a triturar el tomàquet, enfarinar la vedella...); així ja aniràs anticipant l'assaig i error de quan et posis a fer el fricandó tot sol, i els errors segur que llavors són ja menors. Si no tens una àvia a mà hauràs de recórrer a altres ajuts o orientacions: un bon llibre de cuina o cercar uns quants vídeos a internet i contrastar-los. En qualsevol cas, per anar aprenent a fer un bon fricandó et serà convenient disposar d'una guia o altra. També molts altres processos formatius lligats a la cultura popular requereixen d'aquesta mena de pràctica guiada o de mestratge facilitador (sigui presencial o virtual).

Aprenentatges complexos de cultura popular. Si no et conformes amb saber cuinar menjars tradicionals com el fricandó i vols aprendre a cuinar com en Ferran Adrià, llavors l'aprenentatge serà encara molt més complex. Tampoc n'hi haurà prou en apuntar-se a un curset de gastronomia avançada; segurament no et quedarà més remei que intentar que et contractin com a ajudant de cuina (encara que sigui amb molt poc sou o àdhuc de franc) en un dels restaurants del famós cuiner. Però la cuina hipercomplexa de les estrelles Michelin ja no és cuina popular, malgrat alguns dels seus cuiners diguin que parteixen, es basen o usen les tradicions gastronòmiques autòctones; un tiberi que costi 300—no pot ser, per definició, *popular*. Però això no vol dir que tots els aprenentatges vinculats a la cultura popular siguin relativament senzills; també n'hi ha de molt complexos i difícils. Hi ha formes de cultura popular que requereixen competències l'adquisició de les quals comporta processos de formació i ensinistrament llargs i continuats. Per arribar a convertir-se en un bon casteller o una bona ballarina d'un esbart dansaire cal dedicació i esforç, assolir determinats coneixements i un munt de tècniques i habilitats, i tanmateix certes actituds i valors. Per tot plegat, cal també disposar de bons models i de mestratges amb experiència que facilitin i guiïn tota aquesta colla d'aprenentatges.

L'esquema següent combina els dos criteris explicats i incorpora, com a exemples, unes quantes de les institucions, activitats o experiències de cultura popular educativament significatives que hem anat mencionant.

La gran majoria dels processos formatius relacionats amb la cultura popular que apareixen en la taula i que hem anat citant en les pàgines anteriors, comparteixen una característica que, des d'una perspectiva pedagògica, és certament interessant i valuosa. Gairebé tots els processos formatius relacionats, d'una manera o altra, amb la cultura popular que hem anat esmentant, es realitzen per mitjà del que Jerome Bruner anomenava *aprenentatge per experiència directa* (Bruner, 1973). Per tant, processos en els quals l'aprenent es troba en contacte directe amb l'objecte d'aprenentatge, i que tenen lloc de forma contextualitzada; és a dir, en un entorn en el qual aquell contingut és directament usat o aplicat. La cultura popular no s'explica, sinó que es practica. És per això que el vell principi de l'activisme pedagògic (*aprendre fent*) –que en les institucions educatives formals a vegades costa tant de convertir en realitat–, en el cas de la majoria de processos formatius vinculats a la cultura popular s'aplica directament, gairebé de forma natural. En algunes de les entitats que abans hem posat com a exemple el moment principal en el qual les persones aprenen i es formen se'n diu *assajar* (esbarts, corals, teatre) o *entrenar-se* (jocs, esports). Assajar o entrenar-se és justament aprendre i anar perfeccionant en l'especialitat que sigui a base d'una pràctica graduada, sistemàtica i guiada, però autèntica i contextualitzada. Segurament, les institucions educatives formals podrien aprendre dels processos formatius vinculats a la cultura popular: alguns no gens senzills, com arribar a ser un bon enxaneta o a representar uns Pastorets la mar de dignes.

Bibliografia

AYUSTE, A.; TRILLA, J. "Non-formal Learning and Education. Policies, Practices and Discourses". *Bulgarian Journal of Eduactional Research and Practice, 86*(7), 2014, p. 974-986.

BRUNER, J. *The Relevance of Education.* Nova York: The Norton Library, 1973.

BRUNER, J.; OISON, D. "Apprentissage par expèrience directe et apprentissage para expèrience médiatisée", *Perspectives*, Vol. III, n. 1, p. 21-42, 1973.

CASAS, F. [*et al*.] *Informe sobre experiencias de participación social efectiva de niños, niñas y adolescentes.* Madrid: Ministerio de Educación, Política Social y Deporte, 2008.

DELGADO, M. *La festa a Catalunya, avui*. Barcelona: Editorial Barcanova, 1992.

ETXEBERRIA, F.; TRILLA, J.; UCAR, X. "Educación no formal y políticas culturales". *Política y Planificación educativa.* PreuSpínola, 1994, p. 243 – 278.

HUSEN, T. *La sociedad educativa y nuevo análisis de la sociedad del aprendizaje*. Barcelona: Ed. Paidós, 1988. (Madrid: Anaya, 1978).

PAIN, A. *Educación informal. El potencial educativo de las situaciones cotidianas.* Buenos Aires: Nueva Visión, 1992.

TONUCCI, F. *La Ciudad de los Niños.* Madrid: Fundación Germán Sánchez Ruipérez, 1997.

--- *Cuando los niños dicen ¡Basta!.* Barcelona: Fundación Germán Sánchez Ruipérez, 2004.

TRILLA, J.; GARCÍA, I. "Infància, temps lliure organitzat i participació social". *La infància i les famílies als inicis del segle XXI.* Barcelona: Institut d'Infància i Mon Urbà, 2002, p. 13 – 147.

TRILLA, J.; RÍOS, O. "Les activitats extraescolars: diferències i desigualtats". *Infància, família i canvi social a Catalunya*. Barcelona: Consorci Institut d'Infància i Mon Urbà, 2005.

TRILLA, J.; AYUSTE, A.; AGUD, I. "After school activities and leisure education", en Ben-Arieh, A.; Casas, F.; Frones, I.; Korbinn, J. (ed.): *Handbook of Child Well-being*. Dordrecht, Springer Science & Businnes Media B.V., 2014, p. 863-894.

TRILLA, J. *La educación fuera de la escuela*. Barcelona: Ed. Ariel, 1996.

--- "Los alrededores de la escuela". *Revista Española de Pedagogía*. Vol. 228, 2004, p. 305-324.

Subeix 1.3. Identitat i cultura popular

Dolores Juliano: Antropòloga, va ser professora d'antropologia a la Universitat de Barcelona. Ha publicat nombrosos estudis sobre antropologia de l'educació, minories ètniques, gènere i exclusió social.

Col·laboració d'**Isabel Holgado**. Antropòloga. Assessora en matèria de gènere.

Cultura popular y la construcción del "nosotros"

Todos los grupos humanos, desde las familias a los países, reconocen fácilmente un "nosotros" que separa (aunque no forzosamente de forma antagónica) de aquellos considerados "otros", los diferentes, los extranjeros, aquellos en quienes se confía menos.

El primero y más frecuentemente utilizado criterio de pertenencia es haber nacido en el seno del grupo y tener progenitores que ya pertenecían a él. Pero aún en el caso en que este criterio predomine, como sería el modelo de la familia biológica, no es el único que se tiene en cuenta. También se puede entrar en un grupo familiar por alianza o matrimonio, adopción o establecimiento de un vínculo social; tal sería el caso de padrinos y madrinas, ahijados, tutores, etc.

Esto también sucede con los países: aunque predomina la adscripción por nacimiento, hay múltiples mecanismos legales que permiten a personas concretas –o aún a grupos enteros– ser aceptados como ciudadanos del país de acogida. Reconocer la nacionalidad a partir de periodos de residencia prolongados u otorgarla a los habitantes de antiguos territorios coloniales, o como premio a aportes considerados importantes para la sociedad en ciencia, arte o deportes, son prácticas legales previstas en todos los cuerpos legislativos. Pero el hecho de que legalmente pueda obtenerse la ciudadanía no quiere decir que socialmente se reconozca el derecho a la pertenencia, y aquí pasa a tener un papel relevante la cultura popular.

Las tradiciones suelen ser prejuiciosas y excluyentes y se puede llegar al extremo de incluir en la categoría de "otros" a grupos humanos con los que se ha convivido durante siglos, como es el caso de los gitanos, o a mirar con suspicacia a los habitantes de poblados próximos y repetir contra ellos conceptos desvalorizadores.

Afortunadamente las tradiciones son mutables y se reinventan continuamente, lo que ha permitido que muchos países, principalmente los que tienen una larga tradición recibiendo inmigración, reformulen algunos de los aspectos más xenófobos de sus concepciones sobre los "otros" y hayan optado por incluir modelos de adscripción étnica voluntaria.

Esto es lo que está pasando en Cataluña, donde, superando las viejas tradiciones de recelo hacia los extraños –incluidos los muy próximos culturalmente como demuestra el refranero– se ha pasado gradualmente a un modelo identi-

tario abierto, que permite incluir no solo a los que tienen un pasado común sino también a los que comparten un modelo de sociedad orientado al futuro: "los otros catalanes" de los que hablaba Francisco Candel (1972) o las personas "nouvingudes", que se incorporaron recientemente al tejido social catalán. Así, en Catalunya se ha pasado de un criterio de pertenencia biológico e inamovible (del tipo de la película *8 apellidos vascos*) a un criterio mucho más flexible y posible de asumir voluntariamente, como es el conocimiento de la lengua, alcanzando incluso al simple requisito de vivir y trabajar aquí en vista a un proyecto común.

El sistema educativo cumple un rol fundamental en este proceso. Todos los que pasan por la escuela catalana salen con un buen dominio del idioma, lo que les facilita el trabajo, la participación social y desarrollar sentido de pertenencia, sea cual sea su origen, su religión o su color de piel. Tener buen dominio de la lengua común es algo que facilita la integración, pero no se consigue automáticamente. Y es aquí donde las prácticas de "cultura popular", entendidas como actividades conjuntas y participativas juegan un rol muy importante. Formar parte de un coro o una "penya castellera", o cualquiera de los cientos de actividades integradoras que se realizan cotidianamente, marcan más fuertemente el nivel de integración y el vínculo de pertenencia de una persona, que la posesión o no de cualquier documento oficial.

¿Cómo estructurar elementos como el género?

Hay una adscripción previa que nos vincula a una comunidad, a un país o incluso a una familia: la asignación de una pertenencia en clave de género. Desde el nacimiento y aún antes, los progenitores se preocupan de saber el sexo de la criatura en camino para acondicionar su conducta y expectativas a los modelos correspondientes a hombres o mujeres. En contra de la numerosa investigación científica al respecto, que habla de un continuum entre las categorías presuntamente extremas de hombre/mujer y la existencia de muchas personas que se encuentran en posiciones intermedias (Butler, 2011), así como de la escasa correspondencia entre los condicionantes cromosómicos, hormonales y el fenotipo (con gran variabilidad interna) (Fausto-Sterling. 2006), la sociedad permanece adherida a un modelo dual y excluyente de hombre o mujer, que incluye el sexo (aspecto biológico) y el género (conductas y preferencias aprendidas socialmente).

Paradójicamente, la ambigüedad sexual o de género ha sido mejor tratada en el seno de la cultura popular que en el de la cultura oficial hasta no hace mucho tiempo. Mientras que la legislación que reconoce la reasignación sexual, la homosexualidad o la transexualidad es muy reciente, las tradiciones populares han estado siempre llenas de ambiguos ángeles, y en juegos y cancioncillas son frecuentes los cambios de roles sexuales (por ejemplo, en la ronda infantil del "arroz con leche" se comienza siendo una viudita y se termina eligiendo esposa entre un grupo de niñas). Más comunes aún son los cambios de roles de género: hombres cocinando o cosiendo y muchachas guerreras o gobernantes son frecuentes en los cuentos de hadas. Sería bueno que las actividades escolares centradas en la cultura popular subrayaran estos aspectos de variabilidad y normalización de las opciones sexuales y de género que no se ajustan a los modelos previos establecidos.

Pero, pese al paulatino reconocimiento que, incluso dentro de la cultura oficial, se está haciendo de la legitimidad de optar por puntos intermedios del modelo dual hombre-mujer, no es menos cierto que la dicotomía hombre-mujer y el heterocentrismo continúan siendo el marco culturalmente aceptado (Talburt y Steinberg, 2005; Ortega Cruz, 2008). Según seamos adscriptos desde el nacimiento al grupo de las mujeres o de los hombres se nos tratará de una manera u otra y se abrirán o cerrarán las puertas de las oportunidades a nuestro paso. Esto ha permitido que con el correr del tiempo se hayan generado en cada grupo subculturas específicas que, en el caso de los hombres, se ha identificado con "la cultura" y en el caso de las mujeres tiende a coincidir con lo que entendemos como "cultura popular".

No se trata de cualquier cultura popular, sino de la que tiene mayor profundidad histórica, mayor implicación demográfica y un cuerpo de reivindicaciones mejor articulado. Esto es debido a una experiencia muy prolongada de discriminación que, por consiguiente, ha dado lugar a múltiples estrategias de resistencia más o menos explícitas. Si nos interesan las manifestaciones populares pacíficas, creativas, solidarias y con sentido del humor, tenemos que dirigir la mirada a las reivindicaciones de las mujeres.

Veamos cuáles son los elementos propios comunes de las estrategias tradicionales femeninas de supervivencia, que han servido de base a otras manifestaciones de cultura popular (Juliano, 1992, 2017).

- Mayor verbalización. Está estudiado que las niñas tienen un desarrollo de la capacidad verbal más temprano que el de los niños. También usan un lenguaje más complejo, más articulado y un vocabulario más amplio. No puede extrañar entonces que en los juegos infantiles recurran al soporte verbal y que disfruten con cancioncillas, adivinanzas y juegos de palabras, mientras que los niños se inclinan más por los juegos que implican o desarrollan la motricidad y la fuerza física. Partiendo de esta premisa, podemos sostener que la inclusión de actividades que impliquen un uso lúdico y creativo del lenguaje, como adivinanzas, metáforas, talleres de creación y exposición de cuentos o fábulas, tendría un doble resultado: el de motivar actividades conjuntas y el de constituir un reconocimiento simbólico a unas actividades que las niñas han realizado siempre.
- Más recursos para negociar y resolver conflictos en clave pacífica. En lo que se denomina sexolecto femenino uno de los rasgos más frecuentes es utilizar la forma interrogativa evitando la asertiva. Es una estrategia para mantener posibilidades de diálogo y evitar confrontaciones directas.
- Mayor solidaridad y socialización para el cuidado. Tradicionalmente se ha depositado en las mujeres la carga de asumir las tareas de cuidado, lo que ha significado una mayor especialización en este aspecto fundamental para la vida. Tanto el cuidado realizado en el ámbito familiar como el transformado en trabajo remunerado están mayoritariamente en manos femeninas. El cuidado forma parte de las tareas más tradicionales, más necesarias y menos valoradas. Debería incluirse en mayor medida en la enseñanza de

todo el alumnado. Ampliado al ámbito de la sociedad, las estrategias de cuidado se transforman en solidaridad.

- Mayor énfasis en la transmisión de los valores. La formación de las generaciones siguientes también ha sido tarea encomendada a las madres y otras mujeres de la familia, y aquí entramos plenamente en el ámbito más folklórico de la cultura popular. Cuentos de hadas, canciones de cuna, juegos infantiles, juegos de palabras, etc. son todos campos que desarrollaban las mujeres para educar a sus niñas y niños, y son los que, transmitidos de generación en generación, fueron finalmente recopilados por las/los estudiosas/os. No solo la formación intelectual sino preferentemente la ética y estética se han transmitido por estos medios.

  Con estos pocos ejemplos, que podrían multiplicarse, se postula que una feminización de la escuela (como la de la política o la de la sociedad) no pasa solo por el reconocimiento de igualdad de derechos y la aceptación de la necesaria paridad en cargos y funciones. Ese es un objetivo mínimo, que debe ser defendido y protegido por la ley. De lo que verdaderamente se trata es de beneficiar al conjunto de la sociedad con la generalización a toda la población de prácticas sociales que se generaron y desarrollaron en el mundo femenino a partir de su posición discriminada dentro de la estructura social. La perspectiva de la ética del cuidado como marco para transformar la cultura escolar permitiría avanzar, individual y colectivamente, hacia una sociedad más pacífica (Comins, 2003; Vázquez Verdera, 2010). Este objetivo se corresponde con los objetivos generales de las prácticas de cultura popular.

La diversidad cultural

En una sociedad como la catalana, la diversidad cultural no se refiere solo a la multiplicidad de sectores propia de una sociedad compleja, sino también a las costumbres y tradiciones que traen consigo “las nuevas ciudadanías”, nuevos grupos humanos provenientes de la migración. Los viejos prejuicios que identificaban a estos hábitos y costumbres diferentes como una amenaza para mantener la propia identidad, se han reemplazado por una creciente corriente de opinión que los considera aportes enriquecedores. Actividades tales como ferias de la diversidad, comidas de todo el mundo, bailes o coros poniendo en escena tradiciones diversas y la incorporación de celebraciones como la Semana Santa o la Feria de Abril, muestran el grado de aceptación de estas actividades. Pero subsisten recelos que pueden eficazmente ser neutralizados desde las escuelas. Substituir la atención en lo diferente para apoyarla en lo que tenemos en común puede ser una buena estrategia, pero tiene el riesgo de abogar por una integración uniformizadora. Centrarnos en lo diferente, aunque sea para idealizarlo, conlleva el riesgo de folklorización y de subrayar el pintoresquismo.

Conviene encuadrar las prácticas culturales diferentes en términos de derechos civiles y enriquecimiento mutuo y tener, con respecto ellas, las mismas exigencias que con las propias, esto es, adoptarlas y difundirlas en la medida en que

subrayen la convivencia, la solidaridad, la no discriminación y el respeto. Esto sobrepasa en mucho la preocupación por el uso o no de determinadas prendas de ropa, y parte del supuesto de que cada persona puede vestir y alimentarse como le parezca más correcto dentro de su marco de referencia.

El diálogo, el interés por las opiniones de los "otros" y el respeto por prácticas diferentes que pueden aportar puntos de vista enriquecedores de la propia cultura deberían ser la norma. Esto no implica aceptar costumbres como las de las mutilaciones corporales o la discriminación de género, que por otra parte ya están penadas por la ley.

El asociacionismo intercultural vinculado a la educación ya tiene recorrido y experiencias exitosas en Catalunya, espacios de encuentro y aprendizaje desde un feminismo dialógico, esto es, defendiendo la igualdad mediante el respeto y la escucha de las diferentes voces y opciones, recreando así la identidad y la cultura.[1]

Mitificación de la tradición

¿Todo tiempo pasado fue mejor? Sabemos que no y que las sociedades progresan, aunque sea lentamente y dejando algunas ilusiones por el camino. Sin embargo, subsiste cierta ideología romántica del pasado que idealiza las conductas tradicionales por serlo. Ya hemos visto que los folkloristas buscaban en los vestigios del pasado la manifestación del alma nacional. En la actualidad los consideramos testimonios válidos de otras épocas e intentos de adaptarse y solucionar viejos problemas, que no forzosamente son los mismos que ahora nos preocupan. Por ejemplo, las prácticas tradicionales de cuidado de la salud no son en sí mismas malas o buenas, podían incluir aciertos y errores y permitían experimentar cierto sentido de seguridad que ahora buscamos en la medicina oficial, mucho más eficaz. Pero también es saludable saber que ciertas hierbas e infusiones son tan útiles como algunas medicinas y más agradables y baratas.

No se trata de mantener las tradiciones porque son nuestras, se trata de conocerlas porque continúan teniendo utilidad para crear y mantener tejido social, o porque nos dan las bases para desarrollar la imaginación y la sensibilidad de nuestras alumnas y alumnos. Pueden ser modificadas y casi con seguridad necesitan ser adaptadas y renovadas. Construimos un pasado para imaginar un futuro.

1 Puigvert (2001) recoge, por ejemplo, la experiencia del colectivo intercultural Al- Hanan, de Barcelona, donde, desde 1999, trabajan mujeres de diferentes orígenes en pie de igualdad, realizando acciones educativas contra las exclusiones y los prejuicios culturales en un doble sentido.

Referencias bibliográficas

BUTLER, Judith. *El género en disputa. El feminismo y la subversión de la identidad.* Barcelona: Paidós, 2011.

CANDEL, Francisco. *Los otros catalanes.* Barcelona: Península, 1972.

COMINS, Irene. *Del miedo a la diversidad a la* ética *del cuidado: una perspectiva de género.* Tesis doctoral. Castellón. Universitat Jaume I, 2003. Disponible en <https://www.tdx.cat/handle/10803/10455>

Fausto-Sterling, Anne. *Cuerpos Sexuados. La Política De Género Y La Construcción De La Sexualidad.* Barcelona: Editorial Melusina, 2006.

JULIANO, Dolores. *El Juego de Las Astucias. Mujer y construcción de modelos sociales alternativos*. Madrid: Horas y horas. Segunda Edición 2001, 1992.

JULIANO, Dolores. *Tomar la palabra. Mujeres, discursos y silencios*. Barcelona: Bellaterra, 2017.

PUIGVERT, Lídia. "Feminismo dialógico. Aportaciones de las 'otras mujeres' a la transformación social de las relaciones de genero". *Mujeres y transformaciones sociales.* VVAA. Barcelona: Roure, 2001.

VÁZQUEZ VERDERA, Victoria. "Perspectiva de la ética del cuidado: una forma diferente de hacer educación". *Rev. Educación XX1*. Vol 13, 1, 2010, p.177-197.

Bibliografía de consulta

BERNSTEIN, Basil. *Clases, códigos y control. Estudios teóricos para una sociología del lenguaje*. Madrid: Akal, 1989.

GARRETA BOCHACA, Jordi; LLEVOT GALVET, Núria. *La escuela de Cataluña ante la diversidad cultural.* Madrid: Ministerio de Educación, Cultura y Deportes, 2002.

ORTEGA CRUZ, "Concepción. Aportaciones del pensamiento queer a una teoría de la transformación social". *Cuadernos del Ateneo*. 26 (2008), p.43-56. <www.dialnet-AportacionesDelPensamientoQUEERAUnaTeoriaDeLaTrans-3106553.pdf>

Subeix 1.4. El valor social de la cultura popular

Marta Rovira i Martínez. Doctora en sociologia per la UAB. Professora associada a la UAB. Ha publicat *Diversitat i integració en l'associacionisme cultural català* amb Enric Saurí (2015).

Col·laboració: **Josep Fornés i Oriol Cendra**

Referents

Per realitzar aquest escrit em baso en dos estudis previs en els quals he participat[2], a més dels referents que sempre cal tenir en compte quan es parla de la relació entre cultura i societat: Pere Baltà, Joan Solé Amigó, Bienbe Moya, Pep Fornés, Oriol Cendra, entre altres. Pel que fa a obres de referència, en aquest document es té en compte tant la literatura acadèmica o de reflexió sobre la cultura popular com les aportacions de les ciències socials, que trobareu referenciades a la bibliografia.

Un referent que volem destacar com a aportació prèvia a totes les que s'han fet posteriorment, és el de les resolucions de l'Àmbit d'Antropologia i Folklore del Congrés de Cultura Catalana. Què s'hi deia? En primer lloc, la necessitat d'entendre les tradicions com una font d'arrelament al país i com una forma de convivència en comunitat. En segon lloc, es feien una sèrie de propostes que apuntaven cap a la necessitat de remarcar els valors socials de la cultura popular, entesos com a part de la *moral col·lectiva*:

- Salvar i renovar totes les tradicions i tots els costums marginats i mutilats.
- Donar contingut a tots els costums i tradicions (pau, esperança, reivindicació i projecció de futur).
- Donar prioritat als de caràcter col·lectiu.
- Que les tradicions i els costums facin un servei pedagògic, cívic, cultural, espiritual i d'esplai.
- Que les tradicions i els costums siguin patrimoni col·lectiu, recolzats només en institucions lliures dels Països Catalans.
- Que en les nostres tradicions i costums hi participin els infants i joves (tant els nascuts aquí com els que no).

2 M. ROVIRA, *L'impacte social del tercer sector social*, encarregat pel Gabinet Tècnic del Departament de Cultura de la Generalitat el 2010.

M. ROVIRA i E. SAURÍ, *Diversitat i integració en l'associacionisme cultural*, l'estudi sobre la incorporació dels nouvinguts. Canemàs, 2015.

Reflexió sobre la situació actual

Avui, quan parlem de "valor social", ens referim sobretot a la funcionalitat de la cultura popular en la construcció d'una societat cohesionada. Així, vinculem la promoció de la cultura popular a la necessitat de fomentar l'associacionisme, la convivència en l'espai públic o el pluralisme de les expressions culturals a casa nostra. És evident que actualment quan parlem de valor social de la cultura popular pensem més en els seus *outputs* socials que no pas en la seva dinàmica pròpia de creació cultural. De fet, la mateixa terminologia ha anat evolucionant per tal d'incorporar aquest tipus de semàntica. Del concepte de "cultura tradicional" s'ha passat al concepte d'"associacionisme cultural", i més recentment al de "tercer sector cultural", remarcant el rol de les associacions culturals com a part del marc de la societat civil que compensa o contraposa les polítiques governamentals, al costat de les entitats socials.

En el nostre estudi sobre "L'impacte social del tercer sector cultural" (2010), distingíem aquests tres conceptes a través del tipus de valor social que se'ls atorga en funció del marc de referència que porten implícit. És a dir, que l'evolució de la conceptualització referida a la cultura popular d'arrel i les seves estructures organitzatives respon precisament a la funció (valor) social que se li atorga. Així, si s'entén des d'un cert punt de vista que l'associacionisme de cultura tradicional respon a la lògica del manteniment de la tradició que correspon a una identitat cultural (i nacional), quan posem l'accent sobre el fet associatiu és per a remarcar les implicacions que té per a la construcció i consolidació del teixit social, és a dir, per a la creació d'espais d'acció col·lectiva i de generació de capital social, en definitiva, a la creació de ciutadans.

Aquesta és l'accepció amb la qual podem estar personalment més d'acord, ja que posa en valor que la cultura popular i tradicional és, en els nostres temps, una forma electiva de construcció d'estructures socials des de la base, una forma de construir relacions socials que potencialment travessen fronteres de classe, edat, gènere i ètnia per a establir vincles socials amb sentit de pertinença a la comunitat. Finalment, el concepte que s'utilitza darrerament en molts àmbits de pensament associatiu i també en l'àmbit institucional és el de "tercer sector", per referir-se a tot l'entramat d'entitats i recursos disponibles en una societat que no depenen de les relacions del mercat o de l'administració pública.

Conceptualització	Característiques de l'acció social
Cultura tradicional i popular	Manteniment i renovació d'una identitat cultural
Associacionisme	Acció col·lectiva i participació ciutadana, generació de capital social
Tercer sector	Serveis i *outputs* que s'aporten a la societat

El concepte de "tercer sector social" s'ha estès clarament en el cas de les entitats sense ànim de lucre que presten serveis necessaris per a la societat, però que ho fan des d'una lògica associativa i no lucrativa. Aquest concepte està impregnant l'àmbit de l'associacionisme cultural en tant que aquest entén que el seu valor social també passa per oferir alguna cosa a la comunitat que resolgui necessitats. El perill és que darrere d'aquest plantejament hi hagi una orientació excessivament funcional de l'associacionisme cultural, el qual també inclou dinàmiques que no responen necessàriament a aquelles necessitats socials que l'administració pública tendeix a institucionalitzar com a *legítimes* i susceptibles de ser promogudes. La cultura popular té un component irregulable o, encara més, subvertiu, com demostren els intents europeus de regular les activitats relacionades amb el foc, amb conseqüències força castradores respecte d'aquestes activitats. D'altra banda, sempre hem defensat que les estructures associatives de la cultura popular (ateneus, casals, teatres, etc.) tenen una vessant social per definició. La cultura ha de ser entesa també com una forma d'acció social.

Més enllà d'aquest advertiment sobre la perspectiva des de la qual s'aborda el "valor social" de la cultura popular, i si acceptem que no tot és regulable en aquest àmbit, o que no es pot encasellar aquest "valor social" en funcions institucionalitzades i legitimades pel poder polític, podem acceptar que la cultura popular i tradicional afavoreix entorns socials molt rics a través de diferents processos de relació social que condueixen a:

- La institucionalització de pràctiques de cooperació.
- La generació de capital social a través de la participació i de l'apoderament de la ciutadania independentment de la classe social i del nivell educatiu.
- La creació d'un sentit de pertinença en base a l'adquisició d'un capital cultural que podem identificar com a "ciutadania cultural".

En el cas de les entitats culturals, a més, cal afegir-hi un altra característica determinant pel que fa al seu impacte a la societat. I és la combinació de la tradició i la modernitat en la construcció d'una identitat col·lectiva. Tal com va dir Pere Baltà en la seva ponència presentada al II Congrés de Cultura Popular i Tradicional Catalana (1995), l'associacionisme és indestriable de les tradicions populars de la mateixa manera que el fet associatiu és un dels fets diferencials de la cultura catalana. Perquè és per mitjà de les entitats culturals, sovint petites i locals, que s'ha pogut bastir unes estructures socials que han vehiculat, i fins han contribuït a institucionalitzar, formes d'expressió cultural específiques i articulacions concretes de l'acció col·lectiva. Cal tenir en compte, a més, que a través de les entitats de la cultura s'ha generat una acció col·lectiva que sovint ha anat més enllà de l'objecte específic de cada entitat. Les entitats de la cultura a Catalunya han tingut un paper fonamental en la defensa de la identitat del país, així com dels valors democràtics. No podem deixar de banda aquesta característica específica del teixit associatiu en el camp de la cultura catalana, i la seva repercussió en la història de Catalunya.

Cultura i educació

Pel que fa a l'educació, més enllà de les històriques ballades de sardanes, la cultura popular ha estat circumscrita a formes força cosificades de representació a través de les festes institucionalitzades: el Nadal, la castanyada, etc. La resta de la cultura popular ha estat ignorada per l'escola, així com la mateixa idea de la diversitat cultural com un fet proper i no depenent de les migracions o de la globalització. Més recentment, algunes entitats de cultura popular (com els castellers) han impulsat tallers per tal d'iniciar l'alumnat en les seves activitats. Tanmateix, l'aproximació del marc escolar a la cultura popular és una assignatura pendent.

El valor social de la cultura popular per a l'educació?

Aquí no ens volem plantejar només com la cultura tradicional i popular pot penetrar el currículum escolar, sinó específicament quin valor social té la cultura tradicional i popular en el marc educatiu; és a dir, el marc de formació d'infants i joves. Entenem que hi ha dues maneres d'enfocar aquesta qüestió:

- La cultura popular com a part de la quotidianitat.
- La cultura popular com a forma de coneixement.

En la mesura que l'escola connecta amb la cultura pròpia de l'alumnat, la cultura popular hi penetra, sigui la d'aquí o la de les cultures d'origen. En la mesura que l'escola s'obre a l'experiència de la quotidianitat i la fa entrar a les aules per tal que l'alumnat dugui a terme l'aprenentatge del seu entorn social, la cultura popular es pot fer ser present a l'escola. Com? No es tracta que l'educació constitueixi el marc d'institucionalització últim de la cultura popular, ja que podria portar-la a fossilitzar-se, sinó que en sigui receptora; portes obertes, diàleg amb l'entorn. No es tracta d'omplir manuals amb imatges de castellers i de sardanes, sinó de fer entrar la música popular a les aules, o de fer participar l'alumnat del que passa al seu entorn. Si en aquest entorn hi ha una tradició de bandes, cal que l'escola hi participi. A través d'activitats vinculades al món associatiu local, o bé a través de l'aprenentatge sobre el bagatge cultural de l'alumnat procedent d'altres països. Aquesta vinculació entre escola i cultura popular depèn en bona mesura de la capacitat que tingui l'escola actual per a desenvolupar un currículum obert, transversal, interdisciplinari i flexible.

El valor de la cultura popular no només ha de ser *reconegut* en funció de les *necessitats* de l'educació. També ha de ser valorat per si mateix. La cultura, com a construcció social humana que és, sovint és posada en valor com a element regulador del conflicte social. Potser demanem massa a la cultura, com també demanem massa a l'educació, però sol passar que, davant la complexitat del moment, cerquem en la pràctica cultural i en l'escola una mena de talismà per a abordar les qüestions que es poden complicar. En l'actual moment de crisi política i institucional que vivim a Catalunya, a l'escola se l'ha acusada injustament, i de forma tendenciosa, d'adoctrinament, de foment de l'odi i de qui sap quantes

malvestats. Però el cert és que, lluny d'aquesta barroera caricatura calumniosa, el model d'escola catalana ha estat una veritable fàbrica de prodigis pel que fa a la inclusió social. La cultura, sobretot en la seva pràctica comunitària, ha estat també un element d'inclusió. Les colles de castellers, diables, comparses de Carnaval, i qualsevol associació que aglutini la gent corrent del barri, poble a poble, ciutat a ciutat, són el veritable nucli actiu de transformació i defensa dels valors que recreen de forma constant allò que anomenem "la comunitat".

Per aquest motiu aquestes agrupacions de gent corrent han estat activament decisives en els constants i reiterats processos de canvi socials i polítics que es viuen al país. El cert és que hem d'estar segurs que protagonitzaran encara les principals accions de transformació que acompanyen el procés revolucionari que viu el país. No hi ha manifestació catalana que no incorpori algun element de cultura popular. Un dels factors determinants del valor inclusiu d'aquest fenomen és que incorpora un alt grau de diversitat. Quan parlem de diversitat social i de diversitat cultural, sovint incorporem la diferent orientació sexual, la diversitat de creences o la diversitat funcional de les persones, perquè aquesta diferència pot ser convertida en desigualtat a causa dels abusos deontològics i ideològics de la xenofòbia que emmascara la seva perversitat en els costums socialment acceptats. És llavors quan cal conjurar tots els esforços en les bones pràctiques per combatre la discriminació. La gent corrent que integra els col·lectius de cultura popular és ben diversa. Són gent de diferents orígens, de pràctiques culturals diverses; gent que ha tingut un diferent accés al coneixement, gent de condicions socials també diverses. Però són gent que es reconeix com a GENT, i això confereix al grup un valor transformador essencial.

La cultura popular i tradicional també és una forma de coneixement, no només és una forma de representació cultural d'una tradició cosificada, sinó una expressió cultural que acumula una gran dosi de coneixements i tècniques assentades i compartides a través d'oficis i de pràctiques col·lectives. Aquest coneixement també és un patrimoni que val la pena transmetre a les noves generacions. Des de l'ofici de tornador fins a la tècnica de construcció de gegants, la cultura popular conté una gran riquesa de sabers que cal posar en valor. El repte és entendre que l'educació ha de participar d'aquestes formes de coneixement sense cosificar-les.

Cal tenir en compte que la conservació i la transmissió del patrimoni cultural, ja sigui material o immaterial, es produeix fonamentalment en el terreny de la societat civil. En tot cas, les polítiques públiques poden donar suport, impulsar o difondre determinats trets d'aquest patrimoni. Però ni poden preservar-lo tot, ni poden fer-ho sense un interès actiu dels ciutadans perquè sigui així. Per tant, si alguna cosa caracteritza el desenvolupament cultural que aporta el dinamisme de les entitats és precisament la seva capacitat d'innovació i transformació en el marc de la cultura. Com diem, les institucions poden ajudar a crear les condicions per a la renovació de la cultura tradicional i popular, però difícilment podran fer-ho sense una implicació voluntariosa per part d'aquells que finalment en seran els protagonistes: els participants.

A més del patrimoni cultural (material i immaterial), podem atribuir la cultura popular i tradicional la capacitat de generar un coneixement i una estima pel propi

entorn, ja sigui urbà, rural o natural, a través del coneixement del passat i del present de les tradicions, els costums, els símbols presents en els paisatges de l'entorn dels ciutadans. És per això que es pot considerar que un bon desenvolupament cultural també acompanya una major sensibilitat per la protecció dels espais naturals, el patrimoni que s'hi troba i els elements que conformen una herència cultural.

Proposta de línies d'acció

- Posar en relació les entitats amb les escoles. Fer participar l'alumnat i les famílies de la relació entre coneixement escolar i coneixement transmès per l'entorn. Entendre l'educació com una forma d'acció social comunitària.
- Promoure la incorporació de la cultura popular i els seus instruments i danses a les escoles de música i dansa.
- Incorporar plenament la cultura popular a internet i les xarxes socials. Crear una plataforma d'oferta de recursos sobre cultura popular per al món educatiu, on les entitats i la seva activitat siguin els protagonistes.
- Entendre la cultura popular com un marc d'expressions i tradicions diverses, d'aquí i d'allà.
- Incentivar la participació i el canvi de rol de les dones en el marc de la cultura popular a través dels valors d'igualtat que transmet l'educació.

Bibliografia

DELGADO, Manuel. *La festa a Catalunya, avui*. Barcelona: Editorial Barcanova, 1992.

FUNDACIÓ JAUME BOFILL. *La Cultura popular a debat*. Barcelona: Fundació Serveis de Cultura Popular: Alta Fulla, 1985.

BALTÀ, Pere. *L'altra resistència. L'associacionisme cultural català i la lluita per les llibertats democràtiques.* Barcelona: Rúbrica, 2005.

BOSH I DATZIRA, Amàlia. *Els Ateneus de Catalunya*. Barcelona: Federació d'Ateneus de Catalunya, 1991.

BOURDIEU, P. "The forms of capital" a Richardson, J. (ed.). *Handbook of theory and research for the sociology of education.* Nova York: Greenwoog, 1985.

CENTRE D'ESTUDIS D'OPINIÓ. *Paper del voluntariat en els àmbits d'actuació municipal*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Institut d'Estadística de Catalunya, 1999.

CENTRE D'ESTUDIS D'OPINIÓ. *Trabajo, Cultura y Sociedad Civil. Opiniones y actitudes en Cataluña, España y las 17 comunidades autónomas. Informe de resultados ISA 2001*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Direcció General de Difusió del Departament de Presidència, 2002.

CENTRE D'ESTUDIS D'OPINIÓ. *Percepció de Capital Social a Catalunya.* Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament d'Economia i Finances, 2009.

COHEN, J. i ROGERS, J. "Secondary associations and democratic governance". *Politics and Society*, 20 (4), 1992, p. 393-472.

DIVERSOS AUTORS. *Comunicacions II Congrés de Cultura Popular i Tradicional Catalana.* Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura, 1999.

DIVERSOS AUTORS. *Ponències Marc Primer Congrés Associacionisme Cultural Català.* Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura, 2008.

PUIG I GORDI, Lluís (coord.). *Associacions. Cultura i Societat Civil a Catalunya*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura, 1991.

RESOLUCIONS DE L'ÀMBIT D'ANTROPOLOGIA I FOLKLORE. *Resolucions de l'àmbit de l'àmbit d'antropologia i folklore del Congrés de Cultura Catalana*. Volum III, 1978.

ROVIRA, Marta. *L'impacte social del tercer sector social*. Barcelona: Gabinet Tècnic del Departament de Cultura de la Generalitat, 2010.

ROVIRA I SAURÍ. "Diversitat i integració en l'associacionisme cultural. L'estudi sobre la incorporació dels nouvinguts". *Revista Canemàs*. 2015.

SECRETARIA D'ACCIÓ CIUTADANA. *Pla Nacional de l'Associacionisme i el Voluntariat*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Governació i Administracions Públiques, 2008.

SMITH, Anthony D. *The Cultural Foundations of Nations. Hierarchy, Covenant, and Republic*. Oxford: Blackwell Publishing, 2008.

SOLÀ I GUSSINYER, Pere. *L'esclafament de l'associacionisme lliure a Catalunya en temps del General Franco.* Barcelona: Rafael Dalmau, 1996.

SOLER I AMIGÓ, Joan. *Tradicionari. Enciclopèdia de la cultura popular de Catalunya. Vol. VI: Música, dansa i teatre popular.* Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Presidència, 2005.

SOLER I AMIGÓ, Joan. *Tradicionari. Enciclopèdia de la cultura popular de Catalunya. Volum V. El calendari festiu.* Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Presidència, 2006.

SOLER I AMIGÓ, Joan. *Tradicionari. Enciclopèdia de la cultura popular de Catalunya.* Vol. X: Cultura s. XXI. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Presidència, 2008.

TARROW, S. *El poder en movimiento. Los movimientos sociales, la acción colectiva y la política.* Madrid: Alianza, 1997.

TERMES, Josep. *Les arrels populars del catalanisme.* Barcelona: Editorial Empúries, 1999.

VALLÈS, Josep M. (coord.). *Actituds polítiques i comportament electoral a Catalunya: Materials per a un debat social.* Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament d'Interior, Relacions Institucionals i Participació, 2008.

VALLORY, Eduard; PÉREZ, David. *La participació associativa genera implicació política.* Barcelona: Fundació Escolta Josep Carol, 2003.

WARREN, M. *Democracy and association.* Princeton: Princeton University Press, 2001.

WEIL, S. *Echar raíces.* Madrid: Trotta Editorial, 1996, p. 121.

SMITH, A. *The Cultural Foundations of Nations*. Blackwell, 2008.

Eix 2. Cultura popular i societat plural

Coordinació: Amadeu Carbó, Lola López, i Alberto López Bargados

Amadeu Carbó: Educador social, folklorista i escriptor. Amb estudis d'Història de l'Art. Activista en el món festiu des de diversos àmbits.

Lola López. Antropòloga. Comissionada d'Immigració, Interculturalitat i Diversitat de l'Ajuntament de Barcelona

Alberto López Bargados. Doctor en Antropologia Social i Cultural i professor a la Universitat de Barcelona

Presentació

Vivim en una societat en canvi constant. Mai com ara els perfils dels ciutadans de les nostres poblacions havien estat tan diversos. Aquesta diversitat ve donada per diferents factors i motivacions, des de la necessitat trista i esfereïdora d'abandonar o fugir dels països i indrets d'origen per motius de pobresa extrema, conflictes bèl·lics, etc. a aquells que decideixen fixar la seva residència en aquest racó de món pel clima mediterrani agradable i assolellat. Entremig d'aquesta forquilla que va de la tragèdia al privilegi milers de motius situacions i motivacions diferents construeixen cada dia un nou paradigma social.

Segons les dades de l'IDESCAT a Catalunya conviuen 1.041.362 persones procedents de 179 nacionalitats[3], hi conviuen 13 confessions religioses[4] amb seus per al culte, i la diversitat lingüística es quantifica en més de 300 llengües[5] que es parlen en la quotidianitat de les relacions personals del nostre país. Aquest mapa de la realitat social no és més que un complex trencaclosques on les peces que el conformen són les persones. Ciutadans i ciutadanes que malden per construir dia a dia espais de convivència, de vida.

La cultura popular en el seu sentit més ampli i, per tant, defugim aquí de la definició esbiaixada que durant anys i panys el poder establert n'ha fet ús i ha publicat en lleis aprovades al Parlament, és sensible i receptora d'aquest fenomen que només fa cinquanta anys ni tan sols s'albirava.

---

3 <https://www.idescat.cat/poblacioestrangera/?b=12>.

4 <http://governacio.gencat.cat/ca/pgov_ambits_d_actuacio/pgov_afers-religiosos/pgov_serveis/pgov_mapa_religions/>.

5 <http://www.gela.cat/doku.php?id=llengues>.

És precisament aquesta societat en evolució constant que planteja a la cultura popular un seguit de reptes per tal que aquesta sigui una cultura útil, fins i tot assumint un paper d'eina de cohesió, un constructe col·lectiu que abandoni la pàtina identitària i reforci els llaços i el concepte de pertinença.

En aquest ordre d'idees es plantegen quin és el paper de la cultura popular i quines respostes dona als grans temes que col·lectivament ens plantegem en els diversos àmbits de la cultura. Així, racialitat, gènere, democràcia, inclusió, laïcitat i religiositat, etc. esperen també una resposta des de la cultura popular.

Subeix 2.1. Les diverses cares de la cultura popular

Oriol Cendra: Gestor cultural. Treballa a la Direcció General de Cultura Popular i Associacionisme Cultural del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya

Sobre “cultura”, “catalana”, “popular”, “tradicional” i “associacionisme”.

Eagleton (2016) ens fa el favor de reduir a quatre les 164 definicions de cultura establertes per Kroeber i Kluckhohn el 1952. Sense renunciar a la complexitat del mot en destaca el seu significat com a: (1) corpus d’obres intel·lectuals i artístiques, (2) procés de desenvolupament espiritual i intel·lectual, (3) valors, costums, creences i pràctiques simbòliques en virtut de les quals viuen homes i dones o (4) forma de vida en el seu conjunt.

No sé si aquest exercici de simplificació ens clarifica gaire les coses. Lady Gaga, La Pegatina i Love of Lesbian són populars a Catalunya. També és popular, i tradicional, menjar clotxa i ballar jotes, tot i que ni menjar pa de pagès amb peix salat i hortalisses ni les jotes siguin privatius de la cultura “catalana”. També és cultural ser competent per parlar la llengua catalana o aranesa, o algun dels seus dialectes, encara que siguin llengües que es parlen a altres estats i que no siguin necessàries per fer castells o saltar a la plaça de Sant Pere per Patum. Hi ha una cultura catalana que potser no té com a referent ni Brossa, ni Miró, ni Manolo García i una altra que s’identifica amb l’ateneisme i el cooperativisme. També n’hi ha una que construeix un islam quotidià i vivencial que prefereix els oratoris de ciment als de marbre. Són catalanes i participen de la cultura catalana les persones que per Setmana Santa visiten el Museu Etnogràfic de Ripoll, les que acudeixen a la processó convocada per la Cofradía 15+1 a l’Hospitalet de Llobregat i les que ho fan a la professó de les Tres Gràcies de Reus. Podem qualificar de popular la poesia de Miquel Martí i Pol i també la de youtubers massivament seguits que prefereixen la xarxa al paper per expressar-se en vers. Podem convenir que associar-se és un tret cultural i que no és difícil distingir l’existència d’una nova sociabilitat que prefereix articular-se a partir de grups de Whatsapp i no com a associacions sense finalitat de lucre

---

Em sembla necessari acotar els marcs i establir un primer estadi de discussió a partir de dues premisses:

1. Hi ha una cultura popular i tradicional que es desenvolupa dins un marc legislatiu i reglamentari, que és un marc construït i ideològic, i que s’articula a través de polítiques públiques.

    a) Aquest marc conceptual contribueix a crear un relat hegemònic d’allò que és “cultura”, “popular” i “tradicional” però no és l’únic marc possible.

b) Les polítiques culturals a Catalunya han buscat la seva legitimitat en la tensió entre la lògica del servei públic (que s'ha materialitzat fonamentalment a través de la democratització de l'accés a la cultura) i les lògiques sectorials. Barbieri i Fina (2017) apunten que la necessitat de "mediació" dels "sectors" en la implementació de les polítiques públiques ha consolidat uns "sectors" als quals s'han decantat les polítiques públiques.

2. La Llei 2/1993 entén que és cultura popular el "conjunt de manifestacions culturals, tant materials com immaterials, com són les festes i els costums, la música i els instruments, els balls i les representacions, les tradicions festives, les creacions literàries, la cuina, les tècniques i els oficis i totes les altres manifestacions que tenen caràcter popular i tradicional, i també les activitats tendents a difondre-les arreu del territori i a tots els ciutadans" i que l'acció pública s'exerceix des de la dinamització sociocultural, entesa com "el conjunt de les diverses actuacions tendents al foment de les manifestacions culturals i artístiques no professionals, dutes a terme per grups o entitats sense finalitat de lucre per crear i difondre la cultura en tot el territori i a tots els ciutadans i promoure la màxima participació d'aquests".

Reflexió 1. Discussió sobre el marc legal de desenvolupament de les polítiques públiques en matèria de cultura popular i tradicional amb conseqüències sobre la representativitat sectorial

---

La llei 2/1993 apel·la:

a) determinats àmbits d'allò que podríem anomenar cultura popular, específicament als "àmbits de la cultura tradicional catalana, com la música, el teatre amateur, el cinema amateur, la dansa, el folklore i les festes d'arrel tradicional".

b) una determinada forma de sociabilitat, constituïda jurídicament en forma d'associació sense finalitat de lucre.

El cant glosat i el rap són formes de cultura popular equiparables? Els conflictes entre la gestió dels usos tradicionals de muntanya en el marc dels espais naturals protegit, són de l'àmbit de la cultura popular? Podem entendre l'associacionisme com a instrument de l'acció cultural que, amb independència de la forma com s'articuli, dona veu a col·lectius diversos que participen en una cultura que no pot ser unívoca?

S'obren almenys dues línies de discussió:

1. Sobre la idoneïtat d'eixamplar l'abast

a) d'allò que entenem com a activitats de la cultura popular i les polítiques públiques que en deriven. D'una banda, ampliant l'espectre de

les activitats ja tipificades; de l'altra, incorporant a la discussió àmbits diversos com l'artesania, la diversitat religiosa[6], la justícia de pau, etc.

b) de les formes de sociabilitat (formals i informals) amb la finalitat de dotar de veu, identitat i participació en els òrgans consultius de les administracions públiques a col·lectius diversos, que no obeeixin només a lògiques "sectorials", tot afavorint-ne la participació i el desenvolupament de drets culturals.

c) dels agents representatius del "sector" i les seves relacions amb l'administració pública.

2. En aquesta discussió sobre cultura popular potser podem incloure-hi un nou element: el de la patrimonialització, les seves oportunitats i amenaces.[7] I cal fer-ho en el context de la necessària revisió normativa i de clarificació de polítiques públiques després de l'oficialització del concepte de "patrimoni immaterial" (UNESCO, 2003) que ofereix noves oportunitats per a un ús social, econòmic, polític i museístic del patrimoni i alhora obre una visió absolutament nova del patrimoni que implica no tractar el patrimoni cultural immaterial com si fos material, sinó com un element d'autèntica dimensió social (Roigé, 2014).

Sobre festa, tradició, competitivitat, comunitat

"No sabríem viure la Setmana Santa d'una altra manera", diu Adelina Freixinet, que és conscient de l'evolució de la religiositat als nostres dies. "No tothom hi participa només pel component religiós. Hi ha molts veïns que ho senten com una tradició i com un acte de cultura i identitat"

Podem donar per fet que la tradició és inventada i que allò que sembla que és tradicional és que la festa sigui negoci, competitivitat i intervenció del poder públic, que malda per domesticar-la. Delgado (1992) diu allò que la tradició és un *look* i no gaire més. I Marfany (1997) ens parla de la tradició inventada i construïda sobre la falsa creença que la festa pertany a una tradició "premoderna". El cert és que a la festa hi ha hagut sempre un ingredient no participatiu d'espectacle i també que la privatització de la festa ve de lluny: a mitjans del XIX les societats de ball subvencionaven els actes públics, fet que per Marfany acredita la privatització de la festa i la supervivència del seu vessant públic gairebé com un subproducte del privat. Alhora, és ben cert allò que no tothom fa festa a la festa. Tampoc no és nou l'interès "fiscalitzador i parasitari" (Delgado, 1992) de

6 Em sembla significatiu assenyalar que cap de les més de 15.000 fitxes de l'Inventari del Patrimoni festiu de Catalunya forma part del calendari de la comunitat musulmana de Catalunya.

7 Seria el cas de l'abús dels processos de patrimonialització com a agent de producció de valor econòmic, d'apropiació indeguda i/o mercantilització, de definició de les comunitats, de comercialització excessiva, de conflicte entre sistemes de propietat comunitària, propietat intel·lectual i drets d'explotació, etc.

les administracions públiques que forma part dels processos d'erosió de les virtualitats subversives i agressives de la festa i els seus excessos.

Reflexió 2. Discussió sobre la transformació de la festa i la celebració i la necessitat de disposar, o no, d'indicadors i criteris d'avaluació de les polítiques públiques en la matèria

Alguns elements per a l'anàlisi:

1. De la transformació de la festa. Per a Marfany, la festa gairebé acaba al segle XX, quan "la gent va deixar de crear la seva pròpia diversió i va començar a comprar-la i consumir-la en un acte passiu i individual que fa impossible la funció integradora i de celebració de la comunitat que constituiria l'essència mateixa de la festa". Menys dràstics que Marfany, Ariño i Gómez (2012) s'acosten a la transformació festiva des d'uns altres postulats: "en les *societats* multiculturals, terciàries, del capitalisme avançat i globalitzades, les condicions i conseqüències de la *producció de l'experiència de comunitat* han canviat però els impulsos i motors per a produir-la s'han multiplicat, i s'estenen des de les festes o actes per a persones centenàries fins al Dia de l'Orgull Gai". Els autors proposen una redefinició del ritual i el ritu i tipifiquen que aquesta revitalització es concreta en (1) la recuperació de festes perdudes o esllanguides;(2) l'expansió o difusió de models festius d'èxit creixent;[8] (3) la invenció de noves festes o actes;[9] i (4) la metamorfosi i adaptació a un nou context.[10] Constaten també que, amb els canvis estructurals de la societat, la festa s'ha transformat tant pel que fa a la cronologia, la seva inserció en el calendari, els llenguatges i objectes de celebració i les seves lògiques socials (subjectes celebrants i formes d'organització).

Dimensió	Canvis experimentats
Organització del calendari	Desarticulació i recomposició
	Agregació al voltant de la festa major
	Intermitència de les grans festes
Sintaxi festiva	Reducció de ritus i expansió de festejos
	Exhibició de vestimenta
	Comensalitat pública
	Civilització ritual
	Ludisme promiscu
	Esteticisme competitiu

8 Ariño i Gómez esmenten Moros i Cristians o Falles al País Valencià. Al Principat potser podríem parlar de castells, bestiari i diables. O en el model de seguici festiu basat en les celebracions populars i tradicionals del cicle del Corpus Christi.

9 La Tomatina al País Valencià. Correfocs al Principat?

10 Ariño i Gómez esmenten les festes dedicades a Sant Antoni Abat.

Semàntica festiva	Secularització i autoreferència
	Recerca d'autenticitat del nucli originari
	Patrimonialització i autentificació històrica
Subjecte i organització social: procés de democratització i individuació	Associacionisme: mobilització de base
	Política de la festa
	Emergència de noves identitats
	Comunitats imaginades o virtuals

Font: Antonio ARIÑO i Sergi GÓMEZ: *La festa mare. Les festes en una era postcristiana*.

2. Capdevila (2016) estudia la festa en un context d'*hipermodernitat* i eclosió de l'esfera ètnica. L'autor destaca "l'emergència d'un conjunt (ben heterogeni) d'expressions socials caracteritzat per una consciència, quant a les mateixes, de ritualitat, costum, tradició, i d'humanitat". Suggereix també que "si els punts forts d'aquesta renovació són que obeeix a poderosos impulsos socioantropològics, i que hi ha un vigorós múscul popular implicat, els punts seus punts febles són certa propensió al formularisme i a la reiteració (quasi)mimètica de models i propostes i la seva massificació".

Capdevila repassa els àmbits més significatius d'aquesta festa per avaluar-ne les oportunitats:

a) producció artesana (inclou el *souvenir* artesà)

b) gastronomia, en relació estreta amb produccions agroramaderes i alimentàries artesanals o tradicionals

c) formes de sociabilitat: fires i mercats, aplecs, tavernes, casals i ateneus, vermuts i sopars populars, caminades (passejades, bicicletades...), formes de decisió i col·laboració local de tradició rural antic règim (assemblees de veïns, el "comú de la feina"...), altres

d) la festa: festes populars tradicionals, festes de recreació etnohistòrica, festes de celebració i promoció de productes agroalimentaris, festivals de folk i rock, altres

e) jocs i esports: castells, bitlles, curses tradicionals, altres

f) el paisatge (i l'ambient) rurals: turisme rural, etnografia, restauració i museïtzació, art(esania)...

g) les narratives orals i populars

h) onomàstica, toponímia, dialectalismes

3. L'anàlisi multifactorial de les dinàmiques de transformació festiva ha d'incloure la reflexió sobre

a) la massificació i problemes derivats: conflictes d'ordre públic (ho-

raris, agressions de gènere, consum d'alcohol, participació de menors d'edat, generació de residus)

b) l'existència de marcs normatius i reglamentaris diversos i la seva incidència en l'activitat (regulació dels usos de l'espai públic i normatives derivades com és el cas de les assegurances, homologació d'estructures, punts d'electricitat, etc.; reglaments de protecció civil i normatives sectorials com és el cas de l'homologació de vehicles en cas de carrosses de Carnaval o de Reis o l'ús de pirotècnia en celebracions de caràcter cultural, religiós i festiu) i en les comunitats que organitzen la festa (obligatorietat de dotar-se d'una forma jurídica, règim fiscal, etc.)

Associacionisme, participació i capital social

Hi ha una cultura, el valor de la qual "no resideix en la bellesa de les seues formes, l'autenticitat del seu caràcter o la puresa de la seua condició, sinó en la seua capacitat per a condensar i expressar la forma d'entendre el món, la forma de relacionar-se amb el món i les estratègies de cohesió social, de transferència de coneixement i de conservació de la memòria del col·lectiu humà que la genera" (Frechina, 2014)

Promoure des de la cultura estratègies de construcció social i benestar (social i individual) basades en el cultiu de les potencialitats, l'exercici de la llibertat i la producció de capital social[11] és una tasca cultural que pot exercir-se des del foment de formes de sociabilitat. Ara bé, el fet d'associar-se per fer activitats culturals no pressuposa que l'associacionisme tingui aquesta dimensió social ni que estigui capacitat per incentivar xarxes de cooperació, col·laboració i socialització.

Reflexió 3. Sobre les capacitats i els escenaris de participació de l'associacionisme en la gestió de béns comunitaris i/o públics

Alguns àmbits de reflexió a tenir en compte

1. És necessari definir els espais i els models de gestió –que no són coincidents– d'allò que és comú i d'allò que és públic.
2. És necessari definir escenaris participatius i de governança que d'una banda exigeixin mèrits, habilitats i capacitació per a l'exercici de gestió de béns comuns i/o públics i de l'altra garanteixin equitat, solvència, rigor, eficiència, qualitat i transparència.
3. És necessari garantir les condicions per al reconeixement de persones, col·lectius i empreses[12] com a agents comunitaris i els marcs per

11 Entès com a actiu fruit de la cooperació organitzada entre els membres de la comunitat que estableixen relacions sota la interiorització de valors diversos (confiança, solidaritat, reciprocitat) i a través del teixit social, les normes (formals i informals) i les institucions (Putnam, 2002).

12 Està fora de discussió que les empreses que operen en el sector també presten serveis culturals, de qualitat i amb rigor professional.

a la seva participació en l'elaboració de les normes que regulen llur activitat comuna.

4. És necessari exigir a l'administració pública les garanties d'atenció a la diversitat ciutadana, també de les persones que per impossibilitat o per voluntat no són representades en la comunitat gestora.

5. Cal definir els diferents escenaris participatius en la gestió pública, amb els rols que corresponen als polítics, als tècnics i a la ciutadania.

Algunes propostes

Algunes propostes que es presenten amb la intenció de discutir continguts concrets i polítiques públiques a implementar a partir dels eixos de discussió

1. Reconèixer l'associacionisme com un dels instruments de l'acció cultural en matèria de cultura. Eixos per a la discussió:

   a) Eixamplar la dimensió de l'associacionisme per incloure-hi formes comunitàries de sociabilitat, formals i informals.

   b) Definir com a acció cultural el fet d'atorgar reconeixement i veu[13] a col·lectius diversos per accedir i participar en la construcció cultural.

   c) Definir polítiques públiques en matèria de drets culturals.[14]

   d) Establir escenaris participatius, que delimitin els rols de polítics, tècnics i ciutadans.

2. Revisar els marcs jurídics i regulatoris que incideixen en l'activitat cultural (propietat intel·lectual, regulació administrativa d'espectacles i activitats com a espectacles públics, regulació del lleure, assegurances, protecció civil i altres normatives sectorials que incideixen en la "producció" i el règim de producció de béns culturals) i fer-ho transversalment quan sigui el cas (des de l'etnologia, l'associacionisme, el voluntariat, la protecció civil, la fiscalitat, la propietat intel·lectual, etc.)

---

13 Appadurai (2013) veu en la capacitat d'aspiració un constituent significatiu en relació amb la cultura (les cultures), al qual s'ha prestat poca atenció. Per a Appadurai, hem tendit a veure les afiliacions culturals en termes de "lleialtat" però hem prestat poca atenció a la "sortida" i a la "veu" (terminologia de Hirschman). La veu incorpora el dissentiment i els sense veu. Amb el "reconeixement" (concepte encunyat per Taylor en el debat sobre fonaments ètics del multiculturalisme) la comprensió intercultural deixa de ser una opció i esdevé obligació. Des d'aquesta perspectiva és lícit formular el foment de formes de sociabilitat (associacionisme) com a forma de "reconeixement" i d'acció (entesos com a instruments culturals) amb l'objectiu de produir nous marcs de consensos que puguin promoure millor els interessos col·lectius a llarg termini en qüestions de riquesa, igualtat i dignitat.

14 D'acord amb la Declaració de Friburg, per drets culturals podem entendre el dret a escollir la identitat pròpia, a accedir al patrimoni cultural, a pertànyer, o no, a una comunitat, a accedir i participar a la vida cultural, a expressar-se en la llengua escollida, a l'autoria, a l'educació i la informació, a participar de l'elaboració, execució i avaluació de polítiques culturals.

3. Polítiques específiques per a “equipaments culturals de proximitat”, sense distinció de tipologies: centres cívics, ateneus i cases de la festa. Les seves lògiques funcionals i organitzatives no són coincidents amb les dels equipaments de grans dimensions. En aquest context cal exigir racionalitat a les administracions públiques i propiciar les condicions i garanties per al desenvolupament de serveis culturals de caràcter públic des d'entitats i associacions sense finalitat de lucre.

4. Programes públics de formació per tal de capacitar agents associatius per l'apoderament i el desenvolupament de funcions en la festa (protecció civil, altres), en la gestió d'infraestructures, en programes d'acció comunitària, etc.

5. Replantejar el concepte de subvencions i els convenis en l'àmbit de la cultura –i específicament en l'àmbit de l'associacionisme cultural– i fer-ho per condicionar allò que se subvenciona (criteris de valoració) i per condicionar allò que fa qui les rep (retorn social).

    a) Prioritzar criteris de “Governança i retorn social de l'activitat”.

    b) Dissenyar polítiques públiques i línies de treball específiques per a projectes culturals (no entitats del tercer sector social ni entitats de voluntariat) en l'àmbit sociosanitari, joventut, persones nouvingudes, etc.

6. En una nova estructura institucional més clara que l'actual, cal que el govern estableixi serveis i responsabilitats d'escala nacional, comarcal i local. El municipi, una administració que proveeix serveis i inversions bàsics i de proximitat, i no només en cultura, ha de disposar de l'autonomia financera i reglamentària suficient que li permeti desenvolupar polítiques socials i culturals pròpies. Una lectura del pressupost consolidat en cultura a Catalunya (dades del 2014) situa l'Administració local com màxima inversora, amb el 60,7% de la despesa (533 M€), seguida de la Generalitat, Cultura, amb el 37,4% (328,9 M€) i l'Estat, amb l'1,8% (15,8 M€).

Bibliografia

APPADURAI, A. *El futuro como hecho cultural. Ensayos sobre la condición global*. Buenos Aires: Fondo de Cultura Económica de Argentina SA, 2015. ISBN: 978-98-77190861.

ARIÑO, A.; Gómez, S. *La festa mare. Les festes en una era postcristiana*. València: Museu Valencià d'Etnologia-Diputació de València, 2013. ISBN: 978-84-77956501.

BARBIERI, N. *Més enllà de l'accés? Equitat cultural, gestió comunitària i polítiques públiques* <http://interaccio.diba.cat/blogs/2015/mes-enlla-acces-equitat-cultural-gestio-comunitaria-politiques-publiques> [Consulta: 6 de novembre de 2017]>.

BARBIERI, N.; Fina, X. "Polítiques culturals: tot buscant legitimitats". A: Gomà, R; Subirats, J. (Coord.): *Canvi d'època i de polítiques públiques a Catalunya,* 2015.

CRÍTIC, sccl. [En línia] <https://s3-eu-west-1.amazonaws.com/elcritic.cat/blogs/wp-content/uploads/sites/26/2017/06/26122012/Canvi_d_epoca_moltbaixa1.pdf> [Consulta: 6 de novembre de 2017].

MARFANY, JL.: "Notes per a l'estudi de la festa a les terres catalanes". A: Capdevila, J.; Garcia Larios, A. (Coords.): *La festa a Catalunya. La festa com a vehicle de sociabilitat i d'expressió política*. Barcelona: Abadia de Montserrat, 1997. ISBN: 84-78267840.

CAPDEVILA, J. "La festa local : modernitat extrema i experiència festiva : una aproximació a la Catalunya actual", *Revista d'Etnologia de Catalunya*, núm. 38, 2012. ISSN: 2014-6310.

CAPDEVILA, J. *Les esferes i oportunitats de la cultura popular i tradicional* [en línia] Departament de cultura de la Generalitat de Catalunya, 2016. <http://cultura.gencat.cat/web/.content/cultura_popular/05_documents_i_recursos/02_jornades_estudis_legislacio/01_jornades_gestio_cultpop/documents/arxiu/SD_2016_SCP_JCapdevila.pdf> [Consulta: 5 de novembre de 2017].

DELGADO, M. *La festa a Catalunya, avui*. Barcelona: Barcanova, 1992. ISBN-13: 978-84-75337470

EAGLETON, T. *Cultura*. Barcelona: Penguin Random House Grupo Editorial, 2016. Belén Urrutia (trad.). ISBN: 978-84-30618361.

FRECHINA, JV. *Pensar en vers: la cançó improvisada als Països de la Mediterrània*. Reus: Caramella, 2014. ISBN-13 978-84-87580628.

LLEI 2/1993, de 5 de març, de foment i protecció de la cultura popular i tradicional i de l'associacionisme cultural

Montes, P. (2015): *Gestió comunitària. Qüestions prèvies* [en línia] <http://interaccio.diba.cat/blogs/2015/gestio-comunitaria-queestions-previes> [Consulta: 6 de novembre de 2017].

MORERAS, J. (Coord.) *Diàspores i rituals. El cicle festiu dels musulmans de Catalunya*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 2017. ISBN: 978-84-39395669

PUTNAM, R. (Ed.) *El declive del capital social: un estudio internacional sobre las sociedades y el sentido comunitario*. Barcelona: Galaxia Gutenberg, 2003. José Luis Gil Aristu (trad.), 2012. ISBN-13: 978-84-81094213.

ROIGÉ, X. "Més enllà de la UNESCO. Gestionar i museïtzar el patrimoni immaterial", *Revista d'Etnologia de Catalunya*, núm. 39, 2014. ISSN: 2014-6310.

UNESCO. Convenció per a la salvaguarda del patrimoni cultural immaterial. París, 17 d'octubre de 2003 [en línia]

<http://www.unescocat.org/fitxer/1605/CONVENCI%C3%93%20PATRIMONI%20IMMATERIAL.pdf> [Consulta: 22 de maig de 2017].

Subeix 2.2. Cultura popular, inclusió i diversitat

Brigitte Vasallo. Escriptora, formadora, activista LGTB i feminista

Josep Fornés. Antropòleg, museòleg i mestre

Per tal de poder reflexionar sobre cultura popular, inclusió i diversitat hem d'acotar o arribar a un acord sobre què entenem per cultura popular, per inclusió i per diversitat, si més no en l'espai de significació d'aquest text. Ja sabem com són les paraules: en l'abisme que s'obre entre allò que diem o que escrivim i allò que imaginem és on es donen tots els malentesos. Acotarem, doncs, el terreny de les significacions d'aquests termes per no perdre'ns en les clotes que separen significat de significant.

La cultura popular és un terreny ample que inclou dues qüestions transcendents pel tema que ens ocupa: la cultura popular tradicional i la cultura de masses.

Cultura popular

Hi ha un matís entre la cultura popular i la cultura popular tradicional. Cultura popular és, clarament, la cultura del poble, entenent poble com a classe social. És aquella cultura que ens diuen els manuals que no és la cultura burgesa ni la cultura acadèmica, cosa que no evita que acadèmics i acadèmiques o persones burgeses hi participin, però ho fan amb els mètodes de producció i de transmissió del poble, no de la burgesia ni de l'acadèmia. Com afirma l'historiador cubà Joel James Figarola, la cultura popular tradicional és el resultat socialment entès de tota acció humana creadora, acceptada de manera col·lectiva, sense necessitat de recursos professionals d'expressió, costums i criteris d'apreciació i apropiació de la realitat.

La cultura popular tradicional entén poble com a comunitat; no com a classe, sinó com a nació, com a representació d'una identitat ancestral que transcendeix el present i busca projectar-se i conservar-se en el futur com a testimoni de la comunitat. Patricio López Beckett proposa una prova divertida per identificar-ho: si davant d'una manifestació cultural preguntes a la persona que hi participa per què ho fa d'aquesta manera i et respon que sempre s'ha fet així, estàs davant d'una tradició cultural.

Hem d'anar amb compte amb les traduccions de folklore i cultura popular resultants de l'anglès i que ens poden derivar a allò que anomenaríem "cultura de masses" i que ve definida pel fet de tenir una indústria que li dona suport i promou, contribuint també a un homogeneïtzació de les manifestacions i els gustos. Podria donar per

un debat interessant pensar si en la postmodernitat i en temps de globalització, la cultura de masses industrialitzada s'hauria d'incloure també com a cultura popular però, en qualsevol cas, no és l'espai d'aquest text pensar-ho.

Inclusió

En termes educatius i interculturals, "inclusió" ve a substituir el terme "integració", molt de moda a finals del segle XX. Integrar va derivar en una mena d'assimilació pràctica, o d'una exigència d'assimilació per part de la cultura majoritària cap als grups minoritzats, fos en situació d'origen, racialització, orientació sexual, etc. Per exemple, a les persones lesbianes, gais i bisexuals se'ns normalitza en les formes de representació criminalitzant performativitats de gènere considerades extravagants: això és, l'expressió de gènere dissident. Dins del concepte assimilacionista i la seva versió "integradora" s'obre espai per a l'acceptació de l'homosexualitat invisible, sempre que sigui invisible. És a dir, heterosexualitzada.

El concepte d'inclusió, especialment lligat a l'educació, parla d'una adaptació a diferents bandes, d'un context més flexible on l'esforç de construcció comuna es faci de manera polièdrica.

Diversitat

La paraula designa la diferència problemàtica, la "diferència abismal" que podríem denominar a partir del pensament del sociòleg Boaventura de Sousa Santos, aquella diferència que fa vertigen i que separa l'espai de vida de l'espai de mort en els termes necropolítics d'Achile M'bembe. Aquesta diferència, per tal d'entendre's com a diversitat, ha de tenir un component de desigualtat estructural. Dues persones amb mirades polítiques diametralment oposades, per exemple, no seran considerades "diverses" llevat que tinguin racialitzacions diferents, orígens nacionals diferents, orientacions sexuals diferents, capacitacions diferents o fins i tot identitats de gènere diferents. La classe social, s'ha de dir, està vivint el miratge de la seva desaparició. Però és evidentment un miratge: la classe esdevé transparent, però segueix existint de manera innegable i infal·lible, més encara com més invisible sembla.

Quan parlem de diversitat, doncs, no ens referim a qualsevol diferència, sinó a les diferències subalternitzades, als grups minoritzats, no necessàriament de manera quantitativa, però sí a escala qualitativa.

Còctel Molotov: cultura popular, inclusió i diversitat

Sempre em declaro molt fascinada pel diàleg en diferit que mantenen les filòsofes Gayatri Chakravorty Spivak i Rita Segato. Perquè en la qüestió de la cultura popular tradicional i la diversitat hi ha també l'engranatge del poder enunciatiu. Dit de manera més simple: qui és el poble que defineix la cultura?

Qui té el poder d'anomenar-se "poble"?

Segons Spivak, els subjectes subalterns no poden parlar, perquè el fet de la paraula (política) els sostrau de la seva condició subalterna. La Segato li contesta que el subjecte polític subaltern parla en espais de subalternitat, que és allà on hem d'anar a buscar la seva llengua subalterna.

La cultura popular tradicional és una forma de llengua subalterna però, si volem respectar-la, és imprescindible respectar-ne la subalternitat. L'oficialització d'una forma de cultura popular va en contra del seu principi mateix d'existència. Una cosa interessant, però, de la cultura popular tradicional és que no es pot capturar. Com un riu, aquesta metàfora tan sovint emprada per parlar de la vida i les seves manifestacions, no es pot tancar, no es pot cloure, perquè deixa de ser riu i esdevé pantà, bassal o dipòsit, però deixa de ser riu. L'aigua, però, no es pot aturar: haurem aturat aquella aigua concreta però el riu trobarà noves conques per fluir.

Quan la cultura popular entra en l'àmbit de la identitat nacional, sorgeix el pànic a la dissolució, a perdre l'ànima si permetem que la cultura popular segueixi el seu camí mil·lenari de transformació, inclusió de noves formes, derivació i mestissatge infinit que la defineix com a cultura i com a popular. D'aquesta manera, tendim a tancar i atrinxerar unes formes concretes de cultura popular que esdevé, de manera irònica, una cultura popular que s'oficialitza per tal de protegir-la. Aquest fenomen entra en tensió directa amb la diversitat i la inclusió.

Bones notícies: el cas de la llengua

Afortunadament, i per una vegada, hi ha una possibilitat d'acomodar la protecció de les formes culturals populars promovent, al mateix temps, la diversitat. La llengua materna n'és un bon exemple.

Les formes parlades de la llengua, sens dubte, es poden considerar com a formes de cultura popular tradicional. Unes formes que, malgrat la normalització acadèmica, segueixen subsistint i generant formes noves. Si pensem precisament en el català, que és una llengua amenaçada de desaparició, la manera de protegir-la semblaria ser eliminar la competència d'altres llengües, especialment el castellà, que és l'amenaça més directa, juntament amb l'anglès.

La filologia, però, proposa una altra cosa. Carme Junyent, per exemple, ha analitzat que en contextos monolingües o bilingües la llengua és feble davant la colonització d'altres llengües. Però en contextos plurilingües, cada nova llengua és incorporada al paisatge i totes segueixen existint, fins i tot les minoritàries. Així ho afirma: "Marginar persones per qüestió de llengua t'acaba creant un problema. Sumar identitats és possible i no és precisament difícil. Ara, suprimir identitats sempre t'acaba sortint malament, és un problema que et sortirà per on menys t'ho esperes. Europa és plena d'exemples d'aquests. Negues la identitat dels altres i, després, la tercera generació salta. D'això en podem aprendre, nosaltres."

Aquesta lògica pot ser aplicada a altres formes de cultura popular tradicional. Multiplicar les possibilitats d'expressió i representació no és una amenaça per les cultures si no és, precisament, la manera en què es protegeixen sense intervencionismes que les desvirtuïn del seu caràcter popular i tradicional.

En aquest sentit, proposo analitzar les pràctiques del projecte Linguapax per tal d'estendre el coneixement que se'n deriva a la inclusió de la multiplicitat de les formes de les cultures populars existents a Catalunya de manera no essencialista ni reduccionista, de manera horitzontal i permetent la permeabilitat de les formes i el seu recorregut natural.

És important, en aquest sentit, per tal de definir quines expressions tenen representació, retornar el diàleg Spivak-Segato i observar les manifestacions subalternes que no es donen en l'espai de la representació oficial. En aquest sentit, apunto a les formes culturals dels grups de dones, dels grups de lesbianes, gais i persones transsexuals, i dels grups que no formen part de la cultura hegemònica en tots els seus eixos de la diferència i la desigualtat, atenent a les formes minoritzades i sense deixar-nos enlluernar per la cultura de masses contextual.

Bibliografia

BRAH, Avtar. Cartografías de la diáspora. Traficantes de sueños, 2011.

BRITO LORENZO, Zaylín: Educación popular, cultura e identidad desde la perspectiva de Paulo Freire. Buenos Aires: CLACSO, Consejo Latinoamericano de Ciencias Sociales Editorial, Argentina, 2008.

DE SOUSA SANTOS, Boaventura. Para descolonizar Occidente. Prometeo libros, 2010.

GUACHE, Jesús. Significación de la cultura popular tradicional. Atlas, número 1, La Habana, 1979.

M'BEMBE, Achille. Necropolítica. Melusina, 2011.

SEGATO, Rita. La nación y sus otros. Prometeo libros, 2017.

SPIVAK, Gayatri Chakravorty. Crítica de la razón postcolonial. Akal, 2010.

GENERALITAT DE CATALUNYA. "De l'escola inclusiva al sistema inclusiu": <http://ensenyament.gencat.cat/web/.content/home/departament/publicacions/colleccions/inclusio/escola-inclusiva.pdf>.

VILAWEB. "Entrevista a Carme Junyent: No ho fem bé. El català no té el futur assegurat" <https://www.vilaweb.cat/noticia/4213531/20141005/carme-junyent-ho-fem-be-catala-futur-assegurat.html>.

Subeix 2.3. La incorporació de noves expressions de cultura popular

Jessica González. Coordinadora de projectes d'interculturalitat del Centre d'Estudis Africans i Interculturals

Martin Lundsteen. Graduat en Humanitats (Universitat de Roskilde, Dinamarca). Màster en Antropologia i Etnografia (Universitat de Barcelona)

Subeix 2.3. La incorporació de noves expressions de cultura popular

Jessica González. Coordinadora de projectes d'interculturalitat del Centre d'Estudis Africans i Interculturals

Martin Lundsteen. Graduat en Humanitats (Universitat de Roskilde, Dinamarca). Màster en Antropologia i Etnografia (Universitat de Barcelona)

Introducció

En les societats culturalment diverses amb la presència i l'arrelament de milers de persones amb bagatges migratoris i culturals diversos, cal promoure processos socials que impliquin la construcció d'una societat cohesionada. Pel que fa a Catalunya, territori amb una enorme diversitat cultural, cada vegada es torna més necessari el fet d'acompanyar les iniciatives de cultura no catalogada i començar a incorporar-les en l'imaginari col·lectiu del que significa "cultura popular de Catalunya".

Fer aquest pas permetrà posar en valor la història i iniciatives culturals dels ciutadans i ciutadanes de diferents contextos culturals que conviuen al territori, considerant-les no com a alienes sinó com a patrimoni cultural i popular de Catalunya, per tal de garantir el reflex de la diversitat existent. Fer aquest pas ens permetrà avançar d'una Catalunya multicultural (diverses catalunyes que coexisteixen) cap a una Catalunya intercultural (una Catalunya diversa que conviu i construeix la societat de manera conjunta i cooperativa), però lluny d'entendre la interculturalitat com un mer instrument d'intercanvi entre cultures, que promogui el diàleg i la inclusió sense qüestionar possibles relacions de desigualtat o dominació.

Es proposa, doncs, una mirada amb i des de les diverses identitats que conformen la societat catalana, reconeixent les relacions de poder existents entre aquestes i treballant per desmuntar les causes de les dominacions. En aquest sentit, és necessària l'emergència d'una mirada per revertir les relacions jeràrquiques instaurades en les maneres de pensar, comunicar i actuar que responen als interessos i necessitats dels col·lectius hegemònics, excloents de la diversitat existent. Es tracta d'assumir una perspectiva crítica que avanci cap a una societat on totes les mirades tinguin la mateixa capacitat d'incidir i construir un projecte comú de societat.

Malgrat que aquesta transformació de la societat hauria de veure's reflectida a diversos àmbits de la societat, en les següents pàgines ens enfoquem en el de la cultura popular. Exposarem alguns casos que mostren com hauríem d'apostar per un enfocament diferent, en l'àmbit conceptual i teòric: hauríem de defugir les visions romàntiques d'un passat (i, per tant, present) monocultural –aquella memòria de la qual parla Aramburu (2015)–, i assumir que la realitat social de la qual parlem és i serà sempre pluricultural, a més d'heterogènia i dinàmica, i, per

tant, parlar de cultura popular avui dia ha d'englobar aquest fet en el sentit que seran les cultures populars dels pobles de Catalunya.

Abans de tot caldria distingir entre cultura central (les expressions de la cultura dominant) i cultura perifèrica (les expressions de les cultures minoritaritzades), perquè quines són les pràctiques populars minoritaritzades exactament? Qui són els seus protagonistes, i quin és el valor social i patrimonial de la "seva cultura"?

Per contestar a aquestes preguntes és important tenir en compte que aquestes expressions minoritaritzades, malgrat haver estat ignorades durant segles i relegades, sovint, a una immobilitat tant física com econòmica, tenen lloc a la perifèria (el seu espai social i urbanístic predilecte) que ha aconseguit proporcionar-los una cultura també, una moral i, fins i tot, una filosofia de "classe dominada". Malgrat que semblés que els valors socials i models culturals de la perifèria passaven pràcticament immutables d'una generació a una altra, no obstant això, hi persistia una regeneració contínua i quotidiana de les relacions socials desplegades pels seus pobladors; senyal inequívoc que es tractava d'una "cultura viva", marcada per un ritme de reproducció social constant i innovador. En aquest sentit, és important remarcar que la perifèria és, també, un espai que reivindica quotidianament i, en moltes ocasions, tàcitament la seva pròpia llibertat i autonomia, i que no busca participació ni molt menys mediació o representació. És, per tant, dintre d'aquest espai social i cultural que hem de trobar les altres expressions populars, les altres cultures populars, en gran part menystingudes o ignorades.

Dit això, hem dividit aquesta ponència segons dos àmbits: (a) el cas de les formes populars diferents de vestir-se'n i la diversitat lingüística que es veu de forma cada cop més evident a l'escola; i (b) les expressions culturals populars minoritàries a l'espai públic i en la construcció de l'espai veïnal.

A l'escola: el cas del vel

Si bé "l'escola ha estat tradicionalment considerada com un dels vectors més potents d'integració" (Alegri i Subirats, 2007:61), de la manera contrària, també pot afirmar-se que el sistema educatiu pot ajudar a la segregació o pot ser un reproductor de desigualtats. Això és el que porta l'educació a prendre un paper primordial en el context de societats interculturals.

La diversitat religiosa és una més de les diferents formes de diversitat a què s'han d'enfrontar els centres educatius. La vestimenta tradicional i popular musulmana, el hijab, és aquí l'element que suscita més conflictivitat. Les problemàtiques, en aquest cas referit a l'àmbit educatiu –tot i que es podria estendre a altres àmbits com, en especial, l'espai públic– tenen a veure sovint amb la conciliació de la vestimenta pròpia i algunes activitats educatives com l'assignatura d'Educació Física o les activitats que tenen lloc a les piscines.

En aquest sentit, el hijab a l'escola ha estat, de fet, protagonista d'alguns casos conflictius que tenen a veure, fonamentalment, amb requeriments fets a les noies o dones per no dur el hijab a classe tant per part dels docents com dels equips directius dels centres on estudien.

Tanmateix, i atès el paper d'instrument principal de cohesió social –que ens recorda la importància d'atendre a la funció igualadora de l'escola (com a institució) – a l'escola hi ha una gran discrepància entre la norma i la pràctica: entre l'ideari, la construcció que l'escola fa de si mateixa com a espai de llibertat i igualtat, de salvaguarda dels drets, i la realitat diària. Inclús malgrat que existeixen unes lleis o ordenances que protegeixen la igualtat, i inclús quan domina la idea de l'escola com a lloc de llibertat i igualtat, existeixen jerarquies lingüístiques, culturals i religioses. Hi ha religiositats i expressions culturals populars que són més legítimes a les escoles i d'altres no quadren amb la idea dominant de com ha de ser una ciutadana espanyola. És a dir, malgrat determinades normes que suposadament són prodiversitat i on hi ha tot un ideari de llibertat i igualtat, el dret a la llibertat religiosa i les expressions culturals populars de les minories, com els musulmans, són qüestionades diàriament perquè a la pràctica hi ha formes de ser i d'estar, determinades corporalitats, que són menystingudes i d'altres que es perceben com a més correctes.

Tot i que potser és cert que algunes manifestacions culturals populars minoritàries, com per exemple el hijab o la barba, podem esdevenir símbols identitaris davant la resta d'una societat que es percep insensible o fins i tot hostil a les altres formes de ser (digues-li culturals, populars o ètnics) que emparen aquests símbols, però el conjunt de les comunitats minoritàries demana, simplement, allò que la llei preveu, i que no és altra cosa que la protecció i el respecte pels drets fonamentals, confirmats una vegada rere l'altra per cadascun dels articulats en vigor. I cal dir, a més, que aquestes comunitats reclamen allò que *de iure* els pertoca sense grans estirabots, actuant gairebé sempre amb un respecte escrupolós per la llei, si més no perquè aquesta tendeix a situar-les al punt de mira de les seves obsessions.

D'altra banda, hi ha una demanda de tant les associacions religioses com les laiques, que reivindiquen una política intercultural que atorgui als infants un o dos dies de festa escolar cada any. En funció del grup cultural de procedència, demanen que cada família pugui escollir aquestes dates i afavorir així la transmissió de l'herència cultural i la pervivència de les celebracions comunitàries en les quals actualment moltes vegades els infants són els absents.

Catalunya és una societat que en bona mesura acaba de descobrir les complexitats pròpies de la coexistència de diverses expressions culturals i religioses sota el aixopluc proporcionat per un projecte de societat intercultural, si més no perquè venim d'un model monocultural, nacional i on el catolicisme va assolir una hegemonia totalment artificial en virtut de la seva aliança amb el franquisme.

L'espai (públic)

Els carrers són, com no podia ser d'una alta manera, l'escenari intrínsec on s'articulen els conflictes i desacords polítics que fan de la societat catalana una instància viva i dinàmica. En aquest sentit, cal recordar que, com s'ha argumentat en diverses instàncies, l'espai públic no és pas un espai neutre. De fet, estudis recents mostren com predomina una visió de que unes persones i les seves pràctiques quotidianes (culturals), pertanyen més a un determinat territori que altres,

cosa que, a la vegada, justifica la seva posició superior de les primeres sobre les segones (les altres), i la possible exclusió simbòlica/material d'aquestes.

Així, existeix un camp (en el sentit del pensador francès Pierre Bourdieu) nacional que confereix més poder (capital simbòlic) i reconeixement de pertinença a algunes persones pel fet de posseir o manejar certs símbols etnoculturals: ells són els nacionals o "l'aristocràcia nacional" (Hage 2000: 61-62). L'important d'aquesta conceptualització és que mostra la relació entre les pràctiques de pertinença primordial desenvolupades per aquells que practiquen la cultura dominant sobre un territori.

Existeixen diferències entre les persones basades en factors culturals i de classe, per la qual cosa és important analitzar aquests factors en la seva relació dialèctica. Encara que la comunitat simbòlica (imaginada) de veïns és, en principi, una categoria d'identificació oberta/inclusiva que sembla no dependre de qüestions vinculades amb la nacionalitat o l'ètnia, en la pràctica està dominada per idees implícites sobre pertinença i sobre el que significa el veïnatge, el barri i la convivència que transcendeixen aquesta noció cívica i inclusiva.

Es defineixen quines pràctiques són acceptables i quines no, traslladant així les lògiques latents de l'estat-nació a escala de l'espai del barri. Tot això és producte d'una lectura nacionalista-culturalista que domina el camp social, segons la qual un musulmà no és considerat nacional (encara que podria haver nascut a Salt o a Melilla). I el mateix succeeix amb el negre (fenotip) o amb algú que parli àrab (llengua). De manera que, en lloc de crear-se una cohesió social entre els veïns, certs símbols, com podria ser el vel, i/o certs fenotips, són considerats marcadors grupals exògens (els que no pertanyen "aquí"). És per això, que una veritable proposta per millorar la cohesió social hauria de promoure la inclusió d'aquestes altres expressions culturals com a expressions culturals populars del territori, català, evidentment, les rèpliques nacionalistes com podrien ser les trobades de menjar típic.

Referents de bona pràctica entorn a la incorporació d'expressions i pràctiques culturals de diversos orígens com a part de la cultura popular

En aquest apartat presentem dos casos com a exemple de bones pràctiques ja que es recolzen en eines com l'esport i la diversitat lingüística no només per generar cohesió social sinó per caminar cap a la incorporació d'expressions de la diversitat cultural que forma el territori català en l'imaginari col·lectiu entorn a la cultural popular catalana.

Projecte Cricket Jove Barcelona

Cricket Jove a Barcelona és un projecte fruit de la col·laboració entre dues entitats, la Fundació per l'Esport i l'Educació de Barcelona (FEEB) i el Centre d'Estudis Africans i Interculturals (CEA). L'exposem com a bona pràctica en l'àmbit educatiu i comunitari que pretén incorporar una nova pràctica esportiva, principalment practicada entre la comunitat pakistanesa, a la cultura popular de la ciutat i, a més, que esdevingui una eina de treball comunitari en clau intercultural.

La pakistanesa és la nacionalitat més nombrosa d'entre els residents estrangers de la ciutat de Barcelona. La societat dominant, la qual s'ha caracteritzat per tenir una tradició mononacional imposada, presenta nous panorames que necessàriament han de ser afrontats des de polítiques socials de caire intercultural que prevegin la diversitat cultural dels habitants del seu territori. La comunitat pakistanesa, índia i bengalí aporta costums i mirades diverses. D'entre aquestes destaca, per la seva popularitat i vistositat, la pràctica esportiva del criquet, principalment entre els més joves.

Cricket Jove Barcelona és un projecte que pretén treballar la intervenció social i comunitària amb joves a través del criquet i utilitza aquest esport (identitari per a la comunitat pakistanesa/índia/bengalí) com a eina pedagògica, educativa i de treball intercultural. El criquet ha estat fins ara un esport desconegut i gairebé inexistent a Catalunya, de manera que l'absència d'espais adequats, persones qualificades i eines per a la seva pràctica i formació és notòria i destacable. El projecte té un fort caire intercultural ja que rescata un element propi d'algunes comunitats diverses com pot ser un esport identitari. Per promocionar-ne l'ús a la ciutat de Barcelona i fer de la ciutat un lloc més adaptable a la diversitat dels seus veïns i veïnes algunes de les accions del projecte que s'han dut a terme són:

- Promoció del criquet a les escoles i instituts i utilitzar l'esport com a eina d'integració, comunicació i diàleg intercultural entre els i les joves dels respectius centres.
- Creació d'equips en barris i districtes on hi hagi demanda no coberta d'espais lúdics per jugar al criquet.
- Vincular en aquests espais les entitats de barri i la xarxa de serveis socials de barris/districtes per potenciar l'ús de l'esport com a eina d'integració comunitària i via de comunicació.
- Promoció del criquet a les escoles i instituts i utilitzar l'esport com a eina d'integració, comunicació i diàleg intercultural entre els i les joves dels centres respectius.
- Creació d'equips en barris i districtes on hi hagi demanda no coberta d'espais lúdics per jugar al criquet.
- Vincular en aquests espais a les entitats de barri i la xarxa de serveis socials de barris/districtes per potenciar l'ús de l'esport com a eina d'integració comunitària i via de comunicació.

Aules plurilingües i cohesió social

Què fan els centres educatius amb totes les llengües maternes que tenen els seus alumnes? Hi ha tres projectes que es desenvolupen en escoles i instituts de Barcelona amb alumnes d'orígens i bagatges molt diversos. Als centres es tenen en compte la diversitat cultural i les llengües per enfortir la cohesió social i involucrar les famílies.

A l'institut Rambla Prim (Sant Martí) s'hi desenvolupa el projecte "Aprenem. Famílies en xarxa", promogut per Casa Àsia i amb el suport del programa Barcelona Interculturalitat. Diversos alumnes de l'escola, la majoria d'origen llatinoamericà i pakistanès, ensenyen voluntàriament castellà i català als seus pares i mares i a gent del barri.

A l'escola Concepció Arenal (Sant Martí) han començat unes classes d'urdú extraescolars impulsades per la comunitat pakistanesa del barri del Besòs, a través del programa Anissa del districte de Sant Martí. Alhora, les mares i pares d'origen estranger dels alumnes del centre fan classe de català.

A l'escola Baró de Viver (Sant Andreu) s'hi desenvolupa Koinos. És un projecte europeu, liderat per l'Institut Municipal d'Educació de Barcelona (IMEB) i amb la participació de diverses universitats per a què les escoles desenvolupin bones pràctiques al voltant del plurilingüisme. En aquest centre, per exemple, els nens i nenes han explicat la seva "vida lingüística", és a dir, totes aquelles llengües amb què tenen contacte.

Propostes

Només una percepció espantadissa de l'acció política col·lectiva permet imaginar que la societat ha de ser una mena d'estany d'aigües tranquil·les pertorbat per les diferents demandes comunitàries que l'administració ha de neutralitzar per tal de recuperar una pau social en gran mesura fictícia. Aportar solucions a les demandes actuals que emergeixen de les comunitats minoritàries de la ciutat no apaivagarà definitivament les seves reivindicacions, però potser contribuirà de manera decisiva a fer que es facin progressivament seves les institucions a les quals interpel·len, i que a vegades troben impermeables.

És ingenu creure que l'acció coordinada d'un consistori pot per si sola acabar amb els menyspreus quotidians que pateixen les comunitats minoritàries barcelonines, però és una mostra de cinisme arribar a la conclusió de que no hi ha res a fer.

En aquest sentit, resulta important mostrar totes les diferents pràctiques populars existents, i, per tant, es proposa fer un estudi i mapatge d'aquestes atenent sobretot aquelles que històricament no s'han considerat com a tal, per, justament, trencar amb aquesta visió dominant (i en el fons romàntica i essencialista) i visualitzar-les com a tal. Algunes expressions certament porten més temps que altres, però les expressions culturals populars d'ara, inclouen aquestes.

Una altre recomanació que fem és la d'explorar models institucionals de relació amb la diversitat i cultura popular que no necessàriament siguin els dels països del Nord o Occidentals, implicant girar la mirada cap a possible fórmules generades i construïdes per les comunitats que habiten a Catalunya a partir dels seus contextos culturals.

Si la societat és diversa, la producció cultural també hauria de ser diversa. La diversitat ha de tenir un efecte sobre la producció cultural. La generació d'aquests

espais de construcció col·lectiva a través de projectes culturals és més rellevant encara en espais on potser l'exclusió és més probable. Un dels arguments principals per buscar mitjans pràctics d'implementació de l'enfocament intercultural en quant a la programació i polítiques culturals és que el foment del capital cultural implica foment de capital social (cohesió política i social, confiança). Assumim igualment que en aplicar-se aquest enfocament com a fonament de projectes d'intervenció, s'està intentant fomentar una intervenció no assistencial que no suposi tutorització. La cultura no és un servei social, ni únicament un bé de consum.

D'altra banda, recomanem una democratització de la cultura, en la qual les comunitats llegides com a diverses siguin tant productores com gestores i consumidores de l'oferta cultural. Això és especialment important en aquestes comunitats, que no han tingut l'oportunitat que la societat d'acollida les promogui i les reconegui com a subjectes i no com a objectes de cultura. Per aquest motiu aquesta triple dimensió (pugui donar-se conjuntament o per separat) ha de fomentar projectes culturals on les comunitats planifiquin, produeixin i consumeixin cultura.

Subeix 2.4. Cultura popular, pluralitat religiosa i laïcitat

Khalid Ghali. Llicenciat en Psicologia i en Antropologia Social i Cultural. Professor a la UOC

Agustí Iglesias. Llicenciat en Sociologia. Tècnic Expert en Polítiques Migratòries a la Direcció General d'Afers Religiosos

Cultura popular, diversitat religiosa i laïcitat són tres conceptes que ens remeten a tres esferes diferents d'anàlisi. Dins de "cultura popular" s'hi poden inscriure una multiplicitat de manifestacions ciutadanes, de característiques i orígens enormement diversos. El concepte "diversitat religiosa" és de caire eminentment sociològic i ens serveix per posar de manifest que la nostra societat ja no és homogènia des del punt de vista religiós. Mentre que quan emprem els termes "laïcitat" o "aconfessionalitat" fem referència a un principi d'acció política, generalment acceptat com a necessari per a la vida democràtica i que afecta de manera principal els poders públics.

La vinculació d'aquests tres conceptes –i el que és més important, la necessitat de fer-ne una reflexió– només s'entén si assumim que, més enllà de la manera com cadascú defineixi la "cultura popular", el cert és que molts elements d'aquesta tenen vincles amb la religiositat i, a casa nostra, de manera particular amb la tradició catòlica. Uns vincles que en un context d'un relatiu monopoli religiós per part de l'Església catòlica pocs percebien com a problemàtics, i encara menys quan el catolicisme era la religió de l'Estat, però que ara en un context social totalment diferent generen una colla d'interrogants.

Referents

El panorama religiós de la societat catalana ha canviat de manera més que notable al llarg de les darreres dècades. És probable, però, que hagi evolucionat d'una manera diferent a la que molts s'havien imaginat. I és que segons alguns estudiosos, la modernitat era incompatible amb la religió, de manera que allò previsible era que els ciutadans acabessin abandonant les creences i que aquesta s'extingiria. I tanmateix el fet religiós és quelcom més present que mai a la nostra societat.[15]

15 ESTRUCH, J. " El mite de la secularització" [en línia]. Enrahonar: Quaderns de filosofia, 1981.

Les dades del Baròmetre sobre la religiositat de la Generalitat apunten en dues direccions.[16] D'una banda, s'ha produït un avanç de la secularització que es tradueix en què prop d'un 30% de la població es defineix com a agnòstica o atea. De l'altra, les mal anomenades "minories religioses" han crescut fins al punt que entre el 13 i el 15% dels catalans es consideren seguidors d'una religió diferent a l'Església catòlica.[17] Una diversitat religiosa que –cal remarcar-ho– no deriva exclusivament del fenomen migratori.[18]

Certament a Catalunya, una gran majoria de la població se segueix identificant com a catòlica, tot i que, tal i com assenyala Capdevila,[19] això no sempre es correspon amb el fet de considerar-se practicant i en ocasions ni tan sols creient. Una constatació que no fa més que posar de manifest que, més enllà de les etiquetes, existeixen una gran varietat de maneres de creure i de relacionar-se amb el fenomen religiós, especialment entre la població més jove.[20] Tot plegat qüestiona els pilars de l'anomenada "teoria de la secularització"[21] i potser això ens ajudi a entendre les raons per les quals fins ben recentment a Europa no s'ha implementat una política de gestió de la diversitat religiosa.[22] Una "no gestió" que paradoxalment sovint esdevé una forma de mantenir certs privilegis i tractes diferencials cap a algunes religions.[23]

En qualsevol cas, a Catalunya el nostre ordenament jurídic clarament orienta l'acció política a situar-se en el marc de la laïcitat o aconfessionalitat, un concepte sovint mal interpretat que postula que les administracions no han d'identificar-se, promoure, ni combatre cap creença religiosa. Els ciutadans tenen el dret a professar les creences que triïn lliurement i a manifestar-ho en públic, de manera que els poders públics només poden demostrar una escrupolosa neutralitat cap al fet religiós.[24]

---

16 GENERALITAT DE CATALUNYA. Baròmetre sobre la religiositat i sobre la gestió de la seva diversitat 2016. <http://premsa.gencat.cat/pres_fsvp/docs/2017/07/03/10/56/eee-690bf-45d9-4db2-b84f-2c31bfab72ff.pdf>

17 Per a més informació sobre el conjunt de les comunitats religioses implantades a Catalunya consulteu, ESTRUCH, J.; J. GÓMEZ; M. GRIERA; A. IGLESIAS. Les altres religions: minories religioses a Catalunya. Barcelona: Editorial Mediterrània, 2004.

18 GRIERA, M M. "Diversitat religiosa i món local: una mirada a Europa". Col·lecció_Estudis, Sèrie_Govern, 19, 2011.

19 CAPDEVILA, M. "Entre el catolicisme, l'agnosticisme i l'ateisme. Una aproximació al perfil religiós dels catalans". Centre d'Estudis d'Opinió (CEO), Generalitat de Catalunya, 2013.

20 GRIERA, M., & URGELL, F. *Consumiendo religión: un análisis del consumo de productos con connotaciones espirituales entre la población juvenil*. Barcelona: La Caixa, 2002.

21 CASANOVA, J. *Public religions in the modern world*. Chicago: Chicago University Press 1994.

22 LEVITT, P.; B. N. JAWORSKY. "Transnational Migration Studies: Past Developments and Future Trends". *Annual Review of Sociology,* 33, 2007, p. 129.

23 SÁNCHEZ, J. M., & SERRATUSELL, G. "La gestió del pluralisme religiós als municipis catalans". *Revista Catalana de Sociologia*, 28, 2012.

24 Sobre el concepte de laïcitat vegeu KILIANI, M. " Europa entre la laicidad y el confesionalismo. Algunas pistas de reflexión". Revista CIDOB d'Afers Internacionals, núm. 77, 2007, p. 83-92.

Reflexió sobre la situació actual

Moltes de les expressions de cultura popular que tenen lloc a Catalunya tenen un origen vinculat a l'Església catòlica. No cal dir que és el cas de la majoria de les celebracions vinculades a les principals festivitats del país com ara Nadal, Setmana Santa, Sant Jordi o Sant Joan. En d'altres casos, en canvi, expressions de cultura popular han incorporat elements de culte religiós.

Quan aquestes expressions són impulsades exclusivament per persones o entitats privades no haurien de ser objecte de discussió, atès que es tracta d'activitats emparades pel dret fonamental a la llibertat religiosa. Tampoc hauria de ser polèmic que les autoritats poguessin assistir-hi, atès que forma part de la seva tasca relacionar-se amb el teixit social, també amb el religiós.

Tanmateix, és una evidència que sovint aquestes mostres de cultura popular són impulsades o tenen lloc en el marc de centres o institucions públiques. Això ha estat així durant dècades d'una manera indiscutible. Ara, però, el nou context social caracteritzat per una creixent secularització i una major diversificació religiosa fa que hom se'n qüestioni la pertinència. Un qüestionament que sovint s'empara en una apel·lació al principi de laïcitat. Un principi, però, que és entès de manera completament diferent per diversos actors socials.

Resumint podríem dir que el debat s'estructura bàsicament al voltant de tres preguntes bàsiques:

- Les institucions han de promoure manifestacions de la cultura popular vinculades (ni que sigui en el seu origen) a un determinat sistema de creences?
- Si és així, cal incorporar també les expressions de cultura popular vinculades a d'altres tradicions religioses més enllà de l'Església catòlica?
- Aquestes expressions poden continuar mostrant un rerefons religiós, o bé cal desproveir-les de tot significat religiós en pro de la laïcitat?

Al voltant d'aquestes tres preguntes es generen tota mena de posicionaments, sovint altament ideologitzats.

Prospectiva, innovació, recreació, actualització

No ens correspon a nosaltres actuar com a àrbitres en la polèmica sobre el paper de la religió en l'esfera pública. Tal vegada, però, podem aportar alguns elements que ens ajudin a disposar de criteris comuns per tal de conceptualitzar la relació entre cultura popular, diversitat religiosa i administració pública. Vegem-los:

- El marc normatiu vigent no promou en cap cas una negació de la religió des de l'àmbit públic. Al contrari, insta clarament els poders públics a cooperar amb les confessions religioses i a evitar qualsevol mena de discriminació per raó de creences.

- Els poders públics no han de promoure l'adhesió a cap sistema de creences en particular.
- Els poders públics han de vetllar per la convivència social, cultural i religiosa entre totes les persones a Catalunya i pel respecte a la diversitat de creences i conviccions ètiques i filosòfiques de les persones, i han de fomentar les relacions interculturals per mitjà de l'impuls i la creació d'àmbits de coneixement recíproc, diàleg i mediació.[25]
- La religió continua tenint un paper essencial en la nostra societat.[26] És per tant peremptori atendre aquesta dimensió en les polítiques de l'administració per prevenir i afrontar futures situacions en les quals la cohesió social pugui estar compromesa.
- Es constata un creixent desconeixement sobre el fet religiós entre la ciutadania, malgrat que aquesta sembla ser conscient de la importància d'aquest factor.[27] Això pot esdevenir un risc per a la cohesió social.
- Tal i com exposa Felip Munar,[28] "el coneixement, la cultura no imposa cap tipus de celebració". És erroni fer una equivalència entre donar a conèixer determinades mostres de cultura popular i imposar determinades pràctiques religioses. Ben al contrari, negar la possibilitat que algunes persones coneguin aquesta cultura popular pot esdevenir un acte de discriminació.
- La cultura popular no és un concepte tancat. Ben al contrari és un concepte que pot i que ha d'interactuar amb el seu entorn per tal d'enriquir-se i actualitzar-se amb noves aportacions.
- Les activitats vinculades a la cultura popular han actuat tradicionalment com a elements inclusius que han permès acostar i integrar diferents sectors socials.

Si som capaços d'acceptar aquests principis creiem que els termes del debat són molt més clars. Apostem perquè la cultura popular continuï tenint el paper aglutinador que ha jugat fins ara. No fer-ho suposaria renunciar a un capital social d'enorme valor per a la cohesió social. Apostem perquè la cultura popular s'enriqueixi amb expressions procedents d'altres cultures i religions d'arribada més recent a Catalunya. En cada context caldrà determinar quines expressions és més oportú incorporar.

25 Extraiem aquest principi de l'article 42 de l'Estatut d'Autonomia.

26 KILIANI, M. Op. cit.

27 Vegeu l'apartat 3.5. del Baròmetre sobre la religiositat i sobre la gestió de la seva diversitat 2016. El 68,1 % dels enquestats declaren que conèixer les confessions religioses és molt o bastant important.

28 MUNAR, F. " Cultura popular i educació". Escola Catalana, núm. 466, 2010, p. 11.

I apostem perquè les administracions públiques segueixin promovent aquestes expressions de cultura popular, sense intentar desnaturalitzar-les quan aquestes tinguin un evident vincle religiós (no té sentit que les administracions reinventin quelcom que és justament "popular i tradicional"). En cap cas, però, les administracions hauran d'utilitzar aquestes expressions com una forma de proselitisme religiós. Si hom detecta el risc que es pugui interpretar en aquest sentit, caldrà fer el possible per explicar-ne el significat.

Propostes de línies d'acció

El marc teòric que hem descrit requereix d'instruments que en permetin la posada en acció; que facilitin donar respostes pràctiques a la multiplicitat de casos amb la qual els actors públics poden topar en el dia a dia. Ja existeixen alguns instruments que poden ser d'utilitat.[29] Tanmateix, és evident que en calen més. El catàleg d'aquestes eines hauria de ser desenvolupat per equips interdisciplinaris de professionals, però, en tot cas, en citem algunes que considerem especialment útils:

- Cal elaborar un recull de festivitats religioses celebrades pels ciutadans de diferents creences i orígens que sigui consultable per totes aquelles persones i institucions que ho desitgin i que inclogui descripcions sobre les formes tradicionals de commemorar-les.
- Cal seguir treballant amb les entitats representatives de les confessions religioses per tal de fomentar la difusió d'aquelles activitats que organitzin que puguin ser considerades de cultura popular –i no pròpiament de culte– i la participació en aquestes de persones vinculades a d'altres opcions religioses.
- Cal impulsar una assignatura de cultura religiosa a l'escola que fomenti el coneixement de les diverses confessions religioses entre l'alumnat.
- Cal potenciar un servei d'assessorament impulsat per la Direcció General de Cultura Popular i la Direcció General d'Afers Religiosos destinat a atendre aquelles consultes relatives a la celebració d'expressions de cultura popular vinculades a determinades confessions religioses.
- Cal disposar d'un banc de bones pràctiques que permeti intercanviar experiències entre diferents actors.
- Cal intensificar la formació sobre diversitat religiosa per a persones que treballen en equipaments i administracions públiques que tracten amb públic religiosament divers.

29 Sobre la celebració de festivitats amb orígens religiosos en l'àmbit escolar, consulteu Generalitat de Catalunya. Guia per al respecte a la diversitat de creences als centres educatius de Catalunya. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 2015.

Bibliografia

CAPDEVILA, M. *Entre el catolicisme, l'agnosticisme i l'ateisme. Una aproximació al perfil religiós dels catalans. Centre d'Estudis d'Opinió (CEO)*, Generalitat de Catalunya, 2013.

CASANOVA, J. *Public religions in the modern world*. Chicago: Chicago University Press, 1994.

ESTRUCH, J. "El mite de la secularització". *Enrahonar: Quaderns de filosofia* [en línia], 1981.

ESTRUCH, J. GÓMEZ; M. GRIERA; A. IGLESIAS. *Les altres religions: minories religioses a Catalunya.* Barcelona: Editorial Mediterrània, 2004.

GENERALITAT DE CATALUNYA, *Baròmetre sobre la religiositat i sobre la gestió de la seva diversitat 2016*. <http://governacio.gencat.cat/ca/detalls/Article/Barometre-00001>

GENERALITAT DE CATALUNYA. *Guia per al respecte a la diversitat de creences als centres educatius de Catalunya*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 2015.

GRIERA, M M. "Diversitat religiosa i món local: una mirada a Europa". Col·lecció_Estudis, Sèrie_Govern, 19, 2011.

GRIERA, M., & URGELL, F. *Consumiendo religión: un análisis del consumo de productos con connotaciones espirituales entre la población juvenil*. Barcelona: La Caixa, 2002.

KILIANI, M. "Europa entre la laicidad y el confesionalismo. Algunas pistas de reflexión". *Revista CIDOB d'Afers Internacionals*, núm. 77, 2007, p. 83-92.

LEVITT, P.; B. N. JAWORSKY. "Transnational Migration Studies: Past Developments and Future Trends". *Annual Review of Sociology,* 33, 129, 2007.

MUNAR, F. "Cultura popular i educació". *Escola Catalana*, núm. 466, 2010, p. 11,.

Subeix 2.5. La cultura popular en les entitats i associacions (com a educadores)

Dora Rodríguez. Mestra. Gegants a l'Escola. Comissió Educativa de l'Agrupació de Colles de Geganters de Catalunya

Imma Pujol. Mestra. Confederació Sardanista de Catalunya

Introducció

L'associacionisme cultural en el nostre país sempre ha representat una part molt important de la nostra història. Des de fa moltes dècades que la cultura popular s'ha agrupat i s'ha unit per tenir més força. Aquest és un valor molt característic dels catalans, els quals ens apleguem per tal de poder portar a terme les nostres inquietuds i les nostres ganes de compartir els moments d'esbarjo i de plaer.

No totes les societats actuals poden fer bandera que a l'hora de sortir al carrer i gaudir amb amics i amb desconeguts sovint estem organitzats. Qui més qui menys ha participat en alguna entitat de cultura popular. Normalment primer s'hi ha acostat per tal de conèixer l'activitat en qüestió i després, com que ha vist com n'és de sa i la bonhomia que s'hi respira, molta gent s'hi ha quedat formant part de les juntes d'aquestes entitats. A més a més, la majoria d'aquestes són molt familiars ja que és un punt de trobada on avis, pares i fills poden compartir una bona estona amb gent de la seva edat.

Reflexió sobre la situació actual

Davant l'actual situació social, lingüística i d'integració cultural general, cal donar prioritat a desenvolupar i a enfortir la llengua i cultura catalana amb un pla d'acció específic que pugui arribar a tothom.

La situació del català en segons quines zones del nostre territori no està plenament normalitzada i aquest aspecte és essencial per iniciar-se en la nostra cultura i tradicions i sentir-se part d'una comunitat. Cal potenciar la vinculació de les escoles al barri i al municipi per tal de donar a conèixer les festes i tradicions, així com també la vinculació amb associacions, serveis i entitats de l'entorn. És molt important la relació amb totes aquestes per tal d'integrar les famílies dins de la cultura popular i d'aquesta manera formar part de la vida de la ciutat. Cal també incorporar les diferents cultures d'arreu dins el paraigua de la cultura catalana per poder crear ciutadans capaços de desenvolupar la seva vida dins del marc de la nostra cultura i tradició. Creiem que el fet que hi hagi una vinculació molt estreta entre les escoles i les associacions de cultura popular properes a la zona, facilita la interacció entre unes i altres i això afavoreix un aprenentatge per a ambdues parts.

En general, la cultura popular catalana entra molt a les escoles d'educació primària, ja sigui a través de la celebració de festes o de tallers que les entitats properes a la comunitat educativa fan a les escoles. Això és molt enriquidor per part de tothom: els infants coneixen una realitat cultural que a vegades desconeixen i a les entitats els serveix per captar l'interès que poden tenir aquells alumnes per tal d'apropar-se a la seva activitat. Si a primària aquest fet és bastant quotidià, cal dir que quan parlem d'educació secundària, del batxillerat i de la universitat això pràcticament desapareix. Cal trobar la manera d'incidir en aquestes franges d'edats perquè és quan es cohesionen força i pot ser una manera d'implicar-se a la societat del moment i a més a més és fonamental perquè hi hagi un relleu generacional en les entitats (moltes d'aquestes entitats tenen les juntes directives amb edats molt avançades).

És important la cohesió de la cultura popular i arrelar-la al territori, així com també hauria de ser una eina d'integració pels alumnes amb necessitats educatives especials, ja que és una manera de formar part de la societat i, per tant, de sentir-se útils en el món en què vivim. Tothom té una missió i cal donar oportunitats a tots i a totes.

En els últims quaranta anys hi ha hagut un canvi d'actitud de la societat, els interessos dels infants i de les famílies han canviat força i l'oferta de lleure cada vegada és més important i variada; tot i que els infants coneixen la cultura popular que els envolta no és fàcil que les famílies es comprometin a gaudir-ne cada cap de setmana. Un dia esporàdic sí que ho faran però comprometre's a ser-ne partícips assíduament cada cop és més complicat. Cal saber trobar la manera que les activitats siguin per a tota la família, no només per un dels membres; si s'impliquen tots ells és més fàcil que l'activitat sigui més gratificant i, per tant, més duradora en el temps.

Prospectiva, innovació, recreació, actualització

La nostra experiència ens diu que això funciona si hi ha una bona cohesió de centre amb implicació dels mestres, de l'escola, de l'equip directiu i de l'Associació de Famílies d'Alumnes (AFA), en definitiva de la comunitat educativa, que creu en la cultura popular i valora el fet que implicar-se en les activitats d'una festa és un fet educatiu per excel·lència.

Per tal que els mestres tinguin uns coneixements mínims de cultura popular és bàsic que rebin una bona formació sobre aquests temes i, per tant, és indispensable que en el Grau en Mestre d'Educació Primària hi hagi alguna assignatura de cultura popular on els futurs mestres tinguin uns coneixements bàsics de la cultura popular per tal de poder-la portar a l'escola com un fet normal i utilitzar-la per tal d'aprendre els diferents continguts que s'han d'impartir a primària. Cal que sigui una eina de treball i no que sigui un treball esporàdic d'un tema concret de cultura popular. Cal que després de la universitat també hi hagi una formació permanent a través dels centres de recursos amb un ventall de propostes de formació que facilitin la tasca dels professionals a l'escola.

Normalment la cultura popular es treballa en l'àmbit interdisciplinari, és a dir, s'aborda des de tots els àmbits del currículum; d'aquesta manera un mateix tema queda inclòs en les diferents àrees que s'imparteixen a les aules.

La cultura popular és una molt bona eina per tal de treballar les vuit competències bàsiques que s'han d'adquirir en finalitzar l'ensenyament obligatori: competència comunicativa, lingüística i audiovisual, competència matemàtica, competència en el coneixement i la interacció amb el món físic, competència artística i cultural, competència digital, competència social i ciutadana, competència d'aprendre a aprendre i competència d'autonomia, iniciativa personal i emprenedoria. El document 4.2 "La cultura popular en l'educació infantil, primària i secundària" tracta aquest tema de manera més específica.

La societat en què vivim i la manera de fer que tenim és un reflex de la cultura popular, per això és una bona manera de poder fer un treball inclusiu on hi hagi una molt bona cohesió social. Cada cop ens trobem que a les aules hi tenim alumnes amb cultures diferents i amb especificitats molt concretes, per tant és una molt bona ocasió que aquesta cultura popular serveixi per incloure més aquest alumnat a l'escola i a la societat catalana. La cultura popular ha d'afavorir que tothom es senti identificat i integrat en una societat que vetlla pels seus interessos. Cal fer-los adonar que la cultura popular està impregnada de molts valors: respecte, tolerància, solidaritat, empatia, integració, igualtat, disciplina, companyonia, comunicació, constància, cooperació..., que són la clau de l'èxit perquè la festa popular i la cultura popular arrelin conceptualment i vivencialment a l'escola.

Propostes de línia d'acció

Perquè la cultura popular sigui a les aules com un fet normal i quotidià, hi ha d'haver un seguit de fets i actituds que ho afavoreixin:

- Cal donar eines de treball per tal de reforçar la feina que estan fent els mestres en l'àmbit de cultura popular. És importantíssima la relació entre les entitats de cultura popular, les escoles i els centres de recursos per a ajudar-los i assessorar-los en aquest àmbit.
- A les ciutats grans és bàsic el Pla de barris ja que ajuda a entrar la cultura popular a les escoles a través de monitors que han estat formats per les entitats, d'aquesta manera els monitors reforcen els mestres en aquest ambit.
- És imprescindible que perquè els mestres puguin treballar la cultura popular com un fet normalitzat, tinguin tots els recursos necessaris per tal de poder-ho portar a terme correctament. Cal que sàpiguen on anar a buscar reforços i ajuda en cas de mancances.
- Per tal de poder portar la cultura popular a les escoles és bàsic que hi hagi subvencions pels centres i per a les entitats, d'aquesta manera tant uns com altres poden treballar amb més qualitat els diferents àmbits de la cultura popular.

- Caldria que cada àmbit de la cultura popular elaborés un projecte educatiu per presentar-lo a les escoles i així poder-lo portar a terme. Per tal d'elaborar aquest projecte caldria una subvenció per a cada entitat, bé sigui per fer-lo o bé sigui per revisar-lo, en cas que ja el tinguin. Un cop elaborat aquest projecte caldria donar-lo a conèixer.
- Incorporar algun mòdul en cultura popular en el Grau en Mestre d'Educació Primària.

Proposta

Creació d'una coordinadora d'entitats de projectes educatius de cultura popular creada i orientada pel Departament d'Ensenyament i/o el Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya.

Aquesta proposta tindria els següents objectius:

- Promoure la cultura popular per tal d'afavorir la transformació social i la innovació educativa.
- Crear projectes educatius relacionats amb la vida cultural de l'entorn.
- Donar suport a les escoles per tal de treballar la cultura popular.
- Aportar incentius econòmics per tal que les escoles puguin crear i mantenir el material necessari (bastons, timbals, vestimenta, bestiari...).
- Facilitar que músics de qualitat puguin anar a les escoles per poder fer ballar.
- Apropar les entitats culturals a l'àmbit educatiu.
- Facilitar eines a les escoles perquè els alumnes tinguin accés a la vida cultural de proximitat.
- Generar espais de reflexió per compartir experiències entre diferents àmbits de la cultura popular.
- Afavorir la inclusió social en la cultura popular.

Aquests objectius es concreten amb les finalitats següents:

- Veure la realitat de cada àmbit cultural en l'àmbit educatiu.
- Posar les bases per tal d'elaborar els projectes.
- Revisar un cop escrits aquests projectes.
- Fer-ne difusió a les escoles a través del Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya.
- Punt de trobada periòdic per tal de posar en comú les experiències de cada àmbit cultural i a partir d'aquí poder treure noves idees per tal de portar-ho a les escoles.

Apostem per una escola plural, integradora i solidària que faciliti l'accés de tothom a la cultura popular i tradicional del nostre país, amb una estreta col·laboració i vinculació amb el món de l'associacionisme.

Dos exemples

Agrupació de Colles de Geganters de Catalunya

L'Agrupació de Colles de Geganters de Catalunya, entitat que agrupa la majoria d'associacions que es dediquen a l'activitat gegantera a Catalunya, té actualment més de 300 colles associades d'arreu dels Països Catalans i d'algun país estranger. La tasca de l'Agrupació, a més de donar suport a la part festiva i tradicional de les colles, és la de divulgar, conservar i estudiar el món dels gegants i de tot allò que l'envolta com els grups de música tradicional i els capgrossos, entre d'altres. En aquest sentit, des de l'any 2006 l'Agrupació té constituïda la Comissió Educativa, formada en part per mestres i professors, que entre d'altres objectius ha treballat i treballa per apropar la realitat històrica, social i cultural del món geganter a les escoles de Catalunya.

Una de les tasques que la comissió ha portat a terme és la publicació de "Gegants a l'escola", un projecte didàctic per a l'educació primària que, a partir de la imaginació, la creació i la descoberta de grans personatges com són els gegants, introdueix l'alumnat de Catalunya a aquesta tradició tan nostrada a partir d'aprenentatges i experiències adequades a les seves edats. Aquest material geganter està pensat per ser treballat preferentment als centres escolars i ofereix tot un ventall d'eines i estratègies per tal que els infants s'apropin, descobreixin i gaudeixin del món geganter. Per la seva estructura i contingut, esdevé un suport ideal per als treballs per projectes interdisciplinaris que es realitzen, cada cop amb més força, a les aules del nostre país. Més enllà d'assegurar la pervivència de la tradició gegantera a Catalunya, que també, el projecte té l'objectiu central d'apropar aquest món tradicional als infants d'una manera molt més científica de la que probablement coneixen perquè no es quedi solament com una festa lúdica i màgica de carrer als ulls dels més petits.

Des del mes de juny del 2016 està publicat a Internet i distribuït de manera gratuïta perquè arribi en format digital a totes les escoles de Catalunya (http://www.gegantsalescola.cat) S'hi poden registrar tant professorat com alumnat i altres que vulguin fer ús dels materials ja que també és adient per ser treballat en grups d'esplais, casals, tallers, centres oberts i, fins i tot, a les colles geganteres. I des d'aquest 2017 s'ha editat en format dossier que s'ha distribuït per tots els centres de recursos de Catalunya gràcies a la col·laboració de la Diputació de Barcelona.

L'objectiu final és que mestres i educadors facin néixer i/o créixer l'esperit geganter a les escoles i institucions del país, utilitzant un projecte que poden fer-se'l a mida: que el coneguin, que el remenin i que treballin amb l'alumnat els materials i activitats que hi trobaran, segons convingui per la realitat dels seus alumnes, de les seves necessitats i dels seus objectius. I fins i tot, que els adap-

tin segons les metodologies que utilitzin com el treball en grups cooperatius, la *gamificació* o l'aprenentatge basat en problemes entre d'altres.

Desitgem que Gegants a l'escola sigui un projecte que s'arreli a les escoles de tot Catalunya i que serveixi per introduir el món del gegant dins les aules, per fomentar la participació de l'alumnat en el moviment tradicional geganter, per apropar-lo i donar-lo a conèixer als infants i a les seves famílies, perquè aquestes gaudeixin de la festa gegantera i se l'estimin i, per acabar, per potenciar l'estimació del nostre patrimoni cultural partint del seu coneixement. És una bona manera de cohesionar la família i fer activitats conjuntament sota l'aixopluc de la comunitat educativa.

Confederació Sardanista de Catalunya

La Confederació Sardanista de Catalunya neix el 12 d'abril de 2014 arran de la transformació de la Federació Sardanista de Catalunya amb la finalitat d'aglutinar totes les federacions de Catalunya i totes les organitzacions del sector sardanista. Actualment estem parlant d'unes 400 entitats sardanistes (agrupacions, cobles i colles).

La seva principal missió és la d'agrupar, representar, prestar serveis i difondre la totalitat de l'activitat sardanista a Catalunya, així com als Països Catalans.

Entre d'altres finalitats, la Confederació Sardanista de Catalunya destaca per dur a terme de forma directa les activitats sardanistes quan el seu abast comprèn la totalitat del territori de Catalunya.

Es crea per difondre el fet sardanista envers la societat en general, incloses la utilització de les noves tecnologies de comunicació i la difusió internacional, defensant en tot moment el dret dels compositors, intèrprets musicals, dansaires i autors literaris.

La Confederació Sardanista de Catalunya la condueix una junta de govern formada per membres electius (escollits en assemblea) i membres nats provinents de les diferents divisions que la configuren. L'organització interna s'estructura en dos grups. Les territorials, anomenades federacions, que agrupen les diferents pràctiques sardanistes per territoris, i les modals, anomenades unions, que agrupen per modalitats les entitats confederades.

Ja des dels seus inicis la Confederació Sardanista de Catalunya ha cregut en l'ensenyament de la sardana i per això hi ha un responsable que coordina un grup d'ensenyament on hi ha representades les diferents campanyes que s'estan portant a terme a les diferents zones del territori. Des de la pàgina web de la Confederació (http://portalsardanista.cat) hi ha un ventall molt ampli d'informació i de recursos per tal d'ensenyar sardanes. Qualsevol persona que necessiti algun vídeo, algun recurs, algun material és fàcil trobar-lo en aquest portal estrenat fa només un any.

Actualment, i en l'àmbit sardanista, podem dir que hi ha força implicació a les escoles ja que hi ha diferents campanyes d'ensenyament de sardanes que estan

funcionant, la majoria d'aquestes són portades a terme per monitors que tenen el títol de monitor sardanista; això passa a l'àrea de Barcelona i rodalies amb la campanya "El país a l'escola" que porta més de 40 edicions (https://portalsardanista.cat/el-pais-a-lescola), també a les comarques lleidatanes hi ha la campanya del "Saltem i Ballem" (http://www.sardalleida.cat/?vm=3&SC=SB) i a les comarques gironines hi ha la campanya de "La sardana a l'escola" (http://www.ddgi.cat/recursosPedagogics/sardana/sardana.html). En totes aquestes campanyes els monitors van entre 10 i 15 setmanes a les escoles. Tot i que ara està en procés de reformulació, hi ha la campanya del "SardaTIC" on els mateixos mestres són els qui ensenyen sardanes a l'escola (https://portalsardanista.cat/sardatic). A moltes poblacions les agrupacions sardanistes amb l'ajuda, a vegades, dels ajuntaments també porten la sardana a les escoles en forma de cursets i/o tallers (6 hores).

La part on l'àmbit sardanista li costa més entrar és a l'educació secundària. Ens hem adonat que a nivell d'educació primària es fan força coses però a partir d'ESO ens queda una mica oblidat i s'està treballant per tal d'arribar a tota aquesta franja d'edat. En general no hi ha una resposta important per tantes hores d'inversió, és a dir, cada any milers d'alumnes aprenen sardanes però això no queda reflectit a les places.

La majoria d'aquestes propostes educatives relacionades amb la sardana fan una cloenda on els alumnes ensenyen als seus companys, pares i públic en general el que han après al llarg dels cursets o tallers. Es fan diferents tipus de cloendes: a l'escola, al poble o bé en alguna ciutat concreta on es troben tots els alumnes que han pres part de la campanya en qüestió.

Els moments que estem vivint actualment, pel que fa a país, fa que sigui més fàcil que anys enrere d'entrar la sardana o bé altres mostres de cultura popular a les escoles.

Cada escola pot trobar el seu tipus de curset o de taller que s'ajusti més a les necessitats i especificitats del seu entorn més proper.

Som conscients que hi ha tot un ventall d'altres entitats que també poden aportar les seves experiències en el món educatiu. Parlem dels esbarts dansaires, els bastoners, els diables, els timbalers, els castellers...

Cada una d'aquestes disposa de programes específics per a les escoles i amb la finalitat d'introduir, potenciar i treballar perquè la cultura popular entri a les aules, motivi l'alumnat, el professorat i també les famílies. Cultura popular, diversitat religiosa i laïcitat són tres conceptes que ens remeten a tres esferes diferents d'anàlisi. Dins de "cultura popular" s'hi poden inscriure una multiplicitat de manifestacions ciutadanes, de característiques i orígens enormement diversos. El concepte "diversitat religiosa" és de caire eminentment sociològic i ens serveix per posar de manifest que la nostra societat ja no és homogènia des del punt de vista religiós. Mentre que quan emprem els termes "laïcitat" o "aconfessionalitat" fem referència a un principi d'acció política, generalment acceptat com a necessari per a la vida democràtica i que afecta de manera principal els poders públics.

La vinculació d'aquests tres conceptes –i el que és més important, la necessitat de fer-ne una reflexió– només s'entén si assumim que, més enllà de la ma-

nera com cadascú defineixi la “cultura popular”, el cert és que molts elements d’aquesta tenen vincles amb la religiositat i, a casa nostra, de manera particular amb la tradició catòlica. Uns vincles que en un context d’un relatiu monopoli religiós per part de l’Església catòlica pocs percebien com a problemàtics, i encara menys quan el catolicisme era la religió de l’estat, però que ara en un context social totalment diferent generen una colla d’interrogants.

Referències bibliogràfiques

AMADES, Joan. *Gegants, nans i altres entremesos*. Barcelona: Olañeta, 1983.

ARTERO, Pilar; BARBERÀ, Aleix; CURCÓ, Gemma; PALAU, Albert; VIVAS, Jordi. *Picacurts: Jocs i recursos per educar amb i en la sardana*. Lleida: Universitat de Lleida. Institut de Ciències de l'Educació / Grup Sardanista Montserrat, 2011.

BOSCH, Mireia; COLON, Xavier; MASA, Quim. *La Sardana*. [en línia]. Girona: Diputació de Girona, 2007 [consulta: 7 de gener de 2018]. <http://www.ddgi.cat/recursosPedagogics/sardana/quaderns.html>

FIGUERES, Joan. *La dansa a l'escola, el mestratge de Joan Serra*. Barcelona: Rosa Sensat, 2017.

Gegants. Sant Feliu de Llobregat: Agrupació de Colles de Geganters de Catalunya.

GRAU, Jan. *Gegants.* Barcelona: Columna, 1996.

NONELL, Jaume; SUBIRANA, Lluís. *Compàs. Compendi bàsic de la pràctica sardanista*. Barcelona: Caixa de Barcelona, 1988.

QUIRANTES, Robert. *Els gegants del Vallès Occidental*. Barcelona: Associació Cultural Els Gegants SOM, 2017.

Eix 3. Cultura popular i mitjans de comunicació

Coordinació: Pilar Cugat i Jordi Lara

Pilar Cugat és periodista i llicenciada en ciències de la informació per la UAB. Treballa a Televisió de Catalunya des del 1993, on ha estat guionista i directora de programes. Ha dirigit el Departament de Programes Culturals de TV3 i, actualment, és responsable de continguts del Departament de Programes d'Entreteniment i Culturals de TV3.

Jordi Lara és escriptor i llicenciat en Filologia Catalana. Des de Televisió de Catalunya ha treballat per a la comunicació i reformulació dels continguts de cultura d'arrel. Ha dirigit, entre d'altres, els programes *Nydia* i *La sonora*.

Presentació:

Pau Benavent és músic i comunicador cultural, presentador, programador i guionista de televisió. Està especialitat en cultura popular, música i dansa d'arrel.

Quim Rutllant és corealitzador i guionista dels programes *Mans*, *Sarda.net* i *iCat Mans*, del grup d'emissores de Catalunya Ràdio. També ha treballat en diferents projectes audiovisuals relacionats amb la cultura popular a Televisió de Catalunya i a Comunicàlia.

Ester Plana és corealitzadora i guionista dels programes *Mans*, *Sarda.net* i *iCat Mans*, del grup d'emissores de Catalunya Ràdio. Ha dirigit el documental *Sardana, dansa nacional?* i ha estat guionista de diferents projectes audiovisuals a Televisió de Catalunya i a Comunicàlia.

Laia Servera és llicenciada en Comunicació audiovisual per la Universitat Ramon Llull. Ha estudiat Història i és Màster en Món Àrab i Islam per la Universitat de Barcelona. Vinculada des del 2001 a l'informatiu infantil *InfoK*, actualment n'és la directora i presentadora.

Ramon Peris-March és programador d'activitats del Canal Super3. Dissenyador gràfic i actor, és un dels iniciadors del Club Super3 l'any 1991. Actualment forma part de l'equip de Màrqueting i Fidelització del Super3 i és programador dels espectacles de la Festa dels Súpers.

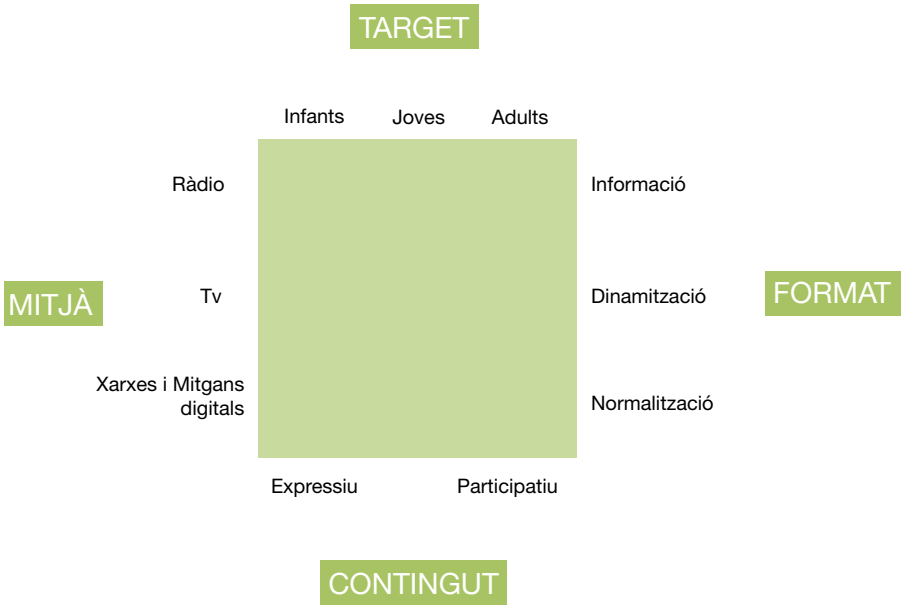
Presentació

Iniciem la nostra aportació al Fòrum Educació i Cultura Popular acotant l'àmbit de la nostra exposició en base a les variables amb les quals treballem habitual-

ment, des de la Corporació Catalana de Mitjans Audiovisuals, en el tractament dels continguts de Cultura Popular. Per això hem elaborat un esquema amb els agents que hi concorren, que permet identificar a qui ens volem adreçar, des de quin mitjà, amb quin format i amb quins continguts. Pot ser un bon punt de partida per obrir una reflexió fecunda, que desplegarem a posteriori focalitzant-ho en tres apartats: la ràdio, la televisió per a adults i la televisió adreçada als infants i joves. En aquest sentit, cal avançar que a dia d'avui gairebé la totalitat dels continguts que es produeixen per a l'emissió són distribuïts també als mitjans digitals i xarxes, de manera que la reflexió per a ràdio i televisió es fa extensiva també a aquest àmbit.

Passem, doncs, a examinar les variables per a la difusió en base a les quals partim a l'hora de dissenyar un contingut comunicatiu:

Variables per la difusió de la c.p. a través dels mitjans

L'eix horitzontal superior identifica el públic al qual ens adrecem, el "target"; l'eix vertical esquerre identifica el "mitjà". L'eix vertical dret identifica el "format" en tres variables. "Informació", per a aquells continguts que ens tenen al corrent de l'actualitat recent, ja sigui en forma de crònica d'una cita de cultura popular ja esdevinguda o bé en forma d'agenda prescriptiva del que s'esdevindrà properament. Aquesta premissa s'ha seguit durant molts anys en el tractament de la cultura en general i la cultura popular en particular; cada vegada més, però, la CCCMA ha anat privilegiant les altres dues variables de l'eix format, la "dinamització" i la "normalització". Entenem per "dinamització" aquells programes o continguts radiofònics o televisius que, més enllà d'informar sobre un àmbit de la cultura popular, volen incidir-hi per augmentar-ne el ressò i estimular l'oient o l'espectador a participar-hi directament més enllà del seu paper passiu d'oient o espectador. Programes com *Oh Happy Day*, per posar un exemple, ha dinamitzat l'àmbit de la música coral sense pretendre fer-

ne un seguiment de l'actualitat. Hi ha encara una tercera aproximació als materials de la cultura popular que anomenem "normalització", que designa el tractament transversal, en diferents programes de les emissores de la CCMA, dels continguts de cultura popular. Per exemple, la presència del projecte *Mans* en diferents espais de les emissores de ràdio de la CCMA per tractar castells, festivals d'arrel de música i dansa, cites sardanistes, etc., fora dels espais especialitzats. Som conscients que hi ha encara un llarg camí per recórrer en l'àmbit de la "normalització" dels continguts de cultura popular.

Finalment la base del quadrat, "contingut**"**, pretén identificar (des d'un punt de vista funcional, pensant en els mitjans de comunicació) el tipus de manifestació de cultura popular que tractem. Entenem per "participatiu" aquell contingut en què el fet social i el lleure col·lectius són més significatius: els castells, els bastoners, les bitlles, el ball de plaça... I entenem per "expressiu" aquell contingut en què l'expressió artística agafa més relleu: la cançó, la dansa d'escenari, el cant coral... Ambdues variables, però, solen conviure en un mateix àmbit. Així, per exemple, la sardana té una vessant *expressiva* o artística evident en la composició musical, però també un relleu *participatiu* i social en el ball dels dansaires. Aquest eix ens permet dissenyar programes sabent què volem posar de relleu, i respon també segons quines preguntes de l'audiència com ara "per què els castells són tractats d'una manera i la sardana d'una altra"?

L'esquema ens permetrà identificar i comprendre l'ideari de cada proposta televisiva o radiofònica. Les diferents variables es relacionen entre elles i permeten identificar els diferents programes. L'històric programa *Nydia*, per posar un exemple, el podríem identificar com a: "mitjà": televisió / "target": adults / "format": informació i dinamització / "contingut": expressiu i participatiu.

A partir d'aquí, passem ja a exposar amb més detall el tractament de la cultura popular que s'ha esdevingut i el que seria desitjable en un futur a la CCMA.

Àmbit Ràdio

Referents

L'abast i el tractament de la cultura popular en els mitjans de comunicació radiofònics ha estat, per norma general, força dispar depenent de l'àmbit cultural específic al qual ens referim i a l'abast de l'emissora.

És destacable, per exemple, la presència de nombrosos programes de ràdio a l'entorn de la sardana i la música de cobla pel que fa a les emissores locals. Programes, la majoria amb molts anys de trajectòria, que en l'actualitat sumen un total d'una trentena. De la mateixa manera, en les zones de tradició castellera, també és habitual, des de fa dècades, el seguiment i la retransmissió de l'actualitat del fet casteller. Altres manifestacions com els gegants, els diables, els bastoners, etc. costa més de trobar-les a dins les graelles de continguts.

Pel que fa als mitjans d'abast nacional, hi ha referents de programes històrics, molts relacionats amb el món de la sardana, a Ràdio Joventut, a Ràdio Nacional

d'Espanya o també a Catalunya Ràdio. En aquesta darrera emissora es feia el *Rotllana Oberta*, en antena del 1983 al 2004, de la mà de Josep Ventura. Tots ells són programes que ja no existeixen o bé han evolucionat cap a un altre format.

Molt important és l'aportació també de l'equip del *Fes ta festa*, dirigit per Jesús Ventura, i que es va emetre del 1989 al 2009 a Ràdio 4. Actualment, aquest programa el podem trobar encara setmanalment per internet i també en emissores locals. El que fa remarcable la tasca dels companys del *Fes ta festa* és el fet d'haver obert els continguts del programa a informació de cultura popular genèrica (amb la presència de tota la riquesa del nostre patrimoni festiu) i fer-ho amb un to distès i proper. A Ràdio 4, mantenen, encara actualment, un espai dedicat al *Tradicionàrius*, de la mà de Jordi Roure.

La Primera Pedra de Rac1 amb Jordi Margarit al capdavant també combinava informació més generalista amb música i actualitat de cultura popular. Aquest programa es va fer durant molts anys els caps de setmana al matí. Actualment encara existeix però ja no tracta temes de cultura popular. Ara es dedica a l'esport, al cinema, la televisió i a la música. També s'hi ha de comptar la tasca de Ràdio Estel amb, actualment, els programes *Tot Sardana* o bé *Sons de la Terra*, de Gerard Carrión –bàsicament musicals– i un espai dedicat al *Tradicionàrius*.

Al grup d'emissores de Catalunya Ràdio, a més del *Rotllana Oberta* –del qual ja hem parlat– també van existir els programes, en aquest cas a la desapareguda *Catalunya cultura*, com *Denominació d'origen*, *Cercavila*, *Cultura popular*, *Sardanes*, *Tots som pops*, *2piR* i *Castell*s. En tancar aquesta emissora, l'actualitat dels castells va passar a Catalunya Informació i Catalunya Ràdio, amb el programa, que encara s'emet, *3 rondes*. A Catalunya Música s'emet, setmanalment, un espai de música per a cobla, anomenat *So de cobla*, amb Ignasi Piñol, més de caràcter simfònic i musical.

D'altra banda, també cal dir que a iCat FM es va emetre en la primera etapa d'aquesta emissora el programa *Línia folk*, centrat en les músiques d'arrel tradicional i conduït per Jordi Fàbregas i Núria Balaguer. Actualment, i des de la represa d'emissió convencional d'aquest canal, el mateix equip del *Mans* ofereix el que anomenem l'*iCatMans*, un programa també de folk i que segueix l'actualitat d'aquest àmbit.

Finalment, parlem del *Mans* i el *Sarda.net*. *Mans*, és el programa hereu del *Rotllana oberta*, que a poc a poc ha buscat obrir el contingut en un principi d'exclusivitat sardanista a un àmbit molt més ampli. El *Mans* té diverses etapes, com és lògic en un programa amb 14 anys d'antena. Hem despertat al llarg de molts anys els dissabtes i diumenges de 6 a 8 del matí amb moltíssimes propostes festives i amb la clara intenció d'animar i apropar a l'audiència a la gran quantitat de manifestacions que es fan cada cap de setmana al nostre país. Sempre amb l'objectiu de prestigiar aquestes mostres, de fer-les entenedores, de dinamitzar-les i, sobretot, de normalitzar-ne la difusió tant pel que fa a l'abast com al format informatiu. Com que és el cas que coneixem més de prop, després a la part de reflexió, tornarem a posar el *Mans* com a exemple.

Al portal web de Catalunya Ràdio, a +CatRàdio, també oferim totes les setmanes –des de gairebé 14 anys– el *Sarda.net*. Un punt de vista subversiu i gamberro de

l'àmbit sardanista i que, actualment, gira a l'entorn sobretot de la competició de colles sardanistes que és a on hi ha més gent jove. El *Sarda.net* és expressament exagerat perquè vol trencar tots els estereotips.

Reflexió sobre la situació actual

En l'àmbit local, creiem que malgrat la quantitat de programes que encara s'emeten relacionats sobretot amb la sardana això no és, en cap cas, sinònim de més difusió o, si més no, de normalització d'aquests continguts. Caldria, creiem, una revisió dels criteris, continguts, horaris d'emissió i el *target* de públic al qual volem arribar. Cal dir, però, que la majoria d'emissores locals funcionen gràcies al voluntariat i això és determinant a l'hora de ser realistes quan es marquin nous objectius.

En l'àmbit nacional, el panorama actual en el camp radiofònic no creiem que sigui l'adequat si tenim en compte la gran diversitat i vitalitat que té la cultura popular catalana. A banda dels programes especialitzats que ja hem esmentat –els que han sobreviscut– trobem poca presencia d'aquests tipus d'informacions en les graelles dels diferents canals. I creiem que hi ha poc interès en incloure-la per diversos factors: desconeixement, prejudici i, sovint, por. Por que se't pugui titllar de folklòric, així de clar.

Prospectiva, innovació, recreació, actualització...

Per tot això, veiem la necessitat d'un canvi substancial del tractament dels mitjans radiofònics respecte la cultura popular. I aquest canvi s'ha d'originar, primer de tot, en com la cultura popular "es ven" als programadors i editors dels diferents canals. S'ha de seguir una estratègia que superi les etiquetes mentals dels qui decideixen què és notícia i què no. Aquesta feina, és clar, està en mans de les confederacions, els agrupaments i les entitats. Cal vendre cultura popular com a cultura de moda i cal fer-ho coneixent els temps i les rutines dels mitjans als quals volem arribar.

Per parlar de la tasca que s'ha de fer des dels mitjans ens centrarem en explicar el que hem intentat fer nosaltres des de programes com el *Mans*, el *Sarda.net* i *iCatMans*. Volgudament, al llarg de tots aquests anys, hem llençat dos missatges. El primer als oients, és clar, per apropar-los la imatge d'una cultura popular viva, dinàmica i fresca. Per fer-ho ens hem saltat alguns convencionalismes. Hi hem posat molta dosi d'humor desenfadat, hem buscat la cara humana dels que fan cultura i hem volgut fer sentir a tothom partícip. I és que la cultura popular té un valor que per nosaltres és essencial: ens torna la possibilitat de fer i viure a la pell la cultura i no només de ser-ne els espectadors.

El segon missatge l'hem dirigit, de diverses maneres, als companys de l'emissora. Al llarg de tot aquest temps hem volgut demostrar que el contingut de cultura popular es pot tractar des de formats i tons periodístics diferents. Que es pot fer un reportatge en profunditat, un concurs, una entrevista... i que quan ho fas i ofereixes aquests continguts d'una manera atractiva la gent respon. Ho

vam fer, per exemple, durant diferents anys a uns concursos que vam organitzar perquè la gent votés la seva festa favorita o el tresor de patrimoni preferit, entre d'altres. Lluny de la competició, aquests concursos tenien com a objectiu bàsic de fer difusió de la riquesa patrimonial que tenim arreu.

Actualment, el *Mans* ha canviat força de format i també d'horari. En trobar-nos més a la franja del migdia podem parlar de l'activitat mentre es realitza oferint un programa on el directe és primordial. Aquest mateix objectiu també és el que persegueix el que a la ràdio s'ha anomenat "Projecte Mans". Aquest consisteix, bàsicament, en connexions en directe a diferents programes d'àmbit generalista (com *Els matins*, l'*Estat de Gràcia*, *El suplement*, el *Tot gira*...) i també als espais informatius per parlar d'aquells esdeveniments de cultura popular més destacables. I fer-ho, és clar, des de la normalització informativa d'aquests continguts.

De fet, aquesta és, al nostre parer, la clau de volta de tot plegat: normalització. Cal que la cultura popular deixi els guetos informatius i comenci a ser present en les graelles de continguts generalistes.

Televisió per a target infantil i juvenil

No cal dir que aquest és un apartat central per a l'interès del Fòrum Educació i Cultura Popular, per tal com s'adreça a un target especialment sensible. Farem un repàs a algunes propostes que han tingut lloc en el marc del Super3 i també de l'informatiu juvenil *InfoK*.

La cultura popular al Super3 en els darrers anys

Des de la programació d'espectacles de la Festa dels Súpers sempre hem procurat tenir la presència de diversos gèneres de la cultura popular de Catalunya: castellers, falcons, sardanes, gegants, bastoners, esbarts, correfoc, el gos d'atura català, *biketrial*, música...

La idea inicial ha sigut voler mostrar aquests gèneres amb alguna novetat o característica diferenciada per despertar l'interès i copsar l'atenció dels súpers. Així vam començar per programar:

"Biketrial amb els campions del món" ha comptat amb la participació d'Ot Pi i de Cèsar Cañas, 11 vegades campions mundials i també amb les germanes Abant, 6 vegades campiones mundials d'aquesta disciplina. La presència del *biketrial* a la Festa amb els campions ha despertat l'interès de molts súpers, que s'han apuntat a les escoles de *biketrial*, i tenim el cas del Bernat Seuba, que després de veure els campions, va practicar l'especialitat, es va apuntar a les escoles i ha arribat a ser campió del món en la categoria juvenil.

"El gos d'atura català en competició" ha arribat a la 16a edició, en la qual hem ofert el 16è Trofeu Super3 Agility.

"Els secrets dels Castells", castellers didàctics. És una activitat programada a la pista de l'estadi, en la qual un locutor professional va explicant el vestuari, l'argot, les curiositats, la música i les característiques de la construcció, amb castells de 6 o 7 pisos. El locutor i els músics són a l'escenari i tenen el so amplificat perquè se senti a tot l'estadi. L'espectacle ha tingut molt bona acollida i ha despertat l'interès dels súpers pel món casteller.

"Els curts i el llargs" sardanes de pel·lícula. És una activitat programada a la pista de l'estadi. Hem comptat amb la Cobla Contemporània per donar aquest punt sorprenent a la música de cobla, amb la banda sonora de pel·lícules conegudes i de sèries del Super3. La cobla toca a l'escenari amb el so amplificat perquè se senti a tot l'estadi. La Unió de Colles Sardanistes també ens ha facilitat colles amb nens i nenes per acostar el ball als súpers de la Festa. L'espectacle acaba amb una gran sardana en la qual hi han participat alguns personatges del Super3. La Unió de Colles Sardanistes ens va atorgar el 2014, el Premi a la Divulgació de la Sardana.

Enguany (2017) teníem a punt l'espectacle "Pista! Que venen els gegants". És una activitat a la pista de l'estadi per acomiadar la Festa. Un ball de gegants i gegantons amb la música del *Tots som súpers*. No ho hem pogut fer perquè s'han anul·lat les activitats de la tarda de dissabte. Ho prepararem per a la propera Festa dels Súpers.

També per a la propera edició farem una fusió dels bastoners amb música de capoeira amb una finalitat d'autodefensa i seguretat per als participants. L'objectiu és que els bastons tinguin la plasticitat del moviment de l'esgrima i la força dels *nunchaku* de Bruce Lee.

La cultura popular a l'InfoK

L'*InfoK* és un informatiu diari de 12 minuts adreçats als més joves. En cada emissió hi ha almenys un tema dedicat a la cultura com a fet noticiable, però reforçant també un tractament participatiu a partir de la prescripció. De fet, l'*InfoK* es tracta d'un informatiu que, a diferència de l'escaleta de l'informatiu adreçat als adults, pot obrir perfectament amb un tema de cultura popular. De fet, el 23,8% dels continguts tractats són de tipus cultural amb predomini de la cultura popular participativa, d'arrel o urbana. Sovinteja el tractament dels castells, balls tradicionals, sardanes, bastoners i jocs tradicionals.

Tot i tractar-se d'un informatiu com a format televisiu, l'*InfoK* proposa també un tractament formatiu que convidi a la participació. Així, si parlem de la castanyada, a més de les cites més sonades expliquem l'origen de la festa o les modalitats de participació. En aquest sentit, cal destacar una tercera focalització essencial: mostrar, si hi és, l'equivalent de la festa en altres llocs del món. Això ajuda a l'infant a descobrir altres manifestacions de cultura popular que també conviuen a casa nostra, l'ajuda a contextualitzar la singularitat de la seva pròpia cultura i finalment posa de relleu el fet que la major part d'expressions de la cultura popular responen a necessitats socials o artístiques que són comunes a totes les cultures, com ara el cicle de l'any, la celebració familiar o col·lectiva, etc.

L'*InfoK* ha proposat també programes especials dedicats a grans cites com la Patum, Santa Tecla o la Mercè. Un altre aspecte que cal remarcar del tractament d'aquests continguts és que intentem completar l'aproximació focalitzant-ho a través de l'emoció compatida d'un infant que és protagonista directe del fet festiu. Explicar la festa des dels adults, però viure-la amb ulls de nen. Els infants esdevenen testimonis de la festa, i ho fan des d'un prisma televisiu tan eficaç com l'emoció.

Prospectiva

Partim de la certesa que mai no n'hi haurà prou. Les oportunitats que la cultura popular ofereix per a la formació transversal dels infants i joves són múltiples i no ens les acabarem pas. De manera immediata, hem d'admetre la impossibilitat pressupostària de poder-ne fer un tractament més territorial: poder ser a tot arreu sobre el terreny. L'arxiu de videoteca, per una banda, però sobretot les noves tecnologies, com les connexions via Skype amb infants que es troben al lloc de la festa, són de moment les eines que tenim per afrontar aquest dèficit de territorialitat.

Televisió – target adults

Segons el llibre d'estil de la Corporació Catalana de Mitjans Audiovisuals (CCMA), un dels objectius principals de l'entitat és ajudar a la consolidació i expansió de la llengua, la cultura, la identitat i la projecció internacional de Catalunya, reflectint la diversitat de la nostra societat actual.

En aquest sentit, la divulgació de la cultura popular pren una importància cabdal perquè permet educar en una sèrie de valors que ens enriqueixen i ens cohesionen com a ciutadans. El respecte i l'estima cap als altres, el treball cooperatiu, l'associacionisme o l'esperit crític, són alguns dels molts beneficis que ens aporta la cultura popular en qualsevol de les seues expressions.

És per tot això que la Televisió Pública de Catalunya ha comptat amb diversos programes especialitzats que, entre d'altres, han vetllat per educar a través de la cultura popular amb un punt didàctic implícit o explícit: *Víbria, Rodasons, Sardana, Nydia, Quarts de nou, La sonora, 33 recomana, Cosins germans o Tria 33*.

Gran part d'aquests programes han estat pensats per al canal 33, una finestra televisiva que ofereix una programació complementària i alternativa al canal generalista que aposta –majoritàriament– pels informatius, l'entreteniment i els esdeveniments esportius. De fet, el canal 33 s'adreça a públics més específics i està dedicat al descobriment, el coneixement, la innovació o el debat d'idees i, alhora, acull la projecció de la cultura del nostre país i la de referència internacional.

Ara bé, la cultura popular també és present al primer canal, encara que de forma minoritària o tangencial:

TV3 reemet els programes del canal 33 en diferents horaris. Els informatius tracten breument les tradicions més mediàtiques i emblemàtiques del país i, alguna

vegada, anuncien algun contingut dels festivals de cultura popular més coneguts, així com el concert d'algun músic d'arrel popularitzat. I l'*APM* o *Polònia* fan un ús molt esporàdic dels tòpics de la cultura popular per emfatitzar el contingut humorístic d'algunes de les seues seccions.

Però l'exemple més clar és el del programa *Divendres*, que feia participar les entitats i les associacions de les poblacions que visitaven Espartac Peran i el seu equip. Tant és així que hi apareixien gegants, puntaires o alguna formació musical tradicional comentada de forma didàctica pel periodista Xavier Solà, entre d'altres.

Tots aquests exemples evidencien diferents maneres d'apropar-se a la cultura popular segons les necessitats. I és que el canal i l'horari d'emissió afecten la naturalesa dels programes televisius de la CCMA. Però no són els únics condicionants. Existeixen una sèrie de variables interrelacionades que influeixen en cada producció i, de retruc, en la divulgació de la cultura popular: el contingut, el format i el destinatari de cada programa.

El contingut abraça totes les expressions de la cultura popular participativa i/o creativa. El format s'adequa a les funcions d'informar, dinamitzar o normalitzar cada contingut. I el tipus destinatari ho condiciona tot.

Si prestem atenció als anteriors programes del 33, veiem que –en major o menor mesura– compartien totes aquestes variables, ja que anaven dirigits a un públic infantil i juvenil i vetllaven per normalitzar, informar i dinamitzar la cultura popular creativa i/o creativa:

Víbria feia ressò de les tradicions més arrelades i les explicava detalladament des d'un punt de vista de caire antropològic. El programa *Rodasons* va retransmetre els concerts i els festivals més importants de música folk d'arreu dels Països Catalans. Els programes *Sardana*, *Nydia* o *La Sonora* projectaven les expressions més creatives de la cultura popular i les explicaven des d'un punt de vista didàctic i rigorós i, per últim, el *Tria 33* feia d'altaveu de tot el sector de la cultura popular i informava de les grans cites setmanals, alhora que feia retrats de personatges destacats.

Tots aquests programes han estat utilitzats a escoles i instituts de tot el territori catalanoparlant perquè han educat en valors a partir de la cultura popular, bé fora de forma implícita o explícita –amb accions didàctiques concretes que servien per situar i explicar cada contingut.

I és que la simple mostra d'unes tradicions, l'explicació detallada d'una festa, d'una formació musical o la retransmissió d'un concert esdevenen claus alhora de forjar el respecte, l'estima i el sentit crític dels ciutadans vers la cultura popular.

Per fer-ne un tast, vegeu l'addenda al final del document.

La difusió de la cultura popular està condicionada pel format i l'horari d'emissió, perquè cada programa s'adequa a les necessitats de ritme que demana el públic potencial: no és el mateix crear un contingut per un programa que s'ha d'emetre a les 10h de la nit que per un d'emissió matinal (com és el cas del *Nydia,* que s'emetia al 33).

De fet, l'hora punta d'un o altre canal pot demanar un ritme ràpid amb uns continguts molt digeribles i, per tant, la narració audiovisual es veu afectada substancialment: hi ha més o menys imatges, declaracions, personatges i informacions condensades a dins d'una mateixa *veu en off*, etc. Això, però, no afecta la manera d'informar que busca sempre el rigor i la claredat expositiva.

Informar de les expressions de cultura popular creativa i/o participativa que fa la societat és una tasca necessària per dinamitzar-les, ja que fa visible un sector que genera grans beneficis econòmics i socials a la comunitat. Informar de tot això forma part d'una cadena de retroalimentació que incita a la participació i a la creació, alhora que genera llocs de treball. El tècnic de cultura d'una localitat i el programador privat de torn amplien el ventall de possibilitats contractuals i, de retruc, troben feina els intèrprets musicals, compositors, ballarins, coreògrafs, mestres artesans, pirotècnics, ferrers, cuiners, comerciants, modistes, estilites, comunicadors, etc.

Però, segurament, el més important d'informar i dinamitzar la cultura popular a TV3 i al 33 és que la normalitza. L'espectador se sent interpel·lat, se sent cridat a formar part activa de la societat, rep eines per ser crític i constructiu, amplia els seus coneixements i dona importància a les arrels culturals de les persones.

Visibilitzar les activitats associatives i tradicionals incita a la participació dels ciutadans i, de rebot, a la reinvenció de la tradició. Un dels casos més recents és l'impacte social del programa *Oh Happy Day*, que utilitza la força de les corals catalanes (fortament arrelades a la tradició industrial catalana, entre d'altres) per crear quelcom de nou seguint patrons musicals globalitzats.

O, com no, els videodansa i encàrrecs que feia la direcció del programa *Nydia* i El 33 a distints creadors de prestigi, unes peces audiovisuals que marcaven tendències i innovaven a partir de la tradició. Eren, doncs, un servei públic de primer nivell.

Fet i fet, per normalitzar la cultura popular a la televisió ens cal visibilitzar-la sense complexos i amb naturalitat, allunyar-nos dels tòpics i apropar-la als joves a través de les xarxes socials. És per això que ens cal recuperar programes especialitzats de caire divulgatiu i distès que donen veu a les distintes expressions del territori catalanoparlant i de les cultures que ens visiten. Però, alhora, ens cal un tractament transversal de la cultura popular a tots els programes de TV3 i d'El 33. Es tracta de reflectir la realitat des del respecte i l'estima per la tradició, tot intentant reivindicar, implicar i cohesionar el món de la cultura popular que, sovint, resta força dispers.

En el cas de TV3 cal que els personatges de les sèries principals participen activament d'una colla de diables o d'una colla sardanista de competició. O per què no? Que un alumne de *Merlí* aprenga a comunicar-se fent ús de la cançó improvisada.

O, pel que fa a la música d'arrel, podria ser la base sonora dels anuncis catalans. Recorden aquell anunci d'Estrella Damm?

VÍDEO: Estrella Damm (en altres exemples hi ha imatgeria festiva) <https://www.youtube.com/watch?v=CLGpfo-nlos>

Efectivament, es tracta d'una havanera adaptada a patrons musicals més estandarditzats i a l'anglès. Si bé és un bon exemple per avançar en la introducció de les músiques d'arrel a la televisió, ens cal dedicar-hi més esforç i propiciar que els anunciants del territori catalanoparlant exploren aquesta línia.

En el mateix sentit, podríem programar música d'arrel en qualsevol programa de la graella, així com utilitzar adequadament les bandes sonores originals de cada festivitat i de cada activitat cultural quan en parlem.

Entenem que la diversitat és riquesa i, per tant, cal trencar amb els clixés imposats per la globalització. Per aconseguir-ho, podríem seguir l'exemple d'altres mitjans de comunicació del món.

Exemple:

WEB: Juguem amb <http://radio.garden/live/>

Com veiem, és fàcil reconèixer en quina part del món ens hem situat. Podríem distingir els països que aposten per utilitzar els seus llenguatges musicals tradicionals perquè els combinen amb d'altres més globals. I és que allò local ens fa universals.

Tot el que hem exposat fins al moment evidencia una clara voluntat de divulgar la cultura popular als mitjans públics de Catalunya. Un fet que –si s'aconsegueix– ajudaria a treballar en pro de la consolidació i expansió de la llengua, la cultura, la identitat i la projecció internacional de Catalunya, reflectint la diversitat de la nostra societat actual que, com hem dit abans, és un dels principals objectius de la CCMA.

Eix 4. Cultura popular i àmbit educatiu

Coordinació: Jordi Calvet i Núria Miró

Jordi Calvet: Mestre d'educació primària i professor d'educació secundària, especialitat de Ciències Socials. Actualment treballa com a professor a l'ICE de la Universitat de Barcelona.

Núria Miró: Catedràtica d'ensenyament secundari. Especialitat de Llengua catalana i literatura. Actualment treballa com Assessora LIC al Servei Educatiu de Gràcia del Consorci d'Educació de Barcelona.

Presentació

L'eix 4 "Cultura popular i sistema educatiu" presenta la relació entre cultura popular i l'educació en un sentit ampli. Planteja el potencial de les expressions de la cultura popular com a mitjà educador per formar-se com a persona i com a col·lectiu i explora la presència i utilització de la cultura popular en el sistema educatiu reglat (a l'educació infantil, primària i secundària), en els ensenyaments artístics i professionalitzadors. També aborda les activitats que dins o en l'entorn de les escoles realitzen els nois i noies en els temps complementaris (les anomenades activitats extraescolars) i s'endinsa en l'intercanvi entre el món de la cultura popular i l'educació en el lleure. Finalment s'aborda la presència dels elements cultura popular en la formació dels futurs educadors i educadores.

Algunes propostes i línies d'actuació que sorgeixen en unes primeres reflexions dels diferents subeixos són:

De la relació entre cultura popular i educació (subeix 4.1)

- Valorar el nostre món a partir de les arrels culturals que l'han configurat és necessari per poder educar nois i ciutadans tant des de l'escola com des dels espais no formals d'aprenentatge.
- Crear les complicitats entre l'escola, el teixit associatiu, els mitjans de comunicació per, tot fent cultura popular, augmentar la participació en activitats culturals i festives per omplir l'espai públic amb les seves múltiples expressions.

Des de les primeres etapes educatives (subeix 4.2)

- Fer un replantejament des de l'escola tenint en compte sempre quin valor afegit aporta la cultura popular, tenint en compte el context de diversitat

cultural i d'inclusió. Els professionals de l'educació han de reflexionar sobre el sentit i els aprenentatges sorgits a partir de les activitats vinculades amb la cultura popular. Això vol dir tenir present tant els aprenentatges curriculars com extracurriculars, la manera de donar-los valor, com s'avaluen i quines competències i valors es treballen.

En relació amb les etapes educatives amb adolescents i joves (subeix 4.3.1)

- Potenciar les immenses possibilitats que ofereix la cultura popular com a context per fer projectes i treballs de recerca, especialment des de l'àmbit local.
- Visibilitzar els resultats de recerques i treballs de camp relacionats amb l'antropologia, la sociologia, la història, les arts i les produccions culturals.

Respecte a la formació professional i als ensenyaments artístics (subeix 4.3.2)

- Posar l'èmfasi en la convivència entre elements de la cultura tradicional amb els elements de la cultura propera però de nova incorporació com a combinació de futur.
- Apostar per projectes on els centres educatius de les etapes obligatòries col·laborin amb les escoles i centres d'ensenyaments artístics per potenciar elements i manifestacions de cultura popular.

Relacionat amb l'entorn i la comunitat educativa i l'educació en el lleure (subeixos 4.4 i 4.5)

- Incorporar en les activitats fora d'horari lectiu el coneixement i reconeixement de l'altre compartint les diferents cultures, especialment la seva expressió popular.
- Valorar la cultura popular com un element de cohesió social que facilita el treball conjunt entre escola, famílies i entitats i teixit associatiu i administracions públiques que actuen en un territori.
- Treballar de manera conjunta des dels centres educatius, agents i entitats educatives de l'entorn, buscant la màxima participació de les famílies per aconseguir l'èxit educatiu de tot l'alumnat tot valorant-ne la seva cultura d'origen.
- Entendre que a l'hora d'educar en la participació de la festa i la cultura popular les anomenades educació formal i educació no formal no competeixen sinó que es complementen.

Respecte a la formació inicial del professorat (subeix 4.6)

- Concretar quins continguts i actituds serien adequats aprendre i desenvolupar en la formació inicial del professorat.

- Suggerir models i propostes de connexió i integració de la cultura popular a les diferents etapes i cicles educatius.
- Difondre activitats de referència d'integració contextualitzada, transversal i participativa de la cultura popular a les diferents etapes i cicles educatius per poder-les tenir presents en la formació dels educadors i educadores.

Subeix 4.1. L'adaptació de les expressions de la cultura popular al món educatiu

Antoni Moga Ferrés. Director del CRP al Servei Educatiu Baix Llobregat 6.

Tradition is the illusion of permanance.
Woody Allen

Al darrer quart del segle XX amb la transició cap a la Catalunya autònoma primer i amb la restauració de la Generalitat de Catalunya després, l'escola va esdevenir un dels principals focus irradiants de la recuperació d'expressions culturals que revifaven, sobretot, pràctiques culturals populars de tall tradicional que, en alguns casos, gairebé havien desaparegut o que havien estat prohibides o minoritzades al llarg de la dictadura. En paral·lel, el 1981, en el Primer Congrés de Cultura Tradicional i Popular s'assentava el "redreçament cultural a Catalunya" (Departament de Cultura, 1983).

En parlar a l'actualitat de cultura popular, fins a quin punt l'escola és l'espai on cal que es tractin les seves diferents expressions?

De ser de veres popular, no hauria de ser el poble qui la transmetés a través de l'oralitat, amb la seva mateixa posada en pràctica, amb el pas d'una generació a una altra?

Així doncs, a l'escola què cal fer en relació amb la cultura popular?

La cultura popular davant la cultura de la modernitat líquida

La cultura popular no és hermètica ni ha de restar ancorada en elements essencialistes perquè està en constant interacció amb cultures diverses a través de dinàmiques socials i històriques. En aquest procés de reconeixement i d'apropiació d'expressions relacionades amb l'alteritat i en què tothom es troba immergit, cal fer-hi front de manera solidària i creativa per tal de no excloure-hi ningú.[30]

D'altra banda, cal trencar amb la visió lineal de la tradició i bandejar la idea d'una transmissió fixa de costums i creences primigènies. La cultura popular no és només cultura tradicional, si bé en una bona part emana dels coneixements, costums i creences patrimonialitzades que es reinterpreten amb el pas del temps i que la gent pot adoptar encara que prèviament, ni ells ni els seus ancestres, no

30 No excloure ningú, tanmateix, no s'ha d'associar amb integrar tothom a una determinada pràctica cultural popular. En tant que les cultures són relatives, la concreció de la integració no té un sentit definit concret. Només podrem doncs parlar d'una integració educativa, civil, social, econòmica i política..., però no necessàriament, cultural de caire popular. Ara bé, tota cultura viva estarà sempre oberta a aquell que vulgui coparticipar-hi en qualsevol de les seves manifestacions.

l'haguessin practicada[31]. Per sobre de la visió d'una tradició invariable apareix la possibilitat de fer prevaler el costum "tradicional" com a introductor de canvis i d'innovacions en la seva pràctica. I per sobre dels costums tradicionals i festius, considerats per l'avenç de la civilització com a inapropiats, es pot determinar, democràticament, la fi de la seva pràctica i reconvertir-ne els seus espais per a altres utilitats de caire cultural, festiu i popular.[32]

La cultura popular esdevé una contraproposta a la cultura de masses (en massa casos considerada "popular"). El seguiment del *mainstream* fa que no es formulin cànons ni que s'incideixi en els altres. Com assenyala Bauman (2013), la cultura de masses ja no és un signe de creixement, superació, coneixement, refinament, és a dir, la cultura de masses com a progrés ha deixat de ser un discurs que parli de millorar la vida dels altres per convertir-se en un discurs de supervivència personal.

I si bé la cultura de masses té en el consumisme el principal mitjà per crear necessitats més que per a satisfer-les i causar una permanent insatisfacció personal (una individualització en massa de la insatisfacció) té, altrament, en qualsevol manifestació de cultura popular que sigui prou sòlida i refermada, una mostra de satisfacció col·lectiva i de cohesió social entre tots aquells que en són copartícips. Es tracta de capgirar el discurs de la supervivència personal pel de la pervivència col·lectiva del fenomen cultural que surt des de la iniciativa popular.

El consubstancial arrelament de la cultura popular al medi permet generar una identitat local com a primer estadi d'un sentit de pertinença més global fins a una caracterització d'identitat nacional. A escala individual, serà la identificació amb aquestes expressions la que incidirà en una part de l'autoconcepte d'identitat personal –que és molt més complex perquè engloba aspectes de gènere, sistemes de creences, pautes de conducta, gestió del temps lliure...–, i que d'acord amb les predileccions i íntimes conviccions de cadascú determinarà la voluntat de pertinença a una comunitat nacional. Fins i tot, en l'autoreconeixement com a ésser universal, s'haurà de fer des de la identitat personal perquè el terme universal no deixa de voler dir "un vers els altres". [33]

La cultura popular i la "cultura escolar"

En qualsevol desenvolupament curricular el punt de partida girarà entorn a la "cultura vigent" i en el fet que cal establir una selecció dels continguts formatius que garanteixin una construcció social que respongui a les necessitats del sistema i que sigui inclusiva. Aquesta selecció de continguts relacionats amb la cultura popular és molt fràgil i resta subjecta a conjuntures canviants i aporta, en el millor dels casos, una visió dinàmica de la història, però també, en el pitjor dels casos, pot desembocar cap a unes pràctiques educatives esbiaixades

31 Per exemple, Barcelona va incorporar el Correfoc l'any 1980 i ha esdevingut és una pràctica cultural assentada de ple a la ciutat.

32 El 28 de juliolde 2010,després de ser presentada una Iniciativa Legislativa Popular al Parlament de Catalunya, es va aprovar l'abolició de les curses de braus a Catalunya. En paral·lel, la Plaça de Toros de Tarragona, reconvertida en la Tarraco Arena Plaça, acull cada dos anys els concurs de colles castelleres.

33 Unus versus alia

que banalitzin el folklore o que facin un seguidisme oportunista de la cultura de masses, més que no pas una gradual reproducció social i cultural de les varietats etnològiques locals, nacionals i internacionals.

Si considerem la cultura com un procés comunicatiu de formes i expressions que caracteritzen una societat en un període determinat, el desenvolupament curricular relatiu a l'ensenyament de la cultura popular en els processos d'aprenentatge ha de fer èmfasi tant en els elements que ens permeten reconèixer-nos com a grup: valors, creences, aspiracions, motivacions i tradicions; com també en tots aquells elements que no poden formar part d'aquesta representació compartida, per part de la individualitat en la seva interacció amb la col·lectivitat.

En la construcció de la identitat, tant hi influeix allò que ens inclou com allò que ens exclou, sempre des de la llibertat individual i col·lectiva, l'equitat, el respecte mutu, la socialització i la potenciació de les diferències com a fonament de l'enriquiment del bagatge personal i grupal. Els constructes previs de l'alumne seran decisius en la seva adaptació al medi a través d'un entramat que s'inicia en l'ordenació progressiva dels signes, la conversió d'aquests signes en comprensibles per als altres i en l'expressió i comunicació del pensament[34] que no contraposi dualitats antitètiques com ara: sentiment-raó, identitat-alteritat, seny-rauxa, tradició-canvi...

En els contextos formals d'ensenyament i aprenentatge pertoca promoure la cultura popular des de la pluralitat no només multicultural, sinó també de les diverses pluralitats d'identitats personals. La didàctica de les ciències socials i de les humanitats ha d'encarar la comprensió de l'espai-temps, la percepció de les distàncies físiques i culturals com a factors que alteren els elements fonamentals de la configuració de la identitat al voltant dels sentiments de semblança, proximitat i pertinença, de la transformació del sentit d'allò que és proper o similar i del que és distant; d'allò que és propi i d'allò que és dels altres. Tota manifestació de cultura viva que es produeix als nostres espais públics de forma sistemàtica i constant en el temps configura la nostra identitat com a poble i ens dona l'opció de fer-nos-en sentir part activa.

Una altra missió és saber distingir entre allò que és popular d'allò que és tradicional, com també allò que és una tradició popular estricta. Posem per cas que hi hagi hagut certes cançons força populars, però que mai han esdevingut tradicionals o a l'inrevés, cançons tradicionals que van tenir força vigència però que no són gens populars.

Des d'un vessant axiològic, cal saber apreciar que no tota apropiació o expressió sorgida del poble ha de passar, necessàriament, a considerar-se popular perquè ni en la nostra societat actual ni en la que aspirem per al futur, no hi pot tenir cabuda, posem per cas, cap rondalla racista o cap cançó sexista, per més que en la nostra literatura popular i tradicional hi hagi hagut clares mostres de misogínia o antisemitisme. L'escola té l'oportunitat de construir sistemes inclusius a l'empara de la juxtaposició d'expressions socials diverses que proporciona la mateixa diversitat amb la qual convivim en els nostres pobles o ciutats. A l'igual que amb la biodiversitat, la cooperació social de l'etnodiversitat ciutadana ha de permetre sistemes d'adaptabilitat i, també, de relacions socials d'interdependència.

---

34 Enaquest sentit, Dewey (1902) apuntava que no existeix solament la cultura ni existeixen solament les necessitats particulars de l'infant, sinó que l'una i les altres s'amalgamen, s'autoinformen didàcticament en l'àmbit escolar mitjançant el disseny curricular.

De les aules als carrers i a les places

La cultura popular, especialment la de tall tradicional, es mou en una dinàmica de continuïtat i canvi. Aquesta relació és especialment interessant en la didàctica de la història perquè el seu aprenentatge es fonamenta en entendre la realitat social humana del passat. D'aquí que sota tot el que es qualifiqui de "tradició" s'hi acumula un valuós recurs didàctic per a la interpretació dels fets històrics. Des dels mites i llegendes fins a les festes o rituals col·lectius, ens proporcionen explicacions del passat mitjançant les fonts primàries i ens ajuden a entendre el present amb estratègies com l'estimulació del conflicte cognitiu sobre els diferents punts de vista que comporten determinades manifestacions culturals.

A les nostres aules la tendència és que el professorat participi activament en la construcció i en la reconstrucció del coneixement de l'alumnat, facilitant-li l'estructuració dels coneixements i creant situacions afavoridores del seu aprenentatge. Aquesta funció mediadora fa que en l'estructuració dels coneixements es passi, segons el nivell de l'alumnat, des de l'aproximació a la cultura popular viscuda en primera persona a l'educació infantil, fins al coneixement de les diferents expressions culturals tradicionals i populars, tant locals, nacionals com les més rellevants a escala internacional, a l'educació primària i a l'educació secundària des de les competències relacionades amb la dimensió sociocultural, la dimensió personal i la interpersonal.

Obtindrem així l'oportunitat d'educar ciutadans tant des de l'escola com des dels espais no formals d'aprenentatge, que comprenguin valorar el nostre món a partir de les arrels culturals que l'han configurat. I aprendre-ho fent cultura popular amb la creació de les complicitats suficients per fer cada cop més elevat el grau d'associacionisme juvenil i de participació en activitats culturals i festives que omplin tots els espais públics amb les seves múltiples expressions possibles.

Reprenent el fil de l'educació formal, l'estructuració dels coneixements serà congruent amb el currículum ordinari segons els nivells i etapes dels destinataris. Per a la selecció de continguts, atès que el patrimoni immaterial és indissociable de la cultura popular, la definició que en fa la UNESCO (2003, p. 20) pot ser una bona referència, situant-la en: "els usos, les pràctiques, les representacions, les expressions, els coneixements i les tècniques –juntament amb els instruments, els objectes, els artefactes i els espais culturals que hi són inherents– que les comunitats, els grups i, en alguns casos, els individus reconeguin com a part integrant del seu patrimoni cultural"[35].

35 El catàleg de patrimoni immaterial de la Humanitat de la Unesco, inclou aquests elements de la nostra cultura tradicional popular.

Catalunya
2005: La Patum de Berga
2010: Els castells
2015: Les festes del foc del solstici dels Pirineus.

País Valencià
2001: El Misteri d'Elx
2009: El Tribunal de les Aigües
2011: Les Festes de la Mare de Déu de la Salut d'Algemesí
2016: Les Falles

Illes Balears
2010: El Cant de la Sibil·la

Transregional
2010: La dieta mediterrània

2015: Les festes del foc del solstici d'estiu dels Pirineus: falles, haros i brandons (Catalunya, Occitània, Andorra)

Aquest patrimoni cultural immaterial es manifesta, sobretot, a través de:

- tradicions i expressions orals, incloent-hi la llengua com a vehicle del patrimoni cultural immaterial
    - arts de l'espectacle
    - usos socials, rituals i actes festius
    - coneixements i usos relacionats amb la naturalesa i l'univers
    - tècniques artesanes tradicionals

A les manifestacions que es deriven d'aquesta definició i amb la intenció explícita d'ampliar la perspectiva de la cultura popular, en aquest cas no necessàriament tradicional, hi caldria afegir totes aquelles expressions que s'han consolidat sistemàticament en un determinat entorn social i incardinant-les, quan s'escaigui, amb el coneixement de les interrelacions amb el patrimoni cultural material per constatar les conjuncions establertes històricament.

D'altra banda, els centres educatius no s'han de sentir sols a l'hora d'abordar l'ensenyament i aprenentatge de la cultura popular i tradicional. El nostre país disposa de recursos excel·lents per obtenir o consultar fonts documentals, com el Centre de Promoció de la Cultura Popular i Tradicional de Catalunya que des de l'any 2000 ha portat a terme més de 80 programes de recerca i que té l'Observatori per a la Recerca Etnològica que es nodreix de les aportacions de diverses entitats locals i comarcals. Precisament, els centres d'estudis locals són un altre gran punt d'aportació de fonts, així com els nombrosos museus etnològics i etnogràfics i, els arxius històrics, des del Nacional fins als comarcals o locals.

Així mateix, es disposa d'arxius especialitzats com el Centre de Documentació de la Generalitat de Catalunya, que inclou una biblioteca i un arxiu de patrimoni etnològic i una fonoteca de música tradicional catalana. I no hem d'oblidar l'àmplia producció bibliogràfica i l'edició de revistes especialitzades.

El repàs a aquest panorama no pot deixar de banda entitats abastament conegudes en la formació en cultura popular com l'Aula de Música Tradicional i Popular, l'Aula de Dansa Tradicional, el Centre Artesà Tradicionàrius o els Tallers d'Arsèguel i l'Escola de Folk del Pirineu, entre moltes altres.

Finalment, el nostre país té nombrosos festivals i trobades que permeten entrar en contacte amb expressions culturals en diversos àmbits i de diferents procedències.

Bibliografia

BAUMAN, Zygmunt. *La cultura en el mundo de la modernidad líquida*. Madrid. FCE, 2013.

CASTELLS, Manuel. *La era de la información. Economia, sociedad y cultura. Vol.2: El poder de la identidad.* Madrid. Alianza Editorial, 1998.

DEPARTAMENT D'ENSENYAMENT. *Competències bàsiques de l'àmbit de coneixement del medi. Identificació i desplegament a l'educació primària. Medi natural i medi social i cultural*. Barcelona. Generalitat de Catalunya, Departament d'Ensenyament, 2015a.

DEPARTAMENT D'ENSENYAMENT. *Competències bàsiques de l'àmbit de cultura i valors. Identificació i desplegament a l'educació secundària obligatòria*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament d'Ensenyament, 2015b.

DEPARTAMENT DE CULTURA. *Memòria del Primer Congrés de Cultura Tradicional i Popular*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura, 1983.

MOGA, Antoni; DOLCET, Jordi; DELGADO, Manuel. (coords.). *La ciutat de la diferència. Projecte educatiu*. Barcelona: Ediciones PAU, 1998.

SOLER AMIGÓ, Joan. (coord.). *Tradicionari. Enciclopèdia de la cultura popular de Catalunya. Volum X: La cultura popular a l'inici del segle XXI*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 2008.

UNESCO. *Convenció per a la Salvaguarda del Patrimoni Cultural Immaterial*. [en línia]. París: Unesco, 2003. <http://www.unescocat.org/fitxer/1605/CONVENCI%C3%93%20PATRIMONI%20IMMATERIAL.pdf>. [consulta: 7 de gener de 2018].

Subeix 4.2. La cultura popular en l'educació infantil, primària i secundària

Montserrat Sala: Assessora tècnica docent al Servei d'Ordenació Curricular d'Educació Infantil i Primària de la Direcció General d'Educació Infantil i Primària del Departament d'Ensenyament. Col·laboradora de la Xarxa de Competències Bàsiques i exdirectora de LIC (Llengua i Cohesió Social) als Serveis Territorials d'Ensenyament de la Catalunya Central.

Glòria Tomàs: Glòria Tomàs: Assessora tècnica docent al Servei d'Ordenació curricular d'Educació Infantil i Primària de la Direcció General d'Educació Infantil i Primària del Departament d'Ensenyament. Col·laboradora de la Xarxa de Competències Bàsiques.

Maria Ojuel: Assessora tècnica docent al Servei d'Ordenació Curricular de l'Educació Secundària Obligatòria i el Batxillerat de la Direcció General d'Educació Secundària i el Batxillerat del Departament d'Ensenyament. Col·laboradora de la Xarxa de Competències Bàsiques.

Parlar de la cultura popular en l'educació infantil i en l'ensenyament obligatori, primària i secundària, és parlar de projecte educatiu de centre, de caràcter propi, de programació, és a dir, de cultura de centre. La cultura és "la principal activitat humana" (Serna i Pons, 2005, p. 11) i com a tal ajuda a desenvolupar els aprenentatges competencials perquè els continguts i les accions són susceptibles tant d'integrar sabers teòrics, coneixements pràctics, actituds personals i col·lectives, com de dur-los a la pràctica en contextos reals per mitjà de metodologies participatives i experiencials.

La cultura popular en l'educació posa en joc no únicament el saber i el saber fer, sinó també el saber ser i el saber estar, fomentant una educació en valors que enforteix la relació de l'alumnat amb el seu entorn més proper i, dins els àmbits curriculars i transversals, esdevé un potent fil conductor de moltes activitats a l'escola.

En el món actual, el concepte de cultura popular no és unívoc ni estàtic, sinó que engloba moltes manifestacions arrelades en les tradicions locals i en la d'altres comunitats, així com també en la cultura de masses. Fruit d'una societat globalitzada, aquestes darreres també són susceptibles de proporcionar escenaris d'aprenentatge en els centres educatius oferint la possibilitat d'involucrar-hi tota la comunitat educativa i entitats de l'entorn amb les quals es pot treballar en xarxa.

Com va dir el pedagog i escriptor català Joan Soler Amigó (1993): "La cultura fa anar l'escola més enllà d'ella mateixa: és la seva oportunitat civilitzadora, humanitzadora, alliberadora, la seva manera de ser d'un lloc, d'una gent, d'un poble, d'un país".

La cultura popular en el currículum d'educació infantil i primària: continguts, dimensions, competències bàsiques.

Tot i que la cultura popular impregna tota la cultura del centre, aquesta la trobem de manera explícita en capacitats i competències dels diferents currículums com es presenta tot seguit.

En el currículum del segon cicle d'educació infantil (Departament d'Ensenyament, 2016) la cultura popular es concreta, de manera clara, en una de les sis capacitats que els infants han d'anar desenvolupant al llarg del cicle: "Observar i explorar l'entorn immediat, natural i físic, amb una actitud de curiositat i respecte i participar, gradualment, en activitats socials i culturals" (Departament d'Ensenyament, 2016, p. 18).

Aquesta capacitat es concreta, per una banda, en els continguts de l'àrea de descoberta de l'entorn, en la identificació de festes, tradicions, històries o llegendes de l'entorn proper i de Catalunya, i en l'interès per participar en activitats socials i culturals i per conèixer manifestacions pròpies de les cultures de companys i companyes de classe. Per una altra, també està present en els continguts de l'àrea *de* Comunicació i Llenguatges en l'escolta i comprensió de narracions, contes, cançons, llegendes, poesies, endevinalles i dites tradicionals i contemporànies com a font de plaer i d'aprenentatge i en la creació individual i col·lectiva de diferents tipus de textos, com són ara contes, relats, rodolins i endevinalles. I, finalment, en la interpretació de cançons i danses tradicionals catalanes i d'arreu del món, i en la representació de personatges, fets i jocs d'expressió corporal.

En aquest cicle, els aprenentatges ajuden els infants a entendre el món (físic, social i cultural) per viure-hi de forma harmònica i feliç. Els permeten relacionar-se amb els altres, facilitar una convivència pacífica i harmoniosa, compartir les idees a partir del diàleg i saber resoldre de forma adequada problemes quotidians. La cultura popular esdevé un aliat no tan sols en l'adquisició d'aquests aprenentatges sinó també en l'assimilació del conjunt de sabers que la humanitat ha anat formulant i que cada infant ha d'anar entenent i fent seus.

En el currículum d'educació primària (Departament d'Ensenyament, 2017), la cultura popular es manifesta sobretot en les competències bàsiques de l'àmbit lingüístic, l'artístic, del coneixement del medi, i de l'educació en valors, tot i que, pel seu caràcter interdisciplinari, està present en tots els àmbits, des del d'educació física fins al matemàtic. Pel que fa a l'àmbit lingüístic, s'associa sobretot a les dimensions literària i plurilingüe i intercultural. La literatura com a font estètica i cultural, permet comprendre el món que ens envolta i inclou els diversos gèneres: poètics, narratius, teatrals, des dels més tradicionals als més actuals. D'altra banda, el plurilingüisme i la interculturalitat ajuda els infants a ser conscients de la pertinença a la comunitat lingüística i cultural catalana, i a conèixer i valorar la diversitat lingüística i cultural de Catalunya, l'Estat espanyol, d'Europa i del món.

En l'àmbit de coneixement del medi, la cultura popular es vincula amb les dimensions del món actual i ciutadania ja que permet la interpretació del present per comprendre la societat intercultural en què vivim, la valoració de situacions

socials rellevants, la realització de propostes de futur i la participació en la vida col·lectiva a partir de valors democràtics, per millorar la convivència i per afavorir un entorn més just i solidari.

En l'àmbit artístic, la dimensió percepció, comprensió i valoració treballa l'interès i la curiositat per descobrir, gaudir i participar de les manifestacions artístiques que ofereix l'entorn (exposicions, espectacles, actuacions…), per comprendre i valorar elements significatius del patrimoni artístic proper, de Catalunya i d'arreu, per comprendre i valorar elements significatius de la contemporaneïtat artística i per participar en produccions artístiques multidisciplinàries.

Les dimensions social i interpersonal de l'àmbit d'educació en valors, faciliten als alumnes l'adquisició d'actituds de respecte actiu envers les persones, les seves idees, opcions, creences i les cultures que les conformen i a adoptar hàbits d'aprenentatge cooperatiu que promoguin les actituds de convivència.

A l'educació primària, el treball del coneixement de les formes culturals i artístiques que s'han desenvolupat al llarg del temps i la necessària preservació d'aquest patrimoni és molt important per desenvolupar en els infants la competència d'interpretar el present a partir de l'anàlisi dels canvis i continuïtats al llarg del temps i per comprendre la societat en què vivim. Ja sigui en forma de projectes, de tallers, d'activitats d'aula o de festes obertes a la comunitat, el coneixement d'aquest patrimoni, a més de permetre el gaudi, contribueix a la comprensió de l'època en què va ser creat, ja que és el resultat d'una manera d'entendre el món i l'expressió d'una cosmovisió.

La cultura popular en el currículum d'educació obligatòria (ESO): continguts, dimensions, competències bàsiques

A l'educació secundària obligatòria (Departament d'Ensenyament, 2015), la cultura popular es relaciona de manera molt estreta amb les competències bàsiques de l'àmbit social i de l'àmbit artístic, tot i que, pel seu caràcter transdisciplinari, també permet assolir competències d'altres àmbits i competències transversals.

Pel que fa a l'àmbit social, s'associa sobretot amb la dimensió cultural i artística i amb la ciutadana, ja que permet desenvolupar la capacitat per conèixer, comprendre i valorar críticament diferents manifestacions culturals i artístiques, tradicionals o no, utilitzant-les com a font d'enriquiment i gaudi i considerant-les com a part del patrimoni de cada cultura. També permet valorar el patrimoni cultural, tangible i intangible, com a herència, defensar-ne la conservació i afavorir que les generacions futures se l'apropiïn. Igualment, activa la capacitat per comprendre la realitat social en què es viu, per afrontar la convivència, per mantenir una actitud constructiva, solidària i respectuosa davant la diversitat d'expressions culturals i per construir la identitat pròpia en un món global.

Pel que fa a l'àmbit artístic, s'associa sobretot a la dimensió d'expressió, interpretació i creació i a la dimensió de societat i cultura. Inclou la capacitat per crear produccions artístiques pròpies o expressar continguts a través de diferents mit-

jans artístics, així com de fer ús del coneixement artístic com a mitjà de cohesió i d'acció prosocial. Aquesta competència facilita la construcció de l'aprenentatge com a activitat social en l'entorn intercultural que ens envolta, amb la finalitat de promoure el respecte per la diversitat cultural.

A l'educació secundària, aquestes dimensions es vehiculen, sobretot però no exclusivament, per mitjà de continguts claus de les matèries de ciències socials, música i educació visual i plàstica, i també es relacionen amb continguts dels àmbits lingüístic, de l'educació física i de la cultura i valors.

Gràcies al seu caràcter transversal, les competències associades a la cultura popular poden tenir cabuda en una organització curricular basada en la perspectiva del treball per projectes globalitzats o bé en els espais interdisciplinaris previstos en el currículum, com és el cas dels treballs de síntesi i del projecte de recerca, que tenen una finalitat integradora i d'aplicació dels continguts a situacions del món real. També pot tenir sentit en el servei comunitari, que vol promoure que els alumnes siguin protagonistes d'accions cíviques en què posin els seus coneixements i capacitats al servei de la comunitat, tot tenint com a eix la metodologia de l'aprenentatge-servei.

Presència d'elements de la cultura popular als centres educatius

S'entén per cultura popular les manifestacions culturals i artístiques, els valors, les creences i els costums que expressen la singularitat dels pobles i que constitueixen un dels factors d'identitat. Sovint, però, quan es parla de cultura popular es pensa en les manifestacions arrelades en les tradicions i preservades de generació en generació, sense tenir en compte altres manifestacions culturals que són fruit d'un món divers i interconnectat. Així doncs, dins d'una concepció més oberta del terme cultura popular, també s'haurien d'incloure altres manifestacions populars en contraposició a la cultura de les elits, així com la cultura de masses contemporània, consumida pel gran públic (en oposició a la cultura "culta"), atès que aquests referents culturals globalitzats, sovint, tenen més pes que no pas els locals, també entre els infants i joves.

Tot i aquesta accepció més extensa del concepte de cultura popular, als centres educatius encara predomina, de forma conscient o inconscient, la que fa referència a la cultura tradicional i no sempre s'amplia aquesta visió amb altres manifestacions contemporànies que també formen part de l'imaginari popular dels alumnes.

És dins del concepte de cultura popular tradicional, on les celebracions lligades al calendari estacional o de festes (com la castanyada, Nadal, carnestoltes, Sant Jordi, Sant Joan…) representen, juntament amb les festes locals (festes majors i altres festes o activitats tradicionals locals), un dels terrenys en què es troben més experiències escolars.

Seria difícil pensar en un primer trimestre escolar sense castanyada o Nadal, en un segon trimestre sense carnaval o en una primavera sense Sant Jordi. El ca-

lendari escolar està marcat per celebracions i festes de la cultura popular que acompanyen les escoles i instituts en el seu objectiu de formar ciutadans mitjançant el gaudi i la compartició de la saviesa i el costumari popular, sovint lliure de les connotacions religioses que podia tenir en el seu inici. Aquestes celebracions aporten un fil conductor de ritmes i pauses que ajuden a organitzar els períodes del calendari escolar i que proporcionen l'oportunitat per treballar determinats valors.

Els continguts vinculats amb les festes es poden treballar des d'àmbits o àrees concretes o des d'una concepció interdisciplinària, amb un abast local o bé universal. En la majoria dels casos, es treballen els orígens històrics de les festes i la seva diversitat de manifestacions en el territori, el cicle festiu, la vinculació de les festes amb altres elements de la cultura popular tradicional local, com són les danses, llegendes, cançons, gastronomia, refranys, oficis, etc. En canvi, tot i que es treballa menys, també es pot considerar el caràcter universal d'algunes manifestacions, tot relacionant-les amb festes d'altres contrades i èpoques. Per exemple, el fet de tractar la castanyada, pot ser una ocasió per a la comparació intercultural i per tractar continguts dels rituals de la mort a nivell local i internacional, passats i presents.

Les pràctiques festives a l'escola transmeten als alumnes els referents, els valors i els conceptes culturals de la societat i vehiculen valors transversals, implícits i explícits, com ara la inclusió, la participació, el respecte, la col·laboració i la compartició. Alhora, permeten l'obertura del centre a la comunitat educativa. Cada vegada són més els centres que fan partícips d'aquestes manifestacions les famílies i diverses entitats de l'entorn proper, tot reforçant la transversalitat dels valors i el sentiment d'identitat comunitari aprofitant diades interculturals i altres espais de trobada amb les famílies.

A part de les festes i en relació amb aquestes, existeixen múltiples contextos en què poden vehicular-se aprenentatges vinculats amb la cultura popular i que de forma habitual es treballen als centres educatius com ara, per exemple:

- Músiques i danses: balls i ballades (ex. SardaTic), concerts corals i instrumentals (Cantània, Trobada de corals, concerts de final de curs…)...
- Objectes patrimonials: confecció de capgrossos, gegants i bestiari, construcció d'instruments musicals, apadrinament d'elements del patrimoni ("Apadrinem el nostre patrimoni"), indumentària...
- Literatura i arts escèniques: jocs florals, còmic, auca, historieta gràfica i de narrativa audiovisual, recull de parles i dialectes, refranys i frases fetes, teatre popular, mites i creences, teatre i circ populars...
- Altres tradicions: jocs tradicionals, castellers, diables, les festes del foc del solstici d'estiu (Flama del Canigó, les Falles del Pirineu, etc.), gastronomia, el calendari dels pagesos, la medicina tradicional...

Pel que fa a la cultura popular contemporània, les pràctiques escolars són menys nombroses però es poden plantejar situacions d'aprenentatge que parteixin d'elements com, per exemple, el món dels superherois dels còmics, per treba-

llar continguts de ciències socials; moviments artístics urbans, com és el cas del hip-hop, que porten associats estils musicals, com el rap, o manifestacions plàstiques com el grafit, i que permeten tractar continguts de llengües, música o educació visual i plàstica, o bé d'altres, que són fruit d'hibridacions, com la batucada, les danses de Bollywood, etc., que es poden treballar, també, al costat d'altres manifestacions tradicionals locals.

Ara bé, més enllà de la dimensió ludicocultural d'aquestes activitats (passar-ho bé i crear un bon clima tot coneixent i vivint les tradicions populars), cal no oblidar els reptes organitzatius, educatius i comunitaris que plantegen. En molts casos, el centre educatiu té la col·laboració dels centres de recursos pedagògics i dels camps d'aprenentatge i d'altres entitats de l'entorn (associacions, biblioteques, museus…). Cal que, des del centre, aquestes activitats no es desenvolupin de manera aïllada, sinó que es vinculin amb el currículum escolar i es defineixi de quina manera contribueixen a l'aprenentatge i al desenvolupament de les competències bàsiques, tant pel que fa a competències transversals com, per exemple, valors i ciutadania; com les específiques d'àmbits curriculars com, per exemple, educació artística, educació física, llengües, medi social i cultural o ciències socials…

La majoria d'experiències escolars sobre cultura popular comparteixen determinats elements metodològics que les fan especialment enriquidores per tal que els alumnes esdevinguin competents:

- Solen combinar diferents llenguatges i procediments plàstics, visuals, musicals i corporals amb la finalitat de comunicar sentiments i emocions, sovint en associació amb el llenguatge oral i/o escrit. En aquest sentit, la cultura popular contemporània aporta molts contextos per treballar creativament tot combinant llenguatges.
- Solen contenir elements de construcció, manipulació i ús d'objectes quotidians, tant per conèixer la finalitat amb què han estat creats com per imaginar altres possibles aplicacions i/o executant-les.
- Incorporen entorns TIC multimèdia (audiovisuals, sons, imatges, animacions...) en la seva implementació, i entorns virtuals, sovint de caire col·laboratiu.
- Solen plantejar-se com a propostes col·laboratives en àmbits com, per exemple, el manteniment i la recuperació de tradicions culturals de l'entorn.
- Pretenen desenvolupar una actitud oberta, esperit crític i un interès creixent per la diversitat de l'expressió cultural, així com una consciència bàsica de la necessitat de preservar el patrimoni cultural i artístic local i universal.
- Solen tenir una finalitat participativa en la vida social, artística i cultural de la comunitat escolar i l'entorn, ja sigui de forma directa (participació en projectes d'aprenentatge-servei) o indirecta (recreació i difusió).
- Solen tenir una vessant lúdica important i sovint incorporen reptes de competició (concursos, jocs, certàmens, gimcanes, ludificació…).

Propostes de futur: reptes i oportunitats

Si la saviesa popular ha sabut mantenir les festes i tradicions al llarg dels temps adaptant-les a l'esperit de cada època, els centres educatius no poden quedar-ne tampoc al marge. Cal replantejar contínuament la relació entre cultura popular i educació, atès que ni l'una ni l'altra són alienes al pas del temps, així com també el paper de cohesió social que suposa tenir uns referents culturals compartits. Les vivències dels catalans i catalanes del segle XXI, sotmesos a més estímuls i informacions que una o dues generacions enrere, han canviat notablement en poc temps i això fa que actualment el concepte de la cultura popular incorpori també elements de la cultura de masses, que no poden ser menystinguts, ja que formen part, també, de l'imaginari cultural dels alumnes.

Això implica replantejar-se des de l'escola el paper educatiu de les activitats vinculades amb la cultura popular, així com el seu caràcter formatiu en un context de diversitat cultural i d'inclusió. Els docents hem de tenir sempre present quin valor afegit aporta el treball de la cultura popular des de l'escola, quin sentit té fer-ho, i això implica reflexionar sobre els aprenentatges, curriculars i extracurriculars que se'n deriven i de quina manera se'ls dona valor, és a dir, com s'avaluen i quines competències i valors s'hi treballen (cohesió social, treball en equip, la diversitat com a enriquiment, el respecte, creativitat…). Els espais curriculars des d'on es pot tractar la cultura popular són diversos, com ho demostren les experiències però, des de l'escola, se'ls ha de donar valor d'aprenentatge.

Els següents indicadors ajuden a replantejar el treball als centres educatius en clau de millora de la qualitat dels aprenentatges vinculats amb la cultura popular:

- Els continguts que es treballen estan integrats dins les àrees o matèries curriculars (o són interdisciplinaris)? Són activitats que es preveuen dins les programacions didàctiques i s'avaluen? O bé són activitats sense un valor explícit d'aprenentatge que tenen lloc de manera aïllada ("projectes bolet")?
- Les situacions d'aprenentatge ajuden que els alumnes desenvolupin les competències bàsiques? Es pretén que els alumnes puguin aplicar els aprenentatges a llarg termini i adquireixin eines per aprendre tota la vida?
- Són els alumnes simples espectadors o també esdevenen protagonistes de les activitats? Es tenen en compte les seves propostes a l'hora de dissenyar les activitats d'ensenyament i aprenentatge?
- Les situacions d'aprenentatge són significatives per als alumnes? Es vinculen amb experiències dels alumnes, s'obren a la realitat de la cultura popular actual i de l'entorn proper?
- Es plantegen activitats creatives, actives i participatives i no només reproductives o repetitives? S'intenta que aquestes activitats participatives fomentin l'associacionisme o el voluntariat en un futur?
- Quina concepció hi ha de la cultura popular en les pràctiques escolars? Existeix només el concepte de cultura tradicional o un concepte més ampli?
- S'aprofita el caràcter eminentment social de la cultura popular per implicar

la comunitat educativa i per treballar en xarxa amb entitats de l'entorn, projectes i equipaments locals, associacions, etc.? Es realitzen projectes que comportin l'intercanvi generacional?

- Esdevé el treball amb la cultura popular un element d'inclusió? Inclou alumnes de diversitat funcional, facilita la igualtat d'oportunitats i de gènere?
- El treball visibilitza la interculturalitat: col·lectius i cultures minoritzats de l'entorn, etc. (ex. comunitats romaní, persones migrades...) i té en compte diferents creences, religiositats, visions del món?
- S'aprofiten les possibilitats didàctiques de les TIC i les TAC (especialment d'entorns col·laboratius virtuals)?

Bibliografia

DEPARTAMENT D'ENSENYAMENT. *Currículum i orientacions. Educació infantil, primer cicle* [en línia]. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament d'Ensenyament, Servei d'Ordenació Curricular d'Educació Infantil i Primària, 2012. <http://xtec.gencat.cat/web/.content/alfresco/d/d/workspace/SpacesStore/0080/bfd2cd16-10d5-4103-aba2-ee9744b2399d/Curriculum-Infantil-0-3.pdf#_ga=2.152856697.1360545558.1516617000-1732504955.1514376> [consulta: 7 de gener de 2018].

DEPARTAMENT D'ENSENYAMENT. Decret 187/2015, de 25 d'agost, d'ordenació dels ensenyaments de l'educació secundària obligatòria [en línia]. A: *Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya*. 28.8.2015, núm. 6945. <http://portaldogc.gencat.cat/utilsEADOP/PDF/6945/1441278.pdf> [consulta: 7 de gener de 2018].

DEPARTAMENT D'ENSENYAMENT. *Currículum i orientacions. Educació infantil, segon cicle* [en línia]. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament d'Ensenyament, Servei d'Ordenació Curricular d'Educació Infantil i Primària, 2016a <http://ensenyament.gencat.cat/web/.content/home/departament/publicacions/colleccions/curriculum/curriculum-infantil-2n-cicle.pdf> [consulta: 7 de gener de 2018].

DEPARTAMENT D'ENSENYAMENT. *Un currículum competencial per a l'educació primària. Un pas més cap a l'assoliment de les competències bàsiques* [en línia]. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament d'Ensenyament, 2016b <http://ensenyament.gencat.cat/web/.content/home/departament/publicacions/a-cop-ull/infografia-curriculum-primaria.pdf> [consulta: 7 de gener de 2018].

DEPARTAMENT D'ENSENYAMENT. *Currículum d'educació primària* [en línia]. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament d'Ensenyament, Servei d'Ordenació Curricular d'Educació Infantil i Primària, 2017 <http://ensenyament.gencat.cat/web/.content/home/departament/publicacions/colleccions/curriculum/curriculum-educacio-primaria.pdf> [consulta: 7 de gener de 2018].

SERNA, Justo; PONS, Anaclet. *La Historia cultural*. Madrid: Akal, 2005.

Soler Amigó, Joan. *Escola i Cultura* [en línia]. La Seu d'Urgell. I Congrés de Renovació Pedagògica, 1993 <http://www.semiosfera.org.co/documentos/escolaicultura.doc> [consulta: 7 de gener de 2018].

Subeix 4.3. La cultura popular en l'educació post obligatòria

4.3.1 La cultura popular al batxillerat

Maria Ojuel: Assessora tècnica docent al Servei d'Ordenació Curricular de l'Educació secundària Obligatòria i el Batxillerat de la Direcció General d'Educació Secundària i el Batxillerat del Departament d'Ensenyament. Col·laboradora de la Xarxa de Competències Bàsiques.

S'entén per cultura popular les manifestacions culturals i artístiques, els valors, les creences i els costums que expressen la singularitat dels pobles i que constitueixen un dels factors d'identitat. No es tracta només de les manifestacions arrelades en les tradicions i preservades de generació en generació, sinó que també cal tenir present que vivim en un món complex, intercultural i interconnectat, en què sovint tenen més pes entre els alumnes els referents culturals globalitzats que no pas els locals. Així doncs, dins d'una concepció més oberta del terme de cultura popular, també cal considerar que la cultura consumida pel gran públic, i no únicament a les manifestacions considerades cultes, poden tenir cabuda dins l'ensenyament.

Pel que fa al batxillerat, la cultura popular es relaciona de manera estreta amb els continguts curriculars de diverses matèries, sobretot de l'àmbit artístic i humanístic, tot i que també té un caràcter integrador que es vincula amb espais transversals i interdisciplinaris com el treball de recerca.

De forma general, el tractament de la cultura popular a l'educació postobligatòria permet desenvolupar la capacitat per conèixer, comprendre i valorar críticament diferents manifestacions culturals i artístiques, tradicionals o no, i utilitzar-les com a font de coneixement, enriquiment i gaudi; valorar el patrimoni cultural, tangible i intangible, com a herència, defensar-ne la conservació i afavorir que les generacions futures se l'apropiïn, i comprendre la realitat social en què es viu per afrontar la convivència, per mantenir una actitud constructiva, solidària i respectuosa davant la diversitat d'expressions culturals i per construir la identitat pròpia en un món global.

Ara bé, és en determinades matèries de la modalitat d'humanitats i ciències socials i de la modalitat d'arts del batxillerat, on el tractament de la cultura popular hi troba més cabuda, ja que s'associa preferentment a l'expressió, interpretació i creació culturals. És el cas, sobretot, de les matèries d'Història de l'Art i de Fonaments de les Arts, però també d'Arts Escèniques, Cultura Audiovisual o Història de la Música i la Dansa, entre d'altres. La matèria de Fonaments de les Arts, de

recent creació com a matèria comuna d'opció de la modalitat d'arts, troba un escenari adequat per vehicular molts continguts de la cultura popular, tant en la seva accepció més restringida –la cultura popular tradicional– com en la seva accepció més àmplia, que inclou manifestacions populars de la cultura contemporània i de masses.

El tractament de la cultura popular (tradicional i contemporània) al batxillerat també es pot vehicular per mitjà de projectes o línies de recerca que permetin la realització de treballs d'indagació individuals o en equip, que comportin la recerca, obtenció i selecció d'informació a partir de fonts diverses, i comunicació dels resultats, combinant diferents formes d'expressió. En el cas del batxillerat, l'existència del treball de recerca, com a part del currículum, facilita la realització d'aquest tipus de treballs, que és desitjable que es puguin desenvolupar conjuntament amb entitats especialitzades, locals o d'àmbit més global, com ara museus i associacions, les quals posin a l'abast dels centres determinats recursos materials o personals de suport científic. Algunes d'aquestes entitats despleguen ja mecanismes de col·laboració amb els centres i d'incentiu de la participació (ajudes, recursos, concursos, etc.), com és el cas, per exemple, del Premi Valeri Serra i Boldú de cultura popular tradicional.

Les universitats, per mitjà dels ICE (Institut de Ciències de l'Educació), són un pont entre la recerca i els centres, i existeixen programes que donen suport als treballs de recerca tot i que, en el futur, encara cal visibilitzar més el caràcter científic de recerques sobre el terreny i treballs de camp vinculats amb l'antropologia, la sociologia, la història, les arts i les produccions culturals. A més, en el món actual, divers i complex, aquestes recerques estan relacionades amb possibles sortides acadèmiques i laborals dels alumnes després de l'educació postobligatòria, en els camps de la conservació del patrimoni, l'atenció a la diversitat cultural, les desigualtats i les identitats ètniques, de classe, gènere i edat, les manifestacions culturals en situacions de minorització i de pèrdua de les tradicions per fenòmens d'aculturació, globalització i fluxos migratoris, i l'animació sociocultural i turística. La cultura popular proporciona immenses possibilitats per trobar contextos, sobretot de caire local, per fer projectes i treballs de recerca al batxillerat adequats a l'edat dels alumnes com, per exemple, la documentació de tradicions orals locals, l'anàlisi del paper de les dones en comunitats minoritzades, la recuperació d'oficis tradicionals, la influència de cultures audiovisuals o materials en determinats costums i produccions locals, etc.

4.3.2. La cultura popular a la formació professional i ensenyaments artístics

Coordinació: Olga Adroher. Cap del Servei d'Ordenació d'Ensenyaments de Règim Especial de la Direcció General de Formació Professional Inicial i Ensenyaments de Règim Especial del Departament d'Ensenyament

Grup de treball del Servei d'Ordenació d'Ensenyaments de Règim Especial de la Direcció General de Formació Professional Inicial i Ensenyaments de Règim Especial del Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya.

Aquest document recull la informació referent a la relació dels ensenyaments de règim especial, específicament les arts plàstiques i el disseny, la dansa i la música amb la cultura popular. Aquesta relació es fonamenta en tres eixos:

- Els continguts curriculars en els diferents nivells d'ensenyament
- Els projectes específics que hem anat establint en un marc d'innovació i actualització
- La relació que hem fomentat amb el món empresarial per tal de situar l'alumnat amb el nivell d'exigència del món laboral.

Arts plàstiques i disseny

Continguts curriculars

En els ensenyaments professionals d'arts plàstiques i disseny

Els estudis professionals d'arts plàstiques i disseny s'organitzen en cicles de formació específica, de grau mitjà i de grau superior, i s'agrupen en famílies relacionades amb diferents àmbits: Art Floral, Arts Aplicades al Llibre, Arts Aplicades al Mur, Ceràmica Artística, Escultura, Esmalts Artístics, Joieria d'Art, Art Tèxtil, Arts Aplicades a la Indumentària, Comunicació Gràfica i Audiovisual, Disseny d'Interiors i Disseny Industrial.

Cada família conté diferents especialitats situades en dos nivells acadèmics, el de tècnic, dels cicles de grau mitjà, i de tècnic superior, dels cicles de grau superior.

Les famílies més estretament relacionades amb les arts plàstiques, provinents dels abans considerats oficis artístics, com són les d'Art Floral, d'Arts Aplicades al Llibre, d'Arts Aplicades al Mur, de Ceràmica Artística, d'Escultura, d'Esmalts Artístics, de Joieria d'art i d'Art Tèxtil, preveuen en el seu currículum una bona

part de les tècniques artesanes tradicionals, sense descuidar la incorporació del disseny i les noves tecnologies. Es pot considerar que, en part, són conservatoris d'oficis tradicionals.

Les famílies més properes a l'àmbit del disseny, com poden ser les de les Arts Aplicades a la Indumentària, la Comunicació Gràfica i Audiovisual, el Disseny d'Interiors i el Disseny Industrial, tampoc no descuiden una mirada a la tradició, ja sigui des del punt de vista històric, des del mòdul d'Història de l'Art, o del punt de vista de la integració de les tècniques tradicionals dintre del mateix disseny.

- En els ensenyaments artístics superiors de disseny i de conservació i restauració

L'Escola Superior de Disseny i Arts Plàstiques de Catalunya és el centre públic del Departament d'Ensenyament que imparteix els ensenyaments artístics superiors de disseny. Aquests estudis conduents al Títol Superior de Disseny equivalent al grau universitari també preveuen entre les seves assignatures una mirada històrica als oficis artístics tradicionals i l'adquisició de destreses des de la pràctica artesanal.

L'Escola Superior de Conservació i Restauració de Béns Culturals de Catalunya, centre públic del Departament d'Ensenyament, forma professionals amb la responsabilitat sobre l'examen, la diagnosi i l'actuació restauradora sobre béns culturals. Això els exigeix un coneixement profund de les tècniques tradicionals i una preparació acurada en atenció a la responsabilitat que implica l'actuació directa sobre objectes insubstituïbles i de gran valor.

Innovació i actualització

Des del Departament d'Ensenyament s'han pres iniciatives amb la finalitat d'establir la col·laboració per impartir unitats formatives o mòduls professionals en entorns laborals a partir de convenis amb empreses. La Formació en Entorn Laboral recupera la idea de la figura de l'aprenent en l'empresa, estudi o taller. Això permet disposar dels espais, les instal·lacions i els productes més idonis per a l'aprenentatge dels alumnes de cicles, així com el contacte directe amb l'experiència del professional formador.

Fa quatre anys es va signar el conveni de col·laboració entre el Departament d'Ensenyament i el Departament d'Empresa i Ocupació, i la Federació d'Associacions d'Artesans d'Ofici de Catalunya, per promoure els estudis professionals artístics en el sector de l'artesania. Aquest conveni vol respondre tant a les necessitats de formació específica dels alumnes com a les necessitats de qualificació i reciclatge dels artesans, per tal de donar a la societat una resposta de professionalització dinàmica i ajustada a les demandes socials i econòmiques de cada moment. Aquest conveni ha permès treballar amb associacions d'artesans i empreses per impulsar els estudis professionals artístics i promoure la formació en el sector de l'artesania.

Experiències punteres a remarcar

Una experiència interessant per explicar seria la formació en entorn laboral que realitza l'Escola d'Art de Vic entorn de la forja artística.

Dansa

Continguts curriculars

En l'àmbit dels ensenyaments professionals de dansa

Els ensenyaments de dansa de grau professional tenen tres especialitats: Dansa Clàssica, Dansa Contemporània i Dansa Espanyola. La dansa d'arrel tradicional té una presència en els ensenyaments de dansa de grau professional d'1,25 hores per setmana de 1r a 3r curs de l'especialitat de Dansa Espanyola.

En el cas de l'Escola d'Ensenyament Secundari Artístic Conservatori Professional de Dansa (EESA/CPD) de l'Institut del Teatre, que recull més de cent anys de tradició en la impartició dels ensenyaments professionalitzadors de dansa. Els continguts que s'imparteixen en l'assignatura de dansa tradicional solen ser majoritàriament de dansa tradicional catalana però inclouen també altres territoris com el País Valencià i les Illes Balears. A més de les hores obligatòries de 1r a 3r curs de l'especialitat de dansa espanyola, també s'imparteix folklore a 4t, 5è i 6è, dins de les hores de lliure disposició, i s'introdueix dansa aragonesa. Sovint es porten professors especialistes en un perfil de professor convidat, tot i que no hi ha convenis signats amb les entitats. A més, cada any es presenta a escenari alguna peça ja sigui de repertori o de creació, que també es porta fora del centre.

En l'àmbit de les escoles de dansa, en els ensenyaments no reglats

El decret que regeix les escoles de dansa no reglades no preveu específicament que s'hi imparteixin danses tradicionals ni folklore, encara que es demana un programa mínim amb els continguts de dues de les tres especialitats de dansa que s'imparteixen en els ensenyaments professionals de dansa (clàssica, contemporània i espanyola) i de música en tots aquells centres que volen preparar alumnes per a les proves d'accés als ensenyaments professionals. Tot i que l'àmbit dels esbarts no és competència del Departament d'Ensenyament de la Generalitat, les escoles autoritzades no reglades poden oferir dansa tradicional d'acord amb el seu projecte de centre. En el marc de les escoles municipals, es fan col·laboracions amb l'entorn al voltant de la dansa popular a criteri del centre i en funció de la relació que es tingui amb les institucions o el grau de dinamisme de la cultura popular en l'àmbit municipal.

A tall d'exemple, a l'Escola Municipal de Música i Dansa de Móra d'Ebre, on s'hi fa música i dansa des de l'any 1985, s'ofereixen danses tradicionals entre un ampli ventall de tècniques. Al llarg del curs participen en diversos concursos i festivals i en presentacions d'àmbit local o comarcal segons els ho demanin les entitats culturals

o institucions. Per Setmana Santa es fa un curset de sardanes amb l'alumnat que hi participa voluntàriament, mitjançant una col·laboració amb l'Agrupació Sardanista de Móra d'Ebre. El resultat d'aquest aprenentatge es presenta en el festival de fi de curs junt amb les coreografies de les altres disciplines.

Ensenyaments artístics superiors de dansa

La dansa tradicional també té presència de caire teòric en els ensenyaments superiors de dansa, que des de 2002 s'imparteixen en el Conservatori Superior de Dansa de l'Institut del Teatre. Concretament, la matèria del segon curs Història de la Dansa i Humanitats té com a objectiu el coneixement i l'anàlisi dels diferents gèneres, estils i repertori de dansa que s'ha desenvolupat a Espanya al llarg de les diferents etapes i contextos socioculturals de la història, i fa una especial incidència en el coneixement de la història de la dansa a Catalunya.

Innovació i actualització

- **El rotlletó**: En ocasió del Tricentenari, el 2014, es va portar a terme una col·laboració entre l'IEA Oriol Martorell, l'EESA/CPD i l'Esbart Català de Dansaires al voltant de la dansa dita "el rotlletó". L'Esbart va preparar un dossier documental que relacionava la dansa amb un panell ceràmic del segle XVIII, un recull de les partitures dels instruments originals i una transcripció de la dansa, i les escoles es van encarregar de fer el vídeo demostratiu. El material es va penjar a l'XTEC com a unitat didàctica per a escoles de primària i de dansa (Departament d'Ensenyament, 2014).
- **Programa d'impuls de les danses populars vives a l'ensenyament primari**: El curs 2017-2018 en el marc de la confecció del catàleg de les danses vives de la Direcció General de Cultura Popular, Associacionisme i Acció Culturals del Departament de Cultura amb la col·laboració del Servei d'Ordenació Curricular d'Ensenyaments de Règim Especial de la DGFPIERE del Departament d'Ensenyament, s'ha posat en funcionament el Programa d'impuls de les danses populars vives a l'ensenyament primari, un programa de formació de mestres per part d'especialistes de dansa tradicional. Es planteja la primera fase del programa a cinc territoris-motor amb una entitat de referència. A Barcelona ciutat lidera el programa l'Esbart Català de Dansaires juntament l'IEA Oriol Martorell; a la Garrotxa i el Ripollès, l'Esbart Marboleny de Les Preses; a les Terres de l'Ebre, Baix Ebre i Montsià, l'entitat encarregada és Lo Planter de Tortosa i al Vallès, l'Esbart dansaire de Rubí. Les Valls d'Àneu també faran la formació a la primavera amb l'Esbart Marboleny.

Les danses escollides són les pròpies de la demarcació per tal que els nens i nenes aprenguin allò que els joves i grans ja ballen i puguin participar activament en la vida festiva i cultural local, tot tenint els joves i adults com a referència. Aspirem, doncs, a promoure la cohesió social i la posada en valor del patrimoni. És un programa que es desenvolupa al llarg de tot el curs i vol tenir una presència transversal

en els centres de primària. La primera part de la formació s'ha fet al novembre i s'espera poder culminar-la amb una ballada a la primavera.

Música

Continguts curriculars

Els ensenyaments de música de règim especial poden ser no reglats (ensenyaments que imparteixen les escoles de música) o reglats, que inclouen dos trams educatius diferenciats, els ensenyaments de grau professional de música i els ensenyaments artístics superiors de música.

En l'àmbit de les escoles de música, en els ensenyaments no reglats

A Catalunya hi ha 252 escoles de música i dos centres integrats de música i primària, amb un total de 61.463 alumnes. Es regeixen pel Decret 179/1993, de 27 de juliol, que indica que un dels objectius que han de tenir les escoles de música és el d'oferir una àmplia gamma d'ensenyaments, entre els quals s'inclou la música popular.

En ser uns ensenyaments no reglats cada centre té la potestat d'organitzar els aprenentatges que imparteix segons consideri convenient, sense apartar-se de la finalitat de proporcionar una formació musical d'alta qualitat. No existeix, doncs, un currículum bàsic que marqui quins han de ser aquests aprenentatges, només un programa obligatori, entre d'altres possibles, que inclogui el llenguatge musical, l'instrument, la pràctica vocal i la pràctica instrumental. Això fa que hi hagi molts models diferents d'escoles de música.

És important remarcar que gran part de les escoles de música estan fortament vinculades al territori i, no només ofereixen ensenyaments a l'entorn dels instruments i formacions tradicionals de la seva contrada, sinó que sovint participen activament en les manifestacions tradicionals i les festes.

En l'àmbit dels ensenyaments professionals de música

A Catalunya hi ha 26 centres que imparteixen ensenyaments professionals de música, amb 3.681 alumnes. Dos d'aquests són centres integrats de música i secundària. Aquests conservatoris (públics) i centres professionals de música (privats) es regeixen pel decret 25/2008, que inclou una àrea d'instruments tradicionals. Des del curs 2016-2017 són les especialitats d'acordió (dins la música tradicional), cornamusa, flabiol i tamborí, guitarra flamenca, instruments de pua, tenora, tible, trombó (fiscorn baix) i xeremia.

En aquest moment els centres poden impartir totes aquestes especialitats, i s'ha vist que la seva vinculació al territori ha propiciat que hagin decidit impartir les que estan més vinculades a la música popular propera. En aquest sentit, els conservatoris dels Pirineus i Cervera han començat a impartir acordió diatònic i el conservatori Isaac Albéniz de Girona, el fiscorn baix.

Hi ha conservatoris amb una forta vinculació a les manifestacions tradicionals de la seva ciutat i hi participen activament: el conservatori de Vilanova i la Geltrú, el de Cervera, el de Tortosa en són clars exemples.

El fet d'ampliar les especialitats de grau professional també propicia que els alumnes puguin formar part d'agrupacions tradicionals dins els seus estudis musicals.

Ensenyaments artístics superiors de música

Hi ha quatre centres que imparteixen ensenyaments superiors de música, amb 1.432 alumnes. En relació amb la música tradicional, es forma els alumnes en dos àmbits, com a intèrprets de la música tradicional o com a etnomusicòlegs, dins l'especialitat de musicologia.

Dins l'especialitat d'interpretació es poden estudiar:

- Instruments de la cobla: flabiol i tamborí, fiscorn, tenora i tible.
- Instruments de la música tradicional catalana: acordió diatònic, cornamusa i gralla.
- Instruments del flamenc: guitarra flamenca i cant flamenc.

Els estudiants que segueixen aquests ensenyaments participen dins la seva formació en les agrupacions tradicionals.

Experiències punteres a remarcar

- **Projecte Música en Conjunt**: Escola de música i conservatori Victòria dels Àngels de Sant Cugat del Vallès amb l'Escola Ciutat d'Alba, l'Escola l'Olivera, l'Escola Collserola i Escola Turó de Can Mates

És un projecte d'innovació i formació de música que es fonamenta en els principis metodològics que cerquen la creativitat i composició musical a l'escola. En el curs 2013-2014, se'ls ofereix, des de l'Ajuntament de Sant Cugat del Vallès, la possibilitat de participar en el projecte "Música en Conjunt", que s'emmarca dins del programa "Ciutat Educadora", i que treballa de forma conjunta entre l'Escola Municipal de Música i el Conservatori Victòria dels Àngels i escoles de primària de la ciutat. Van iniciar el projecte amb P5 i cicle inicial de primària per anar continuant cada curs a un nivell superior fins arribar a 6è, el curs 2018-2019.

Des de l'etapa infantil, els alumnes s'inicien en aquesta metodologia i es familiaritzen amb els instruments Orff de l'aula de música. A partir de 3r de primària, els alumnes comencen l'aprenentatge de la pràctica d'un instrument, a triar entre els que s'ofereixen a l'escola: flabiol i tamborí, violoncel i piano. Aquest serà considerat com a propi fins a finals de 6è i amb el qual formaran el conjunt instrumental.

El disseny de les unitats didàctiques està adaptat al context i el projecte del centre, una escola pública d'educació infantil i primària, i que participa de manera interdisciplinària en el treball per projectes; eix vertebrador del projecte educatiu de l'escola.

- **Projecte Entretradis**: Escola Municipal de Música del Prat i Escola Joan Maragall del Prat de Llobregat

Projecte d'instruments de música tradicional amb alumnes de 3r de primària. Equip de professorat format per dos especialistes de l'escola de música i una especialista de música de primària. Sessions setmanals de 3/4 d'hora durant tot el curs. Espai de coordinació setmanal entre els especialistes de l'escola de música i un altre espai setmanal d'una hora d'equip docent mixta, format pel professorat del centre de primària. Banc d'instruments cedit per l'escola de música al centre (violins, acordions, flabiols, gralles i tabals). Una mitjana de tres activitats (mostres) de les quals dues són a equipaments culturals.

- **Projecte de guitarra flamenca**: Escola Municipal de Música, Dansa i Aula de Teatre i Institut Vinyes Velles de Montornès del Vallès

Aproximació a aquest instrument i l'estil musical de la música flamenca, amb la pràctica de l'instrument a l'aula seguint els patrons rítmics de la música flamenca. Els alumnes s'endinsaran en l'acompanyament dels principals estils del flamenc: soleá, siguiriya, alegría, tiento, tango, bulería i fandango.

Adreçat a alumnes de 4t d'ESO. El professor de guitarra flamenca de l'escola de música va a l'institut una hora a la setmana i forma un grup d'alumnes en una hora dels crèdits variables o optatius d'ESO. Generalment són alumnes que tenen un primer contacte amb l'instrument, i que tenen interès per aquest estil musical.

Innovació i actualització

S'ha fet un treball amb el sector per arribar a ordenar les especialitats que actualment s'estan impartint al grau professional de música, ja que en el decret d'origen només n'hi constaven quatre (flabiol i tamborí, tenora, tible i instruments de pua).

Aquest treball, dut a terme aquests darrers anys, es va fer a partir de la convicció de la necessitat d'ordenar aquest tram educatiu, ja que els ensenyaments artístics superiors de música impartien l'especialitat d'interpretació en aquests instruments i en canvi no hi havia ensenyaments reglats en aquest sentit.

Dins d'aquest treball es va prendre la decisió d'anomenar les especialitats pels noms genèrics dels instruments (cornamusa, xeremia...) per a facilitar que als diferents territoris els centres puguin formar els alumnes en els instruments que els són propis.

Les especialitats que s'han afegit al decret són: acordió (dins l'àrea d'instruments tradicionals), cornamusa, guitarra flamenca, trombó (fiscorn baix) i xeremia.

També s'ha fet possible que els conservatoris i centres de grau professional de música puguin impartir un perfil de música tradicional els darrers dos cursos.

Marc per a noves iniciatives relacionades amb la cultura tradicional

Des del Servei d'Ordenació d'Ensenyaments de Règim Especial s'està promocionant el projecte AraART, que aglutina els projectes de col·laboració entre l'escola o l'institut amb les escoles artístiques de l'entorn. L'objectiu dels projectes AraART és potenciar l'educació artística a l'escola com a eix vertebrador de la formació integral dels alumnes a partir del reconeixement del poder dels ensenyaments artístics dins l'ensenyament general. Aquest projecte artístic és singular de cada centre i queda definit al seu projecte curricular.

Donat que l'art afavoreix la realització de projectes de centre que formen part del seu ideari pedagògic, aquests projectes aglutinen l'alumnat, el professorat i, de vegades, fins i tot famílies, enllaçant amb els moviments associatius propers, de vegades en relació amb la cultura tradicional.

Referències bibliogràfiques

DEPARTAMENT D'ENSENYAMENT. *Les danses del 1714: el rotlletó* [en línia]. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament d'Ensenyament, 2014 [consulta: 7 de gener de 2018]. <http://xtec.gencat.cat/web/.content/alfresco/d/d/workspace/SpacesStore/0021/7c950b11-7ab9-4c24-af33-4320c53960ff/el-rotlleto.pdf>.

Subeix 4.4 La cultura popular i la comunitat educativa

4.4.1 La cultura popular, l'entorn i la comunitat educativa (plans educatius d'entorn i servei comunitari)

Anna M. Ibarz: exdirectora de LIC (Llengua i Cohesió Social als Serveis Territorials d'Ensenyament de Barcelona Comarques.

La societat catalana, per donar resposta al repte de trobar l'equilibri entre la competència i l'esforç individual i la lluita contra les desigualtats i els drets humans (Consell Europeu, 2000), situa el fenomen educatiu en el nucli de les accions de transformació social. És en aquest sentit que es posa èmfasi a les actuacions que persegueixen l'èxit educatiu de tot l'alumnat, siguin com siguin i sigui quina sigui la seva procedència.

Per aconseguir-ho, no es pot deixar l'escola sola. Cal una acció conjunta entre la tasca familiar, la dels centres educatius i la de tots els altres agents i entitats educatives de l'entorn, a partir d'uns objectius compartits i una actitud basada en el compromís, la participació i el treball i l'aprenentatge en xarxa.

La consciència i la necessitat de coordinar i orientar totes les accions ciutadanes amb màximes com les de "Tot educa", "A un infant l'educa tota la tribu", han fet aflorar la implicació municipal en termes educatius amb el desenvolupament dels projectes educatius de ciutat, la Xarxa de Ciutats educadores. És en aquest marc que es situen els plans educatius d'entorn (PEE) i la promoció del Servei Comunitari com una proposta de cooperació educativa entre el Departament d'Ensenyament i les entitats municipalistes.

Els objectius generals del PEE sobre els quals pivoten els objectius que cada territori dissenya per donar resposta coherent a les necessitats detectades són cinc:

- Contribuir a la millora de les condicions d'escolarització i l'èxit acadèmic.
    - Promoció de l'èxit escolar de tot l'alumnat
    - Afavoriment d'actuacions comunitàries per prevenir l'absentisme
    - Projecció comunitària de la xarxa educativa
- Potenciar l'educació en valors, el compromís cívic i la participació d'alumnes en espais de lleure

- Promoció del Servei Comunitari
- Incentivació de les activitats esportives
- Incentivació de la participació en espais de lleure
- Incentivació de l'associacionisme infantil i juvenil

- Potenciar la implicació de les famílies en l'educació dels fills i la participació en la vida escolar

    - Promoció de l'acollida a les famílies
    - Incentivació de la coresponsabilitat família-escola
    - Promoció de la participació de les famílies
    - Promoció de la formació de les famílies
    - Promoció dels espais de trobada

- Millorar la presència i l'ús social de la llengua catalana com a llengua compartida i de cohesió social en un marc de respecte i valoració de la diversitat lingüística

    - Promoció de l'ús social de la llengua catalana com a llengua compartida i de cohesió.
    - Promoció de l'accés a les llengües d'origen

- Potenciar el treball i l'aprenentatge en xarxa de tots els agents educatius que operen en el territori

    - Promoció de la xarxa entre els centres educatius
    - Promoció dels vincles entre els centres educatius, les famílies i l'entorn
    - Promoció de projectes d'àmbit comunitari.

Actuacions tipus	Objectiu 1	Objectiu 2	Objectiu 3	Objectiu 4	Objectiu 5	Participació d'entitats
Danses populars	A,C	A,C,D	C,E	A	A,B,C	x
Rondallaires i teatre de contes populars	A,C	A	C,E	x	A,B,C	x
Cantates i concerts de cançons tradicionals	A,C	A	C,E	x	A,B,C	x
El fet geganter	C	A,C,D	x	x	A,B,C	x
El fet casteller	C	A,C,D	x	x	A,B,C	x
Activitats d'àmbit local: catifes de flors, rues, festes majors, festes locals.	A	A,C,D	x	x	A,B,C	x
Activitats per al coneixement explícit de la cultura popular de l'entorn	A	A,C,D	x	x	B,C	x
Sant Jordi, jocs florals, recitals de poesia	A,B,C	A	x	x	A,B,C	x
Celebració de festes des de la vessant tradicionals: Nadal (pessebres, concerts de nadales, tió comunitari...) Reis (arribada dels patges, cavalcades...) Castanyada Carnestoltes (rues, aplecs de la sardina i de la truita, la Vella Quaresma...)	B,C	A	x	x	A,B,C	x

Exemples d'actuacions tipus de cultura popular i objectius prioritzats pels diferents PEE (memòries dels PEE del curs 2016-2017)

Desgranant aquests cinc objectius, veurem com les actuacions que versen sobre la cultura popular, en la major part dels PEE, donen una resposta global a tots els objectius alhora des d'una perspectiva transversal.

Aquest fet esperona els agents educatius d'un territori a seguir treballant en l'àmbit de la cultura popular davant l'evidència d'estar arrenglerada amb els objectius educatius cohesionadors proposats alhora que es posen en relleu les virtuts del treball en xarxa de tota la comunitat.

Un principi bàsic d'equitat i d'inclusió educativa és la participació. Per participar i implicar-se en el procés educatiu, primer una persona ha de sentir que formar part d'un grup, ja sigui el grup de l'aula, del centre, del barri... tenint l'opció de compartir espais que facilitin el coneixement mutu i enforteixin el sentiment de pertinença al territori.

És acceptat per tothom que a participar se n'aprèn participant i a ser ciutadà se n'aprèn exercint-ne. Una concreció d'aquesta afirmació serien els projectes de Servei Comunitari, on els joves realitzen un servei a la comunitat a l'hora que aprenen l'exercici actiu de la ciutadania.

Així mateix cal destacar la tasca important de les entitats culturals i de lleure que expliciten en el seu fonament en el sentit de pertinença, compromís cívic i arrela-

ment al territori afavorint l'ampliació del moviment associatiu, pal de paller de la cultura del país.

Cada territori adopta i adapta les actuacions en funció de la pròpia realitat.

Hi ha territoris on el teixit associatiu i l'oferta de cultura popular està consolidat i entra als centres i a les famílies per presentar-se, per fer conèixer la seva activitat amb la seva història i rellevància, per afavorir la cohesió social entre tots els veïns, començant pels nens i nenes i seguint per les seves famílies. N'hi ha d'altres però, en què, per manca de teixit associatiu o per la composició del veïnat fruit de polítiques urbanístiques segregadores, són els centres educatius els que proposen, organitzen i fomenten activitats de cultura popular per crear el sentit de pertinença a tot l'alumnat i a les seves famílies i el coneixement mutu.

Molt sovint, activitats de cultura popular, uneixen famílies de diferents procedències i cultures, pel fet que són manifestacions que fàcilment poden reconèixer similars a les pròpies i que poden ser un motiu d'un treball intercultural de fort calatge.

Malgrat el marc d'actuació és clar i facilitador, en diferents avaluacions es continuen detectant dificultats per implicar les famílies en activitats fora de l'horari escolar i, sobretot, hi ha molt de camí a recórrer pel que fa a la participació de l'alumnat de forma activa per passar de ser únicament un usuari a formar part de les associacions com a membre actiu.

L'encaix dels horaris dels agents educatius sovint dificulta la coordinació entre els mateixos ja sigui per les diferents franges horàries com per les disponibilitats de dedicació.

Obrir les portes dels centres educatius i treballar colze a colze amb les entitats culturals ha aportat molt més que l'organització d'activitats conjuntes. Aquesta nova mirada, apodera tothom, a la tribu, en l'educació dels infants i joves i, per tant, es fan responsables d'acompanyar-los en el coneixement, en la comprensió del món en què viuen a partir de les diferents manifestacions del seu patrimoni cultural.

Caldria potser, tenir present com a línia prioritària d'acció, la sensibilització i conscienciació de la rellevància que té cada entitat cultural en l'educació integral dels infants del seu entorn i facilitar als centres educatius la possibilitat de flexibilitzar horaris i tasques per poder participar en la gestió d'una bona coordinació amb l'entorn.

Emmarcar la cultura popular en l'educació intercultural com una eina transversal indispensable del coneixement de l'altre, el reconeixement de les diferències, el respecte mutu, el sentit de pertinença i les identitats múltiples o híbrides ens ofereix el repte de donar resposta al país que som a l'actualitat amb un visió d'un futur cohesionat socialment.

Bibliografia

BLASCO, Jaume; CASADO, David. *Avaluació dels Plans educatius d'entorn 2005-2009* [en línia]. Barcelona: Institut Català d'Avaluació de Polítiques Públiques (Ivàlua), 2011. També disponible a: <http://www.ivalua.cat/documents/1/17_05_2011_10_04_09_informe_PEE_def.pdf> [consulta: 7 de gener de 2018].

CONSELL EUROPEU (2000). *Conclusiones de la Presidencia. Consejo Europeo de Lisboa* [en línia]. Lisboa: Consell Europeu, 2000. També disponible a:<https://administracionelectronica.gob.es/pae_Home/dam/jcr:5c4d1195-a1a5-4fe6-8e2a-2b8e3610f0ef/Estrategia_de_Lisboa_Conclusiones_Presidencia.pdf> [consulta: 7 de gener de 2018].

DEPARTAMENT D'ENSENYAMENT. *Els plans educatius d'entorn. Document marc dels plans educatius d'entorn* [en línia]. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament d'Ensenyament, 2017. També disponible a:<http://xtec.gencat.cat/web/.content/comunitat/entorn-pee/documents/Doc_marc_pee__2017.pdf> [consulta: 7 de gener de 2018].

DEPARTAMENT D'ENSENYAMENT. *Plans educatius d'entorn* [en línia]. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament d'Ensenyament. També disponible a: <http://xtec.gencat.cat/ca/comunitat/entorn_pee/> [consulta: 7 de gener de 2018].

DEPARTAMENT D'ENSENYAMENT. *Plans educatius d'entorn. Avaluació* [en línia]. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament d'Ensenyament, 2017. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament d'Ensenyament. També disponible a: <http://xtec.gencat.cat/ca/comunitat/entorn_pee/entorn_pee_documents/entorn_pee_documents_aval/> [consulta: 7 de gener de 2018].

DEPARTAMENT D'ENSENYAMENT. *Servei comunitari* [en línia]. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament d'Ensenyament. També disponible a: <http://xtec.gencat.cat/ca/comunitat/serveicomunitari/> [consulta: 7 de gener de 2018].

4.4.2 La cultura popular, l'entorn i les associacions de mares, pares i famílies d'alumnes

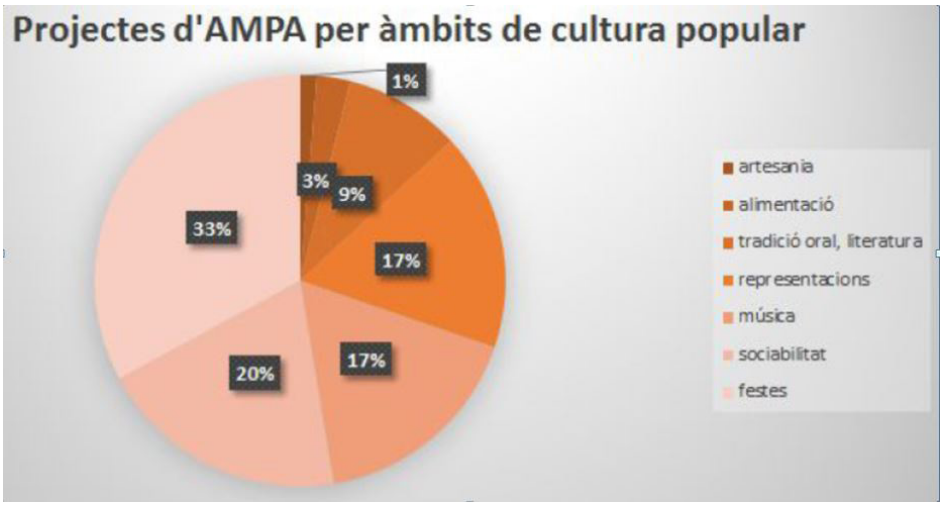
Elisenda Guedea. Àrea de projectes de la Federació d'Associacions de Mares i Pares d'Alumnes de Catalunya (FaPaC)

D'on partim?

Les associacions de mares i pares d'alumnes (AMPA) estan situades en un punt estratègic dins la comunitat educativa ja que són membres de la comunitat educativa i, a més, formen part del teixit associatiu del barri, poble o ciutat. Aquesta doble perspectiva permet a les AMPA fer de pont entre centre i entorn. La seva activitat se centra en el centre educatiu i té repercussió en l'entorn social.

La Federació d'Associacions de Mares i Pares d'Alumnes de Catalunya (FaPaC) aplega més 2.260 AMPA repartides en més de 720 municipis de Catalunya. Aquestes xifres posen de manifest les moltes persones desplegades per tot el territori que treballen dins de les comunitats educatives i també que es projecten en l'entorn social.

Des del 2013 la FaPaC convoca els premis FaPaC per projectes duts a terme per les AMPA. En aquestes cinc convocatòries s'han presentat 400 projectes. Es poden presentar projectes sobre solidaritat, participació i èxit educatiu. No s'inclou cap categoria específica de cultura popular. Aquesta és la base del coneixement que té FaPaC sobre els projectes d'AMPA i cultura popular. Sense voler ser un estudi exhaustiu, s'ha fet una tria dels projectes presentats als premis i que inclouen alguna de les set categories que el Fòrum assumeix com a àmbits de cultura popular. El resultat ha estat que 76 tenen elements de cultura popular, o sigui el 19%. S'han classificat els projectes segons els àmbits i el resultat ha estat el següent:

Com es pot veure, més de la meitat dels projectes estan vinculats amb la projecció social de les AMPA, bé fent festes (la tipologia és molt diversa) o bé creant elements identificadors de la comunitat (gegants, horts…). El segon gran grup d'activitats, que equival a més del 40% dels projectes, són accions vinculades a la música, teatre, ball i nous formats com ara cinema o *stop-motion* i rondallaires o tradicions orals.

L'element transversal més present en els projectes és la interculturalitat. Molts projectes incorporen volgudament com a element integrant del projecte una mirada intercultural. Per acabar, cal tenir present que l'expertesa de FaPaC rau en l'associacionisme, la promoció de la participació i treballar per la cohesió social i no tant en la promoció de la cultura popular.

Dues reflexions AMPA-cultura popular

Un cop situats i contextualitzats projectes que les AMPA realitzen amb elements de cultura popular, sorgeixen diferents reflexions que tot seguit apuntem.

Contribucions de l'AMPA a la cultura popular (entesa tradicionalment)

És indiscutible que l'acció de les AMPA és una expressió més de la cultura popular entenent-la com manifestacions col·lectives que apel·len a tradicions ja establertes. Festes vinculades al calendari popular (Nadal, tió, Sant Jordi, castanyada, carnestoltes, l'home dels nassos…), són presents en el calendari de les AMPA. Les aportacions específiques que poden fer a aquestes celebracions és el de la participació intergeneracional (la família sencera) i la vocació d'incloure totes les famílies del centre.

Una altra manifestació de cultura popular present en projectes d'AMPA són elements del bestiari, de manera destacada els gegantons. Aquests projectes, a més, incorporen l'element de treball d'identitat i sentit de pertinença. És la manera de visibilitzar un grup dins la comunitat.

Moltes de les activitats promogudes per les AMPA consoliden el calendari popular de la nostra societat. Moltes AMPA promouen, financen, organitzen festivitats com la castanyada, activitats diverses al voltant de Nadal, carnestoltes, participen en festes majors de les seves localitats… Per tant, també contribueixen a consolidar festes tradicionals.

Accions de les AMPA que ajuden a eixamplar concepte de cultura popular

Més enllà del que ja és establert com a "popular", les AMPA contribueixen amb projectes i activitats a engrandir el concepte de popular. I ho fan de manera diferent. Per una banda, activitats programades en el calendari de les AMPA con-

tribueixen a incloure noves activitats que amb el temps han esdevingut també festivitats populars. Per a moltes persones els festivals o festes de final de curs o final d'etapa educativa formen part del calendari comunitari.

Per l'altra banda, contribueixen a revisar els formats de les activitats. Per exemple, hi ha projectes que inclouen el llenguatge audiovisual per crear relats, la música tradicional ha incorporat grups de batucada, el cant coral incorpora el gòspel i el teatre el musical. Dins del terreny del relat, també hi té presència el còmic.

Finalment, les AMPA també inclouen noves mirades i camps d'actuació. La interculturalitat és present en molts projectes d'AMPA. Les AMPA són comunitats vives, formades per famílies que estan arrelades al seu entorn immediat i, per tant, gens alienes a la diversitat que conforma els centres educatius, barris i pobles. Per tant, la seva activitat ha de fer present la seva realitat. Molts projectes incorporen el coneixement i reconeixement de l'altre compartint les diferents cultures que molts cops passen per la seva expressió popular: contes, cançons de bressol, menjars, festivitats del calendari… es fan presents en projectes d'AMPA. Alguns cops la interculturalitat és un element transversal, d'altres és un objectiu en si. El valor rau en contribuir a la construcció i cohesió social impulsada des de la base, des de les famílies i, alhora, revisar i definir el concepte de de popular.

Un altre element innovador és el medi natural. Moltes AMPA impulsen projectes per tenir cura del medi natural, bé sigui per conservar-lo o per millorar-lo. Hi ha molts projectes d'intervenció als patis i manteniment d'horts. Creiem que la cura pel medi natural ha d'esdevenir un punt més de la cultura popular. La intervenció en la construcció del paisatge també parla de la nostra manera d'entendre l'entorn.

Cap on anem?

Ara, en una societat canviant com la nostra, tenim un repte/oportunitat. La cultura popular ha d'eixamplar horitzons tant en contingut com en expressió i, per tant, ha d'esdevenir un autèntic factor de cohesió social, superant el perill de quedar-se estancada en una expressió elitista i excloent d'altres sensibilitats i cultures presents en la nostra societat. D'incorporar la diferència tant a les AMPA com a l'escola catalana, en tenim experiència.

Bibliografia

Federació d'Associacions de Mares i Pares d'Alumnes de Catalunya (FaPaC) [en línia]. Disponible a: <www.fapac.cat> [consulta: 7 de gener de 2018].

Premis FaPaC [en línia]. Disponible a: <http://www.fapac.cat/premis-fapac> [consulta: 7 de gener de 2018].

Subeix 4.5. La cultura popular en l'educació en el lleure

Grup de treball de la Fundació Pere Tarrés

Coordinació: Oriol Toro, llicenciat en Humanitats i Periodisme

Reflexió sobre la situació actual

Des de l'educació en el lleure sempre s'ha treballat amb infants i monitors/es amb l'objectiu de donar a conèixer les festes populars i tradicionals catalanes com a part de la nostra cultura, aprofitant els avantatges de l'esplai i el cau, per ser aquest un espai on poder treballar el sentit col·lectiu i participatiu de la festa. A més a més, treballar les festes populars en l'àmbit del lleure és una bona plataforma per introduir-se i vincular-se a l'entorn i relacionar-se amb altres entitats.

Conèixer ens ajuda a estimar i a valorar. Així doncs, conèixer les característiques i els costums de determinades festes "de casa nostra", ens ajudar a estimar-les, a la vegada que ens és útil per aprendre a valorar i a estimar les festes d'altres cultures.

Entenem que és bo i necessari treballar l'arrelament dels infants en un marc social determinat perquè puguin posicionar-se davant del món i estar atents a la diversitat que els envolta. Evidentment, la nostra cultura no és ni millor ni pitjor que les altres, però és un vehicle que ens permet treballar amb els infants i joves en el doble procés d'identificació i mestissatge, i en el necessari diàleg i convivència amb la resta de cultures.

Quan ens proposem treballar la cultura popular i tradicional a l'esplai i el cau, hem de tenir en compte que les festes no només se celebren en aquest àmbit, sinó que hi ha un munt d'associacions i persones que es dediquen a fer-les possibles i a garantir-ne la continuïtat.

Les festes són populars quan la gent les organitza, les prepara, hi participa, etc. Sense el poble, aquestes festes no existirien. Els infants i joves de l'esplai i el cau també formen part d'un barri, d'un poble, d'una ciutat, d'una comarca... Per tant, el plantejament que ens hem de fer des de l'educació en el lleure és el de poder formar part de la nostra comunitat i de les seves festes.

Si volem celebrar la festa del Carnestoltes amb l'esplai o el cau, no podem tancar-nos als nostres locals, disfressar els infants i fer la nostra festa particular. Bé, sí que podem, però estem fent una cosa que va en detriment de la cultura popular. La festa popular és una celebració col·lectiva, on la gent surt al carrer i hi participa. Les generacions es barregen, s'apropen, i la festa es fa a la mida de la gent que la celebra. Els nostres infants han d'aprendre des del lleure a conèixer què els envolta, quines entitats a més a més de la seva treballen per fer cada dia millor les seves festes populars i tradicionals.

Per tant, quan ve una festa, a l'esplai o al cau l'hem de saber treballar des de la complicitat amb la xarxa social que hi està relacionada, anant a visitar entitats, col·laborant i posant el nostre gra de sorra a les festes locals.

Prospectiva, innovació, recreació, actualització...

Actualment, quan parlem d'educació en el lleure a Catalunya convé fer referència a una realitat i un sector divers i que preveu com a mínim, sota aqueta mateixa consideració, una doble realitat:

- D'una banda, el que en podríem anomenar l'educació en el lleure de base comunitària, formada per un conjunt d'entitats sense afany de lucre (normalment entitats juvenils i majoritàriament de base voluntària) en els quals hi trobem els centres d'esplai i els agrupaments escolta.
- De l'altra banda, també trobem entitats, empreses i fins i tot algunes administracions públiques que realitzen activitats d'educació en el lleure. En aquest cas, una educació en el lleure és concebuda, sovint, com un servei educatiu, i que té una forta presència en el marc escolar (en aquesta categoria hi trobaríem les activitats extraescolars, els espais educatius del migdia...).

A continuació fem referència a alguns elements comuns d'aquestes dues realitats d'educació en el lleure i la relació amb la cultura popular:

- **Una cultura popular molt lligada a la festa**: la relació entre educació en el lleure i la cultura popular, es circumscriu, de manera molt majoritària, a la celebració de la festa. No hi ha massa elements més de la dimensió cultural popular i folklòrica més enllà d'aquesta realitat festiva.
- **La no-intencionalitat alhora de treballar la cultura popular**: l'educació no formal (que és com es coneix en l'argot educatiu i pedagògic l'educació en el lleure) es caracteritza per fer un disseny pedagògic rigorós i detallat, en el qual cada activitat, joc, festa, excursió... constitueix només el mitjà per a l'assoliment d'alguns objectius educatius. La vivència de la cultura popular a l'esplai, l'escoltisme o l'activitat "paraescolar", sovint, no persegueix de manera diàfana objectius educatius que busquin potenciar, enfortir o divulgar la cultura popular en si mateixa, sinó que aprofita els elements d'aquesta cultura popular com a mitjà per assolir altres objectius educatius (també rellevants) com la inclusió, la convivència, la celebració...
- **Les manifestacions i celebracions de cultura popular molt present al calendari, especialment l'escolar**: l'educació en el lleure i la cultura popular tenen un punt de trobada, que és el del calendari. En moltes ocasions podem afirmar que és la dinàmica del calendari la que determina la inclusió, o no, de la celebració de les diferents festes i manifestacions culturals i populars. Aquesta realitat fa que moltes de les festivitats o manifestacions culturals que

es troben fora del calendari en què els centres d'esplai, agrupaments escolta o centres escolars realitzen la seva activitat, simplement siguin ignorades i no se celebrin o s'incloguin en cap programació.

- **L'educació formal i la no formal: dues mirades a la cultura popular que coincideixen i "competeixen**": Seguint aquesta lògica del calendari escolar, fàcilment a Catalunya ens podem trobar que un infant o adolescent celebri la festivitat de Sant Jordi a l'escola (en horari lectiu), a l'extraescolar de l'escola on va (en horari extraescolar) i alhora al seu centre d'esplai o agrupament escolta (en el seu moment de lleure). La celebració o manifestació d'aquesta festivitat pot no tenir matisos ni mirades diferents. De fet, l'escola ha acostumat a utilitzar recursos propis de l'educació no formal per fer present, dins l'horari lectiu, elements com la celebració de festes.
- **La influència de la presència d'infants i adolescents nouvinguts**: les diferents onades migratòries han fet que a l'educació en el lleure trobem infants, adolescents i joves que provenen de famílies d'origen migrant. Aquesta realitat no ha esperonat, però, el fet de voler propiciar una descoberta de noves cultures. Tampoc ha representat un retrocés alhora de poder celebrar i viure la cultura popular catalana. En alguns moments, aquesta s'ha utilitzat com a element integrador i inclusiu.
- **Manca de discurs i rigor**: assenyalem que, sovint, l'educació en el lleure no és significativament rigorosa i tampoc busca suficientment la fonamentació de la celebració cultural i popular. En la majoria d'ocasions li és suficient amb una celebració superficial i no busca aprofundir o recuperar elements que el transcurs del pas del temps han deixat oblidats.
- **La imposició de les tendències de masses en contraposició de la militància amb la tradició**: un dels elements als quals cal fer referència és el risc de la imposició d'algunes de les manifestacions o celebracions de masses. Un exemple molt il·lustratiu d'aquest fet és, sens dubte, la irrupció de la celebració de la castanyada enfront del Halloween. L'educació en el lleure no ha resistit aquesta tendència de masses.

Si fixem ara la mirada exclusivament el que hem anomenat Weducació en el lleure de base comunitària" (que, recordem, es basa en la prevalença de voluntariat i el protagonisme de l'entitat juvenil) ens trobem amb alguns elements més:

- **La dimensió confessional d'alguns centres d'esplai i agrupaments escolta**: segons dades de l'any 2016 del Cens d'Entitats Juvenils de la Generalitat de Catalunya, un 64,61% de les entitats d'educació en el lleure de Catalunya (centres d'esplai i agrupaments escolta) estan federades o vinculades a federacions o moviments d'ideari cristià. Aquesta dimensió confessional fa que aquestes entitats de lleure educatiu utilitzin la celebració o manifestació cultural com a pretext per propiciar i fer present la vivència de la fe (per exemple amb les celebracions del Nadal).
- **Els monitors i monitores voluntaris i la seva militància compartida**: una de les realitats de les entitats d'educació en el lleure de base comunitària és

la presència de molts monitors i monitores i caps d'agrupament que, sovint, participen en més d'una entitat. A banda d'estar compromesos amb el centre d'esplai o l'agrupament escolta, també participen de la colla castellera, l'agrupació sardanista, l'associació pessebrista o el grup de diables, entre d'altres. Aquesta doble militància fa que apareguin, de manera natural i no intencionada sinergies i transvasaments entre un col·lectiu i un altre.

Proposta de línies d'acció

A continuació presentem una sèrie de propostes o possibles línies d'actuació. Per fer-ho basem l'organització d'aquest punt seguint l'esquema d'un anàlisi SODAMECA.

Elements	Accions
Satisfactoris/fortaleses: • L'accés al col·lectiu de la infància (i per extensió de les famílies d'aquest).	**Mantenir-los:** • El fet que un centre d'esplai, un agrupament o una escola celebri alguna festivitat fent protagonistes els infants assegura un èxit de participació.
Oportunitats: • La doble militància dels educadors i educadores (monitors/es i caps d'agrupament) a l'entitat de lleure i a l'entitat cultural. • Molts espais i oportunitats per celebrar la cultura: escola, esplai, colònies...	**Explorar-los:** • Cal aprofitar i aprofundir aquesta realitat. Convé buscar de quina manera es poden crear més sinergies i més accions conjuntes. • Convé estructurar i poder ajudar a arbitrar quin espai es reserva per a cada espai d'educació en el lleure. Donar resposta a "com podem fer present" la presència de la cultura en cada espai de manera diferenciada i complementària?
Debilitats: • Falta de rigor i coneixement (amb suficient base teòrica) dels elements definitoris de la cultura popular. • No-presència d'altres manifestacions culturals més enllà de la cultura pròpia.	**Corregir-los:** • Propiciar espais formatius i elaboració de recursos pedagògics que incorporin aquesta base. • De nou, la formació i el fet de propiciar recursos ha de ser una estratègia per combatre aquesta debilitat.

Amenaces:	Compensar-los:
• La imposició de les tendències de masses enfront de la tradició pròpia. • La cultura encara no és una finalitat en si mateixa per l'educació en el lleure.	• Cal reconèixer l'acció de l'educació en el lleure quan aquesta contribueix a la cultura popular. Per reconèixer-la, cal fomentar polítiques actives que afavoreixin que l'educació en el lleure vulgui sentir-se com a seva la promoció cultural.

Referents, estudis, recerques i experiències

Constatem que no existeixen gaires estudis a l'entorn d'aquest encontre entre cultura popular i educació en el lleure. De fet, una de les línies d'actuació és la d'aprofundir i fer recerca sobre realitat. Tanmateix, sí que existeixen moltes experiències i realitats vives: l'organització de pessebres vivents, la celebració de Sant Jordi, la participació i coorganització de les festes majors o festes locals de molts municipis, barris, la representació dels pastorets... I algunes propostes d'activitats com les de la Fundació Pere Tarrés (2002) i el Moviment de Centres d'Esplais Cristians (2012).

Bibliografia

FUNDACIÓ PERE TARRÉS. *Les festes populars i tradicionals catalanes a l'esplai* [en línia]. Barcelona: Fundació Pere Tarrés, 2002. Disponible a: <http://www2.peretarres.org/campanyamcec/index.html> [consulta: 7 de gener de 2018].

LÓPEZ, Paloma; MERLO, Jean; GARCÍA, Humberto. *Un método de evaluación formativa en el campo social*. Madrid: Popular, 2001.

MOVIMENT DE CENTRES D'ESPLAIS CRISTIANS. *1. La música, la dansa i les festes populars. De 3 a 8 anys* [en línia]. Barcelona: Fundació Pere Tarrés, 2012. Disponible a: <https://www.peretarres.org/arxius/mcec/campanya/Campanya_Musica_Esplai_MCEC.pdf> [consulta: 7 de gener de 2018].

Subeix 4.6. La cultura popular en la formació dels educadors i educadores

Mercè Gisbert: professora de la URV especialista en Tecnologia Educativa. Membre de l'Agrupació Musical Senienca i del Consell Nacional de la Cultura i de les Arts de Catalunya.

Jordi Quintana: Pedagog. Professor de la UB. Membre del Comitè Organitzador del Fòrum d'Educació i Cultura Popular.

Introducció

Ara fa uns cinquanta anys que entitats com l'Associació de Mestres Rosa Sensat (1965), l'Escola de l'Esplai de Càritas (1970), el Moviment Infantil i Juvenil d'Acció Catòlica-MIJAC (1975), els Minyons Escoltes i Guies de Catalunya (1977), entre altres, varen assumir la importància de la cultura popular a l'educació i per això la van incorporar en la formació permanent dels mestres de les recuperades escoles d'estiu (1966) iniciades el 1914, i en la formació de Monitors de colònies i Grups d'Esplai. Una formació, però, molt centrada en la celebració de festes i en el desenvolupament d'activitats per a la seva organització.

A més, l'aparició d'articles en revista de l'àmbit educatiu com *Estris* (1971), *Perspectiva Escolar* (1974) o *Guix* (1977), i de publicacions que iniciaven la reflexió sobre el què, el perquè i el com de les festes populars a l'educació, així com la difusió de propostes d'activitats per a la seva preparació i celebració, van donar una empenta important al que podem anomenar com a "formació personal i complementària" en cultura popular catalana, tant pel que fa a festes i celebracions, com a la recuperació d'altres elements com la paremiologia, les cançons populars, els jocs tradicionals, etc.

Persones com Toni Puig i Jaume Colomer (1973, 1977a i 1977b), Jaume Colomer (1978 i 1987), Joaquim Auladell, Marc Isbert, Montserrat Llinares, Noè Rivas i Eugènia Sala (1986, 1987a i 1987b); Antoni Gimeno, Artur Parcerisa, Josep Alsina i altres (1989) o Joaquin Gairín, Ramon Ibáñez, Ramiro Ortega i M. Llum Peiron (1989 i 1890), entre altres, van fer aportacions interessants de recursos i propostes d'activitats de cultura popular a l'àmbit escolar, tot i que ara diríem, amb un excessiu biaix folklorista, festiu, "didactista" en paraules de Colomer (1987), i fins i tot "fossilitzat" en les del Seminari de Cultura Popular de l'Institut Català d'Antropologia (1981).

Donada l'alta interrelació que hi havia entre l'àmbit educatiu i el del lleure, no podem oblidar les aportacions que en aquest darrer àmbit van fer Joaquim Franch (Escola d'Educadors en el Lleure, 1997 i Trilla, J., 2000), la revista *Estris*, i els monogràfics i les fitxes de *Tradicions i costums* (s. d.) que molt sovint també s'utilitzaven a les escoles.

Paral·lelament a aquests fets, i partir del decret ministerial 1433/1975 de "lenguas nativas", i del reial decret 2092/1978 de "incorporación de la lengua catalana" els Instituts de ciències de l'educació (ICE) de les universitats catalanes (UB, UAB i UPC), el Col·legi Oficial de Doctors i Llicenciats i altres institucions van començar a oferir alguns cursos de reciclatge de català que a partir de l'Estatut d'Autonomia (1979) i del decret de la Generalitat del 19 de novembre del 1981 de Reciclatge de català per a mestres, foren assumits i reorganitzats per l'administració educativa (SEDEC, Servei d'Ensenyament del Català). Aquest Reciclatge de català estava associat a l'obtenció del títol de Mestre de Català que es considerà requisit per impartir a primària l'assignatura Llengua Catalana, i incloïa assignatures dels àmbits de llengua, de didàctica i de cultura catalana, i formaven part d'aquest grup Geografia i Història, Literatura i Coneixement de Catalunya, on sovint es tractaven aspectes de cultura popular associats al cicle festiu. El darrer curs en el qual s'impartí el Reciclatge va ser el 1988-1989.

Passada aquesta època, en la qual tampoc podem oblidar les conclusions de l'Àmbit de Perspectives de Futur del Congrés de Cultura Tradicional i Popular (Departament de Cultura, 1983), que estan dirigides a l'escola i a la formació permanent del professorat, i les publicacions de persones com Dolores Juliano, Dolors Llopart, Bienve Moya, Joan Prat, Llorenç Prats i Josep Soler, entre altres, les accions de formació inicial i de formació permanent del professorat, bé institucionalitzades, bé de tipus personal relatives a cultura popular i educació, són difícils d'identificar llevat de les que es van anar mantenint en escoles d'estiu.

La mudança de valors, la "normalització" de l'escola catalana, el qüestionament del mode de recuperació de la cultura popular i de la festa, l'encotillament dels currículums, etc., poden ser alguns del motius que amb el pas del temps, tot i mantenir-se algunes celebracions i manifestacions, la cultura popular i la festa a l'escola o bé han anat desapareixent, o bé s'han rutinitzat, o bé han perdut valor tant per se o com a recurs, o bé s'han descontextualitzat.

La cultura popular a la formació de mestres

Després d'haver fet una revisió genèrica dels plans d'estudis i dels plans docents de les assignatures obligatòries i optatives dels graus de Mestre d'Educació Infantil, Mestre d'Educació Primària i de l'Itinerari Simultani, Doble Titulació o Doble Grau Mestre d'Educació Infantil i Mestre d'Educació Primària de les universitats catalanes, així com de les mencions actuals, podem afirmar que gairebé no existeix cap assignatura específica de l'àmbit de la cultura popular i educació, llevat de l'optativa Festes i Cultura Popular a l'Escola de la UVic.

A la URV s'imparteix l'assignatura "Competència comunicativa oral i cultura popular", però està concretada en la llengua anglesa i la cultura anglosaxona. Cal destacar, però, la important acció de recerca, formació i difusió que fa l'Arxiu de Folklore del Departament de Filologia Catalana d'aquesta universitat.

Hi ha assignatures com Música i Moviment: Formació i Didàctica de la UB que inclou danses populars, Música i Arts Visuals de la UdL que explicita "llegir i analitzar cançons populars", Educació Musical de Blanquerna (URL) que inclou

“conèixer els fonaments de la cultura popular amb especial referència al folklore propi del país” o Literatura Infantil de la UAB on s’estudia “La selecció de textos literaris, literatura popular i literatura infantil a l’escola”.

A la UdG, tot i no haver-hi cap referència rellevant, cal ressaltar l’existència de l’equip Cultura Popular i Tradicional, continuador del Seminari de Cultura Popular i Tradicional de l’Institut de Ciències de l’educació Josep Pallach, que entre altres activitats organitza el Campus de Cultura Popular de Girona i el curs d’estiu de cultura popular i tradicional, que aquest 2017 ha arribat a la 16a edició amb la col·laboració d’Escampillem.

En general les referències localitzades són molt puntuals i majoritàriament estan associades a l’educació musical i a la literatura infantil i juvenil, tot i que també hi ha algunes referències a jocs tradicionals i algunes bibliografies recomanades recullen textos sobre cultura popular. De fet, podem considerar que són referències puntuals i de vegades fins i tot colaterals, excepte el cas l’assignatura Festes i Cultura Popular a l’Escola de la UVic abans esmentada, que centra els objectius, els continguts, els treballs i les activitats en l’avaluació.

Algunes preguntes que ens podem fer:

- Què sap un/a mestre/a de cultura popular quan acaba la seva formació inicial universitària?
- Què sap un/a mestre/a de cultura popular catalana, o de la seva localitat, o de la localitat de l’escola on fa de mestre?
- Els mestres, consideren la cultura popular (coneixement, “ús”, participació...) com un element o situació on alguns aprenentatges escolars hi poden trobar la seva significativitat, contextualització o aplicació?
- Què sap el professorat universitari de les facultats d’educació sobre cultura popular? I sobre cultura popular i educació? I sobre el valor educatiu de la cultura popular?
- Com incentivar que al llarg la formació inicial del professorat hi hagi activitats d’ensenyament i aprenentatge relacionats amb la cultura popular?
- Com incentivar que els estudiants dels graus de mestre creïn activitats, unitats didàctiques o projectes en els quals la cultura popular sigui un contingut important o l’entorn d’aplicació o contextualització...?

Els programes culturals de les universitats catalanes. Educació artística?

Des de la perspectiva educativa a tots els nivells del sistema formal es reconeix la importància d’una educació cultural, però com hem mostrat, aquesta gairebé no es manifesta ni ho ha fet mai, als plans de formació del professorat.

Durant un període de temps, entre els anys 1992 i 2007 els plans d’estudi per a la formació de mestres tenien una especialitat que era Mestre de Música, i era

aquesta gairebé la única àrea artística que ha tingut presència explícita en el procés de formació en educació infantil, primària i secundària. Quan es fa la gran reforma de les universitats europees per adequar les seves titulacions de grau i de màster als principis de Bolonya es generalitza el pla d'estudis (2007) per a la formació de mestres i passa a ser un grau en Educació Infantil i en Educació Primària però sense tenir cap especificitat des del punt de vista de la formació artística.

Les universitats, però, sí que disposen, totes elles, de programes culturals que desenvolupen activitats en el si de la institució relacionades amb els diferents àmbits artístics però que només les realitzen els estudiants, de manera voluntària, si tenen una sensibilitat cap aquest àmbit. No es consideren, en cap cas, com una formació necessària per a l'alumnat tenint en compte que molts d'ells acabaran desenvolupant una carrera professional en el món de la docència i del sistema educatiu formal.

A continuació, presentem un quadre aproximatiu on resumim les propostes lligades al món cultural i artístic que es duen a terme en el sistema universitari català i que, d'una manera o altra, poden incidir en el procés de formació de tots els estudiants amb independència de la seva carrera d'origen.

Tipologia d'actes culturals que es fan a les universitats públiques catalanes

		URV	UdL	UdG	UdV	UAB	UB	UPF	UPC	InterUni	
Aula de Música	*Coral*	X	X	X		X		X	X		75,00%
	Orfeó	X									12,50%
	Orquestra	X				X		X			37,50%
Cicle de música*						X	X				25,00%
Òpera*							X				12,50%
Aula de cinema		X	X		X	X					50,00%
Aula de teatre		X	X	X		X	X	X			75,00%
Club de lectura			X		X						25,00%
Aula d'art		X	X								25,00%
Sala d'exposicions*					X	X	X		X		50,00%
Aula de debat/lliga de debat		X			X						25,00%
Taller de dansa/ cursos de dansa			X			X		X			37,50%
Cicle de dansa*							X				12,50%
Aula de poesia			X			X					25,00%
Aula de creació literària						X					12,50%
Colla castellera		X		X						X	37,50%
Big band						X					12,50%

Font: Elaboració pròpia a partir de la informació disponible a les pàgines web de les universitats
*Aquestes activitats no incorporen la participació de cap tipus per part dels alumnes, només el gaudi.

Analitzant la informació que conté el quadre podem veure que la tipologia d'activitats, d'iniciatives culturals i artístiques que més es poden trobar en el sistema universitari fonamentalment estan relacionades amb l'àmbit de la música (cant), de les arts plàstiques (per al gaudi i no per a la representació de les habilitats artístiques de la comunitat), del cinema i del teatre. Les que menys oferta tenen són la poesia i la creació literària. La major part d'aquestes activitats, però, no representen un espai per a la creació artística sinó que constitueixen un espai per poder expressar-se i gaudir.

Si bé les universitats tenen programes culturals però no matèries incloses en el pla d'estudis que tinguin un contingut relacionat amb la cultura, la cultura popular, l'art i la creació en aquests àmbits per a poder garantir una formació cultural i artística com a eix transversal dels plans formatius, sí que existeixen diferents iniciatives que poden cobrir aquesta part més professionalitzadora.

Aquestes iniciatives, de manera majoritària, són de titularitat privada (tot i que algunes d'aquestes estan adscrites a alguna universitat), i tot i que tenen una equivalència a grau universitari no sempre s'adapten a la estructura i als indicadors que s'usen per a la verificació i l'avaluació dels graus universitaris. A continuació presenten un resum dels estudis que es poden cursar a Catalunya relacionats amb els diferents àmbits artístics.

Oferta d'Estudis de l'Àmbit Artístic que es poden cursar a Catalunya

Institució	Arquitectura	Conserv. Restaur.	Disseny	Moda	Belles Arts	Música	Cinema	Multimèdia	Teatre	Circ	Dansa	TOTAL
Facultat de Belles arts - Universitat de Barcelona			■		■							2
Institut del teatre									■		■	2
Eolia. Escola Superior d'Art Dramàtic									■			1
ESMUC. Escola Superior de Música de Catalunya						■						1
Conservatori Liceu						■						1
Taller de Músics						■						1
Jam Session. Escola superior de Música						■						1
ESDAP. Escola Superior Disseny Arts Plàstiques			■									1
ERAM. Escola Universitària									■			1
Escola Superior Conservació i Restauració de Béns Culturals		■										1
IED. Escola Superior de Disseny			■	■								2
Escola Superior de Disseny Felicidad Duce - LCI Barcelona			■	■								2
EINA. Centre Universitari de Disseny i Art			■									1
Escola Massana. Centre Municipal d'Art i Disseny			■									1
ESDI. Escola Superior de Disseny			■									1
ELISAVA Escola Universitària de Barcelona			■									1
BAU. Centre Universitari de Disseny			■	■								2
IDEP. Escola Superior d'Imatge i Disseny			■									1
ENTI. Escola de Noves Tecnologies Interactives								■				
CITM. Centre de la Imatge i la Tecnologia Multimèdia								■				1
Escola Superior Universitària ESART (Barcelona)										■	■	2
Institut of Arts Barcelona (Sitges)						■			■		■	3
ESCAC. Escola Superior Cinema i Audiovisuals Catalunya (Terrassa)							■					1
	0	1	10	3	1	5	1	2	4	1	3	31

Font: Consell Nacional de la Cultura i de les Arts (CONCA)

Podem veure que del que més oferta trobem és de disseny i de música seguit de teatre. Tot i existir una oferta formativa superior en la major part dels àmbits aquesta, en sentit genèric, no es considera com una opció des del punt de vista professional ni tampoc dels seus plans formatius se'n deriva cap itinerari que es pugui considerar orientat a la docència des de la vessant artística.

Algunes idees i propostes per reflexionar i debatre

- El compromís de les facultats d'educació amb els valors educatius de la cultura popular.
- Creació d'una assignatura optativa que reculli tant reflexions sobre el valor social, cultural, educatiu i didàctic de la cultura popular a l'educació, com aspectes conceptuals i actitudinals sobre la cultura popular catalana des d'una perspectiva interdisciplinària, transversal, transmèdia i contextualitzada, i sobre les seves implicacions educatives.
- Concretar quins continguts i actituds seria adequat aprendre i desenvolupar a les diferents etapes i cicles educatius de l'educació no obligatòria i a la formació inicial del professorat.
- Suggerir models i propostes de connexió i integració de la cultura popular a les diferents etapes i cicles educatius.
- Difondre activitats de referència d'integració contextualitzada, transversal i participativa de la cultura popular a les diferents etapes i cicles educatius.

Referències

AULADELL, Joaquim; ISBERT, Marc; LLINARES, Montserrat; RIVAS, Noè; SALA, Eugènia. *Reculls de folklore. Temps de floretes, temps d'amoretes. La primavera.* Alella: Pleniluni, 1986.

AULADELL, Joaquim; ISBERT, Marc; LLINARES, Montserrat; RIVAS, Noè; SALA, Eugènia. *Reculls de folklore. VI, Castanyes i cargols amb banyes. La tardor.* Alella: Pleniluni, 1987a.

AULADELL, Joaquim; ISBERT, Marc; LLINARES, Montserrat; RIVAS, Noè; SALA, Eugènia. *Reculls de folklore. Una flor no fa estiu. L'estiu.* Alella: Pleniluni., 1987b.

COLOMER, Jaume. *Festes populars de Catalunya*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1978.

Colomer, Jaume. *Festa i escola. Recursos per les festes populars*. Barcelona: Graó, 1987.

DEPARTAMENT DE CULTURA. *Memòria del Primer Congrés de Cultura Tradicional i Popular*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura, 1983.

ESCOLA D'EDUCADORS EN EL LLEURE. *Jornades Joaquim Franch, Lleure i Ciutat*. Barcelona: Fundació Jaume Bofill, 1997 Disponible a: <http://www.fbofill.cat/sites/default/files/1138_0.pdf> [consulta: 7 de gener de 2018].

GAIRÍN, Joaquín; IBÁÑEZ, Ramon; ORTEGA, Ramiro; PEIRON, M. Llum. *Festes i tradicions a l'escola (Tardor-hivern).* Barcelona: CEAC, 1989.

GAIRÍN, Joaquín; IBÁÑEZ, Ramon; ORTEGA, Ramiro; PEIRON, M. Llum. *Festes i tradicions a l'escola (Primavera-estiu).* Barcelona: CEAC, 1990.

GIMENO, A., PARCERISA, A., ALSINA, J., [*et al.*]. *Propostes didàctiques al voltant de les festes (el carnaval, Sant Jordi, Sant Joan, la castanyada i Nadal i Reis).* Barcelona: Graó, 1989.

PUIG, Toni; COLOMER, Jaume. *Les festes populars i l'infant-1. Hivern*. Barcelona: Hogar del libro, 1973.

PUIG, Toni; COLOMER, Jaume. *Les festes populars i l'infant-2. Primavera*. Barcelona: Hogar del libro, 1977a.

PUIG, Toni; COLOMER, Jaume. *Les festes populars i l'infant-4. Tardor.* Barcelona: Hogar del libro, 1977b.

SALA, Eugènia; ISBERT, Marc; RIVAS, Noè; LLINARES, Montserrat. *Reculls de folklore: Cantant i ballant els freds se'n van. L'hivern*. Alella: Pleniluni, 1985.

SEMINARI DE CULTURA POPULAR DE L'INSTITUT CATALÀ D'ANTROPOLOGIA. *Els centres relacionats amb el folklore i la cultura popular a Catalunya*. Barcelona: Fundació Jaume Bofill, 1981. Disponible a: <http://www.fbofill.cat/publicacions/els-centres-relacionats-amb-el-folklore-i-la-cultura-popular-catalunya?lg=es>[consulta: 7 de gener de 2018].

TRADICIONS I COSTUMS. *Monogràfics de Tradicions i Costums dels Països Catalans*. Barcelona: Òmnium Cultural, Tradicions i Costums, s. d. Disponible a: <https://www.omnium.cat/contingut-programa/text/recursos-didactics-tradicions-i-costums> [consulta: 7 de gener de 2018].

TRILLA, Jaume. *Pedagogia del grup i del projecte. Una aproximació a l'obra de Joaquim Franch*. Vic: Edicions 62/Eumo, 2000.

Resum i aportacions de les ponències

Álvaro Quirós i Jordi Quintana

El primer dia del Fòrum d'Educació i Cultura Popular, el 26 de gener, els autors de les ponències de cadascun dels eixos del Fòrum van presentar les seves aportacions, que prèviament s'havien fet públiques al bloc del Fòrum (http://bit.ly/2yRSx0O), i que foren seguides de debats amb els assistents o entre els mateixos ponents.

Durant tota la sessió es van anar recollint els comentaris i aportacions dels assistents i dels ponents i que presentem tot seguit, les quals hem enriquit amb les piulades que paral·lelament es van anar fent amb les etiquetes #educulturapop #educp #culturapopular #educació i #SomCulturaPopular, relatives al Fòrum.

Eix 1. Quina cultura popular?

Subeixos: La definició de cultura popular; Relació entre educació i cultura popular; Identitat i cultura popular; El valor social de la cultura popular

Aportacions de Dolores Juliano

Es poden donar diversos significats al terme cultura, cultura hegemònica, que sovint estan relacionats amb punts de vista i determinades activitats o coneixements "de prestigi", però és important anar més enllà i no quedar-se amb un significat superficial de la paraula i concepte. Fins i tot moltes vegades, la cultura ha estat entesa de forma diferent depenent de la classe social on se'n parlés.

En societats complexes com la nostra, la cultura és dinàmica, variable, inclusiva, progressista i universalista, tot i que a l'hora de la veritat realment no és ben bé així. En molts casos la cultura ha acabat essent eurocèntrica, classista, patriarcal, basada en la competència i en l'afany de lucre.

Es pot afirmar que la cultura popular forma part d'una subcultura o subsistema, ja que no totes les definicions comparteixen els mateixos trets característics. Tot i que la cultura popular es basi en la tradició, això no significa que estigui estancada i no progressi, si no que és precisament la cultura dominant la que es troba en aquest punt.

Però és important destacar la tasca dels folkloristes, ja que tot i la funcionalitat de la transmissió oral, els especialistes en la matèria han recollit tot allò que aquesta anava perdent per qualsevol motiu o allà on no arribava.

Amb el canvi de concepte de folklore a cultura popular, hi va haver l'oportunitat de trencar els esquemes d'una paraula que no quedava prou oberta a tot el que suposava aquest concepte. S'hi afegien, així, moltes altres pràctiques que abans quedaven excloses del folklore.

La cultura popular és, ha de ser, oberta i dinàmica. En el fons la cultura popular són pràctiques i accions que fomenten la participació, generen convivència, creen vincles socials, superen prejudicis, donen força al teixit social d'una comunitat…, i per tant, mai poden ser excloents i discriminatòries.

Però cal vigilar l'oficialització d'expressions i manifestacions de la cultura popular perquè l'encotillen i limiten.

Aportacions de Jaume Trilla

Cultura i educació són dos conceptes molt diferents però inseparables, ja que l'educació és una forma de transmissió de la cultura i aquesta segurament no sobreviuria sense l'educació. Les escoles són institucions culturals, son espais on es "trafica" amb cultura, i les institucions culturals alhora són educatives.

A les escoles hi ha multitud d'exemples d'activitats que impliquen la cultura popular, no només d'actes directament relacionats amb aquesta, sinó també d'altres activitats en les quals no sigui l'objectiu principal però que sí que hi sigui implícit. Cal diferenciar, però, el fet que una escola organitzi un acte de cultura popular o que en participi en un organitzat per altres. Organitzar implica aprenentatges de cultura popular, participar implica la fruïció activa per la pràctica i la pràctica guiada, i ser-ne espectadors és una acció més passiva, que de vegades només és visió.

Els aprenentatges de la cultura popular poden ser i trobar-se en nivells diferents i l'aprenentatge per experiència directa molt sovint és l'aprenentatge a partir de la cultura popular.

Potser el més adequat és que l'escola s'integri a la festa, a les tradicions, que no pas escolaritzar aquestes festes o tradicions.

Aportacions de Marta Rovira

Durant molt de temps, la cultura popular era l'única forma de transmissió de la cultura, ja que era el poble el que transmetia aquests coneixements i gairebé només ho podia fer de forma oral.

Actualment la cultura popular es veu més com a oci, sense desprestigiar-la, sinó entenent-la com un ús d'ocupació del temps lliure per part de la comunitat. La cultura popular s'ha d'entendre com una forma d'acció social, i aquest valor social és el que li permet superar barreres.

Dintre de la cultura popular no hi ha cap aspecte que tingui més valor que un altre, sinó que aquest dependrà de quin encaix social té aquesta cultura popular dintre de la societat.

Aportacions dels assistents

La cultura popular ha perdut valor d'ús i n'ha agafat de canvi.

S'opina que l'escola s'ha quedat amb la part festiva i d'oci de la cultura popular i ha oblidat la part de coneixements, d'entorn, de contextualització, d'aplicació i d'atribució de significats.

A l'escola la cultura popular no només es transmet, sinó que es construeix col·laborativament i es comparteix.

L'escola pot anar a la realitat de la cultura popular (festes ciutadanes, anar a veure un assaig de bastoners o castellers), pot portar la realitat a l'escola (es conviden entitats i associacions a fer tallers, etc.) o replicar i simular la realitat al "nínxol escolar" (celebrar festes populars a l'escoles, etc.).

El model festiu i d'oci de la cultura popular del carrer ha avançat mentre que el de les escoles està estancat i rutinitzat. Més que fer celebracions a l'escola se suggereix que aquesta col·labori amb les entitats i associacions que apropen la cultura popular als nens i nenes.

Cal reflexionar i buscar models de com l'escola integra la cultura popular i com es relaciona amb l'entorn.

L'escola ha de fer que l'alumnat no només sigui consumidor de cultura popular, sinó consumidor proactiu (*prosumidor*).

Davant el qüestionament del perquè l'escola, l'esplai, les famílies celebren tradicions de manera repetitiva i paral·lela, es comenta que en el cas d'algunes d'elles, si l'escola no les celebrés, hi hauria infants que potser no les coneixerien mai de primera mà.

És l'escola qui tria allò que vol de la cultura popular, però gairebé sempre són activitats ludicofestives.

Eix 2. Cultura popular i societat plural

Subeixos: Les diverses expressions de cultura popular; cultura popular, inclusió i diversitat; la incorporació de noves expressions de cultura popular; cultura popular, pluralitat religiosa i laïcitat; la cultura popular en les entitats i associacions (com a educadores)

Aportacions de Lola López

La societat actual té un alt nivell de pluralitat. Avui dia, però, hi ha pocs espais on l'escola pugui participar d'activitats tradicionals d'altres comunitats nouvingudes o d'altres religions.

Quan es parla de diversitat no és en relació a qualsevol diferència, sinó a les diferències subalternitzades, als grups minoritzats, no necessàriament de manera quantitativa, però sí a escala qualitativa.

La societat ha canviat: la diversitat cultural, les diverses maneres de veure el món, el pluralisme religiós, etc. Aquesta és la realitat que hi ha i el concepte "cultura popular" s'ha d'adaptat a aquesta realitat.

Possiblement s'ha fet un mal ús del concepte "integració". Aquest s'hauria d'entendre com un procés d'acomodació al nou lloc d'acollida, on l'immigrant s'hi adapta i l'autòcton es mou perquè aquest s'integri.

Aportacions de Alberto López Bargados

És possible que la cultura popular reculli els productes subalterns (tradicions d'altres comunitats) que actualment no són visibles?

És necessari recollir aquests productes de la "cultura subalterna"?

Cal reconèixer que la societat és molt diversa des d'un punt de vista religiós i cal veure com es vehicularà el fet que la nostra societat estigui molt lligada al catolicisme.

Poden les administracions públiques recolzar de la forma que sigui una activitat lligada a una religió en concret quan aquestes administracions es consideren laiques i aconfessionals?

Aquestes administracions són les que han de divulgar, donar a conèixer i impulsar aquesta diversitat cultural sense arribar a desactivar el seu component religiós ni influir-hi de cap manera.

Cal introduir una àrea de diversitat religiosa a l'escola que sigui totalment aconfessional?

Aportacions d'Oriol Cendra

La llei actual (Llei 2/1993, de 5 de març) defineix la cultura popular com una manifestació cultural organitzada per associacions o entitats sense ànim de lucre sobre el món culinari, artístic, literari, d'oficis, etc., però deixa molts altres aspectes d'aquesta cultura popular sense definició. Falten eixos de treball transversals que uneixin la cultura popular amb altres àmbits, i de manera concreta la cultura popular i l'educació, amb la diversitat cultural que això suposa. De fet, les polítiques culturals marquen models de cultura popular.

Sovint es relaciona massa la cultura popular amb la festa i la part més lúdica i s'obliden altres aspectes que també poden ser rellevants com el vestuari, la gastronomia, etc. Per exemple, els balls de diables no només són els balls a plaça amb carros i foc, sinó també aquell grup de membres del ball que es reuneixen per escriure els versos. L'entorn de la festa en aquest cas, i altres, és

molt important, tot i que des del punt de vista de la cultura popular no s'acostuma a apreciar.

A les escoles la festa es transforma any rere any perquè sempre es canvien coses.

La integració dels membres de qualsevol activitat de cultura popular, i el sentir-se part d'una comunitat concreta, de vegada passa més pels canals de comunicació i intercanvi, com les xarxes socials i de comunicació, que per ser una associació registrada i amb NIF.

Un dels valors de l'associacionisme és poder donar veu i visibilitat a persones que no la tenen.

Aportacions dels assistents

Cal ser prudents en fer servir la paraula integració en relació amb persones que ja ha nascut aquí.

S'evidencia una certa falta d'entesa gran entre el món associatiu i l'administració.

És important valorar el voluntariat de les entitats de cultura popular i caldria que l'administració recolzés més i treballés més colze a colze amb el món associatiu. Això potenciaria la conservació de la cultura popular i el seu impuls.

La cultura popular va canviant: a Catalunya la matança del porc i les curses de toros han desaparegut, la participació dels animals a les festes va disminuint, es qüestiona la festa dels Tres Tombs, en algunes poblacions els patges reials ja no es pinten de color negre i ho fan de fantasia, tot i que encara hi ha molts reis Baltasar pintats, els i les enxanetes porten casc... Es pot afirmar que la cultura popular es van modificant i adaptant amb el pas del temps.

Les modificacions en les manifestacions de la cultura popular no es poden imposar, són processos de canvi que necessiten temps perquè les persones les acceptin i s'hi adaptin.

Eix 3. Cultura popular i mitjans de comunicació

Subeixos: Cultura popular i mitjans de comunicació; Cultura popular i xarxes socials

Aportacions de la taula formada per Pau Benavent, Jordi Lara, Ramon Peris-March, Quim Rutllant i Laia Servera

A la Corporació Catalana de Mitjans Audiovisuals (CCMA) a l'hora de dissenyar i transmetre continguts de cultura popular, es tenen en compte el públic objectiu

(*target*), el format, el contingut i el mitjà, i si tenen una intenció participativa o expressiva. Un dels exemples participatius que han produït els mitjans de comunicació és el del món dels castells, fent que moltes persones passin de ser espectadors a participar directament del fet casteller.

A Catalunya Ràdio es van començar produint un programa de música d'arrel, sobretot de cobla i sardanes. Actualment el programa *Mans* és el seu continuador, però al llarg del temps també han format part de la graella molts altres programes relacionats amb la cultura popular. Es constata que moltes vegades costa estendre la cultura popular a la resta de programes, ja que els oients no hi estan acostumats. La cultura popular hauria de tenir presència a la ràdio pública d'una manera normalitzada.

Des de l'any de creació del Club Super3, el 1991, també es va començar a celebrar la Festa dels Súpers. El projecte d'introduir la cultura popular a la Festa es va realitzar amb una experiència amb els castells i va continuar amb les sardanes. També va començar una competició de gossos d'atura i diverses actuacions musicals. Hi ha la intenció d'incorporar-hi els gegants, capgrossos i bastoners però encara no s'ha trobat l'encaix.

A l'*InfoK* es dediquen més minuts a una notícia que al *Telenotícies*. Quant a notícies sobre cultura popular el projecte dels inforeporters, nens i nenes que expliquen de primera mà alguna experiència pròpia, funciona molt bé i a més incorpora una forma d'expressió que els reporters del programa no poden aconseguir directament. Una de les estratègies que més es fa servir és la de preguntar-se "Per què?". I en el cas de la cultura popular, buscar un per què a les festes i tradicions per tal d'explicar-les als nens i nenes és una bona manera de difondre i compartir aquests coneixements. *InfoK* produeix per a la graella televisiva, però són conscients que molts programes arribaran a les escoles com a material didàctic, i per tant ho tenen en compte a les produccions.

El 33 tradicionalment ha acollit els programes relacionats amb la cultura popular, tot i que a TV3 també en van apareixent de nous com *Quarts de Nou*, i de vegades s'integren continguts sobre cultura popular en altres programes com es va fer a *Divendres* o a *Oh Happy Day*, i fins i tot a *Polònia*.

Aportacions dels assistents

Se suggereix que si la Festa dels Súpers vol incorporar gegants, parli amb les agrupacions de geganteres. També es proposa la realització de tallers de creació de capgrossos o de la coreografia de balls de bastons.

Es comenta que de vegades sembla que la Festa dels Súpers banalitzi la cultura popular, i se suggereix potenciar l'explicació del significat de tota aquesta cultura popular.

S'evidencia un desacord amb l'expressió "normalitzar" la cultura popular als mitjans.

Eix 4. Cultura popular i sistema educatiu

Subeixos: L'adaptació de les expressions de cultura popular al món educatiu; la cultura popular en l'educació infantil, primària i secundària obligatòria; la cultura popular en l'educació secundària, professional i artística (la cultura popular al batxillerat; la cultura popular a la formació professional i als ensenyaments artístics); la cultura popular i la comunitat educativa (plans educatius d'entorn i Servei Comunitari; la cultura popular i les associacions de mares, pares, i famílies d'alumnes); la cultura popular en l'educació en el lleure; la cultura popular en la formació dels educadors i educadores.

Aportacions de la taula formada per Olga Adroher, Jordi Calvet, Mercè Gisbert, Anna Ibarz, Núria Miró, Antoni Moga, Maria Ojuel, Albert Riu i Montse Sala

La cultura popular hauria d'educar més la globalitat pel fet que precisament és popular i aquesta cultura no pot ser impulsada des de les elits.

Cal reflexionar sobre el posicionament que ha de prendre el món de l'educació respecte a la cultura de masses o a la popular, sense oblidar que la cultura de masses bàsicament és concreta, individual i de consum, i la cultura popular és molt més oberta, comunitària i participativa.

La cultura popular, d'una forma o altra, educa i, per tant, mestres i professorat haurien d'aprofitar-la més.

Es planteja que si la cultura popular és present als currículum d'educació infantil, primària i secundària, els centres educatius l'haurien d'incloure en el seu projecte educatiu de centre, tant si són continguts, com festes, sortides culturals, tallers, activitats extraescolars, projectes d'aula o de centre, etc.

A l'educació infantil i primària la cultura popular està més o menys integrada de manera transversal i ressalta en les festes i celebracions. L'important és que les celebracions festives i lúdiques tinguin un rerefons, lligat amb els aprenentatges escolars de l'alumnat.

A l'educació secundària la cultura popular, quan hi és, està mes parcel·lada i forma part d'àrees com es pot trobar en diverses àrees com Música, Educació Visual i Plàstica, Educació Física, Llengua Catalana i Literatura, etc. També és possible trobar-la en espais més transversals com en treballs de recerca del batxillerat i en alguns projectes multidisciplinaris.

Es constata que les referències a la cultura popular en la formació de mestres són molt poques i que és durant el període de pràctiques quan els estudiants dels graus de mestres s'adonen de la presència i de la importància de la cultura popular, bé com a contingut, bé com a celebració, bé com a situació afavoridora de la contextualització, significativitat i aplicació dels aprenentatges escolars.

D'altra banda, la majoria d'aquests estudiants afirmen que els agradaria poder dedicar més temps a la cultura però que no s'ho poden permetre, tot i que ana-

litzant la qüestió es comprova que la majoria d'actes culturals són gratuïts i que n'hi ha molts més del que es pensen.

A l'àmbit del lleure, i de manera específica a l'escoltisme i als esplais, la majoria de monitors i monitores coneixen força bé la cultura popular, tot i que en moltes ocasions no paren prou atenció en el rigor necessari a l'hora de tractar-la i es queden amb aquelles manifestacions merament festives, sense més significat i aprenentatge.

La cultura popular ha jugat un paper important en els plans educatius d'entorn del Departament d'Ensenyament, els projectes educatius de ciutat i la Xarxa de Ciutats Educadores, on les entitats i les associacions hi han de col·laborar plenament.

Aportacions dels assistents

Els currículums d'educació primària recullen una mica la cultura popular, però no de manera explícita. Es troben a faltar complements al currículum relatius a cultura popular i exemples d'activitats de referència.

És important identificar quins són els elements de la cultura popular que ajuden al desenvolupament dels alumnes i de quina forma s'han de treballar.

L'escola crea i viu cultura popular i la cultura educa.

Educació i cultura popular són un binomi que ajuda a construir una ciutadania més arrelada al seu context i, des d'una perspectiva individual, formar part d'un imaginari col·lectiu.

Les vivències de cultura popular a l'escola i al lleure han de ser participatives i plenes d'emocions.

Cal repensar com es donen a conèixer les manifestacions de cultura popular i mostrar la seva potencialitat, així com replantejar i tornar a donar sentit al calendari festiu a l'escola.

El panoràmic, avançament de resultats sobre les entitats culturals

Fidel González, Hungria Panadero. Fundació Francesc Ferrer i Guàrdia

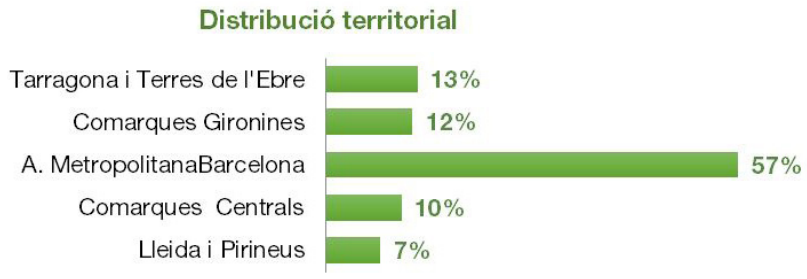
El Panoràmic és un projecte que va néixer l'any 2014 i té per objectiu la millora i l'enfortiment del món no lucratiu. Es tracta d'un projecte impulsat pel CAB que fruit de les reflexions recollides al 2n Congrés d'Associacions de Barcelona, va començar a treballar per disposar d'una eina que permetés aprofundir en la realitat associativa. Aquesta eina es va concebre només per ser desenvolupada conjuntament amb entitats i havia de ser facilitadora de l'apoderament i vertebració del sector associatiu. Amb aquests objectius el CAB teixeix aliances amb l'Observatori del Tercer Sector, la Fundació Ferrer i Guàrdia, la Fundació Pere Tarrés i la Fundació La Caixa i aconsegueix la implicació i la complicitat de diverses administracions públiques. Aquest projecte innovador té una trajectòria de quatre edicions i esdevé l'estudi sobre les associacions més gran que s'ha realitzat. És una iniciativa que ajuda a conèixer la realitat i l'abast del teixit associatiu i que posa de manifest la seva força a partir de dades reals sobre la situació i la seva evolució.

En l'edició d'enguany s'ha realitzat un treball de camp a tot el territori català, i s'han incorporat dos gran blocs específics: un per a entitats culturals i un altre per a entitats amb projectes de voluntariat.

Les entitats culturals. Avançament dels resultats

El que teniu a les mans és una anàlisi que fa referència a la informació de les entitats culturals de Catalunya, però on les dades no han estat encara treballades estadísticament i, per tant, és un avançament dels resultats.

En l'edició 2015 del Panoràmic es va realitzar un informe específic que recollia dades referents a les entitats culturals de manera que aquest avançament de resultats s'ha contrastat amb les dades de l'edició 2015. Es pot consultar l'informe aquí.

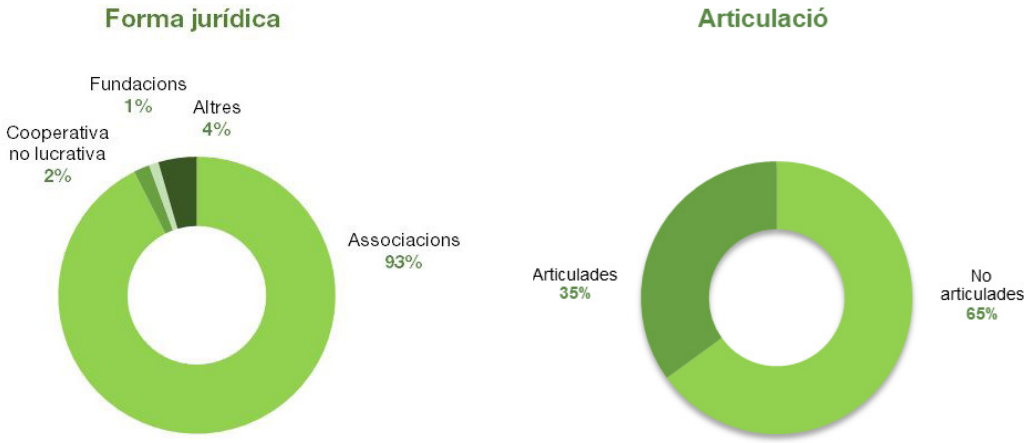

En el marc general del Panoràmic, 2 de cada 10 entitats han assenyalat la cultura com a àmbit principal d'actuació. Es tracta, doncs, d'una proporció molt important del sector associatiu català i que com veurem més endavant, és molt diversa. La mostra està formada per entitats culturals d'arreu del territori català amb representació a 32 comarques. Cal remarcar que un 34% d'aquestes es troben ubicades al Barcelonès.

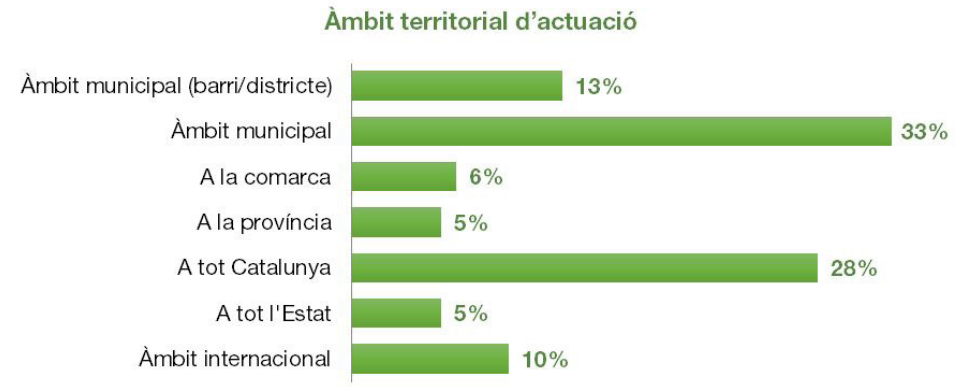

Les dades sobre l'any de constitució indiquen que el 42% (4 de cada 10) de les entitats culturals foren fundades abans de la dècada dels 90 (5% abans del 1900 i 7% entre el 1900 i el 1950). Un 20% es constituïren al llarg dels anys 90 i un 25% ho feren en la primera dècada del s. XXI. Les entitats culturals fundades a l'última dècada representen el 14%.

Una àmplia majoria de les entitats culturals assumeixen la forma jurídica d'associacions (93%), tot i que en trobem altres formes, com cooperatives o fundacions. Un 35% de les entitats culturals forma part d'alguna xarxa, plataforma o federació de 2n o 3r nivell. És a dir, una de cada tres es troba articulada.

Més de la meitat de les entitats culturals (54%) concentren la major part de la seva activitat més enllà del municipi. Cal destacar que gairebé un 30% realitzen activitats a tot el territori català. L'altre meitat (46%) realitzen la major part de la seva activitat al mateix municipi on s'ubica la seva seu.

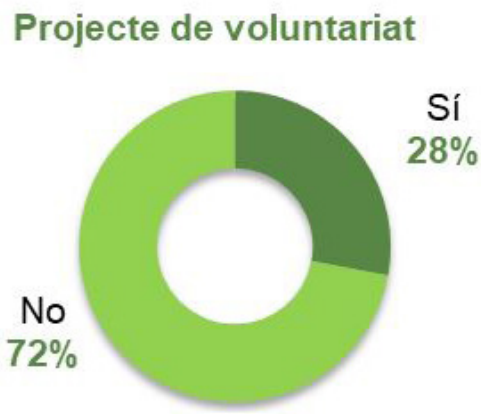
Observem com l'àmbit principal d'actuació de les entitats culturals és molt divers. Destaquem que hem obtingut resposta per a tots els àmbits i gairebé una de cada quatre entitats culturals ho són de cultura popular.

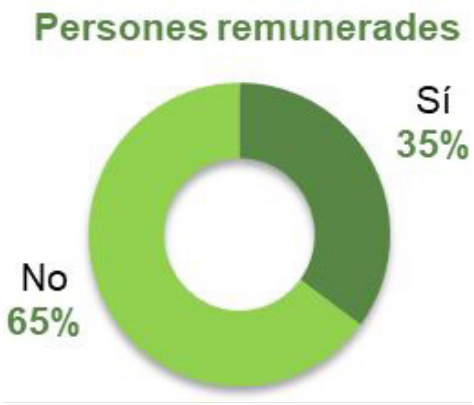

Un dels motors a l'hora de desenvolupar les tasques diàries i projectes de les entitats són les persones. En el cas de les organitzacions culturals, més del 50% compten entre 3 i 30 persones actives.

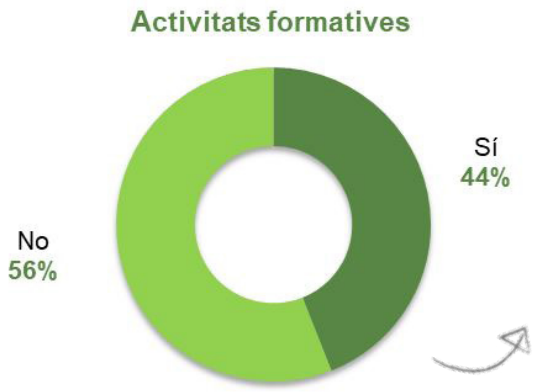
El 28% de les entitats culturals desenvolupa un projecte de voluntariat per tal de desplegar els seus projectes. D'altra banda, el 35% disposa de personal remunerat, ja sigui formant part d'equips estables o puntuals, per a la realització de tasques estructurals o per al desenvolupament d'un projecte determinat.

Respecte les dades que fan referència a l'itinerari específic d'entitats culturals i que són les que presentem amb més cautela pel moment en que ens trobem pel projecte, podem afirmar que el 44% de les entitats culturals realitzen activitats formatives. Aquest tipus d'actuacions mostra una certa rellevància, en tant que entre les entitats que realitzen activitats formatives, en un 70% dels casos, realitzen més d'una proposta, i un 30% de les entitats ha indicat que realitza sis o més activitats formatives.

De mitjana han participat 173 persones en les activitats formatives de cada entitat (58% dones i 42% homes). I s'han impartit una mitjana de 174 hores lectives per entitat.

1 activitat formativa 30%

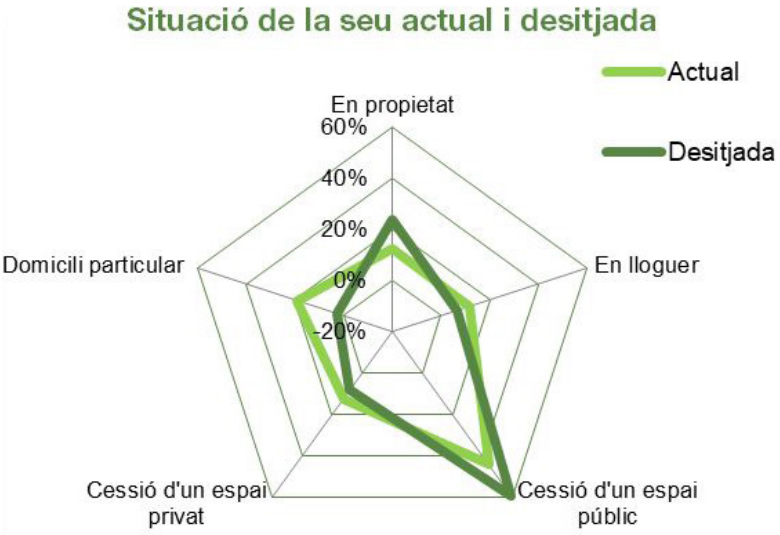
Entre 2 i 5 activitats formatives 40%

6 o més activitats formatives 30%

- 16.189 persones participants (58% dones - 42% homes)
- 16.012 hores lectives

Els espais i equipaments són un dels recursos fonamentals de la vida associativa donat que, en molts casos, són necessaris per al desenvolupament d'activitats. Però són també espais de visibilització i de relació. El 56% de les entitats culturals tenen la seu en un espai en cessió, ja sigui públic o privat. Un 12% disposa d'un espai en propietat i un altre 12%, en règim de lloguer. Destaquem que gairebé dues de cada deu entitats es troben en un domicili particular. S'observen diferències respecte la situació desitjada, que per la majoria de les entitats és la cessió d'ús d'un espai públic. La cessió d'un espai públic és l'opció majoritària, seguida de la seu en propietat. Cal destacar que quasi la totalitat de les entitats en les quals la seu es correspon amb un domicili particular, manifesten la seva voluntat de modificar aquesta situació.

En les tres edicions anteriors del Panoràmic, el repte majoritàriament manifestat per les entitats ha estat l'ampliació i consolidació de la base social. Per aquest motiu enguany s'ha volgut aprofundir en aquesta qüestió. En destaquem que les entitats culturals han implementat o es troben en procés d'implementació de diferents actuacions que es vehiculen amb aquest objectiu com són: participar de les activitats que es realitzen en el seu entorn, convidar a altres organitzacions a participar de les pròpies activitats i comunicar-se de forma periòdica amb la base. Però

com a reptes trobem que gairebé la meitat de les entitats no disposen d'un pla específic per incrementar el nombre d'associats/des, tampoc disposen d'un protocol d'acollida per les persones que s'apropen per primera vegada a l'organització ni fan campanyes de comunicació.

Desenvolupament / interès elevat		Reptes	
92%	Participem de les activitats que es realitzen al nostre entorn	46%	Disposem d'un pla específic per incrementar el nombre d'associats/des
86%	Convidem a d'altres organitzacions a participar d'algunes de les nostres activitats	41%	Disposem d'un protocol d'acompanyament i acollida a les persones que s'apropen per 1a vegada l'entitat
82%	Ens comuniquem de forma periòdica amb la nostra base social		Fem campanyes de comunicació per associar-se

Presentació de l'estudi: "Les escoles vinculades a les bandes de música a Catalunya"

M. Carme Jiménez, directora de l'Institut Ramon Muntaner (IRMU)

Introducció

El darrer semestre de 2015 el Consell Nacional de la Cultura i les Arts (CONCA) va encarregar aquest estudi a l'Institut Ramon Muntaner (IRMU) dins la línia d'informes sobre ensenyaments artístics. El treball final es presentava a Amposta el juliol de 2016.

L'IRMU va ser el responsable de la coordinació de l'estudi, de la contractació de l'antropòloga encarregada del treball de camp i de l'anàlisi de les dades, Maite Hernández, i de l'elaboració del document final. Hi van col·laborar la Federació Catalana de Societats Musicals (FCSM) amb el seu president al capdavant i l'equip d'antropòlegs de l'Inventari del Patrimoni Cultural Immaterial de les Terres de l'Ebre (IPCITE). L'orientació tècnica va anar a càrrec de l'Associació Catalana d'Escoles de Música (l'ACEM), l'entitat Escoles de Música d'Iniciativa Privada Associades de Catalunya (EMIPAC) i la Direcció General de Cultura Popular, Associacionisme i Acció Cultural del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya. L'estudi no hauria estat possible sense la participació de les societats musicals, les escoles de música, l'administració pública, els directors de banda, els intèrprets, els experts i els alumnes.

Què ofereix l'estudi?

- Una radiografia de les diferents tipologies d'escoles de música vinculades a bandes.
- Una anàlisi de les escoles de música i el seu paper en el context de la formació musical.
- Una anàlisi de les problemàtiques, les amenaces, els reptes i les oportunitats de les escoles.
- Una reflexió respecte del rol de les escoles en un context sociocultural més ampli.

Metodologia de treball

Per a l'elaboració del treball es va seguir el següent procediment: en primer lloc es va elaborar una enquesta; després es va realitzar el treball de camp; posteriorment es va procedir al buidatge de dades i descripció i finalment les dades van ser incorporades a un portal/gestor de continguts: www.formaciobandes.cat.

Resultats de l'estudi

L'estudi va permetre localitzar 99 escoles i 126 bandes de música a Catalunya. De les 99 escoles: 27 corresponien a Societats Musicals, 61 eren de caire municipal i 11 eren escoles privades.

L'estudi també va evidenciar l'existència de dos models organitzatius diferents: el model d'escola derivat de les societats musicals i el model d'escola municipal i privada.

Es van identificar 5 tipologies diferents d'escoles i la seva distribució territorial:

- 7 escoles privades de societats musicals reconegudes pel Departament d'Ensenyament
- 17 escoles privades de societats musicals no reconegudes
- 57 escoles municipals
- 4 escoles municipalitzades
- 11 escoles privades
- 3 no van contestar la pregunta
- Quant a la localització territorial:
- 52 localitzades a Barcelona
- 3 a Girona
- 5 a Lleida
- 10 a Tarragona
- 29 a Terres de l'Ebre

L'estudi es va centrar principalment en les escoles de les societats musicals, a les quals es va fer una entrevista més aprofundida.

La distribució territorial de les escoles de les societats musicals donava les següents dades:

- 5 es localitzen a Barcelona
- 1 a Girona
- 0 a Lleida
- 2 a Tarragona
- 19 a Terres de l'Ebre

En relació a les dades de la distribució dels alumnes en funció de les diferents etapes educatives:

- 17,30% a sensibilització

- 15,91% a aprenentatge bàsic
- 32,02% a grau elemental
- 20,06% a grau mitjà
- 14,71% a formació d'adults

En relació al gènere i la procedència dels inscrits a les escoles de les societats musicals:

- 49,07% són nois
- 50,93% són noies

D'aquests:

- 96,35% de Catalunya
- 2,24% de les resta de l'Estat
- 1,41% de la resta de països

L'enquesta també demanava una autoavaluació de l'1 al 5 de les escoles de les societats musicals respecte a una sèrie de paràmetres com la internacionalització, els concerts al llarg de l'any, la regularitat en els assajos, l'escola pròpiament dita, la relació amb d'altres bandes i la participació en la vida cultural local. La puntuació més baixa la rebia la internacionalització i la més alta la participació en la vida cultural local.

L'anàlisi de les societats musicals també va permetre recollir dades respecte a les seves bandes en relació amb la seva composició per gèneres i per trams d'edat.

- El 53,75% d'homes
- 46,25% de dones

D'aquests:

- 25,33% tenen menys de 15 anys
- 35,61% tenen entre 16 i 25 anys
- El 26,47% tenen entre 25 i 49 anys
- El 12,59% tenen més de 50 anys

L'estudi va permetre constatar:

- L'origen dual de les bandes: unes vinculades a l'associacionisme i les altres com a conjunts instrumentals de les escoles de música municipals o priva-

des amb una finalitat principalment educativa i l'existència de tot un conjunt de punts divergents entre els dos models.

- Que la música deixa de restringir-se a un valor purament educatiu i artístic, i els plans educatius han potenciat treballar-la també amb un valor social i cultural.
- L'escola és un agent actiu compromès amb el municipi on es troba ubicada amb una clara funció cultural i social. Contribueixen a recuperar i mantenir el patrimoni musical de les seves poblacions.
- Les escoles fomenten l'interès per la música des de la infància i promouen una educació musical participativa i cohesionadora.
- Que ofereixen una formació oberta i flexible que permet formar-se musicalment des de nivells elementals fins a la preparació estudis professionals.
- Que procuren una formació teòrica i pràctica per gaudir de la pràctica individual i de conjunt.
- Que estan constituïdes per un equip docent qualificat amb titulació de grau mitjà o superior, majoritàriament.
- Que treballen el conjunt instrumental de banda com una estructura de cohesió i dinamització social que fomenta el sentiment de col·lectivitat i es valors que se'n deriven.
- Que estan obligades a complir amb la llei de transparència i a contractar tota una sèrie d'assegurances marcades pel context legal i social.

Finalment, l'estudi plantejava tota una sèrie de problemàtiques i reptes de les escoles de música derivades de les enquestes realitzades entre les que destaquen:

- La necessitat de millorar l'accés a ajuts econòmics.
- La necessitat de disposar d'un reglament únic per a la contractació dels professors (nivell de formació sol·licitat, tipologia de contracte i quadre salarial).
- La importància de potenciar l'escola de música com un espai de convivència i integració per a tots els alumnes.
- La necessitat d'incrementar i desenvolupar propostes de formació contínua a tots els docents. Cursos que els dotin de capacitats pedagògiques, musicals i transversals.

A mode de conclusió es pot dir que:

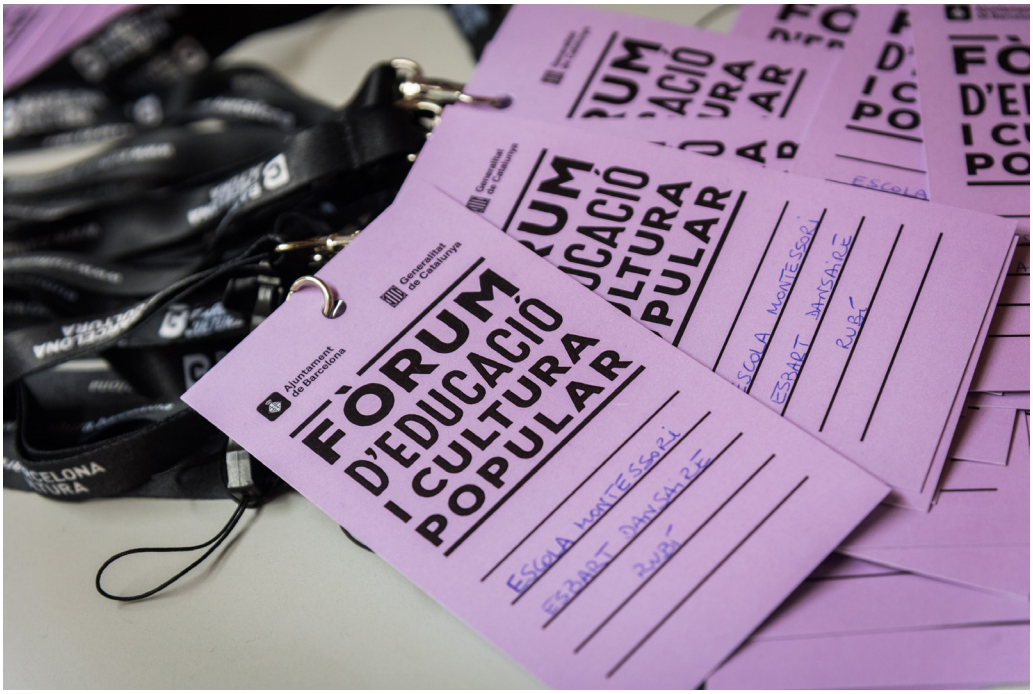
- Les escoles de música vinculades a banda són un fenomen en extensió a Catalunya, que han esdevingut serveis públics compromesos amb la societat i que són agents actius dels seus municipis.
- Les societats musicals i les seves bandes són referents d'una societat participativa i reivindicativa que no deixa mai de construir-se identitàriament i

culturalment. A més a més, són un espai d'interrelació generacional i formen part de l'itinerari vital de les persones.

- Les bandes són un tret identitari català que vetlla per recuperar i recollir el folklore musical. Al mateix temps, són formacions en procés continu d'adaptació i reconstrucció de la seva configuració i repertori. La incorporació de nous instruments i l'adaptació i arranjaments de peces modernes així ho constaten.

Per a més informació: <http://conca.gencat.cat/ca/detall/publicacio/IC11_Les-escoles-vinculades-a-les-bandes-de-musica-a-Catalunya>.

EXPERIÈNCIES

ELS CENTRES EDUCATIUS I LES AMPA

1.1. Apadrinem el nostre patrimoni: ball de gitanes de Rubí

Equip de l'Escola Montessori de Rubí

Introducció

El ball de gitanes forma part del patrimoni cultural de la ciutat, n'és una de les manifestacions més conegudes i populars. Des de l'escola el promocionem amb l'activitat de la dansa. Així l'hem fet una mica nostre i l'hem integrat en la celebració de les festes, i hem recollit totes les activitats que realitzem dins del projecte d'apadrinament.

Ball de gitanes a l'Escardívol, Rubí

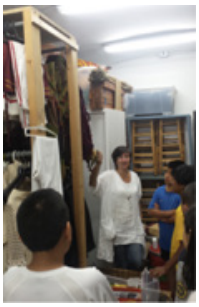
Descripció

L'apadrinament del ball de gitanes consisteix en una programació d'activitats relacionades amb aquest ball, realitzades amb el vistiplau de l'entitat Esbart Dansaire de Rubí, amb la finalitat de conèixer i donar a conèixer una de les tradicions més arrelades a la població i, al mateix temps, establir lligams amb l'entorn sociocultural del centre. Es tracta d'un projecte interdisciplinari, amb diferents actuacions segons el nivell educatiu i l'època de l'any, que culmina en una celebració escolar amb la col·laboració de l'entitat.

Decoració de l'escola: els personatges

Visita a l'Espona
per veure els vestits

La Mona entregada pels padrins i padrines

L'activitat central de l'apadrinament és l'acte final en el qual tota l'escola (alumnat, famílies, professorat, entitat i convidats) participen en la ballada, prèviament a la mostra de les parts més conegudes de la dansa, representades pel grup de nois i nois més grans de l'escola de l'esbart.

Contextualització

La fita que pretenem aconseguir des del centre, tot i que potencialment les activitats giraran al voltant del ball de gitanes de Rubí, és trobar un element que esdevingui un vincle amb el món cultural de la ciutat. A partir d'aquí, es desenvoluparan diferents actuacions per donar a conèixer fets històrics puntuals, esdeveniments socials i, en definitiva, apropar la comunitat educativa al seu entorn amb la música i la dansa com a fil conductor.

Objectius

Els principals objectius que proposem per dur a terme aquest projecte són el següents:

- Establir i mantenir contacte amb l'Esbart de Rubí, referent cultural del municipi.
- Donar a conèixer a la comunitat educativa, des de diferents punts de vista, el ball de gitanes de Rubí.
- Integrar el ball de gitanes en l'àmbit curricular de l'escola.

Participació

La totalitat dels 514 alumnes del centre participen en l'apadrinament, també el claustre de mestres així com la resta de personal docent i no docent. Cada cop més, la participació familiar és més present en el desenvolupament del projecte. Finalment, el suport de l'entitat dansaire rubinenca és el puntal per coordinar les activitats proposades.

Aportacions

L'impacte contrastat mitjançant una avaluació ens constata, de manera objectiva:

- Coneixement de l'entitat de l'esbart per part del 100% de la nostra comunitat.
- Coneixement del ball de gitanes (coreografia bàsica, vestuari, música) per part del 100% de la nostra comunitat.
- Participació activa en la ballada popular del ball de gitanes de festa major (assistència a la desfilada i ballada).
- Grau de satisfacció del conjunt d'activitats realitzades al centre bo o molt bo per part de tots els sectors de la comunitat.

- Establiment de vincles amb l'entitat: col·laboració en la ballada de l'escola amb el grup més gran de l'escola de l'Esbart Dansaire de Rubí, activitats de cooperació, participació en la realització escrita d'alguns butlletins digitals de l'entitat, entre d'altres.

Valoració

La valoració anual sempre és molt positiva, s'accepten de bon grat les noves aportacions que anualment s'introdueixen i es proposen elements de millora per enriquir el projecte.

Referències

Blog “Apadrinament del Ball de Gitanes”:
<http://apadrinamentballgitanesrubi.blogspot.com.es>

Pàgina de l’Apadrinament del Ball de Gitanes al web del centre:
<http://agora.xtec.cat/ceipmontessori/categoria/apadrinament-del-ball-de-gitanes/>

Geolocalització de l’Apadrinament del Ball de Gitanes:
<http://apadrinamentballgitanesrubi.blogspot.com.es/p/geolocalitzacio.html>

Accés directe al mapa de geolocalització:
<http://mhm.mobileworldcapital.com/ca_ES/escenari/34/showedit#>

Butlletí de l’Esbart Dansaire de Rubí:
<http://esbartderubi.cat/esbart-dansaire-de-rubi/>

1.2. Apadrinem el nostre patrimoni: La Fia Faia

Escola l'Albiol de Sant Julià de Cerdanyola (Berguedà)

Sant Julià de Cerdanyola és un municipi de la comarca del Berguedà. Situat al Prepirineu, a l'Alt Berguedà, a una altitud de 954 m, està rodejat de serres i pics.

L'Escola l'Albiol de Cerdanyola és unitària, actualment amb 10 alumnes i una mestra tutora.

L'encesa (Jordi Bas)

L'any 2015, mentre es preparava la candidatura de Patrimoni Immaterial de la Humanitat, va sorgir la possibilitat d'entrar en el programa "Apadrinem el nostre Patrimoni". L'escola ja col·laborava amb l'Ajuntament de Cerdanyola en la preparació i recuperació de la festa. Amb la participació en el programa d'apadrinament, es va veure la possibilitat d'anar més enllà en el coneixement de les tradicions del poble i alhora poder treballar, de manera significativa, diversos aspectes curriculars. Des de finals del 2015 tots els nens i nenes de l'escola, des d'educació infantil fins a cicle superior, treballen cada any en aquest projecte i participen en totes aquelles activitats i actes festius que s'organitzen al poble al voltant de la celebració de la Fia Faia.

1. Què és la Fia Faia?

La Fia Faia és la més arrelada i característica de les celebracions nadalenques de Sant Julià de Cerdanyola i de la vila de Bagà (Berguedà). És una tradició d'arrels precristianes que se celebra el 24 de desembre i deriva de la celebració del solstici d'hivern: el dia que el sol té menys durada. Se suposa que hauria format part d'un antiquíssim i prehistòric culte al Sol. Dalt dels turons s'encenien unes fogueres com a ritual de pregària al Sol perquè no s'escurcés el dia. El foc es transportava als pobles del voltant com a part de la celebració. El ritual es feia com a garantia de nova llum, de fertilitat i de vida.

Els solsticis, tant el d'hivern com el d'estiu, s'han celebrat en la major part de cultures prehistòriques de base agrícola i ramadera. Aquesta tradició va sobreviure a l'imperi romà en aquells territoris on la romanització va ser poc profunda, com és el cas del Berguedà, el Vallespir o el Pallars.

Amb l'arribada del cristianisme es va mantenir la tradició canviant-ne el contingut i fent coincidir les dates de les antigues festes del solstici d'hivern amb la celebració del naixement de Jesús.

Arreu reben el nom de *fallaires* els portadors de torxes i de *falla*, la torxa, però en la pronúncia de l'Alt Berguedà s'anomenen *faies*, igual que *palla* es pronuncia *paia*.

Actualment la Fia Faia és una de les festes populars més originals del Berguedà. Les fogueres i les falles relacionades amb els solstici d'estiu (Vall d'Aran, Alta Ribagorça, Pallars Sobirà) per Sant Joan han sobreviscut fins als nostres dies en moltes poblacions. Algunes localitats pirinenques encenen fogueres la nit de Nadal, però les falles de la nit de Nadal només s'han conservat a Sant Julià de Cerdanyola i a la vila veïna de Bagà.

El 16 de novembre del 2010 fou declarada festa patrimonial d'interès nacional per la Generalitat de Catalunya i el desembre del 2015, Patrimoni Immaterial de la Humanitat de la UNESCO, juntament amb la Fia Faia de Bagà i altres festes del foc dels Pirineus.

2. Com se celebra la Fia Faia?

A la plaça el foc ja crema (Fermí García)

Consisteix en la crema d'unes torxes anomenades faies, el vespre de la nit de Nadal, a partir del toc d'oració, coincidint amb el crepuscle. Abans d'iniciar-se la crema general, s'encén una foguera a la muntanya del Puig, al lloc on es pon el sol, visible des de Bagà i Sant Julià de Cerdanyola. A les sis de la tarda, s'encenen les faies, i des d'allà el foc és transportat al poble en una vistosa baixada de faies nocturna que és molt participativa. Els portadors de les faies (o fallaires), en arribar a la plaça de l'església, reparteixen el foc, encenent els altres, i s'inicia una crema col·lectiva.

Les faies es cremem a la plaça del poble. Quan ja estan gairebé consumides, la darrera part de la torxa es tira a una foguera comuna al mig de la plaça. La tradició diu que el tronc o ànima de la faia s'ha de conservar; amb aquesta es pica el tió i es torna a fer servir l'any següent. S'acompanya d'un cant tradicional, "Fia faia, fia faia, que nostro senyor ha nascut a la paia", i d'una dansa al voltant del foc. Un repic de campanes acompanya la cremada. En acabar la crema es fa una degustació d'allioli de codony al voltant del foc.

La foguera de la plaça es manté encesa fins a la sortida del sol; s'hi couen tastets, botifarra, carn i comença "l'endreça". El jovent volta pel poble per trobar coses que siguin susceptibles de ser "endreçades", és a dir, agafades i portades al mig de la plaça de l'església, on quedaran fins l'endemà, dia de Nadal, quan aquells que han estat endreçats recullen els seus objectes. Tot pot ser endreçat: taules, cadires, cistelles, roba...

Com es fan les faies? Les faies es confeccionen entrellaçant feixos al voltant d'un pal rígid o ànima d'una herba de tija alta anomenada fia faia (*Cephalaria leucantha*). Aquesta herba es cull pels voltants de sant Martí (perquè pugui acabar el seu cicle reproductiu) i es fa assecar.

Les faies de Sant Julià de Cerdanyola, més gruixudes i curtes que les que es fan al poble veí de Bagà, permeten una gran mobilitat durant la crema. El fet de portar ànima fa que es puguin cremar fins al final.

3. Per què l'apadrinem?

Els alumnes de l'escola, participen en la crema (Escola)

Les festes es mantenen perquè s'adapten als canvis. La Fia Faia, com a festa viva, s'ha anat adaptant a diverses circumstàncies. Cal que els que l'han de continuar, els adults del futur que són avui a l'escola, coneguin les seves tradicions per poder-les mantenir i adaptar-les als nous temps. Cal que tinguin ple coneixement dels elements que la composen i que la fan única per poder-ne garantir la supervivència, que l'estudiïn per poder-ne entendre els orígens i la història, i que la treballin per poder-la conservar, potenciar i difondre sense perdre'n l'essència. La seva originalitat fa que treballar pel manteniment d'aquesta tradició popular

sigui gairebé un deure per a les noves generacions de Sant Julià. La millor manera és participant-hi de activament, és a dir, ser-ne els protagonistes.

Com ho fem? Utilitzant la festa com a recurs didàctic i a través d'una metodologia de treball cooperatiu per a l'assoliment de les competències bàsiques posant un èmfasi especial en la competència cultural, treballant però des de totes les àrees curriculars. Treballem amb la participació de la comunitat educativa: Ajuntament, pares, avis, historiadors, parc natural arxiu comarcal... Fent recerca i activitats diverses a l'entorn de la festa, volem aconseguir fomentar l'actitud participativa de l'alumnat i de la comunitat escolar, el seu coneixement, la preservació i la transmissió d'aquest element patrimonial.

Entre altres activitats, hem fet tallers de faies, de codonyat i allioli de codony; hem publicat tipologies textuals diverses: cartes, descripcions, receptes de cuina, enquestes (amb la col·laboració de l'arxiu municipal de Berga), cartells...; hem elaborat un tríptic informatiu que està pendent de publicar; hem participat en l'experiment de plantació de fia faia; hem après a cantar i ballar la dansa de la Fia Faia de manera correcta i hem presentat en públic la recuperada dansa dels Aranyons. Participem activament en la Fira Faia (fira que pretén la difusió de la festa) i en la celebració de la Fia Faia.

Referències

PEDRALS, Xavier. *La Fia Faia: ancestral, màgica, única*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2007.

ASSOCIACIÓ MEDIEVAL DE BAGÀ. *Jornades de la Fia-faia i festes del foc*. Bagà: Associació Medieval de Bagà, 2001.

1.3. Tocant el cel amb la mà

Institut Francesc Vidal i Barraquer de Tarragona

Pilar Figueras Torruella i Isabel Gutiérrez Martínez

Descripció i contextualització del projecte

"Tocant el cel amb la mà" és un projecte d'aprenentatge-servei dut a terme per l'alumnat de segon curs del Cicle Formatiu de Grau Superior (CFGS) d'Animació Sociocultural i Turística de l'Institut Francesc Vidal i Barraquer de Tarragona en col·laboració amb el futur Museu Món Casteller de Valls.

L'equip docent ha treballat des dels inicis de la implantació del cicle, i sempre que ha estat possible, en projectes d'aprenentatge-servei. L'aprenentatge-servei és una metodologia d'aprenentatge competencial que, contextualitzada en la realitat a partir d'una demanda de l'entorn, pretén formar professionals implicats, solidaris i compromesos. Aquesta metodologia beneficia l'alumnat, ja que ha d'implementar les competències adquirides durant el cicle formatiu, i beneficia l'entitat o institució, ja que dona resposta a les necessitats que es plantegen.

Es treballa dins el mòdul professional de Projecte, que té una durada total de 66 hores. Hi intervenen 15 alumnes, assessorats per dues professores, Isabel Gutiérrez i Pilar Figueras.

El projecte es planteja a partir de la demanda que es fa des de l'Ajuntament de Valls amb la col·laboració i assessorament de Jordi Bertran, gestor cultural i responsable del projecte del museu casteller. El futur Museu Món Casteller està impulsat pel consorci integrat per la Generalitat de Catalunya, la Diputació de Tarragona i la Coordinadora de Colles Castelleres de Catalunya.

La demanda concreta del museu ha estat l'elaboració de diferents propostes didàctiques amb la finalitat que els futurs visitants del museu disposin d'activitats d'aprenentatge lúdiques i motivadores. L'objectiu principal del projecte és, per tant, comprendre i conèixer el món casteller a partir d'una sèrie de materials pedagògics i activitats didàctiques per al futur museu.

Metodologia i propostes elaborades

Després d'una etapa de diagnòstic (detecció de necessitats, informació i documentació), el grup va plantejar, a partir d'una pluja d'idees, un conjunt ampli de propostes de materials didàctics. D'aquestes, es van seleccionar les que s'adequaven més a la demanda i es van elaborar 11 prototips de recursos i activitats didàctiques.

Finalment les propostes presentades han estat:

- **Castellplay:**
  Activitats en línia a través de la plataforma Educaplay, on es proposen diverses tasques per al coneixement del món casteller. Es pot jugar de manera individual o en competició amb d'altres.
- **Tabú casteller:**
  Joc amb targetes en què s'ha de descobrir una paraula sense pronunciar-ne d'altres establertes. Ajuda a aprendre el vocabulari casteller. Es treballa en equips.
- **Dossier pedagògic:**
  Dossier que planteja diferents activitats didàctiques en format paper per respondre individualment, en grups o també en família.
- **Quiz casteller:**
  qüestionari en línia basat en l'aplicació Kahoot, que permet concursar de manera individual o amb tants participants com es vulgui a través dels dispositius mòbils. Es presenta en tres nivells de dificultat.
- **Meraki:**
  joc gegant (i també en format de sobretaula) en què, per avançar les caselles, cal respondre a reptes sobre el lema del món casteller (*Força, valor, equilibri i seny*) fins a coronar el castell. Es treballa en equips.
- **Connecta casteller:**
  joc connector amb tres propostes didàctiques que reforcen l'aprenentatge amb correspondències d'assaig/error.
- **Puzle casteller:**
  puzle de 100 peces per trencar-s'hi el cap. Recomanat per a marxandatge.
- **Trencaclosques casteller:**
  trencaclosques de 24 cubs amb sis imatges que cal recompondre. Tenim cedit el dret d'autoria de totes les imatges.
- **Dòmino casteller:**
  dòmino gegant que reforça el coneixement de les parts i estructura dels castells.
- **Retallables:**
  retallables per a què els infants vesteixin els castellers i castelleres amb el vestuari adequat. Poden pintar la camisa del color de la seva colla preferida. Recomanable per a marxandatge.
- **Endevina el castell:**
  joc en què, a partir de descartar característiques dels castells, es dedueix el castell seleccionat. Es pot jugar en parelles o en equip.

Conclusions

El projecte “Tocant el cel amb la mà” és una proposta que combina la formació dels futurs tècnics superiors en Animació Sociocultural i Turística amb la col·laboració amb una entitat cultural del territori amb un eix temàtic emblemàtic de la cultura catalana: el món casteller.

A partir de la metodologia de l’aprenentatge-servei, l’alumnat ha desenvolupat en un entorn real les seves competències professionals d’autonomia, treball en equip, iniciativa, cooperació, gestió del conflicte, organització del treball i responsabilitat. Aquesta experiència ha comportat que l’alumnat implementi les competències adquirides durant el cicle formatiu en un projecte de demanda real en què tots els agents participants surten beneficiats. Ha estat, a més, una oportunitat per afavorir la iniciativa emprenedora de l’alumnat.

Difusió del projecte

El projecte es va presentar a l’Ajuntament de Valls el dia 1 de març del 2017 i hi van ser presents diversos mitjans de comunicació, que van difondre la notícia a través de les següents ressenyes, notícies i programes:

- ***Diari de Tarragona*** (02/03/2017):
  <http://www.diaridetarragona.com/comarques/82472/alumnes-del-vidal-i-barraquer-creen-12-activitats-per-al-museu-casteller>
- **Etnologia.cat** (01/03/2017):
  <https://etnologia.blog.gencat.cat/2017/03/01/lies-vidal-i-barraquer-de-tarragona-coopera-amb-el-museu-casteller-de-catalunya-a-valls/>
- **Canal de TV local TAC12** (emissió 01/03/2017):
  <http://tac12.xiptv.cat/tac-valls/capitol/alumnes-de-l-ies-vidal-i-barraquer-creen-material-didactic-pel-museu-casteller-de-valls>
- **Diari M**és (01/03/2017):
  <http://www.diarimes.com/noticies/tarragona/2017/03/01/alumnes_l_ies_vidal_barraquer_creen_material_didactic_pel_museu_casteller_valls_15841_1091.html>
- **El vallenc.cat** (01/03/17):
  <http://www.elvallenc.cat/actualitat/alumnes-de-linstitut-tarragoni-vidal-i-barraquer-collaboren-amb-el-museu-casteller-de-catalunya/>
- ***El Vallenc*** (03/03/17, edició impresa):
  “El Museu Casteller de Catalunya i el seu espai educatiu, objecte d’estudi del Vidal i Barraquer”.

Presentació del projecte a l'Ajuntament de Valls

Entrevista al canal de TV TAC 12

Imatges de les propostes presentades

Meraki gegant

Endevina el castell

Connecta

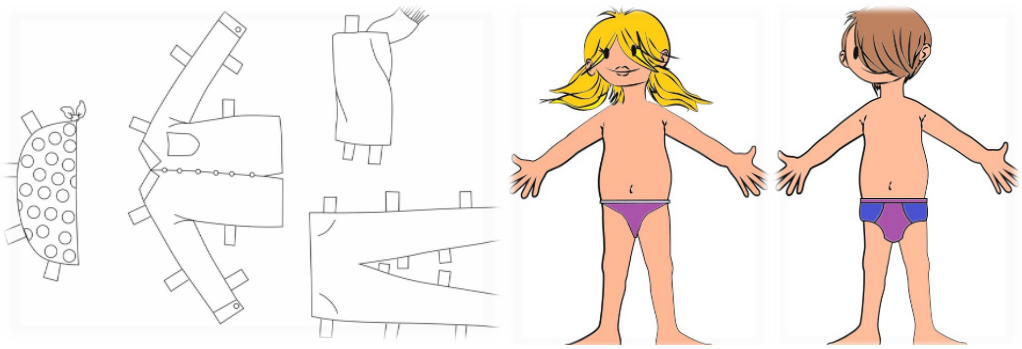
Tabú casteller

Trencaclosques

Dòmino

Retallable

Exposició dels materials

1.4. Gegants i gegantons també van a l'escola

Marcel Pallejà Blay

Col·legi Sant Domènec de Tarragona

Gènesi i història del moviment geganter de l'escola

La colla gegantera Dominiques de Tarragona va ser fundada l'any 2000 per la direcció i el claustre de professors del Col·legi Sant Domènec de la ciutat, amb l'objectiu de fomentar la tradició cultural dels gegants, nans i grallers entre l'alumnat, les famílies i el mateix professorat. És una entitat cultural que promou la participació agermanada de tota la comunitat escolar al voltant dels gegants Mingo (el Sol) i Caterina (la Lluna), els nans vells (el Magí i la Tecleta, creats l'any 1998 per a la festa de la castanyada, i els ocells Pau, Peu i Piu, creats els mateix any per alumnes i mestres que preparaven una obra de teatre per participar en la Mostra de Teatre Escolar del Tarragonès), els nans nous creats pels alumnes i la professora de visual i plàstica de quart d'ESO l'any 2002, la cuca galàctica creada el 1996 per a les festes patronals del centre i el grup de grallers i tabalers que fan l'acompanyament musical.

Gegants de les Dominiques el 2000

El moviment geganter a l'escola s'inicià l'any 1999, quan amb motiu de les Jornades Culturals Escolars del centre sobre astronomia, la professora de plàstica Núria Musté creà, amb els seus alumnes, un gegant manotes que representava el Sol, amb una estructura rudimentària que constava d'una senzilla creu de fus-

ta que sostenia el cap de cartró, i un vestit senzill. El divendres de carnaval del 1999 el gegant acompanyà, per primera vegada, la desfilada de comparses de l'alumnat pels carrers del voltant del col·legi.

Fou l'any següent quan un grup de professors fundaren oficialment la colla amb el nom de Colla Gegantera i Festera Dominiques de Tarragona, i Núria Musté dissenyà i creà la parella del gegant: la Lluna. Ambdues figures portaven cavallet de fusta a l'interior, i un grup de mestres elaboraren els vestits. El dia 17 de juny del 2000 el Mingo i la Caterina, noms escollits per a la primera parella de gegants escolars en votació popular al col·legi, foren presentats solemnement en una gran festa al pati. Van ser apadrinats físicament pel llavors regidor d'Esports de l'Ajuntament de Tarragona, el Sr. Raül Font-Quer, i la llavors directora pedagògica del centre, la Sra. Josepa Tomàs, i pels gegants Jaume i Loreto de la colla gegantera del grup d'animació i teatre La Cleca de Bràfim.

L'any 2002 el col·legi participà en el programa pedagògic "L'escola adopta un monument", promogut per l'Ajuntament de Tarragona i el Departament d'Ensenyament de la Generalitat, que van ser presents en els actes d'apadrinament de l'edifici monumental de l'antiga escola de les Dominiques, situat a la plaça del Pallol de Tarragona.

Nanos nous del col·legi el 2003

El curs 2002-2003 el col·legi organitzà un crèdit variable amb l'alumnat de quart d'ESO sobre l'elaboració de capgrossos, i va crear els cinc nans nous: el Director Domènec, el Trapella, la Setciències, el Banyeta i la Polzeta. El mes de març del 2003 el taller d'aquest crèdit va aparèixer en el programa de TV3 *Catalunya en Directe*, així com l'exposició de la gènesi i l'actualitat del moviment geganter de l'escola que s'organitzà aquell any amb motiu de les Jornades de Portes Obertes.

El 16 de setembre del mateix any, dins el programa de festes de Santa Tecla, es presentà el grup de capgrossos nous, a Tarragona anomenats nanos.

L'acte es celebrà a l'Antic Ajuntament de la ciutat, i els nanos nous del seguici popular tarragoní foren els padrins. Durant les mateixes festes s'inaugurà, al *hall* de la Casa de Cultura de la Generalitat, una exposició de fotografies sobre les parelles de gegants més representatives de Catalunya que va ser cedida per l'Agrupació de Colles de Geganters de Catalunya.

A causa de l'estat de conservació dels gegants per tantes activitats realitzades dins i fora de l'escola, el mes de setembre del 2007 es determinà que es restauressin perquè la finalitat per la qual varen ser construïts i es va fundar l'associació continués endavant. Així doncs, després de la festa de la castanyada del 2007, moment en què els gegants s'acomiadaren de la comunitat educativa en una gran festa, els gegants foren portats al taller de l'escultor geganter Manel Llaurador, de Reus, per sotmetre's a una restauració integral i adequada mitjançant nous materials de fibra de vidre i reïna. Els nous Sol i Lluna tindrien una nova aparença inspirada, però, en els rostres dels gegants fundacionals.

Nous gegants actuals

El dia 21 de setembre del 2008 els gegants de les Dominiques tornen a fer acte de presència al col·legi amb cares i vestits nous. A partir d'aquest moment, la colla torna a agafar embranzida, ja que pot participar un altre cop en festes gegan-teres més enllà de l'àmbit del centre. Així doncs, el 19 d'abril del 2009 l'escola organitzà la XI Trobada de Gegants d'Escola de Catalunya, amb la participació de 15 colles escolars arribades d'arreu de la geografia catalana. Així se celebra una gran festa de cultura popular a les instal·lacions del col·legi i, posteriorment, una gran cercavila pel centre de la ciutat.

I finalment, l'any 2016 el col·legi batejà els seus primers gegantons, la Roseta i el Martí, preparats per ser portats per alumnes del cicle superior del centre, i que a partir d'aquest any acompanyen els gegants grans, els nanos i la cuca en les festes de l'escola i en les que són convidats per barris i pobles per celebrar les seves festes majors.

Els gegantons el dia del seu bateig

Justificació educativa del moviment geganter de les Dominiques de Tarragona

A la dècada dels anys noranta l'escola rebia alumnat de barris perifèrics de la ciutat, força d'ells nouvinguts a la ciutat i a Catalunya, amb una desconeixença important de la nostra llengua i les nostres tradicions. Per això els equips docents del centre, aprofitant que la Festa Major de Santa Tecla es celebra coincidint amb l'inici de curs, creaven materials didàctics al voltant de les tradicions tarragonines per donar-les a conèixer i fomentar la pràctica de l'ús de la llengua catalana amb l'alumnat. Ben aviat els gegants i nanos del seguici tarragoní foren els més admirats per nenes i nens de les Dominiques, i van esdevenir, junt amb el bestiari de Santa Tecla, un important centre d'interès que portà a la feliç creació dels mateixos gegants de l'escola.

Amb 18 anys de vida, el moviment geganter i la colla han esdevingut un element cohesionador, no només d'alumnes i mestres, sinó sobretot de les famílies que, junt amb els seus fills, gaudeixen i fan gaudir d'aquesta tradició popular a l'escola, al barri i a la ciutat de Tarragona.

Fruit d'aquesta important trajectòria, mestres del claustre han format part de la comissió educativa de l'Agrupació de Colles de Geganters de Catalunya (ACGC) i han estat coautors del projecte educatiu "Gegants a l'Escola", que ha estat recentment publicat per l'agrupació esmentada amb l'objectiu principal de fomentar aquest món tradicional a tots els centres escolars del país. A les Dominiques de Tarragona, gegants, gegantons i capgrossos fa molts anys que van a l'escola.

1.5. Participació de l'Escola Mestre Agustí Barberà en la Festa del Mercat a la Plaça amb una parada de sabó artesanal

Tradició i cultura ebrenques del principi del segle XX

Escola Pública Mestre Agustí Barberà d'Amposta

Responsables de l'activitat: tot el claustre de l'escola i tot l'alumnat d'educació infantil i primària.

La nostra escola des de fa molts anys té el distintiu d'Escola Verda, i dins de les activitats del projecte "Escoles Verdes" hi ha l'elaboració de sabó artesanal utilitzant oli usat.

Durant els segon trimestre de cada curs l'alumnat du a l'escola l'oli usat que les famílies van guardant al llarg de l'any. Amb aquest oli elaborem sabó de manera tradicional i artesanal.

Posteriorment, es participa a la Festa del Mercat a la Plaça que organitza l'Ajuntament d'Amposta, posant una paradeta ambientada com a principis del segle XX on es venen els sabons. Tots els mestres i l'alumnat que participem en la parada durant els tres dies anem vestits en consonància amb l'època.

Aquesta activitat cada cop està més arrelada al nostre municipi. La col·laboració i la participació de la nostra escola afavoreix la participació de l'alumnat i les famílies.

Amb aquesta activitat, el centre es proposa diferents **objectius**:

- Fomentar l'ús del reciclatge.
- Participar en una festa de cultura i tradició popular.

- Treballar diferents continguts educatius durant el procés d'elaboració del sabó artesanal.
- Fer extensives les activitats educatives a la nostra comunitat.

Tipologia d'activitat:

- Participació en una festa popular organitzada per l'ajuntament d'Amposta.
- Activitat d'aula programada en el projecte "Escoles Verdes" de la nostra escola: elaboració de sabó artesanal.
- Participació, per part de l'alumnat de primària, en els jocs tradicionals organitzats dins del programa d'activitats de la Festa del Mercat a la Plaça.
- Reutilització d'un producte de rebuig, oli usat.

Elements:

Nivell: educació infantil i primària.
Àrees implicades: coneixement del medi social i natural, matemàtiques.

Continguts treballats:

- Festes i tradicions de la nostra cultura.
- Reutilització i reciclatge d'oli usat per elaborar sabó.
- Realització d'activitats curriculars de coneixement del medi i matemàtiques per elaborar el sabó amb l'oli usat.

Àmbits de cultura popular en què incideix:

- Festes populars.
- Tradicions.
- Oficis i artesania.

Referències

La nostra escola ha estat referent com a Escola Verda i ha guanyat el premi Medi Ambient 2008 i el premi Escoles Verdes 2012.

Premi Escoles Verdes 2012: <https://youtu.be/-KUKuJ4hKn0>

<http://agusti-barbera.blogspot.com.es/2012/06/lliurament-lescola-del-premi-nacional.html>

Premi Medi Ambient 2008: <http://www.xtec.cat/ceip-agustibarbera-amposta/projectes/premi%20medi%20ambient%202008.html>

Quan l'Ajuntament d'Amposta va recuperar com a festa popular la Festa del Mercat a la Plaça de fa cent anys, ens vam plantejar participar-hi posant una paradeta ambientada en l'època i on es vendria el sabó que elaborem.

La decoració de la paradeta i la vestimenta del professorat i l'alumnat estan inspirats en els de fa cent anys. Els artesans omplen els carrers del nucli antic amb tallers d'artesans, oficis tradicionals i queviures, i recreen les parades ambulants del mercat a primers del segle XX. En aquestes activitats és on participa la nostra escola amb l'elaboració i la venda de sabó artesanal fet amb oli reciclat.

Parada de l'escola al mercat a la plaça

Pastilla de sabó sense embolicar i embolicada

Mercat a la plaça de fa cent anys

Alumnat de l'escola a la parada del mercat

1.6. El seminari de cultura popular a les escoles de Cervera

Agrupació Seny Major i Servei Educaatiu de la Segarra

Presentació

L'Agrupació Seny Major va ser creada a finals de l'any 2009, fruit de la necessitat de les entitats de Cervera que participen en cercaviles i en altres actuacions de cultura popular al carrer de coordinar-se, sumar esforços i compartir projectes comuns.

Un dels projectes de l'agrupació és divulgar i apropar la cultura popular als més petits. És per aquest motiu que sorgí el Grup de Treball de la Cultura Popular a les Escoles, que amb l'ajuda dels Serveis Educatius de la Segarra es formalitzà en un seminari.

El dia 2 de febrer del 2010 es va dur a terme una reunió amb la Xarxa Educativa de Cervera en què se'ns va transmetre el seu suport. Se'ns demanà que primer de tot aportéssim un eix temàtic de com ho treballaríem i, una vegada presentada la proposta, podríem començar l'elaboració de la programació i dels materials didàctics.

El seminari es va marcar els següents objectius:

- Elaborar una estructura per assegurar el treball de tots els elements festius al llarg de l'escolaritat.
- Seguir la línia temàtica tenint en compte el calendari festiu que coincideix amb l'escolar (de setembre a juny).
- Treballar per blocs temàtics: Festa Major, Santíssim Misteri, la Passió de Cervera, caramelles i Corpus.
- Vetllar perquè aquest grup de treball s'obri a totes les entitats de cultura popular de Cervera.

El primer bloc de continguts, que es va elaborar amb el suport dels Serveis Educatius de la Segarra i del Pla educatiu d'entorn de Cervera, va ser la Festa Major de setembre, ja que és la primera del curs acadèmic, en què participen més entitats i una de les més viscudes per la mainada. A aquesta es van afegir posteriorment la festa del Santíssim Misteri i, més tard, la festa de Corpus.

El material elaborat és una proposta flexible, oberta a qualsevol canvi, que es reelaborarà després de portar-la a la pràctica, amb les aportacions i idees rebudes.

Trajectòria

Des de la creació l'any 2009 de l'Agrupació Seny Major, els membres del Seminari de Cultura Popular a les Escoles hem dut a terme de manera ininterrompuda una important tasca de divulgació de l'ampli patrimoni festiu de la ciutat de Cervera, amb la realització de nombrosos projectes i activitats.

Aquests són alguns dels fets més destacats de la petita hist**ò**ria del seminari:

- Organització de l'exposició *Cultura popular a les escoles* (febrer del 2012)
- Obtenció del premi Baldiri Reixac 2011-2012
- Participació en la I Jornada Premis Baldiri Reixac (Universitat de Vic, octubre del 2012)
- Realització, conjuntament amb el Centre de Recursos Pedagògics de la Segarra, del Seminari de Cultura Popular a les escoles (desembre del 2012)
- Presentació dels materials dedicats a la Festa Major del Santíssim Misteri (maig del 2013)
- Creació del bloc temàtic de Corpus (curs 2013-2014)
- Posada en marxa de la pàgina web del seminari (maig del 2015): <http://culturapopular.ecervera.cat>
- Participació en la III Mostra de Pràctiques Educatives de la Segarra (juny del 2016)
- Participació en el Fòrum d'Educació i Cultura Popular (gener del 2018)

Vuit anys treballant per l'educació i la cultura popular!

1.7 Flabiol i tamborí versus flabiol de cobla

Escola i Conservatori Municipal Mestre Montserrat de Vilanova i la Geltrú

L'Escola i Conservatori Municipal Mestre Montserrat és un centre docent que combina els ensenyaments de música amb els ensenyaments musicals de grau professional. Aquests ensenyaments, com que són reglats, donen dret amb la superació del sisè curs a l'obtenció del títol de grau professional de l'especialitat instrumental corresponent.

És un centre on impartim una ventall molt ampli d'instruments i gèneres musicals, agrupats en diferents departaments: corda, vent, guitarra, piano, cambra, música moderna, música tradicional i música antiga.

Avui venim a presentar aquí el Som Cultura Popular, el treball que estem fent dins del departament de música tradicional del qual formen part els següents instruments: tenora, tible, flabiol i tamborí, gralla i sac de gemecs.

La majoria dels instruments que tenim són instruments que històricament estan reglats dins el sistema acadèmic tal com el coneixem avui, com és el cas de la tenora, el tible i el flabiol i tamborí, i d'altres com el sac de gemecs, la gralla i el flabiol i tamborí, que històricament formen part del sistema no reglat i que es troben dins del sistema de transmissió oral.

Com podeu comprovar, el flabiol i tamborí és un instrument que forma part dels dos sistemes perquè és un instrument que, dins del panorama cultural català, ha evolucionat de manera diferent segons la funció que fa. Aquest aspecte funcional el determina el tipus de repertori que s'interpreta, la formació musical de la qual forma part i la manera com s'utilitza el tamborí. Això ha fet que el mateix instrument (tant el flabiol com el tamborí) s'especialitzés tècnicament en direccions diferents i, per tant, que la seva morfologia canviés i s'adaptés a les noves necessitats. Aquesta evolució en paral·lel ens porta a parlar, avui dia, de flabiol tradicional i flabiol de cobla, dos instruments morfològicament diferents però que en essència són el mateix.

El flabiol i tamborí, quan va començar a formar part de la cobla de sardanes, va anar evolucionat a causa de les exigències que li demanava la formació i així va anar adequant la seva tessitura i reestructurant la seva construcció, afegint-hi claus per tal de convertir l'instrument en un instrument cromàtic i molt còmode i potent en el registre més agut. El tamborí també va anar canviant i es va anar reduint tant en la forma com en l'ús ja que la funció que feia la van passar a fer altres instruments de la formació com el fiscorn, el trombó i el contrabaix.

Habitualment, en la història dels instruments tota evolució deixa enrere el model anterior i el seu ús minva fins que s'extingeix i preval el model instrumental nou.

En el cas del flabiol, el que passa és que l'instrument evoluciona en una direcció que només preveu una única funció, que és formar part de la formació instrumental de la cobla. La resta de funcions que desenvolupava el flabiol i tamborí es continuen fent amb el flabiol i tamborí gros, en què la part rítmica és imprescindible per desenvolupar-les. Així, tenim un instrument que evoluciona en paral·lel.

Entenem per flabiol tradicional el flabiol sec, capplà, fet d'una sola peça i sense claus, i amb un so més potent en tot el registre greu; acompanyat per un tamborí o bombo, de mides diferents segons el gust de l'intèrpret, més aviat greu i que hi té un paper fonamental i inseparable (tot i que històricament el flabiol també podia ser tocat amb les dues mans i, per tant, la percussió quedava coberta per altres instrumentistes i/o balladors). Aquest flabiolaire el trobem en diferents formacions: sol, en cobla de flabiols, dins la mitja cobla, dins la cobla de ministrers, en agrupacions de folk on es barregen diversos instruments.

El flabiol de cobla té bec, està fet en dues parts (cap i cama), té claus per fer totes les alteracions i té un so clar i rodó en tot el registre agut. Va acompanyat d'un tamborí molt petit i agut, que es toca en moments molt puntuals. Aquest flabiolaire el trobem en diferents formacions: dins la cobla de sardanes, sol o amb acompanyament pianístic.

De les dues vessants de l'instrument, la que actualment té una vigència acadèmica és el flabiol de cobla, que és el que té un pla d'estudis reglat dins de les escoles de música i conservatoris de grau professional i superior. El flabiol i tamborí tradicionals normalment s'han ensenyat per transmissió oral amb una relació directa de mestre-deixeble en què, a més del repertori, hi havia una transmissió vivencial de l'ofici. Actualment això ja no acostuma a ser així en la majoria de casos i també s'ensenya en escoles de música a públic de totes les edats, tot i que la transmissió procura ser tan propera com sigui possible a la transmissió de l'ofici.

Des de l'Escola i Conservatori Municipal de Música Mestre Montserrat de Vilanova i la Geltrú hem apostat per basar l'ensenyament del flabiol i tamborí pensant-lo com un únic instrument. Així l'alumne coneix l'instrument de manera completa i el domina en tots els camps d'acció. Assoleix una bona tècnica instrumental i, per tant, pot arribar a desenvolupar totes les funcions i conèixer tot el ventall de repertori de l'instrument i decidir així en quina vessant vol especialitzar-se.

La literatura escrita per a flabiol que trobem s'ha escrit tractant l'instrument com a transpositor en fa, de manera que la nota real que sona en posició de do és un fa.

Des de fa uns 20 anys aproximadament i com a conseqüència de la recuperació del sac de gemecs, es recupera la mitja cobla, tot posant l'ull a Mallorca (lloc on la formació no havia desaparegut). Arran de tocar plegats flabiols i sacs de gemecs, els flabiolaires van deixar de tractar l'instrument com a instrument transpositor i el van passar a tractar com un instrument a to real. D'aquesta manera, el sacaire i el flabiolaire parlaven el mateix idioma i l'entesa musical era més bona, ja que en aquesta formació ambdós músics toquen a l'unísson.

Vilanova i la Geltrú és una ciutat amb una vida cultural molt activa i els instruments tradicionals hi són presents en tot el cicle festiu (cavalcada de Reis, Sant

Antoni, carnaval, Corpus, Sant Pere, Festa Major, Festa Major de la Geltrú, fira de novembre, Nadal...). A més s'hi celebra des del 1981 el FIMPT (Festival Internacional de Música Tradicional). Amb tot aquest bagatge musical, la ciutat fa més de 20 anys que tenia escola específica d'instruments tradicionals (EMIT), on només s'ensenyaven els instruments tradicionals lligats a la festa i que no es podien aprendre enlloc. Aquesta escola específica fou engegada per músics i lutiers de renom de la ciutat com són els Grallers de l'Acord, Pau Orriols, Simó Busquets i Maria Josep Carbonell (en la part del llenguatge musical). A poc a poc i amb els anys aquesta escola específica acaba formant part de l'Escola Municipal de Música Mestre Montserrat. Així tenim que ja fa uns 15 anys que s'imparteixen els ensenyaments de flabiol i tamborí, gralla i sac de gemecs juntament amb altres instruments de música tradicional.

Aquests ensenyaments s'inicien a partir de l'instrument, repertori, nomenclatura de flabiol tradicional (a to real, sec i capplà), tamborí gros i sistema d'aprenentatge de transmissió oral (basat en la imitació), complementat amb el sistema acadèmic. I és a partir de grau professional que introduïm la lectura com a instrument transpositor.

La primera formació que l'alumne treballa és la mitja cobla i progressivament va passant per la cobla de tres quartans, la cobla de ministrers, la cobla de sardanes i flabiolaire com a instrumentista solista amb un ventall de repertori per a les diferents funcions. A més treballa repertori com a instrument solista acompanyat de piano.

D'aquesta manera el flabiolaire té un coneixement complet de les dues tradicions instrumentals i dels dos tipus de flabiols i els diversos tipus de tamborins i pot decidir especialitzar-se en el que li interessi més.

Per aconseguir això, el curs passat vam proposar per al temari de la prova de pas de grau tota una sèrie de repertori escrit a to real i una proposta d'obstinats rítmics per al tamborí a partir dels quals es poden treballar les diferents peces proposades. Aquesta proposta va ser acceptada i, per tant, entenem que des del Departament d'Ensenyament i des dels conservatoris de grau professional aquesta iniciativa és vista amb bons ulls i es reconeix el flabiol i tamborí tradicionals com a part important de la història i trajectòria de l'instrument d'avui. S'entén que el flabiol de claus no pot anar sense el flabiol i tamborí tradicionals i a la inversa, un complementa l'altre. Aquest és el camp en què estem treballant des de Vilanova, amb l'objectiu de fer un treball conjunt de reprogramació dels estudis de flabiol amb els professors d'altres escoles i conservatoris.

1.8. El flabiol a l'escola

Escola La Trama - Sabadell

Escola Floresta - Sabadell

Escola Can Deu - Sabadell

El punt de partida d'aquest projecte pedagògic és la utilització del flabiol i tamborí com a instruments de treball i aprenentatge a través dels quals assolir les competències pròpies de l'àrea de música. És un projecte que engloba diversos àmbits de treball (musical, social i cultural) i que facilita que cada escola i cada mestre l'adaptin a les seves necessitats i possibilitats pedagògiques així com a la seva línia de treball partint d'uns objectius que considerem bàsics:

- Conèixer el flabiol i tamborí tot aprenent-los a tocar.
- Integrar el flabiol i tamborí dins del ventall d'instruments escolars.
- Conèixer i viure la realitat que envolta el flabiol i tamborí, tant de la mateixa vila com de fora: entremesos, concerts, danses diverses, etc.
- Crear les condicions per afavorir que el treball musical que es realitza a l'escola amb el flabiol traspassi les fronteres de l'aula i surti al carrer, als teatres, a les festes i celebracions, ja sigui tan dins l'àmbit de l'escola com fora del centre escolar.

Àmbits del projecte

Àmbit musical

El nivell de dificultat dels infants en l'aprenentatge del flabiol i tamborí és molt similar al que tindrien en l'aprenentatge d'un instrument tan conegut i habitual a les aules com és la flauta de bec (creiem que és un bon paradigma de comparació). Els nous instruments no suposen un canvi significatiu quant a l'hàbit de treball habitual a l'aula, i els ritmes d'aprenentatge d'un o altre instrument són molt semblants. És per això que la introducció del flabiol i tamborí a les escoles no ha de suposar un canvi gaire profund en l'hàbit de treball dels mestres, ni en la manera d'organitzar les sessions ni de plantejar l'aprenentatge dels instruments.

El flabiol apareix gairebé sempre amb la companyia inseparable de la percussió del tamborí. El treball de la percussió afegeix un nou element per treballar sistemàticament: la combinació entre melodia i ritme com a elements complementaris. El fet de tocar dos instruments a la vegada, un de rítmic i un altre de melòdic,

enriqueix el treball instrumental i diversifica l'àmbit d'incidència dels instruments en l'aprenentatge integral de la música. Per altra banda, el treball de melodia i ritme simultanis que sorgeix de la necessitat de tocar junts el flabiol i el tamborí fixa molt profundament les estructures fonamentals del llenguatge musical i dona un bagatge molt sòlid dels seus rudiments. És un treball global de la música que moltes metodologies defensen (col·locant Jaques Dalcroze al capdavant i també el nostre Joan Llongueres).

Àmbit social

L'aprenentatge instrumental a l'escola ha quedat moltes vegades circumscrit a l'espai de l'aula de música. Amb el flabiol i tamborí, que són essencialment instruments per tocar al carrer, es creen les condicions per a afavorir que el treball musical que es realitza a l'escola traspassi les fronteres de l'aula i surti al carrer, als teatres, a les festes i celebracions, ja sigui tan dins l'àmbit de l'escola com fora del centre escolar. El flabiol i tamborí seran aleshores instruments idonis per aportar la música de qualsevol ballada, per acompanyar els diversos entremesos que es puguin treballar al centre o que siguin propis de la població, per amenitzar les cercaviles i desfilades, per fer els concerts i, en definitiva, per assumir la música de les festes més enllà de l'aula de música i de la mateixa escola. Aquest fet facilita que el treball dut a terme a l'aula de música sigui funcional, és a dir, que desemboqui en unes activitats i actuacions públiques i reconegudes per l'entorn proper dels alumnes. Sempre que el treball musical amb els infants traspassi les parets de l'aula de música i tingui una funcionalitat real (entenent per funcionalitat real les activitats realitzades pels alumnes en públic en les quals la música del flabiol té un paper necessari), aquest treball serà significatiu i útil; per tant, ple de sentit i amb una finalitat ben clara, entesa i motivadora.

Aconseguim, doncs, un treball social d'equip, col·laboratiu, de pertinença, de creació conjunta, de respecte als companys, al treball comú i a la música, i a la vegada duem a terme un treball vivencial, de competències, que es tradueix en unes activitats viscudes, festives, exigents i reconegudes per la col·lectivitat.

Àmbit cultural

Tots els infants necessiten referents, i sobretot referents pròxims. El flabiol i tamborí han estat al llarg de la història dos instruments presents a les places i les festivitats de les nostres viles. És relativament senzill que actualment un infant pugui veure i gaudir de la música d'un flabiolaire pel carrer, guiant balls diversos, tocant sardanes, acompanyant gegants, bastoners, balls de pastorets i altres entremesos i interpretant moltes vegades cançons del repertori més habitual en l'àmbit de les famílies. El flabiol és, doncs, un instrument pròxim, lligat a les festes, que ha perviscut a les nostres terres des de l'edat mitjana i que tant el podem sentir refilar per un virtuós interpretant els clàssics com per diletants que l'han après a tocar d'oïda i que acompanyen algun dels entremesos de la seva població.

El treball d'aquests instruments a l'escola té una vinculació absoluta i directa amb les festes actuals i vives, i amb la cultura i la tradició social i cultural del nos-

tre territori. L'infant que aprèn música i dansa amb el flabiol pot entendre, viure i participar en la cultura de la seva terra en primera persona, i totes les manifestacions culturals i artístiques pròpies d'aquesta terra no li seran estranyes. Aquest infant, vingui d'on vingui, sigui nascut aquí o sigui nouvingut, parli la llengua que parli, podrà conèixer, viure, gaudir i comprendre part de les manifestacions festives de la tradició del lloc on és simplement perquè les haurà viscut, glosat, creat, reinventat, interpretat i gaudit.

Després de deu anys de l'inici del projecte més de mil infants a Catalunya comencen cada curs a aprendre a tocar el flabiol i tamborí als seus centres. Entre les activitats que es duen a terme hi ha la construcció de tamborins (fets amb material a l'abast) i la participació a les trobades de flabiolaires escolars (que enguany celebraran la novena edició). Aquells interessats en el projecte poden visitar el web www.flabiol.es, on trobaran diversos recursos educatius, articles de referència i altres continguts relacionats amb el projecte i La Riscla.

Foto: Alumnes de l'Escola Ribatallada de Sabadell

Referències

COLLS XATART, Cristina. “El flabiol y el tamborí como instrumentos pedagógicos dentro y fuera del aula”. A: *Eufonia*. Barcelona: Graó Editorial, 2011, núm. 53, p. 86-95.

MIQUEL I BUSQUÉ, Ferran. “El flabiol a l’escola”. A: *Perspectiva Escolar*. Barcelona: A.M. Rosa Sensat, 2010, núm. 44, p. 56-57.

SANTANA, Galdric. “Flabiol emmotllat”. *Col·loquis del flabiol 2009* [Arbúcies: Ajuntament d’Arbúcies] (2010), p. 57-62. Disponible a: <http://www.musc.cat/en/publications/article/flabiol-emmotllat-per-a-les-escoles-de-primaria.hml>

1.9. Del Raval a Sarrià... Dues experiències d'ensenyament de música tradicional

Pere Romaní

Fundació l'Arc Música: Escola Municipal de Música Can Ponsic i Xamfrà Centre de Música i Escena del Raval (Barcelona)

"Som d'aquí, som d'allà,
del Raval o Sarrià;
a fer gresca, al primer crit,
i els darrers de tornar al llit..."

Seguim el fil

La cosa ve d'enrere: el 1967 Maria Dolors Bonal crea l'escola L'Arc, que va ser pionera en molts aspectes (encara ben palpables avui dia). L'any 2001 la Fundació l'Arc, a través d'un concurs públic, va esdevenir gestora de l'Escola de Música Municipal Can Ponsic, al barri de Sarrià. El 2005, la Fundació l'Arc va obrir un segon centre: Xamfrà, Centre de Música i Escena, al Raval, amb una finalitat socioeducativa i d'inclusió social a través de les arts.

Lògicament, aquests dos centres germans tenen moltes coses en comú, començant potser pel més important: una mateixa manera de fer, de treballar amb les arts com a potentíssima eina social, eminentment col·lectiva, de comunicació, de creixement de les persones, de transformació de l'entorn.

És en aquest context que es creen les seccions de música tradicional i s'integren de manera natural en totes dues escoles. Tinguem en compte que fins aleshores no es treballava amb instruments específicament tradicionals (és a dir, flabiol i tamborí, acordió diatònic, etc.), però la música tradicional ja hi era molt present: de manera importantíssima gràcies a la cançó (a les corals, a les classes de llenguatge, d'instrument, etc.) però també a la dansa, per exemple. De manera que la incorporació d'aquests nous instruments (i del seu conjunt, que vam anomenar Colla) s'esdevé de manera natural, sense cap revolució ni replantejament ideològic ni estilístic. A Xamfrà es comença a fer acordió diatònic el 2007, flabiol i tamborí i tarota el 2009 i el 2011, amb la incorporació d'alguns violins, es crea la Colla (que a més té el seu grup de dansa específic). Vist l'èxit d'aquesta nova secció i les noves sinergies que genera, el 2012 s'obre una oferta semblant a Can Ponsic, amb flabiol i tamborí, tarota, acordió diatònic i Colla.

Xamfrà, Centre de Música i Escena

En el seu projecte de gestió de l'escola de música a Sarrià, la Fundació l'Arc es compromet a crear un centre com Xamfrà, que neix el 2005, després d'un període de gestació. Xamfrà ofereix tallers col·lectius de periodicitat setmanal, que inclouen música (orquestra Orff, percussió, guitarra, diversos instruments tradicionals, agrupacions com les corals i la Colla), teatre (interpretació, clown) i dansa (contemporània, tradicional, break dance...).

Actualment Xamfrà treballa amb uns 322 nens i nenes d'entre 0 i 18 anys i les seves famílies. És un centre obert a tothom que s'hi vulgui apuntar, però per la seva ubicació rep famílies majoritàriament residents al Raval i Ciutat Vella, i al Poble-sec. La seva procedència és molt diversa, així com les situacions socioculturals, econòmiques, el rerefons religiós, etc. Xamfrà també col·labora amb diferents entitats del barri (com el Centre Obert Joan Salvador Gavina, la Fundació Social del Raval, el Casal dels Infants del Raval, el Casal Infantil Drassanes, que assisteixen en grup a alguns tallers), escoles de règim general, centres d'atenció a dones (Fundació Escó i Diàlegs de Dona), persones excloses (Fundació Arrels i Dar Chabab) o persones amb diversitat funcional i diagnosticades de salut mental (Fundació Hospitalitat o Sant Joan de Déu), etc.

Amb tot això, l'oferta de tallers de Xamfrà s'ha anat ampliant i diversificant per adaptar-se a tots aquests col·lectius. Per això podem trobar-hi des dels tallers de música i moviment amb nens des de quatre anys fins al grup de música moderna de joves, la coral de mares, els tallers de percussió per a adults, etc. En totes les activitats tenim present el nostre objectiu principal: incentivar i promoure la participació de la ciutadania en activitats artístiques. Això és especialment important, socialment transformador, en un barri on molta gent (en situacions socioeconòmiques complicades o amb un arrelament encara feble) no se sentirien cridada a la participació artística sense una oferta com aquesta.

A Xamfrà tots els tallers són col·lectius. En el cas de les classes d'instruments tradicionals, que requereixen una atenció més personalitzada, els grups són més petits, de fins a quatre alumnes. L'aprenentatge és fonamentalment imitatiu, vivencial i sobretot d'oïda, és a dir, el llenguatge musical escrit no es deixa necessàriament de banda però no és una prioritat. Això no vol dir que no treballem amb llenguatge, sinó que aquest és bàsicament oral. Un dels objectius fonamentals és que els nens es facin propi el gaudi de l'expressió artística i que el progrés i el rendiment es converteixin en un plaer, no en una exigència imposada des de fora. Treballem bàsicament a partir del repertori tradicional i recorrem sovint a les cançons, sobretot perquè és un repertori que els nens poden conèixer (o aprendre prèviament) cantant i, per tant, l'exercici es concentra a buscar amb l'instrument una música que ja tenen al cap. Amb el treball progressiu d'aquest repertori (i sempre d'una manera global, cantant quan cal una melodia, picant el ritme o aprenent una petita dansa) els alumnes progressen en el domini tècnic de l'instrument i en la pràctica i la comprensió de la música. La incorporació dels instruments i la música tradicional en un centre com aquest (on una part significativa de les famílies són nouvingudes) té un gran valor per la inclusió social en la cultura catalana.

A Xamfrà, la permeabilitat entre tallers és molt important. Així, molt sovint els instrumentistes treballen repertori per acompanyar la coral, fer ballar un grup de dansa, tocar amb altres instruments... Sovint això es prepara amb el pretext d'alguna actuació, però no necessàriament; és interessant per si sol. La màxima expressió d'aquesta col·laboració entre tallers és l'espectacle anual de final de curs, en què s'ajunten totes les disciplines en un sol muntatge (amb un argument conduït pels alumnes de teatre, i cantat, tocat i ballat per tots plegats). Aquestes activitats conjuntes multipliquen la motivació, la cohesió de grup i l'autonomia personal dels alumnes. En definitiva, tots els tallers treballen segons uns mateixos principis: volem ajudar a pensar, a descobrir i a desenvolupar la creativitat per aprendre amb entusiasme, sent conscients que l'esforç és necessari.

Els alumnes tenen a la seva disposició uns quants instruments que l'escola els ofereix en préstec. Mentre no decideixin de comprar-ne un de propi, poden ferlos servir i endur-se'ls a casa d'una setmana per l'altra. Això resulta especialment important en el cas dels instruments més cars, com els acordions, i facilita la igualtat d'oportunitats per a tots els nens i famílies.

La Colla

Els alumnes d'instruments tradicionals participen en la Colla, que també és un taller setmanal, quan tenen un nivell mínim. A la Colla s'ajunten, doncs, entre 10 i 15 músics segons les ocasions, entre violins, acordions, flabiols i tamborins, tarotes i percussions. En les sortides de la colla, aquests músics acompanyen el grup de dansa, d'una dotzena de balladors, que treballen paral·lelament el mateix repertori en el seu taller. La colla és, doncs, un grup pensat especialment per a cercaviles i altres actuacions de carrer.

La participació dels joves músics en la Colla (de vegades des d'una etapa molt inicial amb l'instrument) s'ha demostrat interessantíssima perquè impulsa el progrés de l'alumne amb el seu instrument i dins del grup, posant-lo en una situació en què ha d'esdevenir més autònom (perquè el grup és nombrós, de diferents edats i el treball no és específic de l'instrument, sinó col·lectiu). A més, el context festiu i de barri en què s'han inserit les actuacions de música i dansa de la Colla esdevé especialment motivador artísticament, però alhora integrador socialment: va més enllà de la mateixa activitat pedagògica i artística.

La Colla demana certes habilitats de treball, tant als alumnes com als dos professors responsables (que han anat canviant), perquè s'hi reuneixen diferents instruments, nivells i edats. Però és precisament aquest procés de creació col·lectiva (on l'arranjament final va prenent cos de mica en mica gràcies a les aportacions de tots plegats) el que esdevé més atractiu. Possiblement, el treball a partir del repertori de música (i dansa) tradicional és un terreny adobat per desenvolupar-hi la creativitat, l'experimentació, el descobriment: perquè els alumnes aviat entenen que el resultat final no està predefinit ni respon a cap "partitura" concreta, sinó que admet moltes opcions, provatures, propostes de cadascun dels participants.

Així, la Colla participa regularment en el Seguici de la Festa Major del barri de Sant Antoni amb el grup de dansa (ball de cascavells o faixes) i en les celebracions de Sant Jordi del Raval, però també ha fet actuacions diferents de la cercavila, com intervencions en concerts, mostres, homenatges, etc. Com en tots els tallers de Xamfrà, el resultat visible en una actuació no és pas l'objectiu (perquè l'interès i el valor pedagògic rau en tot el procés per arribar-hi), però és clar que aquestes sortides són un gran motor, un repte personal i col·lectiu que s'ha d'aprofitar molt.

La combinació de les classes d'instrument i el treball col·lectiu amb la Colla s'està demostrant una fórmula molt interessant. Les primeres permeten un treball més tècnic de l'instrument i una atenció més personalitzada. La segona és l'espai en què el propi domini de l'instrument es posa en pràctica, es demana autonomia personal i alhora es promou la creativitat.

Per donar continuïtat als alumnes de vent i que no deixessin de participar en conjunt a l'adolescència, el 2013 es va crear el conjunt de Ministrers de Xamfrà, en què junt amb instrumentistes adults que aporten nous instruments (sac de gemecs, baixons i timbals) assagen de manera continuada repertoris de cercavila, ball i concert. Per als acordionistes més grans es va crear la Collassa, a l'escola germana de Can Ponsic, de la qual parlarem a continuació.

Escola de Música Municipal Can Ponsic

La progressiva incorporació dels instruments tradicionals (des del 2007) fins a la situació actual i la creació de la Colla a Xamfrà ha resultat una proposta tan atractiva i interessant per als nens i les famílies que a partir del curs 2012-2013 vam proposar-nos d'oferir una secció semblant a l'escola "mare", és a dir Can Ponsic. Roda el món i torna al Born, perquè moltes altres coses havien estat "exportades" en el sentit contrari (començant pel més important: els principis pedagògics i la manera de treballar).

L'oferta inclou flabiol i tamborí, tarota i acordió diatònic. Després, tots aquests instruments s'ajunten en la Colla (en el cas de Can Ponsic, hi participen tots els alumnes, des del mateix dia que comencen a aprendre l'instrument). Cada curs hi ha hagut, de mitjana, una quinzena de nens i nenes, d'entre 8 i 12 anys. I com que la Colla ha anat creixent, des del curs 2016-2017 s'ha creat la Collassa, dels alumnes més avançats i més grans (11-15 anys).

Can Ponsic és una escola de música que té certes particularitats. S'hi cursa ensenyament no reglat, no s'hi fan exàmens i es dona una prioritat significativa a la música en grup. Els alumnes poden fer-hi instrument (piano, violí, violoncel, clarinet, flauta de bec o travessera, etc.), llenguatge, cant coral, grup Orff, música de cambra i els diferents conjunts (orquestres i corals). Té una certa especialització en la música antiga: s'hi pot estudiar viola de gamba o clavicèmbal, no presents en gaire escoles; molts alumnes de piano aprenen a realitzar el baix continu amb un clavicèmbal o espineta als grups de cambra, i hi ha una certa presència del repertori del Renaixement i el barroc perquè diversos professors en són especialistes. Amb els anys, ha anat creixent i ampliant les propostes, de

manera que actualment s'hi fan tallers per a nadons, hi són benvinguts els nens amb necessitats educatives especials, s'organitzen audicions per a les escoles del districte, s'hi fa formació de professorat, hi ha diverses corals d'adults, etc. Amb tot plegat, actualment passen per Can Ponsic 375 alumnes d'entre 5 i 18 anys, 75 adults i uns 80 nadons amb les seves famílies per trimestre, a més de tota la gent que participa en les activitats de projecció exterior.

Ja des de la creació de l'escola L'Arc per part de Maria Dolors Bonal el 1967, la música tradicional (sobretot a partir de la cançó) ha estat un material fonamental, per descomptat per treballar amb qualsevol dels instruments que s'hi han estudiat (veu, instrumental Orff, flauta de bec i travessera, clarinet, piano, etc.). Un exemple significatiu d'això és la participació anual d'un grup de violinistes de l'escola a les festes de Santa Eulàlia: des de fa un bon grapat d'anys, s'ajunten amb uns quants flabiolaires d'altres escoles i formen el grup de músics que acompanya la gegantona Laia. La incorporació d'instruments específics de la música tradicional a Can Ponsic no ha resultat, per tant, gens aliena a la dinàmica de l'escola.

Això sí, la branca tradicional reforça un aspecte pedagògic (ja present a Can Ponsic): el valor de la transmissió oral. Per una simple qüestió de tradició (valgui la redundància) l'aprenentatge i la pràctica dels instruments tradicionals sol comportar un pes més important del treball d'oïda i de memòria respecte a l'ús del llenguatge escrit (les partitures). En els instruments que ja s'oferien a Can Ponsic, l'aprenentatge imitatiu i d'oïda és molt important, però molt sovint va acompanyat d'un suport escrit, sobretot a partir d'un cert nivell, i per això els alumnes d'instrument cursen obligatòriament llenguatge durant una bona part de la seva formació.

En el cas dels alumnes de la branca tradicional, vam decidir que el llenguatge escrit no seria prioritari, però tampoc es deixaria de banda. Per tant, els alumnes no estan obligats a cursar l'assignatura de llenguatge a part. I a les classes d'instrument i de Colla es treballa fonamentalment d'oïda, però això s'alterna amb certes nocions de llenguatge escrit i amb el treball amb partitura. És interessant d'observar la rapidesa de comprensió dels alumnes quan l'explicació tècnica de qualsevol concepte de llenguatge ve després de molta pràctica a partir de la imitació (i del llenguatge en l'àmbit oral). Segons la nostra experiència, aquest plantejament té resultats molt interessants.

Igual que a Xamfrà, els alumnes tenen una classe d'instrument en grup reduït (fins a tres nens) en què treballen qüestions més específiques de l'acordió, del flabiol i tamborí i de la tarota. Després, la Colla (que tots els alumnes fan, obligatòriament i des del principi) és un espai que els demana més autonomia amb l'instrument i que es concentra més en el procés de creació col·lectiva.

Com es fa amb altres instruments de cost elevat (violoncels, violes de gamba, clarinets...) a Can Ponsic, l'escola té un banc d'instruments a disposició dels alumnes. Aquesta facilitat és molt important perquè aquest factor no condicioni la tria d'instrument.

Per qüestions d'espai (les instal·lacions de Can Ponsic són grans però l'activitat que genera encara ho és més), les classes de la branca tradicional es fan a l'Escola

Orlandai, que a més de ser veïna de Can Ponsic, és una escola molt dinàmica, propera a la música i la dansa tradicionals, i sempre disposada a col·laborar.

Les Colles

A Can Ponsic hem aplicat la proposta (potser agosarada, però clara i exitosa) de participació en la Colla des del primer dia que els nens han començat a tocar l'instrument. Per ara, les colles de Can Ponsic no tenen un grup de dansa propi. La dansa, com a assignatura separada, no existeix a l'escola, tot i que és un art present transversalment en moltes disciplines (es balla a les classes de sensibilització i llenguatge, a les corals, també a la Colla...) i molt sovint hi ha activitats específiques de dansa. A més, les colles de Can Ponsic ja han col·laborat amb alguns grups de ball o dansa de l'Escola Orlandai, on es fan les classes.

La dinàmica de Can Ponsic incentiva la permeabilitat entre tallers, i per això les colles sovint col·laboren amb diferents grups corals o instrumentals i participen en concerts de l'activitat ordinària de l'escola.

Les actuacions anuals fixes són dues: a l'octubre, per la Festa Major de Sarrià, on acompanyen un ball de pastorets i una figura meitat àliga, meitat escorpí, "l'alicorpí". I al gener, el Seguici de la Festa Major del barri de Sant Antoni, on sortim conjuntament les colles de Can Ponsic i de Xamfrà (amb el seus dos grups: músics i balladors). Més enllà del revulsiu que ja suposa la trobada de tots aquests grups (que treballen instruments i repertoris comuns però normalment ho fan per separat) i de la motivació extra de la sortida per a una actuació al carrer, fer-ho en aquest context festiu (envoltats de gegants, castellers, bestiari, etc.) és sens dubte un escenari immillorable per a tothom que hi participa i en gaudeix.

Per això, no és estrany que les nostres colles cantin amb fervor la nostra versió de la Marxa del Baridà d'en Pep Lizandra: "Som d'aquí, som d'allà, del Raval o Sarrià; a fer gresca, al primer crit, i els darrers de tornar al llit...".

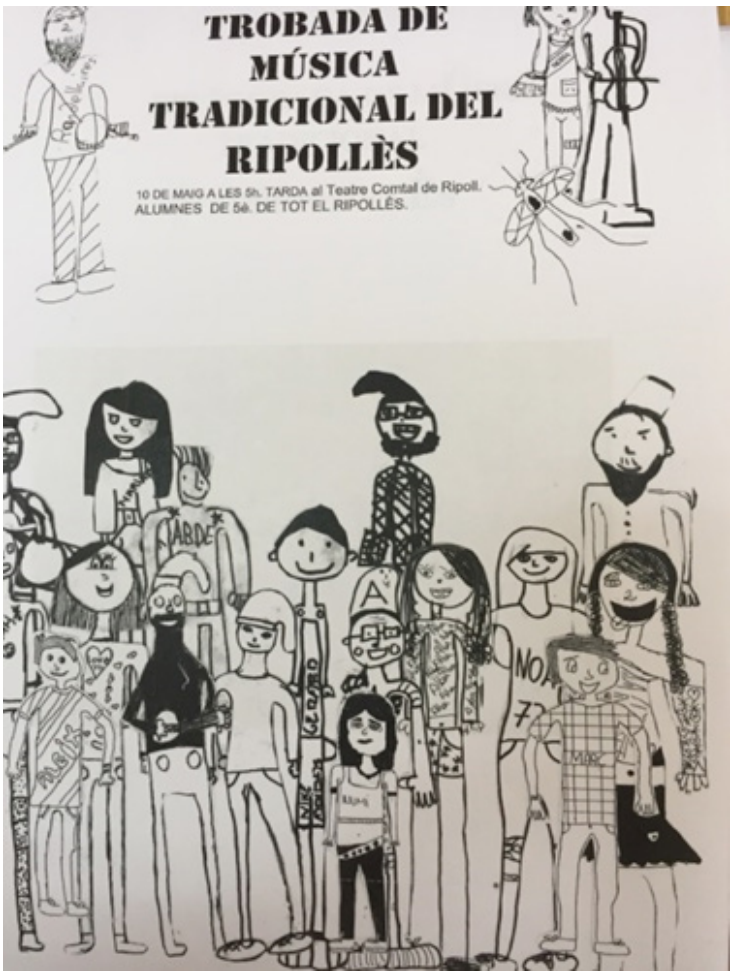
1.10. Trobada de música tradicional del Ripollès

Mestres especialistes de música de primària, Servei Educatiu del Ripollès en col·laboració amb el grup de música Randellaires

Centres participants: Escola Tomàs Raguer, Escola Joan Maragall, Escola Salesiana, Escola Vedruna i CEE Ramon Suriñach de Ripoll, Escola Mare de Déu de Núria de Ribes de Freser, Escola Pirineu de Campdevànol, Institut Escola Mestre Andreu de Sant Joan de les Abadesses, Escola Dr. Robert de Camprodon, ZER Vall del Ter i ZER Comte Arnau.

Hi col·laboren:

Ajuntament de Ripoll i Consell Comarcal del Ripollès

Cartell dissenyat per alumnes

Introducció

Fa molts anys que els mestres especialistes de música del Ripollès, amb el suport del Centre de Recursos Pedagògics (CRP), es troben periòdicament per tal de compartir experiències, endegar tasques de formació i proposar activitats de caràcter musical adreçades als alumnes. En aquest marc es van proposar recuperar cançons populars de la comarca i van disposar de l'assessorament del grup musical Randellaires, que té com a objectiu difondre la música popular i tradicional del Ripollès.

A partir d'aquell moment i fins a l'actualitat han anat fent una trobada de música tradicional amb la participació de tots els alumnes de cinquè de la comarca.

Objectius

- Recuperar i donar a conèixer a l'alumnat cançons tradicionals de la comarca del Ripollès.
- Promoure activitats entre tots els centres de la comarca per fomentar la cohesió social.
- Establir una xarxa de col·laboració entre els centres educatius, el grup de música Randellaires i les institucions.
- Difondre aquestes cançons recuperades en un acte popular: trobada de música tradicional del Ripollès.

Descripció

Activitats prèvies

Al llarg del curs i dins el marc del grup de treball de música del Pla de formació de zona (PFZ), i conjuntament amb l'assessorament de Randellaires, preparen la trobada, fan una recerca de cançons per recuperar i dissenyen el fil conductor o guió que tindrà aquesta trobada (oficis, amor, bandolers, cavallers...).

Caràtules d'enregistraments

Activitats amb l'alumnat

Els centres treballen les cançons (ritme, rima, vocabulari, origen, contextualització...) que es cantaran en la trobada de música tradicional. També es treballa la cançó que es va crear específicament per a aquesta trobada, *Tu de què rius?*, que té per objectiu fomentar el respecte per al medi ambient i l'arrelament a la comarca. S'interpreta com a cloenda en totes les trobades i n'ha esdevingut l'himne.

Trobada de música tradicional

Aquesta trobada es fa cada any en el marc de la Festa Major de Sant Eudald a Ripoll amb la participació de tots els alumnes de cinquè i d'educació especial de la comarca. En funció del guió preparat, amb un personatge històric com a fil conductor, els alumnes canten i interpreten les cançons treballades a l'aula, sota la direcció dels especialistes de música i acompanyats pels Randellaires.

La trobada de música tradicional és el tret de sortida de la Festa Major i té com a objectiu difondre aquestes cançons. Algunes edicions s'han enregistrat i posteriorment s'han lliurat a tots els alumnes participants.

L'èxit de la trobada de música tradicional ve avalat per la seva continuïtat des del 2005 i això és fruit d'un treball en xarxa i un compromís entre tots els centres de la comarca, els especialistes de música, el servei educatiu, els Randellaires, l'Ajuntament de Ripoll i el Consell Comarcal del Ripollès. Més de 2.500 alumnes del Ripollès porten a la motxilla el *Tu de què rius!* i cançons populars de la comarca.

Referències

JUAN NEBOT, M. Antònia; MASCARELLA, Jordi. *El cançoner del Ripollès.* Centre d'Estudis Comarcals del Ripollès, 1998.

Recollida de cançons mitjançant testimonis de transmissió oral.

1.11. El taller de música popular

Daniel Martin

Col·legi Sant Ermengol, Andorra la Vella (Andorra)

Des de fa uns cursos, a la nostra escola es manifestava la necessitat de fer viure la música com una experiència col·lectiva i popular sense oblidar, al mateix temps, que es tracta d'una veritable experiència en què entren totes les dimensions de la persona. El model de la música a l'escola circumscrit a un espai (l'aula), a una hora setmanal i a un programa fonamentat majoritàriament en el llenguatge musical teòric i en l'anàlisi d'experiències artístiques alienes i històriques estava exhaurit.

No hi ha havia més horitzó que transformar la música en una experiència viva. La música ha de ser una vivència artística activa, de creació pràctica i –més enllà de l'aula– un element estructurador de l'escola.

Aquesta mateixa reflexió també s'havia produït en altres àmbits de l'escola en termes gairebé similars en referència a les festes, les tradicions i en l'àmbit de la pastoral.

Reflexió feta, i sense menysprear altres estils, manifestacions o continguts musicals, es va començar a treballar en l'àmbit de la música popular tradicional. Més concretament, des de l'assignatura de música es van implementar una sèrie de canvis. Aquesta dinàmica s'ha basat en dos eixos.

Grups instrumentals

Es va plantejar el treball de la gralla i el timbal a partir del tercer curs de primària recuperant i interpretant melodies populars que es poguessin inserir en les festes i celebracions escolars.

Més concretament, el treball de la flauta dolça, un instrument limitat a l'ús escolar, no aportava un grau competencial significatiu als alumnes i la seva desmotivació es podia considerar gairebé tradicional envers l'instrument. La tria d'un instrument popular que respongués a la nostra nova filosofia i al programa acadèmic al mateix temps es va aconseguir amb el flabiol de gralla. Aquest instrument té certs avantatges:

- És un únic model al mercat i, per tant, té menys problemes d'afinació.
- Té una tècnica relativament senzilla per a l'àmbit escolar.
- És un material sintètic adient per a la vida escolar.
- Té un preu econòmic.
- Disposa d'un gran repertori de música popular.
- Permet accedir al món de la gralla.

Aquests últims punts són essencials en aquesta elecció ja que els alumnes, en els últims anys de primària, gaudirien de la possibilitat d'aprendre un instrument popular no adaptat al món educatiu. A més a més, partíem de la hipòtesi que l'efecte gralla, com a instrument que gaudeix d'una forta expansió, ajudaria a motivar tothom.

El treball del flabiol de gralla s'inicia a tercer de primària i ens organitzem en grups d'alumnes que treballen un contingut tècnic ajudant-se mútuament i el treball d'una melodia, la qual forma part d'un projecte més ampli com una dansa, una escenificació musical o un conjunt amb percussió –de preferència el timbal– i/o veu. És a dir, posteriorment passem a grups de creació i interpretació.

A partir de cinquè s'inicia el treball de la gralla seca, amb un treball inicial de la inxa i posteriorment, pel mateix procediment que el flabiol, de l'instrument. Les gralles fabricades en resina ABS també han permès accedir més fàcilment a l'instrument.

Cants i balls

Es va iniciar un treball de recuperació i reivindicació de cants del nostre territori (Andorra i Pirineu) i dels països de parla catalana corresponents al calendari popular, bé relacionats amb festes o bé simplement en moments de la vida tradicional a les nostres contrades.

A l'igual que amb el flabiol i la gralla, aquests cants i balls es complementen amb altres instruments. La percussió tradicional o creada pels alumnes acompanya aquestes manifestacions artístiques.

També cal esmentar l'ús d'un instrument de corda, l'ukelele, que permet als alumnes accedir fàcilment a l'harmonia i, en conseqüència, acompanyar els cants i balls.

Es procura combinar el treball esmentat amb les aportacions dels alumnes que toquen instruments o canten en activitats extraescolars i d'altres que participen en el taller de música del departament de pastoral. Aquesta darrera iniciativa ha permès incorporar una experiència estètica creada pels alumnes en les celebracions religioses, al mateix temps que aquests alumnes gaudeixen i comprenen d'una altra manera aquestes celebracions i aporten la seva creació a un projecte més global. Les dues iniciatives es complementen i s'enriqueixen mútuament amb els mateixos objectius.

El resultat és força engrescador ja que aquesta nova filosofia ha aportat elements interessants a la nostra vida acadèmica:

- Aprenentatge col·laboratiu/cooperatiu.
- Aprenentatge entre iguals.
- Autonomia i autogestió.
- Iniciativa personal i capacitat.
- Aprenentatge actiu de la pràctica a la teoria.
- Creació i desenvolupament de projectes sorgits entre els alumnes i per als alumnes.
- Implicació en les festes i celebracions del centre.
- Augment de la motivació en l'aprenentatge.
- Interès per les tradicions i la cultura popular.
- Implicació dels pares.

I sobretot ha aportat viure la música com una experiència artística i estètica col·lectiva, popular i viva, en moviment, inserida en la vida escolar i motivadora de creació... fins al punt que els alumnes toquen els instruments a les hores d'esbarjo i organitzen els seus propis grups de música.

1.12. La glosa com a eina educativa

Associació Cor de Carxofa

Laia Pedrol i Gemma Balagué (Comissió Eduglosa de Cor de Carxofa)

Introducció

Cor de Carxofa és una associació de foment del glosat que té com a objectiu la recuperació, la promoció i la difusió del glosat en català, entès com a gènere poètic i musical que consisteix a improvisar versos sobre una determinada melodia, és a dir, cantar versos el text dels quals s'improvisa al moment mateix d'interpretar-los, sobre unes melodies tradicionals i populars fixades.

Actualment Cor de Carxofa és l'associació de referència que aglutina els amants de la glosa del Principat i té entre els seus principals projectes l'Escola d'Estiu de Glosa, on es pot descobrir i aprofundir en aquest art –amb itinerari específic de didàctica de la glosa per a docents–. Corrandescola és un altre dels projectes impulsat a l'entorn de l'entitat, que inclou formació íntegrament dirigida a mestres i trobades entre diferents centres per tal que els alumnes es posin a prova davant de companys d'altres centres. Per proporcionar recursos a les persones interessades en la seva difusió com a eina pedagògica i lúdica, Cor de Carxofa impulsa el projecte Eduglosa.cat, un portal web de recursos en què col·laboren la Fundació Carulla i la Plataforma per la Llengua.

Cor de Carxofa dona suport a les iniciatives que puguin sorgir en aquest àmbit, ja que la glosa té una gran potencialitat didàctica: es treballen de manera transversal la competència lingüística –no només aspectes com la rima, la mètrica, el lèxic, sinó també l'expressió oral i corporal, la memòria, la síntesi i el discurs–, la competència musical i la social i ciutadana de manera molt profunda. A més, és una eina molt útil per motivar els alumnes a utilitzar el català en zones on és desfavorit, ja que es percep com un joc, vinculat sempre amb les melodies donades i la llengua catalana. L'alumne és el protagonista quan es tracta de glosa, ja que decideix què vol dir utilitzant aquest recurs i aprèn a expressar-ho seguint les regles del joc.

Contextualització

El glosat no és un fet aïllat del nostre país. Moltes cultures del món comparteixen aquesta pràctica. En alguns indrets gaudeix d'un alt reconeixement de tota la societat i els seus actors hi tenen un lloc destacat. Per exemple, a Mallorca i Menorca la glosa forma part d'actes institucionals, pregons, presentacions i sopars populars; té un lloc destacat a la festa de Sant Antoni, entre els dimonis i els fo-

guerons. A l'Ebre s'organitzen jotades en què no només es balla la jota sinó que s'hi inclou una part d'improvisació versada. Mentre que el fil de la tradició no s'ha trencat en aquesta zona de Catalunya, en d'altres s'ha hagut de recuperar, posant-la en els contextos actuals i donant-li una funcionalitat per tal que continuï viva, sempre partint de les melodies tradicionals, la mètrica que hem heretat o les quartetes que s'han recollit.

En l'actualitat la glosa gaudeix d'una revifalla en la festa actual, alguns grups com Els amics de les Arts, Miquel del Roig, Pepet i Marieta o De Calaix segueixen l'estelada de grups com Pomada i Ensaladilla So Insistent, i incorporen en els seus espectacles la cançó improvisada, convidant els assistents a pujar a l'escenari a cantar. L'efervescència de la glosa no s'ha d'entendre en absolut com una recuperació romàntica d'unes pràctiques culturals del passat. La permanent actualitat dels continguts, el viure l'experiència i la potencialitat de la cançó com a recurs per a la festa autogestionada o la celebració de grup, en l'àmbit educatiu o en la reivindicació social, expliquen prou bé aquest interès. La glosa és un art efímer que depèn totalment del context, de l'ara i l'aquí. És, doncs, un patrimoni cultural del tot immaterial, que torna a formar part de la festa cada vegada més.

Com arriba la glosa als centres educatius?

Actualment, la glosa a l'escola i als instituts es presenta en diferents formats. Des de l'associació s'ofereixen i es fan tallers, mostres o formacions a les escoles i instituts, ja sigui com a entitat o amb la col·laboració d'altres entitats com la Plataforma per la Llengua. També es fan tallers en àmbits d'educació no formal com els esplais i caus o tallers en casals destinats a adults.

A través del projecte Corrandescola es formen mestres i es fan trobades d'alumnes a diferents poblacions com Barcelona, Vilafranca o la Seu d'Urgell.

L'origen de la pràctica de la glosa en l'educació rau en les iniciatives de persones aficionades que van començar a ensenyar glosa fa uns deu anys, com la Gemma Pla a l'escola Puig d'Arques de Cassà o la M. Rosa Llauró a l'Institut de Torroella de Montgrí. Aquestes iniciatives espontànies han anat creixent, en bona part, gràcies a la formació que s'ofereix des de l'associació a través de l'Escola d'Estiu de Glosa d'Espolla que es du a terme cada estiu i que engresca els alumnes, la majoria dels quals docents, a portar a la pràctica la glosa a les seves aules.

Aportacions a l'educació i l'escola

La cançó improvisada és una activitat totalment competencial. Sobretot treballa la competència lingüística i l'artística, però també es desenvolupen altres aspectes de creixement personal.

Pel que fa a la primera, es treballen elements lingüístics i no lingüístics: la comunicació oral planificada i espontània, l'audició atenta i crítica, la producció de

textos orals, l'assimilació i ampliació progressiva del llenguatge, entre d'altres. També en l'àmbit literari es treballa la literatura de la tradició oral, l'audició i la reproducció de textos, la memorització i recitació de textos, l'estima i el gust d'escoltar, entre d'altres.

La competència artística musical la desenvolupem amb l'escolta de cançons improvisades, la discriminació de conceptes estrofa/tornada, solo/tutti i melodia/acompanyament, l'exploració dels recursos de la veu i de diferents tècniques de cant, la percepció de la importància de la bona dicció, la postura, etc. En l'àmbit de la interpretació i creativitat es treballa el cant individual en públic, la participació en cantades, la improvisació textual sobre una melodia, la interpretació de gloses, la lectura i interpretació amb acompanyament, entre d'altres.

En l'àmbit del creixement personal la glosa ens ajuda a perdre la vergonya davant del públic; millorar la posada en escena, la memòria a curt termini i la velocitat de pensament; a crear un pensament crític; valorar la diversitat d'opinions; descobrir la ironia i l'humor…

La metodologia didàctica que s'utilitza per ensenyar glosa es basa en l'aprenentatge a través del jocs lingüístics i les dinàmiques lúdiques i divertides que afavoreixen que l'alumne tingui una vivència més emocional i aprengui de manera significativa.

Si ens referim al currículum actual de primària es treballen aquestes competències de l'àmbit lingüístic: dimensió comunicació oral (1, 2, 3), comprensió lectora (5, 6), expressió escrita (9), dimensió literària (12), plurilingüe i intercultural (13, 14). I a secundària, dimensió comprensió lectora (2), expressió escrita (4, 5), comunicació oral (8, 9), literària (12), actitudinal i plurilingüe (1, 2, 3). Dins de l'àmbit artístic es treballen a primària en la dimensió percepció, comprensió i valoració (2, 3), interpretació i producció (5, 6) i imaginació i creativitat (8, 9). I en la secundària dins la dimensió percepció i escolta (2), expressió, interpretació i creació (3, 6, 7) i societat i cultura (8, 9, 10).

Conclusions

Segons les experiències que s'han anat duent a terme a escoles i instituts durant l'última dècada es pot afirmar que la cançó improvisada fa que els alumnes tinguin una millora substancial en els aprenentatges: progrés en relació amb l'expressió oral, l'adquisició de vocabulari, el cant solista, la precisió rítmica i melòdica, etc. També provoca que es creïn vivències positives vers la llengua i la cultura catalanes, i que la música pugui aglutinar l'escola entorn del cant en diferents formats, ja sigui una mostra o combat de glosa o uns jocs florals presentats amb glosa. També potencia l'adquisició d'habilitats escèniques que denoten maduració personal i que afavoreixen les relacions socials i la cohesió de grup.

És per això que engresquem els mestres i professors que duguin a terme activitats relacionades amb la glosa en els seus entorns escolars i també la resta de persones que es mouen en l'àmbit cultural i lingüístic i que veuen que és una eina molt potent de comunicació i de cohesió social.

Referències

Llibres

COR DE CARXOFA. *Manual d'iniciació a la glosa*. Barcelona: Associació Cor de Carxofa, 2007.

CASALS, Albert (coord.). *Corrandescola.* Barcelona: UAB- ICE / Departament d'Educació de la Generalitat de Catalunya, 2010.

FRECHINA, Josep Vicent. *Pensar en vers. La cançó improvisada als països de la Mediterrània.* Els llibres de Caramella, 2014.

MUNAR, Felip. *Jo vull ésser glosador.* Palma: Documenta Balear, 2008.

Articles

CASALS, Albert. "El cant improvisat a l'escola primària". *Sons de la Mediterrània*, núm. 4 (2008), p. 14.

MARTÍ Jordi. "Glosadors del segle XXI". *Sons de la mediterrània*, núm. 1 (2007), p. 10-13.

Webgrafia

COR DE CARXOFA. *Manual d'iniciació a la glosa* [recurs electrònic] [Barcelona: Cor de Carxofa] (2008). <http://www.cordecarxofa.cat> [Consulta: 21.12.2017]>

COR DE CARXOFA, Fundació Carulla i Plataforma per la Llengua. *Plataforma de recursos de Glosa* [recurs electrònic] [Barcelona] (abril del 2018).
<http://www.edugosa.cat> [Consulta: 21.12.2017].

GRUP DE TREBALL DEL PROJECTE "Corrandescola". *Recursos per treballar la Glosa a l'escola.* <http://blocs.xtec.cat/glosa> [Consulta: 21.12.2017]

MINISTERI D'EDUCACIÓ. *Projecte ARCE. La poesia oral improvisada als instituts* [Maella, Sineu, Torroella de Montgrí i Picassent] (2010-2011).
<http://poesiaoralimprovisada.wikispaces.com/> [Consulta: 21.12.2017]

FARGAS, JAUME; Texidó, Roser. *Documental Glosadors*. [Cultura popular Barcelona] (6 de juliol del 2015). Arxiu de vídeo recuperat de:
<https://www.youtube.com/watch?v=PU6HZp0EKpo>

1.13. La Corrandescola a Vilafranca del Penedès

Mònica Calaf, Escola Dr. Estalella i Graells (mestra de música i coordinadora)

Albert Casals, Universitat Autònoma de Barcelona (professor i coordinador)

Jaume Rafecas, Escola Dr. Estalella i Graells (mestre de català)

Paton Felices, Escola Baltà Elies (mestre de música)

David Rivera, Escola Cristòfor Mestre (mestre de música)

Dàmaris Nogués, Escola El Carme (mestra de música)

Olga San José, Escola Mas i Perera (mestra de música)

Olga Morillo, Escola Sant Josep (mestra de música)

D'on surt la idea de fer la Corrandescola?

Albert Casals, professor de la Universitat Autònoma de Barcelona (UAB), és qui va començar a impulsar el projecte a partir de la seva tesi doctoral. D'acord amb els bons resultats assolits en unes primeres experiències de treball de glosa en diverses escoles, el curs 2010-2011 es va realitzar la primera Corrandescola a Barcelona (promoguda per Linguamón i amb el suport del Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya). En aquella ocasió hi van participar 235 alumnes de diferents escoles de fora de Barcelona, entre les quals hi havia l'Escola Estalella i Graells de Vilafranca.

Corrandescola al Linguamón, Primera Trobada de Glosa escolar 2011

Fou precisament la mestra de música d'aquest centre, Mònica Calaf, la impulsora i principal responsable que l'activitat s'implementés a Vilafranca, consci-

ent de la impactant experiència viscuda pels seus alumnes a Barcelona. Des del curs 2012-2013, aquesta activitat s'ha anat duent a terme anualment de manera ininterrompuda en aquesta ciutat, amb el suport de l'Ajuntament i del Centre de Recursos de l'Alt Penedès.

El curs 2015-2016, el projecte es va iniciar a Barcelona ciutat, arran de la iniciativa de l'ICUB i amb el suport del Consorci d'Educació de Barcelona. La coordinació va recaure en Caterina Canyelles, en nom de l'associació Cor de Carxofa - Associació de Foment del Glosat, i d'Albert Casals, juntament amb Noèlia Sanz (ICUB) i Lluís Vallvé (Consorci). La professora Caterina Canyelles, actualment a l'IES Milà i Fontanals de Barcelona, és qui també coordina l'activitat "Improversem: debat i reflexió mitjançant l'oralitat. El garrotín i el rap" que s'està iniciant amb tres centres de secundària de Barcelona.

Què és la Corrandescola?

El projecte Corrandescola és una proposta interescolar que convida els alumnes de cicle superior a treballar la llengua oral, el cant com a solista i la posada en escena a través de la glosa. Culmina amb un espectacle en el qual alumnes de les escoles participants demostren el treball fet a les seves escoles i hi participen glosadors professionals.

La glosa (també anomenada cançó improvisada o corranda) es pot definir com una activitat comunicativa tradicional, de caràcter lúdic, basada en el fet de conversar mitjançant l'intercanvi de versos cantats de manera improvisada. Des de fa uns anys s'ha descobert el seu potencial educatiu i s'està introduint progressivament en diversos centres de primària i secundària.

Quarta Corrandescola, Vilafranca 2016

Els objectius de la Corrandescola són millorar les estratègies i habilitats per a la comunicació oral de la glosa, cantar tonades tradicionals de glosa tot improvisant el seu text en forma de versos, memoritzar corrandes tradicionals i de creació pròpia, ser capaç de buscar una idea i expressar-la tot cantant davant d'un

públic i gaudir a través de l'ús de la llengua i del cant.[36] Per portar-ho a terme, mestres de música i mestres de català de cicle superior de les escoles han d'assistir a una formació prèvia.

Corrandescola a Vilafranca

A Vilafranca es celebra la Corrandescola des del curs 2012-2013 i sempre hi han participat voluntàriament sis escoles de les deu que hi ha al municipi. Fins a dia d'avui, se n'han beneficiat un total de 1.500 nens i nenes i el projecte està arrelat i ben viu.

Per organitzar aquesta trobada de glosa escolar, els mestres de música i de català es reuneixen tres vegades amb Albert Casals i Mònica Calaf al taller de formació "Preparem la Corrandescola" abans de la trobada i, una quarta vegada, per fer-ne la valoració. En aquesta formació se'ls explica com treballar-ho a classe, així com diferents activitats que després han de realitzar a les escoles amb l'objectiu que els alumnes aprenguin a glosar.

A la Corrandescola hi participen tots els alumnes de cinquè de primària. De cara a la trobada, de la cinquantena de participants que té cada centre, sis són els encarregats de presentar la seva escola, sis més són els encarregats d'acomiadar-la i quatre de participar en les proves d'improvisació. La resta d'alumnes, des del públic, canta les tornades de les melodies, animen els companys que estan a l'escenari i hi participen durant l'estona de micròfon obert.

Per a la presentació i el comiat, cada escola escull prèviament una melodia com el garrotín, les corrandes d'en Carolino, les corrandes de Beget, les jotes de l'Ebre, etc. A classe de música i de català creen el text de dues estrofes i els alumnes el memoritzen, assagen la interpretació musical i també la posada en escena a dalt de l'escenari.

Als quatre alumnes per escola que participen en la part d'improvisació se'ls proposen diverses proves –que no coneixien prèviament– per tal que puguin demostrar la seva capacitat d'improvisar versos inventats al moment i construïts sobre la melodia de les nyacres.

Tot l'espectacle està presentat i conduït pels mestres coordinadors i pels mestres de música. També van interactuant-hi dos corrandistes professionals, que demostren la seva capacitat de glosar i, sobretot, provoquen la participació dels joves improvisadors. Fins ara hi han participat Carles Belda, Helena Casas i Sílvia Ampolla. És molt impactant i positiu per als alumnes el fet de sentir-los en directe.

Per a cada edició, una escola diferent és l'encarregada de crear el logotip que es projecta a la pantalla de l'escenari durant l'espectacle. En acabar, es lliura un diploma acreditatiu a cada escola.

---

36 En relació amb el que es treballa, suggerim consultar el llibre *Corrandescola* (Casals, 2010). Pel que fa als beneficis educatius que s'han descrit, podeu consultar les referències que s'adjunten al final del text.

La valoració de l'activitat que fan els diversos agents implicats és molt positiva. Es tracta d'una activitat d'alt contingut pedagògic amb un enfocament plenament competencial, alhora que és molt lúdica i engrescadora. Podem parlar, doncs, d'èxit educatiu.

Al blog "Glosa a l'escola" s'hi pot trobar material per practicar la glosa amb els alumnes: <http://blocs.xtec.cat/glosa/>. I al blog "Corrandescola" hi ha la descripció del projecte, les virtuts pedagògiques i orientacions didàctiques per preparar-lo: <http://corrandescola.blogspot.com.es/>

Referències complementàries

CASALS, A. “El projecte Corrandescola: balanç i mirada envers el futur”. *Caramella, Revista de música i cultura popular*, 32 (2015), 96-99

CASALS, A [coord.]. *Corrandescola: proposta didàctica per treballar la glosa a Primària*. [Cerdanyola del Vallès: ICE-UAB] (2010).

CASALS, A. *La cançó amb text improvisat: Disseny i experimentació d'una proposta didàctica per a Primària.* Tesi doctoral [Departament de Didàctica de l'Expressió Musical, Plàstica i Corporal de la Universitat Autònoma de Barcelona] (2009). <http://www.tdx.cat/TDX-0324110-114328> [Consulta: 4.5.2017]

CASALS, A.; SABATER, M. D. “Glosar: un recurs pedagògic i lúdic”. A: Camps, Núria [*et al.*] (ed.), *L'ensenyament del català als territoris de parla catalana. Estat de la qüestió i perspectives de futur*. Vic: Servei de Publicacions de la Universitat de Vic - Universitat Central de Catalunya; 2016. p. 357-363.

1.14. MusicTAC: Giravoltes

Centre de Recursos Pedagògics (CRP) Vallès Oriental I

Introducció

Aquesta és una iniciativa que sorgeix a partir del grup de treball MusicTAC a través del Centre de Recursos Pedagògics (CRP) Vallès Oriental I. L'objectiu principal és crear una base de dades de balls i danses referenciades mitjançant la plataforma Mobile History Map (MHM), per promoure les competències digitals i desenvolupar el pensament creatiu de l'alumnat. El projecte permet a l'alumne ser protagonista a través del treball cooperatiu per aprendre els orígens, costums i arrels dels balls i danses propers del seu territori. Paral·lelament també l'aprèn a ballar endinsant-se en l'ús de les noves tecnologies.

Aquest projecte fomenta de manera transversal l'ús de la tecnologia mòbil aplicada a l'àmbit artístic musical. La plataforma MHM permet que els alumnes i professors creïn i documentin contingut de balls i danses sobre Catalunya per constituir una font única d'informació i incentivar l'intercanvi de capacitats entre alumnes, mestres i altres escoles. Tindran l'oportunitat d'ampliar els seus coneixements, proposar eines per dissenyar noves experiències i compartir unes bones pràctiques generant productes que el mateix centre, amb connexions horitzontals, i altres centres de Catalunya puguin aprofitar i difondre per contribuir al desenvolupament crític i cultural artístic.

Mitjançant aquest treball es donarà resposta a les preguntes que puguin plantejar tant els mestres que volen crear punts d'interès propers als seus municipis dins el projecte com els alumnes que demanen assessorament dins del món dels balls i les danses.

Es pretén que el projecte esdevingui un lloc per estimular l'esperit emprenedor de manera efectiva a l'aula i així arribar al compromís de l'alumne, amb la finalitat de poder obrir noves vies a l'aprenentatge musical i millorar el rendiment, potenciant les habilitats en tecnologia digital i el seu ús responsable.

Contextualització

Tipus de centre: escola/institut.

Nivell educatiu: primària/secundària.

Descripció del grup classe: proposta centrada en un grup heterogeni. El nombre d'alumnat hauria de ser de quatre com a mínim per poder treballar de manera cooperativa i col·laborativa.

Aula: treball col·laboratiu, cooperatiu i transversal amb connexions horitzontals a d'altres àrees (si es fa extensible).

Competències

Competència pròpia de l'àrea:

- Competència artística i cultural.

Competències transversals:

- Competència comunicativa lingüística i audiovisual.
- Competència del tractament de la informació i competència digital.
- Competència matemàtica.
- Competència d'aprendre a aprendre.
- Competència d'autonomia i iniciativa personal.
- Competència en el coneixement i la interacció amb el món físic.
- Competència social i ciutadana.

Objectius

- Procedir a la recerca d'informació emprant noves tecnologies.
- Reconèixer el tipus de dansa quan la vegin i escoltin en directe, a la televisió, tauletes etc.
- Explicar els orígens del ball o la dansa.
- Reconèixer els diferents estils/tipus de balls i danses que hi ha al territori català.
- Esmentar els balls i les danses més arrelats al nostre municipi.
- Reconèixer la part cultural més destacable dels balls i les danses.
- Conèixer l'estructura bàsica d'un ball o dansa.
- Motivar-se pels balls i danses propers al seu territori.
- Mostrar actituds de cooperació i respecte.
- Familiaritzar-se amb l'aplicació MHM.

Continguts

- Capacitat de recerca a través de les noves tecnologies buscant informació adient i introduint-la a l'aplicació MHM.
- Capacitat d'organització i sincronització per ballar el ball o dansa final.

Metodologia

Cercar informació

- Plantejar una cerca: identificar, concretar característiques, organitzar.
- Localitzar informació: conèixer recursos informatius, preparar estratègia, fer consultes.
- Recuperar informació: valorar-ne la utilitat, seleccionar-la per fiabilitat, obtenir-la.

Tractar informació

- Analitzar la informació: comprendre, reconèixer idees i dades, contrastar afirmacions.
- Interpretar: relacionar idees, fer inferències o deduccions, llegir amb sentit crític.
- Processar: extreure informació rellevant, sintetitzar, estructurar.

Comunicar coneixement

- Crear: integrar la informació, incorporar l'opinió personal, elaborar el producte.
- Compartir: presentar el producte i difondre'l, interactuar amb ètica.
- Aplicar: avaluar el procés, actuar conseqüentment, transferir coneixement.

Activitats

Pas previ

Presentació de la plataforma web i l'app de l'MHM.

Visualització de la informació d'alguns punts de mostra relatius a elements del patrimoni i de la informació que contenen: fotografia, breu descripció, àudio, enllaços (webs, articles, vídeos, àlbums fotogràfics).

Classificació del contingut en categories.

Motivació de l'alumnat

Utilització de dispositius mòbils (ordinadors, tauletes, *netbooks*) per crear un punt referent a un element del patrimoni de l'entorn proper del centre.

Esquema de treball

- Tria del ball o dansa de proximitat que es vol georeferenciar. Reconeixement de l'element sobre el terreny.

- Cerca d'informació bàsica del ball o dansa triat.
    - Fonts primàries. Arxius locals, parroquials, comarcals i nacional.
    - Fonts secundàries: escrites, orals (documents físics i/o en línia).
- Selecció de la informació (professorat).
- Tractament de la informació, per elaborar:
    - Breu descripció de l'element (síntesi)
    - Context de l'element
    - Guió de l'àudio (català, castellà i anglès)
    - Categorització: capes i categories
    - Datació
    - Selecció d'enllaços per vincular a l'element
    - Redacció d'un article sobre l'element, en el format preestablert
- Publicació dels continguts.
- Georeferenciació sobre el terreny.
- Enriquiment del punt amb:
    - Breu descripció i context
    - Àudios
    - Enllaç a l'article amb la informació ampliada
    - I opcionalment, enllaços a:
        - Article ampliat (obligatori)
        - Articles de referència (Viquipèdia)
        - Pàgines webs específiques
        - Àlbums fotogràfics
        - Vídeo
        - Etc.

En resum

- Els alumnes han de fer una recerca d'informació emprant les noves tecnologies. Buscaran informació sobre els orígens del ball o la dansa proper al seu territori. Per fer-ho, ho hauran de buscar de manera cooperativa. El ball o la dansa que hauran de buscar dependrà de l'edat de l'alumnat. S'aconsella que a primària la dansa sigui donada; a secundària la poden buscar els alumnes. Els alumnes buscaran informació detallada per fer la descripció i datació de la dansa o ball en català, castellà, anglès i altres idiomes, si escau; buscaran imatges del ball o dansa on es vegi com es balla i com van vestits els balladors; buscaran o enregistraran ells mateixos vídeos relacionats amb el ball o dansa com per exemple les arrels, la història, la coreografia de la dansa o ball, etc; buscaran àudios o els enregistraran ells mateixos explicant coses relacionades amb el ball o dansa (aquests vídeos també es podran incrustar en català, castellà i anglès); finalment podran afegir enllaços per facilitar més informació.

- Per grups cooperatius cada alumne tindrà la seva tasca i funció per confeccionar les aportacions a l'escenari creat pel mestre a l'MHM. El mestre podrà seguir des de la plataforma MHM l'evolució del treball del seu alumnat. L'alumne serà el protagonista i el mestre l'orientador. Finalment el mestre podrà validar els treballs realitzats a l'aula per compartir-los dins la plataforma MHM. Si el projecte es vol fer transversal i amb connexions horitzontals amb altres àrees es poden arribar a treballar totes les competències bàsiques.

- Aprendre el ball o dansa. Aquesta es pot enregistrar i pot ser utilitzada com a aportació dins la incrustació dels vídeos.

Avaluació

Descripció de l'activitat	Avaluació de l'activitat	%
Evidències pràctiques	Resolució de diferents activitats durant la participació a les sessions pràctiques	40
Procés de creació	Seguiment d'un procés de creació aplicant els coneixements teoricopràctics adquirits	20
Aportacions al projecte Giravoltes	Producció d'un punt i/o aportacions d'un ball o dansa proper del territori realitzant el procés d'ensenyament-aprenentatge amb els companys de la classe	20
Execució del ball o dansa	Producció del ball o dansa mostrant-la als companys	20

1.15. Trobada de Gegants i Capgrossos d'escoles de Catalunya a Mataró

Autor: Jordi Jover i Nogueres

Escola: Escola Anxaneta de Mataró - AMPA Escola Anxaneta de Mataró

Els orígens de la trobada

Fotomuntatge de les cares d'en Xanet -Xaneta cercavilesc

La Trobada de Gegants i Capgrossos d'escoles de Catalunya neix per generació espontània i amb l'objectiu d'agrupar només les diverses colles de la circumscripció de Barcelona. A partir del 2005, s'amplia la trobada a l'àmbit nacional.

Aquesta celebració té el suport de l'Agrupació de Colles de Geganters de Catalunya (ACGC), tot i que no l'organitza.

Mataró ja va acollir la Trobada de Gegants i Capgrossos d'escoles de Catalunya l'any 2002, la quarta edició.

El perquè de tot plegat

El curs 2015-2016, l'Escola Anxaneta de Mataró va fer 50 anys que va obrir les portes. Concretament el 4 d'octubre del 2015. Al llarg d'aquell curs l'escola juntament amb l'AMPA van organitzar un seguit d'actes per celebrar-ho.

Es va decidir, ja molt abans de pensar en els actes dels 50 anys de l'escola, que la Trobada de Gegants i Capgrossos d'escoles de Catalunya s'havia de dur a

Mataró. Va ser, doncs, a la Trobada de l'any 2015 quan l'AMPA de l'escola va sol·licitar ser-ne la seu designada per al 2016 i així se li va concedir.

Cartell de la trobada

Tradició gegantera a l'escola

Aquesta primavera del 2018 farà 45 anys que l'Escola Anxaneta té gegant propi, en Xanet-Xaneta. És un dels gegants més curiosos de Mataró, ja que té dues cares: per un costat és una dona, la Xaneta, i per l'altre, un home, en Xanet. Aquests dos personatges, que en realitat en són un, representen dos mestres de l'escola en agraïment a la tasca diària que fan i han fet des de sempre tot el col·lectiu educatiu amb els nostres nens i nenes.

En Xanet-Xaneta, tot i que l'actual és de l'any 1996, és la recuperació de l'antic gegant de l'escola que es va estrenar possiblement a la primavera de l'any 1973. Podem dir, doncs, que és el gegant més antic de les escoles de Mataró. Va participar en la primera Festa Major de les Santes democràtica l'any 1979 i en diverses diades de Sant Jordi. A mitjans dels anys vuitanta se sap que va estar guardat en algun lloc de l'escola com a mínim fins a principis dels anys noranta.

Aquest primer Xanet-Xaneta estava fet de roba i porexpan. Duia uns cabells de llana i un vestit molt original ple de dibuixos infantils (un gran arbre sota un sol mig amagat entre uns núvols i un nen que s'hi enfilava mitjançant unes cadires).

Fotos: en Xanet-Xaneta original de l'any 1973. Veiem en Xanet i a l'altra cara la Xaneta.
(foto: arxiu de l'Escola Anxaneta)

L'actual gegant, inspirat en l'antic, va ser realitzat pels alumnes de vuitè d'EGB dels anys 1994, 1995 i 1996. Va ser batejat durant la festa de la primavera de l'escola l'any 1996.

La colla gegantera de l'AMPA és qui s'encarrega des de fa més de 20 anys de treure'l a ballar en les cercaviles en què participen. Amb 63 membres actuals, entre pares, mares i infants, és un col·lectiu que fomenta la relació interpersonal entre els seus membres, especialment entre nens de diverses edats, alhora que promou la cultura catalana.

La trobada a Mataró

Després de mesos de preparació i de moltes reunions, el 15 d'abril del 2016 es va fer una gran festa a Mataró amb més de 2.200 persones vingudes d'arreu i amb la representació de 53 escoles de Catalunya.

Un fet molt important és que gràcies a l'AMPA, l'escola i voluntaris es va desenvolupar de manera àgil, dinàmica i molt satisfactòria per a tothom que hi va participar.

Plantada d'una de les cercaviles

Ball final de tots els gegants

L'acte va començar acollint a primera hora del matí tots els participants, als quals es va dirigir primerament als llocs habilitats per aparcar i descarregar els gegants. Seguidament, diversos voluntaris els van portar als llocs on fer fondo/plantar el seu gegant. Una vegada cada colla va estar agrupada, els voluntaris els van portar a l'esmorzar organitzat en espais habilitats tant dins com fora de l'escola.

Fent temps per l'inici de la cercavila, es van organitzar en una plaça adjacent a l'escola tota una diversitat de tallers infantils. A la vegada, hi va haver dos concerts de música tradicional de gralla a càrrec dels grups Barrets de Palla i Grallers de Mataró. D'aquesta manera, es promovia la música tradicional típica dels gegants. Així doncs, grans i petits tenien els seus espais de relació i esplai.

Atesa la quantitat de colles participants, es van fer dues cercaviles independents que van serpentejar per diversos carrers de la ciutat fent sonar la seva música perquè ballessin els gegants, gegantons i capgrossos.

Finalment, van confluir al centre de la ciutat, i arribats tots a la plaça Santa Anna van fer fondo/plantar. Allí es van fer els parlaments protocol·laris, la designació de l'escola que seria l'encarregada d'acollir la trobada l'any següent, així com els balls finals per tancar l'acte, de manera que tothom va poder gaudir de veure tots els gegants ballant.

Per a les colles que van voler, es va organitzar un gran dinar de germanor a l'escola amb més de 750 persones i així es va fer una cloenda rodona per a un dia inoblidable.

Trenta anys de Festa Major a les escoles de Sarrià. Una vivència compartida

La nostra Festa Major suposa la participació de 1.800 nens i nenes de sis escoles —públiques, concertades, d'educació especial, l'Escola Municipal de Música de Can Ponsic—, amb la implicació dels especialistes de Música i Educació Física i els equips docents de les escoles:

> **Escola Costa i Llobera, Escola Dolors Monserdà Santapau, Escola Orlandai, Escola d'Educació Especial Pedralbes, Col·legi Santa Dorotea, Escola Tàber, Escola Municipal de Música Can Ponsic**

Sense la implicació i el treball de coordinació del Centre de Recursos Pedagògics (CRP) no seria possible aquesta festa. Posa en funcionament les tasques del districte i les diferents necessitats organitzatives: guàrdia urbana, serveis tècnics i municipals de l'Ajuntament del districte, el casal, parcs i jardins, ambulància…

Iniciar el curs suposa un gran repte per a mestres i alumnat dels diferents centres

- Escoltem les mateixes músiques per ballar les mateixes danses.
- Confeccionem cuques i capgrossos artesanalment.
- Acompanyem els dracs interpretant els mateixos ritmes amb els timbals.
- Posem a punt noves construccions humanes semblants a les dels castells.
- Engalanem de nou tots els racons de les escoles.
- Elaborem materials per sortir mudats de festa; vestim les escoles amb motius que ens fan sentir units i únics.
- Fem viu el bestiari amb treballs plàstics.
- Recordem els passos llargs i curts de la sardana que ballem des de 2n fins a 6è.
- Lliguem fort un grup de xanques alt i nombrós.
- Aprenem a trenar i destrenar un pal amb cintes.
- Piquem ben fort amb els bastons tot ballant La Pavana o La Boja (danses del Penedès).
- Actualitzem el protocol que ens ajuda a fer efectiva la festa.

El matí de Festa Major: el recorregut pel barri de Sarrià i la ballada al Casal

El divendres d'octubre més proper a la Festa del Roser, patrona de Sarrià, les escoles del districte de Sarrià sortim tot el matí en diferents cercaviles pels carrers i les places del barri i els omplim d'infants, música, balls i festa. La trobada suposa la moguda de més de 1.800 nens i nenes.

L'acte principal es fa d'11 h a 12 h al Casal de Sarrià, on cada nivell educatiu balla conjuntament la mateixa dansa. Per a cada nivell de totes les escoles hem trobat un format gràcies al qual, de petits a grans, hi tenen una presència activa. Tothom se la sent seva, perquè tothom hi balla i hi participa. Algunes danses sempre es repeteixen. Els petits saben que quan seran més grans trenaran les cintes, crearan figures humanes tot fent falcons, ballaran amb bastons i picaran timbals…

La sardana és la dansa que uneix totes les escoles. La ballem des de 2n fins a 6è. La pista del Casal s'omple a vessar amb rotllanes concèntriques.

La tarda de Festa Major, les escoles mostren els balls i l'energia de la festa a les famílies de cada centre.

La música i els músics

Sempre hem volgut ballar amb música en viu. Des de sempre hem tingut clar que els músics que ens acompanyen han de sonar bé i afinats. El so de la gralla és potent per omplir de música els carrers i les places, però també és molt delicat en l'afinació. L'educació musical dels infants ha de tenir bons exemples sonors. Hem de procurar-los bona música i bon so. Ens va molt bé conèixer els músics —grallers i timbalers— d'un any per l'altre; ens donen molta confiança, perquè saben com va l'organització de la festa i coneixen les melodies que han d'interpretar. Des de fa sis anys la Colla de l'Escola Municipal de Música de Can Ponsic ens acompanya a la cercavila. S'hi ha incorporat un grup nombrós de flabiols, acordions i tarotes, tocats per nens i nenes d'entre 8 i 15 anys, acompanyats de dos dels seus professors.

Els valors populars de la nostra Festa Major

- Garanteix la cohesió entre els centres: ballem els mateixos balls, portem un mateix tipus de vestuari, anem junts a la cercavila pel barri...
- Esdevé un fil conductor potent d'aprenentatges.
- Fomenta una educació en valors: saber fer i també saber ser i saber estar.
- Ofereix la possibilitat d'involucrar-hi tota la comunitat educativa.
- Permet relacionar-se amb els altres i facilita la convivència (no hi ha competència, hi ha gaudi entre companys).
- Adopta hàbits d'aprenentatge cooperatiu que promouen bones actituds socials.

- Ajuda a preservar el patrimoni i a comprendre la societat en què vivim.
- Suposa el coneixement de danses tradicionals catalanes (bastons, pastorets, sardana…) i els instruments que les acompanyen (grallers i timbalers; sac de gemecs i flabiol i tamborí; cobla...).
- Combina diferents llenguatges i procediments plàstics, visuals, musicals i corporals amb la finalitat de comunicar sentiments i emocions.
- Inclou alumnes amb diversitat funcional i facilita la igualtat d'oportunitats.

Valor educatiu de la nostra Festa Major

Des de l'escola, cal plantejar-se el paper educatiu de les activitats relacionades amb la cultura popular. Quin valor afegit aporta el treball de la cultura popular a l'escola? Quin sentit té fer-lo?

Creiem que la Festa Major té un paper educatiu clau, perquè els alumnes esdevenen protagonistes d'activitats creatives, actives i participatives.

La Festa Major té continuïtat des de fa 30 anys, amb un component molt fort d'inclusió i cohesió entre les comunitats educatives.

Mirant enrere, ens adonem que la Festa Major del barri de Sarrià ha crescut i ens fa créixer any rere any, a poc a poc i amb l'esforç compartit. Potser el dia a dia no ens permet ser conscients de tot el llegat que ens aporta.

M. Antònia Guardiet, Montse Quiñones, Pere Romaní i Montserrat Torres

2. ELS AJUNTAMENTS

2.1. Maleta didàctica de patrimoni d'Alcarràs

Ajuntament d'Alcarràs

Objectius

1. Analitzar el patrimoni cultural de la vila des de diferents perspectives

2. Desenvolupar un sentiment de pertinença cap al municipi

3. Comprometre's i involucrar-se amb l'entorn del poble

Introducció

Aquest recurs educatiu ofereix un conjunt d'objectes, materials i propostes que permeten treballar diferents continguts i conceptes relacionats amb el patrimoni cultural, històric, gastronòmic, natural... d'Alcarràs.

La maleta és un material accessible i de fàcil transport, de manera que possibilita que pugui arribar al màxim de mestres i alumnes.

Serveix com a contenidor de diferents materials. Des del punt de vista pedagògic permet experimentar i manipular objectes tangibles, la qual cosa comporta una riquesa perceptiva, ja que d'aquesta manera entren en joc tots els sentits, a través dels quals els humans inicien un procés de descoberta i coneixença de la realitat.

Totes les propostes d'ensenyament-aprenentatge que s'ofereixen són interdisciplinàries, és a dir, permeten treballar conjuntament les diferents àrees de coneixement.

El material és estèticament bell per afavorir la integració de continguts i convidar a obrir la maleta, tant als infants i joves com als mestres.

Descripció

Aquest recurs didàctic sobre el patrimoni cultural de la vila d'Alcarràs és multinivell. Així doncs, aquest material està pensat i dissenyat per a ser utilitzat en les

següents etapes educatives: educació infantil, educació primària, educació secundària. Així, cal tenir present que en funció de l'edat i el ritme d'aprenentatge dels alumnes estarà en mans del docent abraçar uns continguts o uns altres.

La finalitat general del material és conèixer, comprendre, analitzar i valorar el patrimoni històric i cultural de la vila d'Alcarràs per tal de desenvolupar un sentiment de pertinença cap al municipi amb la idea d'anar construint una identitat col·lectiva.

Així doncs, considerant el patrimoni d'un poble des d'una concepció dinàmica, aquest no només esdevé un recurs sinó que s'entén com un procés viu i canviant, resultat d'una construcció social. Agafant la idea de construcció social, amb l'En-caixa, els alumnes actuen com a constructors de patrimoni i no tan sols com a consumidors. Per tant, el material que s'ofereix proporciona la possibilitat que infants i joves aprofitin el seu coneixement vers el patrimoni de la vila i així l'entenguin, l'analitzin i el valorin, per tal de comprendre què ha passat i què passa actualment al seu entorn. Aquesta connexió entre present i passat, entre la història i la contemporaneïtat, donarà la possibilitat que els alumnes prenguin consciència de quin és el seu paper en la història i de la importància de restar també constructors del seu patrimoni.

El material està creat amb l'ideal constructivista de donar l'oportunitat als infants i joves d'expressar-se lliurement mitjançant la interacció amb les diferents propostes i materials, i de desenvolupant les capacitats i competències necessàries per créixer integralment com a persones i viure en societat.

Cada docent, depenent de l'edat i del nivell dels seus alumnes i del temps que pugui dedicar a treballar l'En-caixa podrà abordar alguns dels continguts que es proposen o bé aquells que sorgeixin dels seus interessos amb l'alumnat.

Els materials que es troben dins de l'En-caixa estan creats per estimular la curiositat, el plaer per aprendre i descobrir en els alumnes, ja que aquests estan dissenyats per produir una impressió estètica.

Dins d'aquest projecte, el contacte directe amb els objectes és especialment important i necessari perquè es compleixi la seva finalitat.

L'En-caixa s'organitza en tres zones que configuren una unitat d'únic sentit, de manera que aquestes es poden utilitzar de manera consecutiva o independent. Sigui com sigui la gestió d'aquestes no suposa cap inconvenient, ja que cada zona compleix un objectiu adherit al treball del patrimoni, que amb el treball de les tres pren un sentit més global.

Al llarg de la guia es presenten un seguit d'orientacions envers els elements que hi ha en la maleta. Tot i així, es considera que el mestre té el seu propi criteri per decidir quina és la millor manera de presentar i utilitzar aquest projecte amb el seu grup classe.

Capacitats/competències per desenvolupar

- Avançar en la comunicació oral (conversar, escoltar i expressar) i escrita per mitjà de diferents llenguatges, amb la gestió de diferents suports i tipologies textuals adequats a diverses funcions i contextos de comunicació.
- Atansar-se i valorar des d'un punt de vista crític les manifestacions culturals i artístiques, concebudes com a font d'enriquiment i gaudi, així com també com a part del patrimoni de cada cultura.
- Investigar, cercar, seleccionar i processar la informació mitjançant diverses fonts, tècniques i estratègies, adoptant una actitud crítica i reflexiva.
- Pensar, raonar, elaborar explicacions i relacionar els nombres o les informacions que es presenten en forma numèrica i els aspectes espacials de la realitat (operacions bàsiques, símbols, expressió matemàtica, situacions de la vida quotidiana...).

Conclusió

L'En-caixa és un material que s'ha de tractar amb cura per tal que es conservi en bon estat i pugui perdurar en el temps. Per facilitar-ne la conservació hi ha una fotografia de la distribució idònia dels diferents materials a l'interior.

Amb aquests arguments, es conclou que el treball del patrimoni cultural de la vila és un mitjà idoni per desenvolupar en els infants i joves el sentiment de pertinença vers aquesta. Així, senten la necessitat de comprometre's i involucrar-se amb l'entorn del poble i, en conseqüència, d'anar construint una identitat col·lectiva.

2.2. Tallers pedagògics per a grups amb diversitat funcional

Ajuntament de Barcelona, Institut Municipal d'Educació (promoció educativa) i Institut de Cultura (cultura popular)

Núria Capdevila Serrat

Els tallers pedagògics "On dormen els gegants?" i "Curts i llargs a pas de Sardana" van ser conceptualitzats inicialment per a educació infantil i educació primària durant el curs 2013-2014, activitats que es realitzen en diferents Cases de la Festa de la Ciutat de Barcelona. Aquestes activitats van generar interès al professorat de centres amb alumnes amb necessitats especials i per aquest motiu es van adaptar i es van començar a programar i oferir a partir del curs 2015-2016. L'adaptació va consistir a reduir la durada de l'activitat 30 minuts (l'activitat té una durada de dues hores i per a aquests grups es fa d'una hora i 30 minuts) i adaptar els exercicis i el llenguatge utilitzat al nivell cognitiu dels participants. L'experiència d'aquests tres cursos ha estat molt positiva, ha anat augmentant el nombre de participants i la seva valoració ha estat molt satisfactòria.

Les activitats s'han realitzat exclusivament a la Casa dels Entremesos, ja que té unes bones condicions d'accessibilitat, i també ens hem traslladat a l'escola per dur-les a terme. Tots els grups participants són de nombre reduïts d'alumnes i amb diversitat funcional; així, hi han participat alumnes amb discapacitat psíquica amb trastorns de síndrome de Down, autisme greu o patologies degeneratives com la síndrome de Rasmussen i alguns a més amb discapacitat física amb mobilitat reduïda i cadires de rodes. Malgrat les dificultats, tots els grups han gaudit i participat de manera activa en les activitats i alguns grups fins i tot han realitzat les dues activitats i una festa a l'escola dedicada a la cultura popular en què hem col·laborat.

Les activitats de cultura popular relacionades amb els gegants i les sardanes se situen en la interdisciplinarietat de les àrees del currículum educatiu. Els grups amb necessitats especials les valoren enormement perquè poden treballar diferents aspectes com la cultura, història, festes, tradicions, psicomotricitat... Són propostes que tenen un caràcter experiencial, lúdic i permeten adquirir un aprenentatge significatiu perquè són viscudes en primera persona. A més cal destacar que, per les seves característiques, aquests alumnes habitualment no participen en activitats multitudinàries, i d'aquesta manera es poden apropar a les festes i les tradicions d'una manera més íntima que els permet fer-se seva la cultura popular catalana.

L'interès per la cultura popular està creixent els darrers anys a les escoles; la progressió ascendent d'activitats que s'ofereixen i d'alumnes que hi assisteixen en són un bon testimoni. El programa educatiu de les Cases de la Festa inclou

activitats per a tots els cicles educatius des d'educació infantil fins a batxillerat. Des del curs 2015-2016 també s'han ampliat les activitats a alumnes amb necessitats especials. Des de fa quatre anys els participants han augmentat progressivament i també els alumnes amb necessitats especials, un públic que ha gaudit enormement de les activitats de sardanes i gegants que s'han programat adaptades a les seves necessitats.

A Catalunya, hi ha un gran nombre d'entitats i associacions de cultura popular i tradicional –més de 90 a Barcelona– dedicades a mantenir vives les expressions festives pròpies de la nostra cultura: les colles de geganters, de castellers, de diables, de bestiari festiu i de sardanistes.

Per això, l'Ajuntament de Barcelona, a través d'una xarxa de Cases de la Festa situades als barris de la ciutat, ha ofert a les escoles un programa d'activitats educatives amb la finalitat d'aproximar l'alumnat a les particularitats i característiques de la cultura popular i tradicional catalana. Des del curs 2013-2014 s'ofereix una programació adreçada a tots els nivells educatius des d'educació infantil, cicle inicial, mitjà i superior de primària, primer i segon cicle de l'ESO i educació postobligatòria: batxillerat i cicles formatius. Durant el curs 2015-2016, les activitats de gegants "On dormen els gegants" i sardanes "Curts i llargs a pas de sardana" es van adaptar per a alumnes amb necessitats especials davant la sol·licitud de diferents escoles que volien realitzar-les. Així, les primeres activitats adaptades es van dur a terme el curs 2015-2016 i es continuen oferint en l'actualitat. L'adaptació va consistir a reduir la durada de l'activitat 30 minuts (l'activitat té una durada de dues hores i per aquests grups es fa d'una hora i 30 minuts) i adaptar els exercicis i el llenguatge al nivell cognitiu dels participants. L'experiència d'aquests tres cursos ha estat molt positiva, ha anat augmentant el nombre de participants i la seva valoració ha estat molt satisfactòria. Totes les activitats s'han dut a terme a la Casa dels Entremesos, per la situació però també per la condicions d'accessibilitat, tot i que també es pot dur a terme l'activitat de sardanes al centre escolar, i de fet s'ha fet en una ocasió.

D'entre totes les escoles participants durant aquests cursos voldríem destacar l'experiència de l'escola d'educació especial Taiga, ubicada a l'avinguda de Vallvidrera, ja que ha participat en diverses ocasions en activitats de les Cases de la Festa. Marga Roldán i Cristina Gaspà en són professores i tenen una llarga experiència –31 i 20 anys respectivament– amb alumnes amb diversitat funcional. Actualment, són tutores del primer cicle de l'ESO i l'any 2017 van fer els tallers de gegants i sardanes de les Cases de la Festa a la Casa dels Entremesos, ja que el centre d'interès de les activitats programades per al curs 2016-2017 era aprofundir en el coneixement de la cultura popular.

Les mestres van establir contacte amb les Cases de la Festa quan, a l'inici del curs, cercaven activitats relacionades amb l'objectiu anual escolar. Es tracta d'un centre molt actiu ja que programa una sortida cultural cada mes. El criteri per seleccionar aquestes activitats és que conjuguin la participació amb la cultura, tinguin lloc a la ciutat de Barcelona i es facin en llocs de fàcil accés.

Són alumnes que tenen necessitats molt diverses: hi ha alumnes amb discapacitat intel·lectual, que poden tenir diferents nivells de discapacitats físiques,

i trastorns de conducta. Alguns tenen síndrome de Down o alguna patologia degenerativa; es barregen característiques molt variades i, per tant, diferents necessitats. Els participants de les activitats van ser nens amb autisme (8), síndrome de Down (3) i un alumne amb una patologia degenerativa, la síndrome de Rasmussen.

Cal destacar que, prèviament a la realització de l'activitat, les professores van treballar a les aules les sardanes, emfatitzant la coordinació i la lateralitat. Alguns dels exercicis es basaven a reconèixer quin era el peu dret i quin l'esquerre, el concepte de rotllana, davant i darrere, el ritme… També van escoltar la música de les sardanes perquè es familiaritzessin i la relacionessin amb aquest tipus de dansa.

L'activitat de sardanes "Curts i llargs a pas de sardana" va resultar per als alumnes i el professorat molt satisfactòria. A la primera part de l'activitat van conèixer els instruments que formen part de la cobla i després van ballar sardanes. La majoria dels alumnes van seguir-ho molt bé i van aprendre els passos que ensenyaven les educadores. La resta va gaudir molt, sobretot de la música perquè, més enllà de les sardanes originals, va sonar una cançó de Shakira adaptada a la sardana que els nens i nenes van reconèixer de seguida, i això va servir per cridar-los l'atenció i apropar-los més a l'activitat.

Els mateixos alumnes van venir un altre dia a fer el taller de gegants "On dormen els gegants?" i van conèixer els gegants de la casa dels Entremesos de Barcelona i la història dels principals gegants de cada barri i del bestiari festiu de la ciutat. Els va il·lusionar molt veure directament el gegant del Pi, ja que s'hi havien familiaritzat a classe i en coneixien la cançó. Després de l'explicació van muntar dos gegantons de fusta que estaven per peces, un noi i una noia, amb l'ajuda dels educadors i els acompanyants del grup. Un cop vestits i enllestits, els van fer ballar col·locant-s'hi a dins tal com es fa per a tots els nivells educatius als quals s'ofereix l'activitat.

Les dues activitats, gegants i sardanes, van tenir continuïtat després a l'escola Taiga i ens van demanar la nostra col·laboració. En primer lloc, ens van demanar veure amb detall les estructures i mides dels gegantons de l'activitat per poder fer-los a la classe posteriorment. Així van crear el seu propi gegant i el seu propi drac en diverses sessions a l'escola i ens van enviar imatges del procés. A més, també van demanar la nostra col·laboració a la festa anual de l'escola. Com hem comentat, és una escola molt activa i cada any fan una festa de final de curs per als pares i mares en què participen els alumnes. Així, el 22 d'abril del 2017, un dia abans de Sant Jordi, van fer la festa, en què van ballar sardanes, van fer una tamborinada, es van disfressaran de diables i, a més a més, van fer ballar el gegantó que havien construït a classe, inspirat en el que van veure a la Casa dels Entremesos. Per animar el ball, es va demanar la col·laboració de sardanistes i els vam posar en contacte amb la colla de veterans de la Confederació Catalana de Sardanistes. Un grup d'uns deu veterans van ballar i van animar tothom a participar. La festa va ser tot un èxit! Però més enllà d'aquest acte festiu, tot el procés amb aquesta escola va ser molt gratificant per a tots els implicats: els alumnes, els mestres, els pares i també evidentment els educadors que van dur a terme l'activitat.

Finalment es va escriure un article que es va publicar, el mes de maig del 2017, al blog del Consorci d'Educació de Barcelona en què es va recollir el testimoni de les mestres i el procés fins a la festa final a l'escola.

Quins beneficis aporten aquest tipus d'activitats a nens i nenes amb diversitat funcional? En primer lloc, és important que coneguin la cultura catalana i que se'ls estimuli a participar, ja que els nens i nenes amb diversitat funcional no acostumen a assistir a aquestes festes populars perquè sempre són actes multitudinaris, hi ha molta gent i la majoria no s'hi senten a gust. Segons les professores i els alumnes, aquesta és una activitat molt significativa que repetirien pel seu caràcter experiencial, lúdic i per l'adaptació a les seves necessitats.

Materials creats: materials de suport per a la implementació dels tallers "On dormen els gegants?" i "Curts i llargs a pas de sardana"

Més informació:

barcelona.cat/culturapopular/casesdelafesta/programaeducatiu <http://bloc.edubcn.cat/2017/05/les-cases-de-la-festa-i-leducacio-especial-cultura-popular-a-labast-de-tothom/#.WleQTq7iaUk>

2.3 Publicació: Els gegantons de les escoles de Barcelona

Ajuntament de Barcelona, Institut Municipal d'Educació i Institut de Cultura

Mireia Bassols i Noèlia Sanz

Aquest projecte va sorgir de la iniciativa de l'Institut d'Educació, Direcció de Promoció Educativa, i de l'Institut de Cultura, Direcció de Cultura de Proximitat i Cultura Popular, de l'Ajuntament de Barcelona.

Les escoles de la ciutat de Barcelona tenen una gran riquesa pel que fa al patrimoni cultural popular i tradicional. Dins d'aquest patrimoni, els centres educatius disposen d'una gran varietat d'imatgeria popular, gegantons, capgrossos, nans, dracs, cuques… que molt sovint han construït els mateixos infants i joves i que els acompanyen al llarg de l'etapa educativa.

L'Institut d'Educació i l'Institut de Cultura de l'Ajuntament de Barcelona, en el marc del Consell d'Innovació Pedagògica, hem pretès amb aquesta publicació fer un recull d'aquestes figures presents a les escoles, que formen part de la cul-

tura popular del centre i de cadascuna de les persones que l'integren. És una manera de difondre, entre la ciutadania en general i la comunitat educativa en particular, aquesta dimensió de la cultura popular, un bé necessari per als nois i noies perquè desenvolupa capacitats per arribar a formar-se com a persones i a construir la seva identitat. El coneixement i el respecte de les pròpies tradicions afavoreixen una actitud d'interès per conèixer l'altre i la seva cultura. És a dir, que també podem posar l'accent a afavorir el coneixement de la cultura d'infants d'altres orígens, que tenen un bagatge diferent, cosa que de vegades es treballa poc en el marc escolar.

Escola Cervantes

Escola Ferran Sunyer

Escola Sant Felip Neri

Les activitats relacionades amb la imatgeria festiva se situen en la interdisciplinarietat de les àrees del currículum educatiu. Articulen i donen sentit a l'aprenentatge que els infants o joves desenvolupen, amb diferents propostes viscudes que van més enllà de les competències artístiques i culturals. Segons l'etapa educativa, es desenvolupen des d'activitats de psicomotricitat i jocs, propostes amb contes, poemes i cançons, el treball amb els diferents llenguatges expressius, el coneixement de les festes i tradicions, fins a situar la imatgeria en el seu context històric, la seva valoració estètica, l'anàlisi de les figures i el seu valor simbòlic.

El recull dels centres educatius en la publicació està organitzat per districtes, barris de la ciutat i nivells educatius de 0 a 18 anys.

Es va contactar amb 711 centres educatius de la ciutat de 0 a 18 anys, públics, concertats i privats, i finalment es va recollir la informació de 158 centres, amb més de 300 fotografies. Cada centre educatiu té una fitxa associada, amb una descripció tècnica de les imatgeries, actuacions en qu**è** han participat, història, implicació pedagògica actual al centre, com ho viuen els infants, curiositats...

Escola Auró

Gegant
Auró (3 m i 20 kg)

Capgrossos
Drac i Rei (0,70 m i 8 kg)

Material
Fusta, roba, buata, filferro, paper maixé i cartró

Estrena
Sant Jordi de 1999 (capgrossos) i Santa Eulàlia de 2015 (Auró)

Actuacions
Sant Jordi i festes a l'escola

Història
Els capgrossos eren inicialment quatre: Sant Jordi, la Princesa, el Rei i el Drac, i servien per interpretar l'obra de Sant Jordi quan arribava el 23 d'abril. Amb els anys es van haver de restaurar en algunes ocasions.
El gegantó Auró neix el 2015 per representar un antic arbre que hi havia al pati de l'escola i que va morir. D'aquí ve el nom del centre.

Implicació pedagògica actual en el centre
Gràcies a la iniciativa de fer el gegantó, va sorgir una activitat extraescolar de tabals per a nens i nenes de l'escola que és un èxit. La Comissió també estudia la possibilitat de compondre una música amb lletra on el gegantó sigui el protagonista; la idea és que els nens i nenes de l'Auró hi col·laborin. També s'ha dissenyat un logotip de la colla i s'han estampat samarretes i mocadors.

Com ho viuen els infants?
Primerament, els alumnes a les classes de plàstica van fer petits esbossos de com s'imaginaven un gegantó que pogués representar l'escola, els quals es van fer arribar als pares i les mares de la Comissió, que van recollir les idees per iniciar-ne la construcció.
Durant molts caps de setmana els membres de la Comissió es van trobar a l'escola per anar-lo construint i les portes del centre eren obertes a totes les famílies que hi volien participar.

Sabies que...?
Està previst que l'Auró tingui companyia ben aviat.
Ella es dirà Aurora

Exemple d'una fitxa

Aquesta **és** una publicació amb què també es pot jugar a través d'un joc de pistes: cal trobar al llarg de les pàgines la gegantona Laia, que **és** molt entremaliada.

Remarquem que la imatgeria està creixent a les escoles de Barcelona. L'any 2001 es va fer un recull de 16 escoles amb 26 gegants. En aquest llibre de l'any 2016, s'ha reunit la informació de 158 escoles amb 211 gegants i 366 capgrossos. El llibre pretén ser una instantània i explicar un moment determinat i això s'ha fet amb una feina acurada i concreta, sabent que mai no podrà ser completa.

La publicació vol fer palès el valor de la imatgeria de les nostres escoles. Un patrimoni que forma part de la cultura popular i festiva de la ciutat –que participa activament en les festes del cicle anual– i esdevé un eina educativa de dinamització i de difusió cultural. Un viatge per les escoles, que ens dona una visió de vitalitat del nostre món educatiu.

Fitxa de la publicació:

- Edita: Ajuntament de Barcelona. Institut de Cultura de Barcelona. Institut d'Educació de Barcelona.
- Text i recull de les imatges: Nico Alonso
- Revisió pedagògica: Enric Roca
- Creació del joc: Oriol Comas
- Coordinació editorial:
  Per part de l'IMEB: Mireia Bassols i Jaume Capsada
  Per part de l'ICUB: Ana Álvarez i Noèlia Sanz
- Cap del servei de Cultura Popular-ICUB: Francesc Fabregat
- Director de Promoció Educativa-IMEB: Manel Punsoda
- Disseny: Luz de la Mora
- Correccions: Tau Traduccions
- Impremta: Vanguard Gràfic
- Directora de comunicació: Águeda Bañón
- Director d'imatge i serveis editorials: José Pérez Freijoo
- Agraïments: a totes les escoles, AMPA, fotògrafs, geganters, i tothom que ha col·laborat en el projecte; i a Carlos Alonso i Emmanuelle Crozet.
- Data: Barcelona, maig del 2016

2.4. El fanalet per anar a rebre els Reis d'Orient a la cavalcada

Servei de Cultura i Servei d'Educació de l'Ajuntament de Sabadell

Introducció

Des del Servei de Cultura s'ha portat a terme, en els darrers dos anys, un treball de reflexió entorn del cicle festiu i com revitalitzar algunes de les seves manifestacions amb la finalitat de potenciar la seva funció d'identificació d'una societat i de cohesió dels seus membres.

És en aquest marc en què la cavalcada de Reis esdevé un dels moments principals de la tradició nadalenca. Fruit d'aquesta reflexió, es posen en marxa diferents projectes que cerquen la participació de la ciutadania en la construcció d'un relat comú. Es dissenya l'espectacle de la cavalcada a partir de la participació de les escoles de disseny de la ciutat i les entitats teatrals i escoles de dansa, es genera un eix comú a totes les activitats de Nadal al voltant del passat patrimonial tèxtil de la ciutat sota el nom "Teixint el Nadal" i, de manera transversal amb el Servei d'Educació, es dissenya l'activitat d'"El Fanalet".

El projecte s'inicia amb l'encàrrec a l'Escola Superior de Disseny Industrial (ESDI) d'un fanalet que, a partir d'unes peces senzilles, pugui construir-se a les escoles. Dins l'assignatura de producte, els alumnes treballen en un prototip viable. Paral·lelament, s'encarrega a l'escriptor local David Vila i Ros l'escriptura d'un conte que descrigui l'arribada dels Reis d'Orient a Sabadell i que inclogui en el relat elements que estiguin presents en les activitats nadalenques: elements patrimonials situats en el passat industrial tèxtil de la ciutat, trets identificatius del paisatge físic, incorporació de personatges que apareixen a la cavalcada, i la indicació que els nens i nenes reben els Reis amb un fanalet. L'edició del conte es fa sobre la base de les il·lustracions del col·lectiu d'artistes locals Bafarada.

Descripció

"El Fanalet" és una activitat per fer a l'aula en què els alumnes a partir d'un conjunt de peces fan el muntatge i la decoració del fanalet, i se l'emporten a casa per tal de portar-lo la nit de Reis a la cavalcada.

Les escoles participants reben un lot per a cada un dels alumnes. Aquest lot es composa d'una bossa de paper dissenyada especialment amb tots els elements necessaris per al muntatge del fanalet:

- Full de cartró marró encunyat (mida DIN A4): bastidor

- Peça de paper vegetal de 8,5 x 29,7 cm: pantalla
- Cordill blanc de 40 cm de llarg: nansa
- Un llum LED
- Full DIN A4 amb les instruccions de muntatge, amb un escrit adreçat als pares al darrere
- Llibret mida DIN A5: conte *Nit de Reis a Sabadell*

El treball pedagògic que es proposa és fer el muntatge del *fanalet, decorar-lo* i treballar la nit de Reis i la cavalcada a través del conte, sigui explicant-lo, fent-ne representacions, etc. L'alumnat s'endú a casa el fanalet muntat durant la darrera setmana lectiva i el porta amb la família a la cavalcada.

Objectius

- Treballar el calendari de festes i tradicions populars a través d'aquesta proposta nadalenca.
- Establir un vincle físic entre els infants i l'arribada dels Reis Mags a la ciutat, amb el muntatge i la decoració del *fanalet*, implicant-hi l'escola i les famílies.

Competències bàsiques

- Competència en el coneixement i la interacció amb el món físic
- Competència social i ciutadana

Elements de la història per treballar amb els infants

- Està situada en l'època en què Sabadell adopta la seva personalitat industrial, el segle XIX. Es parla de vapors, xemeneies, telers i treballadors vinguts de molts llocs diferents.
- La primera imatge no és industrial, sinó d'entorn natural; es fa ressaltar la verdor del Vallès a través del Ripoll i la Mola.

- Els Reis hi intervenen en primera persona, per acostar-se als lectors.
- Es reivindica el lèxic autòcton de la ciutat i la comarca: badabadoc, estrep.
- Es marquen les tres rutes que segueixen els tres Reis.
- Els viatges dels Reis els permeten recollir tot de coses que van trobant, sense que s'especifiqui quines són. Això permet decorar les carrosses d'acord amb allò que es considera oportú.
- Els Reis es retroben a l'entrada de la ciutat, cosa que dona lloc a una possible teatralització.
- Els sabadellencs s'impliquen en la feina dels Reis. Ells també poden ser part del seguici reial.
- Ningú no en queda exclòs: dones i homes, joves i grans.
- S'introdueixen expressions procedents del tèxtil: no perdre passada, posar fil a l'agulla, seguir fil per randa.
- La llargada de la ciutat justifica que un any entrin pel nord i un altre pel sud.
- La foscor de la ciutat al XIX justifica la necessitat de rebre'ls amb fanalets.
- Els fanalets són aportats pels sabadellencs.
- El carbó prové directament de les fàbriques de la ciutat.
- Els Reis deixen un regal per a cada nen. La màgia de la nit no depèn del nombre de regals, sinó de la il·lusió que facin.
- Els regals són per compartir-los. La tradició duu implícits uns valors.
- Els Reis també s'enduen un bon record de la ciutat.

Valoració

Les dues edicions de l'activitat, a la cavalcada del 2017 i la del 2018, han estat altament valorades per part dels centres participants. En totes dues edicions s'han distribuït 9.000 unitats.

Tot i que es tracta d'una experiència jove, que encara no ha esdevingut una tradició, sí que és cert que en la segona edició s'ha apreciat un augment de famílies assistents a la cavalcada amb els fanalets. No només amb el fanalet distribuït per l'Ajuntament, sinó amb altres fanalets de construcció pròpia.

L'activitat ens permet treballar l'entorn proper, permet a les famílies implicar-se i participar en la construcció i decoració del fanalet, i portar-lo a la cavalcada, i generar una experiència de participació en un esdeveniment col·lectiu, amb un gran potencial per esdevenir tradició.

2.5. Els nois i noies tenen la paraula: construïm la Festa Major

Servei de Cultura i Servei d'Educació de l'Ajuntament de Sabadell

Des de l'Ajuntament de Sabadell s'ha dut a terme un procés participatiu d'anàlisi de la Festa Major per valorar els elements que formen part de l'imaginari col·lectiu i que, per tant, cal conservar, i aquells elements que han d'experimentar transformació per adaptar-se a les noves demandes.

En aquest procés participatiu es va incloure durant el curs 2015-2016 els infants i joves que realitzaven l'activitat "Els nois i noies tenen la paraula". Prop de 300 infants i joves, de cicle superior i ESO de vuit centres educatius de Sabadell, van analitzar la Festa Major de Sabadell. Van posar sobre la taula les diferents activitats que es porten a terme, i es van plantejar quines s'haurien de mantenir perquè formen part de la tradició pròpia de la ciutat i quines s'haurien d'incorporar per donar resposta a les noves demandes dels més joves.

Va suposar una anàlisi acurada del contingut de la Festa Major, dels participants, dels organitzadors, de la implicació de l'Ajuntament i de les entitats arrelades a la ciutat. Posteriorment, del resultat d'aquesta anàlisi, inclosa una enquesta sobre el grau de coneixement de la ciutadania dels elements principals de la tradició, van fer propostes per incorporar al programa de Festa Major 2017, que se celebra al mes de setembre.

Al llarg del procés es van posar en contacte amb entitats de cultura popular i tradicional (castellers, bastoners, colles de bruixes...) per tal de conèixer quina aportació fan a la Festa Major, quines activitats porten a terme durant l'any i com s'organitzen.

La participació dels infants i joves en un procés participatiu vinculat a la cultura popular aporta elements d'aprenentatge molt variats, els relacionats amb la participació ciutadana, els que tenen a veure amb el coneixement de la tradició de la Festa Major, el coneixement de les entitats de la ciutat, la infraestructura que es requereix per tirar endavant una entitat i una festa major, etc.

Un element fonamental de l'activitat és que les conclusions dels infants i joves van servir per incorporar al programa de Festa Major del mateix any una activitat proposada per ells i que al programa hi constés que es tractava d'una proposta infantil.

L'objectiu de l'activitat "Els nois i noies tenen la paraula" és que els noies i noies de Sabadell analitzin factors relacionats amb la ciutat i que impliquen, directa o indirectament, l'actuació dels ciutadans. Alhora, es pretén que, des del respecte, els nois i noies adquireixin un compromís per treballar plegats per i amb la nostra ciutat, on tothom té cabuda, on tothom forma part d'una ciutadania amb drets i deures.

Durant el curs 2016-2017, l'Ajuntament de Sabadell va proposar que els nois i noies de la ciutat participessin en el disseny de la Festa Major de Sabadell i proposessin activitats conjuntament amb l'escola, amb el barri, amb alguna associació... Es volia motivar els alumnes a generar una Festa Major respectuosa amb la diversitat social i cultural de la ciutat, defensora de la pau i la llibertat de les persones i que garanteixi el benestar social dels ciutadans i ciutadanes.

Per què dedicar el programa a la Festa Major?

Durant la primera meitat de l'any 2016 es va iniciar el procés participatiu de la Festa Major, en què a més d'una jornada inicial es van dur a terme quatre jornades de treball, obertes a la ciutadania, al voltant d'aquesta temàtica. Hi va haver ponències de diferents experts i estones de debat entre les persones que hi van voler participar lliurement.

La Festa Major de Sabadell no és només la festa de la ciutat, sinó que és un moment de trobada dels ciutadans i ciutadanes quan tornen de les vacances, que impliquen una desconnexió de la ciutat en molts casos. Per la Festa Major la gent surt al carrer i es retroba amb amics, coneguts, familiars... al voltant d'un ambient festiu, que és agradable per a tothom. S'obren equipaments patrimonials que habitualment no estan a l'abast dels ciutadans, es duen a terme activitats lúdiques, culturals, esportives... en què la participació col·lectiva és fonamental i per a moltes entitats és el moment de la seva exhibició principal. Tot i això, encara es va voler anar més enllà i d'aquí va sortir la proposta de participació activa dels joves de Sabadell.

A la guia didàctica que s'ofereix al professorat com a suport a la tasca a l'aula es van proposar una sèrie de temes per tractar:

Definir i fer entendre el terme *participació* a partir de la realitat de l'alumnat.

- Incentivar l'esperit crític dels joves treballant els aspectes vinculats a la pròpia definició i tractar d'establir un consens entorn de la seva apreciació.
- Detectar els elements que els dificulten l'accés a la comprensió del seu entorn durant la Festa Major i fer-los conscients de la problemàtica que es produeix pel fet de no arribar a aquest entorn.
- Sensibilitzar l'alumnat respecte a la importància d'adoptar un model de festa en què ells tinguin cabuda, tant pel reforç de la seva identitat com per les possibilitats d'actuació que els permeti.
- Ubicar les capacitats creatives de l'alumnat per incidir en el seu context.
- Establir les línies d'acció que han de permetre un canvi per a la millora en el camp de la Festa Major de Sabadell en favor de la multiplicitat de mirades, el respecte i la tolerància.
- Conscienciar de la importància de generar polítiques entorn de la Festa Major que millorin les seves expectatives de futur dins el marc de la societat.
- Definir quin és el consum de la festa dels joves en el present i establir les voluntats de consum futures.

Les activitats que es presenten poden ser de diferents tipus:

Activitats de recerca: generen una dinàmica en què es pot compartir i reconèixer la diversitat dels punts de vista, d'explicacions i d'interpretacions, i la possibilitat de desenvolupar postures compartides a través del diàleg i del consens.

Activitats d'aplicació: donen oportunitats perquè els alumnes apliquin els nous coneixements i faciliten la utilització de diferents llenguatges per explicitar els nous punts de vista construïts.

Activitats d'introducció de continguts: per conèixer i confrontar el propi coneixement amb els dels altres amb les dades que aporten noves concepcions, amb l'explicació d'experts, amb el coneixement disciplinari...

Activitats de síntesi: són les que permeten consensuar els diversos punts de vista en elements comunicatius útils per a la generació de nous diàlegs tant a les trobades intercentres com a la definició del manifest per l'audiència amb l'alcalde.

3. LES ASSOCIACIONS CULTURALS

3.1. Mercat de la Joguina d'Olot

Associació d'Olotins Amics del Porc i del Xai (AOAPIX)

Olot, la Garrotxa

L'AOAPIX és una associació cultural i recreativa, nascuda el 1989, que té per objectiu passar-ho bé i fer-ho passar bé als altres. Les nostres activitats es caracteritzen per ser populars, gratuïtes i al carrer. Tot i que tenim un gegant i altres figures o entremesos no som una colla gegantera. Participem activament en la vida de la ciutat de la comarca i del país i intentem que les nostres activitats siguin creatives i originals.

Un dels nostres actes més estimats és el Mercat de la Joguina. Es celebra, si no hi ha cap impediment, el primer diumenge del mes d'octubre de cada any, de 10 h del matí a 14 h del migdia. Només hi poden participar nens i joves de 6 a 16 anys i en cap cas pot haver-hi parades gestionades per adults.

Com la majoria de les nostres accions té lloc al nucli antic de la ciutat i en concret a la plaça Campdenmàs d'Olot.

A diferència de la majoria de les nostres accions que neixen de la nostra iniciativa, el Mercat de la Joguina va ser una proposta de l'Ajuntament, que coneixia el model de la Fira del Cop d'Ull Infantil que organitza el Centre Excursionista de Banyoles amb molt d'èxit des de fa 29 anys. Des de l'àrea de promoció econòmica ens van proposar d'organitzar-ho a Olot. Com que l'activitat lligava amb el nostre tarannà vam decidir fer-ho amb la condició que ens permetessin organitzar-ho lliurement i a la nostra manera.

Ens vam posar com a objectius afavorir la reutilització d'objectes infantils que queden en desús, potenciar en la mainada i els joves l'esperit d'emprenedoria, autonomia i la participació en actes ciutadans i sobretot que fos un acte senzill, engrescador i divertit per a la mainada.

El primer Mercat de la Joguina d'Olot va ser el dia 7 d'octubre del 2012. Com que no hi ha inscripció prèvia, no sabíem com aniria però ens vam endur una gran sorpresa. La plaça es va omplir de joves firaires i també de compradors que buscaven les ofertes més bones i les joguines més atractives. Com en altres ocasions, no ens esperàvem un èxit tan aclaparador ni una participació tan alta.

A banda de les parades, vam plantar el nostre gegant i un equip de so per fer ambient, amb música del país, i donar indicacions als firaires, que vam anomenar Ràdio Mercat de la Joguina.

L'any 2013, preocupats que el Mercat no agafés un excessiu caire mercantil i conscienciats de la responsabilitat educativa que teníem, vam incorporar una acció solidària. Es tractava que la mainada aportés voluntàriament una part del guanys per a alguna fundació de recerca contra les malalties infantils (Fundació Albert Bosch, Fundació Richi...). L'experiència va ser tan bona que des de llavors no hem deixat de fer-ho. Sempre acompanyem aquesta acció amb alguna contrapartida per animar la mainada a ser solidària. Hem fet fotografies amb barrets diferents, ens hem pintat de pallassos o simplement hem venut una samarreta solidària. A més a més, aquesta acció solidària la gestionen els més joves de la nostra associació, de manera que és doblement educativa.

Cada any, a banda de tot el que ja us hem explicat, al Mercat es recullen joguines en bon estat per a la quina benèfica de Nadal de l'Espai Larai. Els responsables de l'Espai Larai, servei socioeducatiu que treballa amb nens i nenes de 6 a 16 anys en un barri de la ciutat, cada any han de fer viatges per poder-se emportar totes les donacions.

A més a més, per a la propera edició ja tenim previst afegir un espai gestionat per la Creu Roja de la Garrotxa, l'Hospital dels Ninos, on els nens i nenes més petits podran portar, si volen, el seu nino a fer una revisió mèdica amb l'objectiu que perdin la por als metges i als serveis mèdics. Aquesta entitat aprofitarà per explicar a les famílies el seu projecte de recollida de joguines noves, de cara a les festes de Nadal.

Al Mercat de la Joguina la mainada pot vendre o intercanviar les seves joguines i també objectes o productes fabricats per ells mateixos. La participació és alta i cada any la plaça Campdenmàs s'omple amb més d'un centenar de parades, la majoria gestionades per grups de nens que s'organitzen per a l'esdeveniment. Els participants no només han de pensar en les joguines que posen a la venda, sinó també en tot el que necessiten per fer la parada, ja que l'organització no els ofereix, expressament, material per fer-ho.

En la darrera edició (octubre del 2017) a més a més vam fer un referèndum. Es tractava que els nens i joves (de 6 a 16 anys) escollissin si volien treure el puro del nostre gegant. El dubte ens havia sorgit davant d'algunes queixes de famílies que consideraven que un gegant tan estimat per la mainada no havia de fumar. Van votar més de 300 nens i nenes i finalment van decidir no treure el puro i així ho vam respectar.

L'acte ja s'ha instal·lat en l'agenda de moltes famílies i, tot i que comença a les 10 h, a partir de les 7 h del matí ja hi ha moviment per tenir l'emplaçament que més els agrada.

Una dels objectius més importants que es planteja l'AOAPIX és que sigui la mainada qui gestioni la parada i per aquest motiu Ràdio Mercat de la Joguina convida insistentment les mares, els pares i els avis que sobretot s'apartin i deixin que s'espavilin, cosa que aconseguim en la majoria dels casos.

El resultat és un mercat de joguines a molt bon preu, gestionat per la mainada, amb un clar component solidari i amb una organització simple i entenedora que facilita la participació.

El Mercat de la Joguina és una activitat molt completa i divertida que ens deixa sempre un molt bon gust de boca i que és molt ben valorada tant per la mainada com per les famílies, els veïns i els centres educatius que sovint aprofiten per comprar material i jocs educatius per a les aules.

3.2. Treballem la Festa Major a l'escola. La Festa Major de Tàrrega

Associació Cultural Guixanet (Tàrrega)

Autoria: Jordi Calderó Cluet, Mireia Calderó Cluet, Marta Castellà Riera, Carla Casteràs Balcells, Natàlia Estauste Jiménez, Anna González Garcia, Maria Valle Macia Ruiz i Olga Niubó Sala

Us presentem les propostes didàctiques de treball sobre la Festa Major de Tàrrega. Aquest document pretén ser un recurs per treballar a les escoles de la nostra ciutat, i ha estat elaborat per un grup de treball format per mestres que, a la vegada, formen part de diferents entitats culturals de la nostra ciutat.

En el recull es presenten els diferents elements folklòrics i actes tradicionals que formen la Festa Major de Tàrrega. Cada element i/o acte té una breu ressenya històrica i un seguit d'activitats seqüenciades per etapes i cicles. A més a més del quadern d'activitats, també hem elaborat un seguit de rèpliques del vestuari adaptades pels alumnes d'educació infantil per poder recrear al màxim tots els continguts i gaudir d'aquesta experiència.

L'objectiu principal d'aquest treball és que esdevingui un element cohesionador de la nostra ciutat i traslladar les vivències dels alumnes a casa seva i després als diferents actes de la nostra Festa Major.

Objectius

- Integrar la comunitat educativa en la vida cultural de la ciutat.
- Conèixer tots els símbols representatius de la ciutat (símbols de la ciutat, l'Àliga, patrons, origen de la festa...).
- Conèixer tots els elements festius de la Festa Major: gegants, capgrossos, nans, bestiari, diables, etc.
- Conèixer i participar en els diferents actes de la Festa Major: Eixideta, Eixida de Festa Major, la nit del Tararot, trobada gegantera, processó, etc.
- Conèixer les formacions musicals, cançons i danses pròpies de la ciutat: Eixida, ball d'Arquets, ball de Cavallets, etc.

L'Àliga de Tàrrega

Dades Històriques

Dades tècniques:

Per construir-la s'optà per imitar l'escut de la ciutat, una concessió de l'emperador Carles I de 1520, per la qual, a l'escut de Tàrrega hi podia figurar l'àliga imperial bicèfala de la Casa dels Àustria. Ha estat realitzada per Agnès Pla, pesa 35 kgs., i al pit hi lueix la bandera de la ciutat, els escacs del Comtat d'Urgell i la senyera catalana. A les corones hi figura la inscripció: "Molt il·lustre, feliç, antiga i reial vila de Tàrrega", provinent d'uns goigs de les Santes Espines del segle XIX.

Associació Cultural Guixanet

La música del Ball de l'Àliga de Tàrrega és obra d'*Albert Solé Bosch*, i la coreografia de Ton Farran. El Ball de l'Àliga és considerat el de major honor que es pot oferir a qualsevol targarí o als personatges notables que visitin la ciutat.

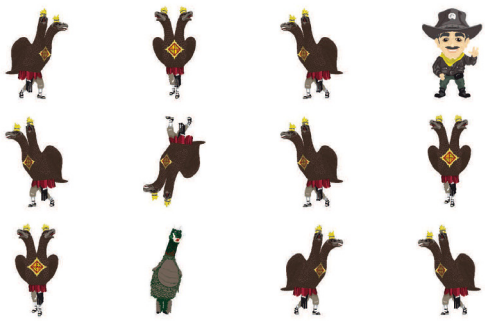
Associació Cultural Guixanet

NOM_____ DATA_____

Educació Infantil: Activitat P3

ENCERCLA LES ÀLIGUES IGUALS QUE EL MODEL.

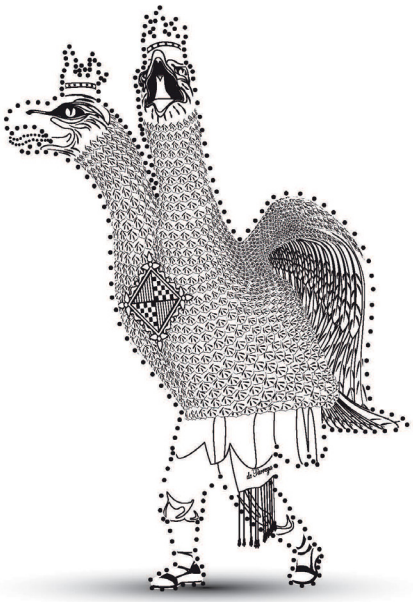

NOM_____ DATA_____

Educació Infantil: Activitat P4

RESSEGUEIX EL CONTORN DE L'ÀLIGA.

NOM:_____ DATA:_____

Educació Infantil: Activitat P5

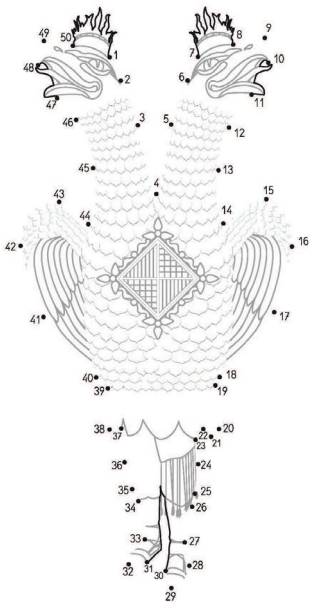
RETALLA LES PECES DEL TRENCACLOSQUES PER LES LÍNIES I ENGANXA-LES A LA PÀGINA SEGÜENT.

NOM:_____ DATA:_____

Cicle Inicial 1:

1. Uneix els punts seguint els números i pinta el dibuix.

NOM:_____ DATA:_____

Cicle Inicial 2:

1. Comprensió lectora:

L'Àliga de Tàrrega

L'Àliga és un element del bestiari targarí que participa a les cercaviles i balla acompanyada al so de la cobla o la gralla.

L'Àliga és bicèfala que vol dir que té dos caps i llueix una corona a cada un. Pesa 35 kgs. Al pit duu dibuixat les quatre barres catalanes i els escacs del Comtat d'Urgell.

1-. A on participa l'Àliga?

2-. Com es diu la formació musical que acompanya l'Àliga?

3-. Quants caps té l'Àliga? I què hi duu a sobre?

4-. Què duu dibuixat al pit l'Àliga?

5-. Què fa l'Àliga de Tàrrega? (subratlla la paraula correcta)

Balla Canta Corre Vola

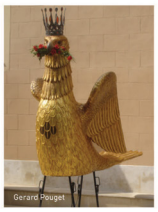
6-. Encercla totes les paraules que tinguin la lletra "À" al text.

NOM:_____ DATA:_____

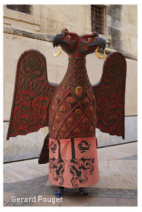
Activitat Cicle Mitjà 1

1. Busca informació a la xarxa i relaciona les imatges de les àligues amb la seva ciutat: Barcelona, Reus, Tàrrega, Vic i Morella.

NOM:_____ DATA:_____

Activitat Cicle Mitjà 2

1. Llegeix aquest text i respon vertader (V) o fals (F) a les afirmacions següents:

L'Àliga de Tàrrega és l'element de bestiari local creat per representar la ciutat. Es va presentar el divendres 11 de maig de 2007 durant la segona Cercavila Medieval a la Festa Major de Maig, tot i que la presentació oficial del Ball de l'Àliga es va fer el diumenge 13 de maig de 2007. El 10 de juny del mateix any, per la festivitat de Corpus, realitzà el Ball de l'Àliga dins de la Parròquia, al finalitzar la cerimònia litúrgica.

La bèstia ha estat promoguda per l'Associació Guixanet, gràcies als Tallers de la Festa de la Generalitat de Catalunya. Per construir-la s'optà per imitar l'escut de la ciutat, una concessió de l'emmperador Carles I de 1520, per la qual, a l'escut de Tàrrega hi podia figurar l'àliga imperial bicèfala de la Casa dels Àustria. Destaca el fet que tingui dos caps, ja que actualment només hi ha dues àligues més que tinguin aquesta mateixa característica: l'Àliga de Tremp, una bèstia de foc no protocol·lària, i la de Vic.

Ha estat realitzada per Agnès Pla, pesa 35 kgs. i al pit hi llueix la bandera de la ciutat, els escacs del Comtat d'Urgell i la senyera catalana. A les corones, obra de la joiera targarina, Anna Puig hi figura la inscripció: "Molt il·lustre, feliç, antiga i reial vila de Tàrrega", provinent d'uns goigs de les Santes Espines del segle XIX. La música del Ball de l'Àliga de Tàrrega és obra d'Albert Solé, i pot ser interpretada per una formació de gralles i tabal o per una cobla antiga. El ball és obra de Ton Farran.

- L'Àliga de Tàrrega és bicèfala perquè té dos caps.
- Es va fer a imitació de l'escut dels Borbons.
- La música és obra de Ton Farran.
- L'Àliga apareix per la Festa Major de Maig i també per Corpus.

NOM:_____ DATA:_____

Activitat Cicle Superior 1

1. Desxifra el missatge i sabràs més coses de l'Àliga de Tàrrega.

A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T	U	V	W	X	Y	Z
16																									

NOM:_____ DATA:_____

Activitat Cicle Superior 2

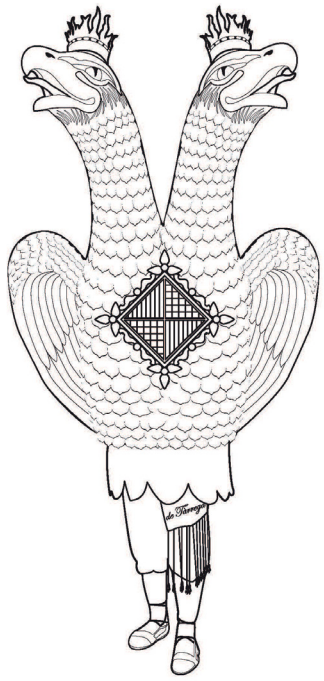
1. Situa correctament en el mapa les diferents àligues. Després busca'n imatges i compara-les amb l'Àguila de Tàrrega.

Àliga de Reus
Àliga de Berga
Àliga de Mataró
Àliga de Tortosa
Àliga de Solsona
Àliga de Tàrrega
Àliga de Tremp
Àliga de Vendrell
Àligues d'Olot
Àliga de Montblanc
Àliga de Lleida
Àliga de Tarragona
Àliga de Manresa
Àliga de Cardona
Àliga de Valls
Santa Coloma de Farners
Àliga de Sitges
Àliga de Vic
Àliga de Barcelona
Àliga d'Agramunt
Àliga d'Igualada
Àliga de Vendrell
Aguilot de Bonastre
Àliga de Torredembarra
Àliga de Girona
Àliga de Berga
Àliga de Badalona
Àliga de Cervera
Àliga de La Bisbal d'Empordà
Àliga de Vilafranca del Penedès
Àliga de Sant Joan de les Abadesses

Pinta

3.3. Ball de bastons a les escoles de primària

Associació Institut de Promoció de la Cultura Catalana (Barcelona)

Introducció

El ball de bastons és una antiquíssima i tradicional dansa estesa per molts països d'arreu del món i fortament arrelada a les nostres contrades.

Parlar dels seus orígens es força complicat ja que no hi ha cap certesa de la seva gènesi. Tot i així, investigadors i folkloristes s'han preocupat per esbrinar aquest fonaments; així trobem qui ens parla de reminiscències de danses rituals camperoles, en concret de ritus de fecundació de la terra, cosa que atribueixen al moviment de picar amb els pals a terra amb el qual es reviu l'antic culte del conreu. Altres teories fan referència a danses guerreres, a les anomenades danses pírriques, d'origen hel·lènic, considerades com el millor entrenament per a la guerra. El ball de bastons presenta encara aquest aspecte de combat estilitzat, podríem dir, entre dos bàndols, en grups de quatre balladors que tan aviat s'enfronten com s'alternen segons les evolucions pròpies del ball. Quant al ball en qüestió, el ballen grups abillats d'una manera concreta, segons la contrada, en un nombre mínim de vuit balladors, armats amb un bastó a cada mà menys el banderer, que porta la bandera ensenya del grup.

Al so d'una melodia tocada per diferents instruments (flabiol, gralla, flauta, sac de gemecs...), duen a terme unes evolucions, amb passos o salts, interpretant una coreografia preestablerta, mentre colpegen, compassadament i rítmicament els bastons propis amb els dels altres companys bastoners.

Els balls de bastons, però, tenen presència arreu del món, per tant, hem d'entendre les danses amb bastons com a fenomen global: els bastonets al País Valencià, el *makil dantza* a Euskalerria, els *dances* a Aragó, el *paloteo* o *troqueado* a Castella, el Morris Dance a Anglaterra, entre d'altres, com a la Micronèsia.

Descripció

La formació del ball de bastons a les escoles és un projecte nascut l'any 2009 per fer arribar a les escoles públiques de Ciutat Vella la cultura popular catalana. A la nostra entitat, en una de les seccions tenim el ball de bastons. Es va elaborar un projecte per presentar-lo a les escoles de primària, i va tenir molt bona rebuda.

Des de l'any 2009 la nostra entitat fa el taller de ball de bastons a les escoles de primària al districte de Ciutat Vella, a l'Hospitalet, Sant Martí i Horta. Fins al moment hem impartit tallers a deu escoles, la majoria d'una hora setmanal

i altres cada quinze dies. Tots es duen a terme en hores lectives. Els tallers es consensuen amb les direccions de les escoles, que volen incloure-les dins de la planificació escolar de dies i horaris.

Es porta a terme al pati de l'escola o al gimnàs, sempre dins l'horari escolar, consensuat amb la direcció de l'escola. Durant el taller sempre estan acompanyats per un tutor.

El curs escolar és elegit per la direcció de l'escola, que serà el mateix cada curs. Així tots els nens i nenes realitzen el ball de bastons dins del pla d'estudis. La nostra entitat, junt amb l'escola, quan finalitza el curs concretem si el curs vinent es continuaran fent els tallers.

La participació aproximada d'alumnes de totes les escoles que ensenyem el ball de bastons són d'uns 300 nens i nenes.

Tenim persones preparades per explicar que és el ball de bastons, donar unes primeres indicacions, donar continuïtat durant el curs, i facilitar el material didàctic.

Durant tot l'any desenvolupem formació cultural amb el ball de bastons a les escoles de primària públiques per aconseguir que gaudeixin i s'apropin a la nostra cultura popular, ja que els alumnes d'aquestes escoles tenen moltes cultures diferents. Amb aquesta formació volem que puguin valorar la cultura del país que els acull.

A la canalla li aporta un gran sentit de treball en equip, agilitat en moviments i coordinació entre la música i el cos. A més, és un instrument de cohesió social per a la diversitat de cultures que existeix a les escoles, i es fomenta la relació amb les famílies, l'escola i la nostra cultura.

Els tallers de formació han quedat establerts en els cursos de tercer, quart, cinquè i sisè, segons cada escola o programa. Així, tots els alumnes de primària quan passen a un d'aquests cursos tenen el taller de formació del ball de bastons.

Aprenen les diferents disciplines de picar bastons, a ritme de gralla, flabiol i caixa, a més de la coordinació de moviments de dreta a esquerra, amunt i avall, al centre, per sota la cama. També aprenen a respectar el company amb la manera de picar els bastons, que formen part i són colla, que comparteixen i gaudeixen tots junts.

Els tallers a les escoles es realitzen en CD, però les actuacions al carrer amb música en viu.

Valoració

Desenvolupem la voluntat col·lectiva de mantenir viva la tradició, la motivació del voluntariat, el suport mutu amb la comunitat local, la capacitat per cohesionar socialment, la valoració en positiu, el prestigi i sentiment d'orgull generat per l'esdeveniment i com a actiu del capital humà del sector cultural i del patrimoni

immaterial, la capacitat per usar xarxes de relació. La confiança és la base i el taller de ball de bastons resulta idoni per implementar accions d'integració social.

Promovem els programes de formació i proximitat cultural amb projectes educatius a les escoles, als barris i als centres de proximitat; a més del retorn social de la inversió pública en cultura en programes d'educació i proximitat descentralitzats, en diàleg amb les iniciatives a les escoles.

Referències

Projecte de Gemma Mena i Roca i Joan Andreu Rosselló i Vilà, 2009.

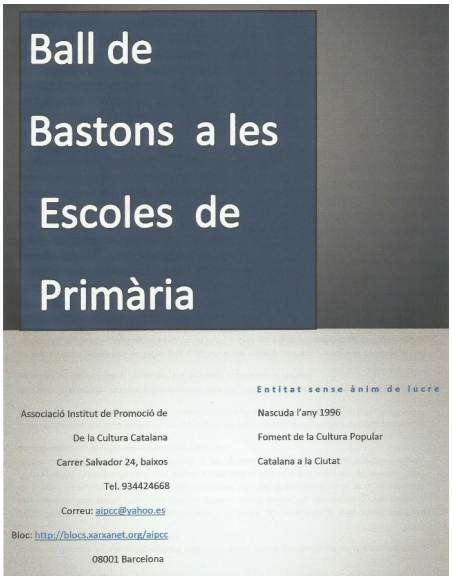
Vallverdú, Àngel; Rovira, Robert. *Les músiques del ball de bastons i el seu context*. Cossetània Edicions, 2005.

Amades, Joan. *Costumari Català el curs de l'any*. Barcelona: Salvat Editores, 1950.

3.4. La cultura popular creada des de l'escola pública

Associació Cultural Botafocs (Castelló de la Plana)

Autor, centre i localitat: Rafel Pérez Sorlí, CEIP Sebastián Elcano, Castelló de la Plana

Introducció

El treball cooperatiu dintre del centre educatiu de primària, l'AMPA, entitats de l'entorn immediat i persones interessades possibilita la creació de noves dinàmiques de cultura popular al centre primer (ball de dimonis) i seguidament amplia la seua incidència al seu entorn immediat, amb la creació de noves figures de bestiari, cabuts... amb la implicació de moltes més persones de l'àmbit formal escolar i de l'àmbit no formal. Tot això s'ha desenvolupat des de l'any 1990 fins al 2018, que encara perdura la proposta. Un exemple que suposa molta constància i tasca cooperativa.

Descripció general

El CP Sebastián Elcano al Grau de Castelló, l'any 1989, era un centre amb doble línia educativa, amb un incipient ensenyament en català als primers cursos de l'EGB. La majoria de l'alumnat era castellanoparlant i amb un entorn social desfavorit i amb la llengua pròpia bandejada de les activitats habituals, així com del món festiu, que no recollia cap activitat de cultura popular.

Alguns mestres del centre, reconeixent la distància de l'alumnat del centre del seu context social immediat vam decidir potenciar la relació centre-entorn, tant en l'àmbit formal com en el no formal, i no per això menys important des del punt de vista educatiu. També vam voler potenciar l'ús de la llengua pròpia més enllà de les aules. Per tot això, i després de recollir les consideracions de la direcció del centre, la junta de l'AMPA, el suport de diferents entitats de cultura popular ja consolidades (Diables de la Sagrera i de Gràcia) i els pares de l'alumnat del cursos superiors de l'EGB, vam decidir potenciar la creació d'un ball de dimonis escolar, que participaria en els actes del centre de Sant Antoni del Porquet, carnaval, Diada del Nou d'Octubre, festa final de curs…

Es va generar una doble dinàmica de treball. per una banda d'ambientació i modificació de l'espai escolar amb elements de cultura popular per part de tots els docents (murals, dites, embarbussaments, elements habituals de les diades festives, fitxes de treball…) i, per altra banda, però fora de l'horari escolar, la

preparació de tots els elements bàsics del ball (indumentària, maces, ball, música, mesures de seguretat, ús de la pirotècnia...) amb les famílies i els docents implicats.

Després d'un any de treball al centre i a les cases de les famílies, vam eixir a actuar per primer cop el 23 de febrer del 1990 a les festes de carnaval del centre (per l'arribada de carnestoltes) i de la localitat. La premsa ja va recollir la creació dels Dimonis del Grau dels CEIP Elcano. L'èxit de la proposta va permetre consolidar i ampliar les propostes didàctiques en l'àmbit musical, per l'acompanyament del ball, l'elaboració de més vestits i estris, així com pel major treball lingüístic de la cultura popular al centre, la socialització i l'ampliació dels àmbits d'ús de la llengua pròpia.

L'any 1994, consolidat l'àmbit escolar i incentivats el major interès per la nova proposta en el nostre entorn immediat i la voluntat de participació de persones adultes, famílies d'altres centres, etc., es va decidir constituir una associació cultural que facilités la creixença de la proposta arreu de les nostres comarques. I així va néixer l'associació sense ànim de lucre Botafocs, amb la finalitat de potenciar la cultura popular i la normalització lingüística. Aquesta va facilitar la continuïtat de la tasca més enllà dels contextos més propers a l'entorn escolar, ja que els joves que ja havien deixat el centre per edat, d'altres amb interès per la proposta i persones majors d'edat van crear un nou entorn social molt enriquidor per a la socialització, l'ús de la nostra llengua i el treball cooperatiu.

La dinàmica de cooperació Dimonis del Grau i Botafocs es va mantenir al llarg dels següents sis anys, amb la implicació de més famílies del centre. Es va continuar així el treball escolar al voltant de les diades esmentades, la publicació de llibrets sobre el ball de dimonis, les diades de sant Joan i de Sant Antoni, així com els nous ritmes musicals que s'anaven treballant.

L'any 1999, després de moltes gestions i debats, la nit de Sant Joan es van presentar els nous elements de bestiari, el Dracs Bessons de Castelló, amb el suport econòmic municipal i d'entitats privades, que va suposar la incorporació de la música de dolçaina a l'activitat, l'aprenentatge del ball del bestiari, la nova dinàmica al carrer, etc. Gairebé la meitat dels integrants pertanyien al centre escolar i l'altra meitat eren noves persones incorporades a Botafocs. La relació existent es mantenia de manera estable i positiva, per aconseguir els objectius bàsics del projecte inicial.

El centre escolar tenia programades xerrades informatives per a les famílies que volien participar, va crear tallers d'ambientació plàstica i tallers de cuina, en funció de la diada.

Però les dinàmiques i les persones van canviant amb el temps. El centre públic va canviar d'equip directiu, professorat, lleis educatives, junta d'AMPA, etc., i es va mantenir la dinàmica general creada al seu moment segons la qual l'alumnat participava en les activitats internes planificades pel centre de cultura popular, així com en totes aquelles desenvolupades per Botafocs, en un context no formal, cada vegada amb un ressò més gran arreu de les comarques del voltant de Castelló. La tipologia d'activitats (tallers, cercaviles, correfocs…) va suposar participar en activitats tradicionals: cavalcada dels Reis Mags, enterrament de la sardina, Festes Fundacionals de la Magdalena, Festa per la Llengua, nit de sant Joan, Festes Patronals de Sant Pere, etc.

Botafocs va anar creixent amb la creació de nous elements de bestiari i cultura popular al llarg dels anys següents: Víbria(2004), Bestiari Infantil(2007), Haca Traca Almalafa (2008), etc., que van suposar mantenir la interrelació de contextos (escolar/formal social/no formal), la participació de nou alumnat del centre i de les seues famílies, seguint amb els processos de socialització i ús de la nostra llengua. Hi participava una gran varietat d'edats i persones, sempre ajustant-se a les normatives existents al llarg del temps, tant pel que fa als permisos legals com a les autoritzacions administratives.

També es va decidir al 2015 crear uns nous cabuts, els Cabuts de l'Antifaç, per part dels integrants de Botafocs, cosa que va suposar la participació d'alguns alumnes del centre, fora d'horari escolar, la realització d'una exposició dels cabuts a l'escola, diferents tallers del ball dels cabuts per a tot l'alumnat, l'estudi dels ritmes de percussió i flabiol a les classes de música…

Actualment seguim potenciant les mateixes dinàmiques: ara amb la implicació de l'alumnat dels quatre centres del Grau de Castelló en les activitats de Botafocs, l'ús de la llengua pròpia en tots els actes interns i externs del grup, el foment d'un àmbit de socialització i convivència, obert a totes les edats, la realització d'una exposició anual, la implicació en les diades de cultura popular dels centres i del nostre entorn cultural, potenciant els intercanvis amb altres entitats del territori…

A partir d'una activitat interna del CEIP Sebastián Elcano s'ha construït una associació cultural (Botafocs) estable, arrelada al territori, en què han passat més de 500 persones. Aquesta facilita la participació en el ball de dimonis, el bestiari, els cabuts... amb un calendari de més de 30 activitats anuals i un treball escolar adient a les diades. Seguim encara en el camí.

3.5. El conte com a eina de transmissió de la cultura tradicional

Eva Tataret

Coordinadora d'Entremesos de Cultura Tradicional i Popular Catalana de Sant Cugat del Vallès

Introducció

Aquesta presentació la fem des de la Coordinadora d'Entremesos de Cultura Tradicional i Popular Catalana de Sant Cugat del Vallès. La Coordinadora aplega les entitats següents: Castellers, Bastoners, Trabucaires, Caparrots, Diables, Entitat Sardanista, Esbart, Grup Mediterrània, Escola de Música Tradicional i Geganters.

La veritable història del Joan i la Marieta

Els Geganters de Sant Cugat van ser els precursors d'una activitat de la qual us vull fer cinc cèntims.

Per la meva feina, em dedico a explicar contes. Crec fermament que els contes són una eina poderosíssima de creixement personal. I vam veure, amb el meu company geganter, en Pere Rovira, que m'acompanya fent les il·lustracions, que transmetre la història dels gegants en un format tan amable com el del conte il·lustrat era d'una eficàcia extraordinària. Així que vam presentar la proposta de fer el conte de *La veritable història del Joan i la Marieta* a les escoles de Sant Cugat del Vallès. Aquest projecte el vam iniciar el curs 2011-2012 i fins al 2016-2017 hem explicat la història dels nostres gegants a 3.950 alumnes d'escoles públiques, concertades i privades. Aquesta activitat és dins del Pla de dinamització educativa (PDE) de l'Ajuntament de Sant Cugat del Vallès.

Aquest conte, però, no només explica la història d'amor dels nostres gegants, en Joan i la Marieta; amb el conte donem raó de la tradició que és l'eix de la nostra Festa Major, el Ball del Paga-li, Joan. A més, també hi apareix una de les tradicions més arrelades a la nostra ciutat, que és l'aplec de Sant Medir, el nucli històric del municipi, el monestir… I tot això arriba a l'alumnat de manera fàcil i amena a través d'una història senzilla, una història d'amor, i com sempre expliquem totes les bones històries són d'amor (cap als pares, la teva ciutat, el teu enamorat o enamorada…).

El conte, com ja he dit abans, és una eina molt poderosa. I no només a les escoles.

També hem pogut fer el conte dels gegants a la Creu Roja, amb nois i noies nouvinguts al municipi en el marc d'un casal d'acollida. I a adults estudiants de català o a la Trobada de Cultura Popular del Senglar Cultural de la Floresta. Amb aquests col·lectius, el format de conte il·lustrat és molt més útil, ja que permet seguir bé la història que narrem, sigui quin sigui el nivell de domini del català que es tingui. Certament, sempre adeqüem el nivell d'expressió al públic que tenim al davant, però, a tot estirar, introduïm definicions dins la narració (com per exemple: "...i va agafar una destral, l'eina que s'utilitza per tallar els arbres".

La llegenda del boc de Can Vernet

Amb aquesta experiència, aquest any passat vam preparar el conte de *La llegenda del boc de Can Vernet*. Els Diables de Sant Cugat van fer una bèstia, un boc que van embolcallar de llegenda arrelada a la ciutat. De nou, hi apareixen el monestir, la tradició de les bruixes i el poder dels monjos, el gall del monestir (que dona raó a la història de pedra i sang) i les fonts que ens trobem envoltant la ciutat…

Aquest conte també l'hem fet en format de conte il·lustrat; en aquest cas l'il·lustrador és en Miquel Resines. L'hem fet amb públic familiar dins la festa de l'Encabronada dels Diables.

El conte ens resulta una eina molt interessant ja que dona una gran quantitat d'informació d'una manera molt amable i fa possible que entenguem i coneguem de què formen part, en el cas de Sant Cugat, les manifestacions de cultura popular. Cal però que la informació que es doni sigui rigorosa i acurada.

La Flama del Canigó

Finalment, aquest estiu passat, a Sant Cugat es volia recuperar la festa de Sant Joan i omplir-la de contingut. Vam rebre l'encàrrec d'Òmnium Cultural de fer una sessió de conte il·lustrat en la qual havíem d'explicar què era la nit de Sant Joan, el significat de la foguera, la flama del Canigó... Amb tot això, vam elaborar una narració en què apareixien els diferents elements, que tenien una raó dins l'argument. A Sant Cugat, gran part de la població marxa per Sant Joan, i els protagonistes també ho feien, però anaven a un poble, Maçanet de Cabrenys, on els seus avis els explicaven un munt de coses que ells anaven lligant amb manifestacions que coneixien de Sant Cugat (bruixes, fanalets…).

Aquesta activitat, adreçada originàriament als avis i als nets, ja que certament és un dia que molts avis fan de cangur de la canalla, va tenir força públic. Va ser interessant la resposta de la gent nouvinguda que s'hi va acostar i que va descobrir el perquè d'aquesta tradició d'una manera fàcil i amable.

Perquè el conte sigui de veritat una bona eina cal que aquestes activitats tinguin ressò i puguin arribar a una gran part de la població. Aquesta tasca, a les entitats se'ns escapa, i és aquí quan l'Administració adquireix un paper decisiu. Com? *a*) Incloent aquestes activitats als seus plans de dinamització educativa de manera

que la proposta la rebin tots els centres educatius de la ciutat; i *b*) ajudant a la publicació dels contes i incloent sessions en festes organitzades pels ajuntaments.

Conclusió

Per acabar, entenem que per estimar abans cal conèixer, i el conte esdevé una eina molt interessant per aconseguir-ho. Però cal cuidar la narració, incorporant-hi elements que facin que els oients puguin sentir que parlen d'ells en algun moment (perquè els protagonistes viuen coses que ells coneixen o descobreixen que els sentiments que experimenten els protagonistes ells també els tenen). Si els contes no fan que els oients se sentin interpel·lats emocionalment, perden aquesta funció de transmissor i, un cop acaba el conte, aquest no ha tingut cap efecte. El conte ha de fer conèixer per arribar a estimar el que ens explica.

3.6. La Colla Castellera de la Canalla Lectora

Resum de l'activitat

La Colla Castellera de la Canalla Lectora és una iniciativa impulsada per la Coordinadora de Colles Castelleres de Catalunya amb el suport del Complex Petroquímic de Repsol a Tarragona i la Diputació de Barcelona, i en la qual també col·laboren el Servei de Biblioteques Públiques de la Generalitat de Catalunya i la Xarxa de Biblioteques de la Diputació de Barcelona.

Es tracta d'un projecte que gira entorn de tres elements principals que ja trobem en el seu títol:

- *Colla castellera*, en tant que el tema principal és el món casteller;
- *de la canalla*, perquè s'adreça a infants entre 7 i 12 anys, més o menys els de primària;
- *lectora*, perquè inclou una acció de foment de la lectura.

Així, amb aquesta activitat, combinem el coneixement de l'activitat castellera per part dels infants a través de la lectura.

A més, es fa d'una manera lúdica, ja que l'activitat gira entorn d'un joc de preguntes basades en una lectura feta prèviament, i amb les respostes els participants van aixecant castells amb unes peces especials que fa l'empresa Cims Barcelona.

La sessió, continuant amb la part lúdica, es completa amb un taller de castells per part de la colla local que desenvolupa l'activitat.

L'activitat s'adreça, principalment, a les biblioteques públiques, de manera que s'aconsegueix que el món casteller entri a l'espai de la biblioteca i, al mateix temps, les colles castelleres donin a conèixer la seva activitat.

Per això, està pensada per ser organitzada i desenvolupada de manera conjunta per una biblioteca i la colla del seu barri o municipi. Existeix, a aquest efecte, una pàgina web on es poden trobar totes les indicacions, instruccions, arxius, etc., necessaris per dinamitzar una sessió de manera autònoma.

Les sessions s'adrecen a grups d'entre 9 i 16 nens i nenes. Els interessats han de llegir el conte que la biblioteca els proporcionarà. Tots llegeixen el mateix, adaptat al grup d'edat de què es tracti. Els contes són cedits en forma de packs per part de les centrals de biblioteques de la Generalitat, de la Diputació o del Consorci de la ciutat de Barcelona.

Els infants llegeixen el conte a casa seva i una o dues setmanes després es tornen a reunir tots a la biblioteca per fer la sessió. En funció del nombre de partici-

pants es formen tres o quatre grups, que fan de colles, s'asseuen en taules i se'ls proporciona les bosses amb les peces que faran servir per aixecar els castells.

A partir d'aquí, es va projectant un PowerPoint amb preguntes sobre la lectura realitzada. A mesura que van responent aquestes preguntes van aixecant els castells. Una sessió intenta simular al màxim una diada castellera, per la qual cosa cal construir un quatre de vuit, un tres de vuit, un dos de vuit amb folra i un pilar de set amb folra.

En acabar la diada se celebra el taller de castells.

Cal dir que la part d'aixecar els castells no és competitiva, i que totes les colles els van aixecant al mateix temps. Per completar un castell cal respondre correctament quatre preguntes, que equivalen, aproximadament, a pinya, tronc, pom de dalt i enxaneta. Fins i tot, en cas que una colla no sàpiga la resposta a una pregunta, altres colles la poden ajudar, tal com passa en la realitat d'una diada castellera.

S'intenta inculcar que fer castells és un treball en equip, per la qual cosa les respostes a les preguntes han d'estar prèviament consensuades per tots els membres de la colla, i no serveix que algú contesti ràpid sense consultar la resta.

Pel que fa al tipus de preguntes, s'intenta també fer èmfasi en el fet que els llibres, a més del text, inclouen imatges, per la qual cosa una part de les preguntes corresponen a il·lustracions.

I, com a plus de l'activitat, es va contactar amb els autors dels llibres seleccionats perquè gravessin un vídeo breu explicant alguna cosa del llibre, que es projecta abans de la sessió. També hi ha algunes preguntes que són formulades directament pels autors i il·lustradors.

3.7. Revesses (enigmes musicals) a les escoles

Confederació Sardanista de Catalunya, Unió de Colles Sardanistes de Catalunya i Associació Revesses.CAT (Jordi Arbiol, Jordi Prats i Roser Roca)

Introducció

Una sardana revessa és un enigma musical que consisteix a esbrinar el nombre de compassos de dos temes musicals que s'interpreten de manera encadenada segons la seqüència:

tema 1 - tema 1 - tema 2 - tema 2 - tema 1

No tan sols pot ser un bon entreteniment, sinó també una eina per millorar el rendiment escolar ja que, pel fet de ser una tasca en què es realitzen diferents funcions simultàniament, afavoreix la creació de connexions entre les neurones, cosa que augmenta l'agilitat mental. Per resoldre la sardana revessa posem en pràctica uns sentits i unes aptituds cerebrals que no creiem que s'utilitzin conjuntament en cap altre joc d'enginy. Així, mentre comptem els compassos de la sardana hem de treballar, entre altres activitats:

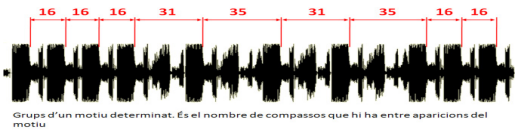
- El càlcul matemàtic, per fer les diferents operacions (restes entre motius i sumes de grups). Un motiu és qualsevol detall de la melodia que ens crida l'atenció i que ens veiem capaços de reconèixer quan es repeteixi.
- La memòria auditiva (recordar el mateix passatge musical i si és interpretat pels mateixos instruments),
- Els reflexos (hi ha un temps límit per resoldre la revessa i cal reaccionar de pressa en sentir el motiu, ja que tan bon punt s'acaba la música ja no es pot lliurar la solució),
- La detecció de patrons de repetició. Cada resta entre motius és un grup; s'ha de trobar el patró de repetició dels grups.
- La lògica (raonar quin és el mínim tiratge compatible amb tota la informació recollida).

És necessari anar comptant tots els compassos de la sardana revessa per tal de poder generar els grups (restes entre motius) al mateix temps que es duen a terme les activitats anteriors, ja que si ens descomptem és impossible resoldre-la.

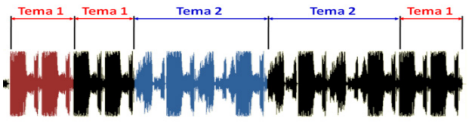
Per il·lustrar-ho, podem representar l'enigma musical amb les seves ones acústiques (figura 1a). Cal obtenir els grups d'un motiu determinat (nombres en vermell) i esbrinar els patrons de repetició.

Amb els grups mostrats en l'exemple, podem veure que el grup 16 es repeteix en diverses ocasions. També es repeteixen el 35 i el 31. Per tant, es pot deduir que el nombre de compassos del tema 1 és 32 (16 + 16) i el del tema 2 és 66 (35 + 31) i aleshores podem identificar cada tema (figura 1b).

Figura 1. Ones acústiques d'una sardana revessa

(a) Grups (o nombre de compassos que hi ha entre aparicions) d'un motiu determinat.

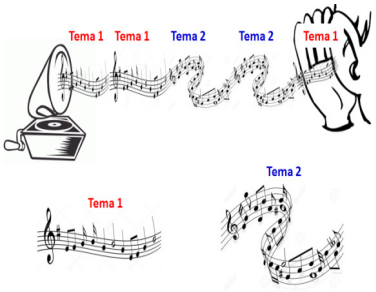
(b) Resolució de la revessa. Identificació del nombre de compassos de cada tema*.

El problema és que no podem veure les ones acústiques de la revessa, només podem escoltar-la (figura 2a). Això requereix molta capacitat de concentració i una alta activitat cerebral per tal d'identificar els dos temes musicals en el moment en què sonen (figura 2b).

Figura 2. La resolució de la sardana revessa requereix molta concentració.*

(a) Escoltem la revessa

(b) Identifiquem els temes musicals

* El detall del procés de resolució requeriria allargar el text i no és objecte de l'escrit ensenyar a resoldre revesses. Per això, es pot accedir a www.revesses.cat

Beneficis que pot aportar al sistema educatiu

Una bona posada a punt de l'eina més preuada a l'escola (el cervell) pot reportar una millora en el rendiment acadèmic i, per tant, els beneficis que les revesses poden aportar al sistema educatiu català són significatius.

Quan diferents grups neuronals de diferents àrees cerebrals es connecten al mateix temps es crea una xarxa estable temporalment. Si aquestes activitats es realitzen amb assiduïtat, aleshores la xarxa es converteix en estable permanentment (*Neurociencia y educación*, Tomás Ortiz Alonso). La repetició d'aquestes activitats dona lloc a la mielinització dels axons, la qual reforça la membrana neuronal i permet millores en la transmissió dels senyals nerviosos. La mielina augmenta considerablement la velocitat de propagació de les informacions (*Los dos cerebros en el aula*, Marie Joseph Chalvin).

Si les neurones s'activen simultàniament de manera repetida, aleshores entre elles s'activen noves connexions (*Conectoma*, Sebastian Seung).

No es tracta d'aprendre una cosa específica, per això els nens ja tenen les seves assignatures, classes i exercicis; es tracta d'exercitar el cervell perquè estigui en condicions òptimes a l'hora d'assimilar, comprendre, aprendre i recordar els continguts escolars.

Només falta que cadascú es traci autopistes en què la circulació sigui ràpida i fàcil. Aquestes permeten donar respostes immediates als problemes que es plantegen (*Los dos cerebros en el aula*, Marie Joseph Chalvin).

Si aconseguim anar de la mà en l'organització de programes educatius, podríem aconseguir entre tots millorar enormement la dinàmica cerebral i la capacitat d'aprenentatge dels nostres nens (*Neurociencia y educación*, Tomás Ortiz Alonso).

Referències

ORTIZ ALONSO, Tomás. *Neurociencia y educación*. Alianza Editorial.

SEUNG, Sebastian. *Conectoma. Cómo las conexiones neuronales determinan nuestra identidad*. RBA.

CHALVIN, Marie Joseph. *Los dos cerebros en el aula. Conocer la dominancia cerebral para mejorar la educación*. TEA Ediciones.

www.revesses.cat

3.8. Activitats de teatre adreçades al jovent

Associació Teatracció. Barcelona

Activitats de teatre d'intervenció social per a la prevenció i sensibilització del jovent sobre àmbits com la salut, l'educació i la cultura i presentació de l'espai La Sala, on es desenvolupen activitats de diverses especialitats artístiques adreçades a fomentar la cultura i la cohesió social.

Introducció

Teatracció som una ONG no lucrativa i de caràcter cultural vinculada als àmbits del teatre i l'educació. En aquest Fòrum d'Educació i Cultura popular donem a conèixer les activitats que portem a terme. Per una banda, presentem les activitats de teatre d'intervenció social adreçades a prevenir i sensibilitzar el jovent mitjançant projectes que inclouen àmbits com la cultura, l'educació i la salut a fi de promoure el desenvolupament integral de la persona. I, per altra banda, presentem l'espai La Sala, on es desenvolupen activitats com tallers de teatre, que treballen els valors, i actuacions de diverses especialitats artístiques (música, màgia, circ, rondalles) que inclouen la cultura popular i estan adreçades a fomentar la promoció de la cultura i contribuir a la cohesió social de l'entorn (barri, ciutat).

Descripció i contextualització de les activitats

Les activitats teatrals i de promoció de la cultura que realitzem a través del teatre social i mitjançant l'impuls de la cultura a l'entorn del barri i de la ciutat des de l'espai La Sala tenen un vincle comú, que és la promoció dels valors, la creació de teixit social i el desenvolupament integral de la persona. Entenem la cultura com una eina de cohesió social, que ajuda a la resolució de conflictes i a combatre l'exclusió i contribueix a la integració.

Teatre d'intervenció social

Les activitats de teatre, els tallers i els cursos de formació es desenvolupen sobretot en l'àmbit escolar, extraescolar i de lleure, i són ideals per ser integrats en projectes de prevenció comunitària o accions específiques organitzades per tot el territori.

Les obres de teatre en repertori tenen lloc dins de programes de sensibilització i prevenció, en col·laboració amb entitats i institucions públiques. Treballem en col·laboració amb l'Administració i amb diferents entitats i organismes (ajuntaments, consorcis d'educació, consells comarcals, instituts d'educació secundà-

ria, escoles, AMPA i associacions). Les actuacions, que fem des de l'any 2000, es duen a terme durant el curs escolar en espais diversos per tot Catalunya (escoles, instituts, teatres o centres cívics). De totes les activitats teatrals se'n fan valoracions i avaluacions a partir de qüestionaris de qualitat.

Obres de teatre en repertori

Portem a terme una tasca rigorosa i eficient, gestionada per un equip d'actors i actrius amb formació i una gran experiència en el treball amb joves. Tractem temàtiques psicosocials sempre en col·laboració amb institucions i entitats de la comunitat educativa. Concretament, hi ha sis obres en repertori, que representem, principalment per a joves i adolescents d'escoles i instituts de tot Catalunya:

L'obra de teatre *Que sí, vida!* és una eina educativa molt eficaç per treballar la prevenció del VIH/sida i les infeccions de transmissió sexual, que incideix particularment en la negociació afectiva i sexual. A través de l'obra de teatre, els joves interactuen amb els actors per debatre i intercanviar opinions en la resolució d'una situació conflictiva en què està en joc un tema tan sensible com és la sexualitat i la negociació afectiva. Pel que fa a l'obra *No em ratllis!!!*, es tracta d'una activitat de teatre interactiu que complementa i estimula els programes d'intervenció i les accions existents que treballen la informació, la prevenció i la sensibilització de les conductes de risc associades als consums de drogues.

En l'obra *Ja n'hi ha prou...!* es treballa la prevenció de la violència en l'àmbit dels joves i adolescents (família, amistats, escola). Amb aquest recurs educatiu s'incideix directament i indirectament en alguns aspectes que representen una urgència rellevant en l'actualitat. *Dona igual* és una activitat de teatre divertida i engrescadora en la qual es treballa la sensibilització sobre el tema de la igualtat d'oportunitats en la perspectiva de gènere, enfocada a la inserció professional dels joves.

A través de l'activitat de teatre *Enxarxats*, els joves es poden interrogar i parlar sobre l'ús de les xarxes socials i com ens relacionem. La finalitat d'*Enxarxats* és complementar i estimular els programes d'intervenció i les accions existents vinculades a la informació, prevenció i sensibilització en l'ús de les xarxes socials. I finalment, amb *Nyam-nyam!!!* els joves es poden interrogar i parlar sobre la seva pròpia experiència amb el menjar i la influència que reben de l'exterior, per potenciar els hàbits.

Mitjançant aquestes obres també es transmeten valors associats a la cultura popular com els que fan referència als hàbits alimentaris, aspectes de socialització o relatius al gènere.

Així mateix, també oferim la dinamització de tallers de teatre amb grups de joves. L'objectiu principal és donar satisfacció a les escoles que vulguin organitzar per als seus joves aquesta activitat en què es cultiven els valors, la cohesió del grup, l'expressió i la creativitat. Perquè el taller sigui factible s'ha d'inserir en el quadre institucional que ofereixi l'entitat, en funció dels objectius que es volen assolir, de l'especificitat del grup participant i de les condicions materials adients. El taller de creació pot estar relacionat amb qualsevol temàtica de sensibilització amb les quals treballem habitualment o temes d'interès o preocupació del grup.

En relació amb els materials creats, per a les sis obres que tenim en repertori disposem de dossiers tècnics, d'un banc d'imatges de les actuacions realitzades i de pàgina web. A més, tenim presència a les xarxes socials (Facebook, Twitter, Instagram).

Finalment, les referències més destacades del teatre d'intervenció social que fem les trobem, d'una banda, en el joc teatral que es basa en la pedagogia de Jacques Lecoq, fundador de l'Escola Internacional de Teatre Jacques Lecoq de París (França). I d'altra banda, pel que fa al teatre d'educació, ens inspirem en el treball realitzat per l'associació Entrées de Jeu, de París, dirigida per Bernard Grosjean, especialitzada en el teatre fòrum/debat teatral i té els seus orígens en el teatre d'intervenció o *teatro del oprimido* creat i desenvolupat per Augusto Boal.

La Sala, espai de creació artística i activitats culturals

Les activitats culturals que es duen a terme a La Sala (tallers, concerts, actuacions...), cerquen la democratització de la cultura, ampliar l'abast a públics que no accedeixen a esdeveniments d'aquest tipus, crear teixit social, estimular la sensibilitat artística i el pensament crític i promoure valors. En un districte com el de Nou Barris (Barcelona), amb una destacada multiculturalitat i mancança d'espais culturals, La Sala ofereix activitats que fomenten la integració i el treball en valors, mitjançant tallers de teatre i activitats que abasten un ampli ventall de manifestacions culturals (màgia, poesia, cinefòrum, rondalles, música, circ...).

Aquestes activitats s'adrecen a tots els públics i es duen a terme de manera periòdica: entre setmana i dissabtes al matí els tallers, i les actuacions, els dissabtes a la tarda. Tot i que s'han dut a terme actuacions de manera puntual des de l'any 2014, des del setembre del 2017 hi ha una programació periòdica.

Considerem de gran importància la difusió de la cultura en general i també de la cultura popular en allò que té relació amb el foment de la solidaritat, el fet de prendre coneixement que la societat és multicultural. I en aquesta línia s'hi inclouen els cursos i els tallers al voltant del teatre i del circ.

Igualment, per crear teixit social i impulsar la cultura popular, s'han començat a portar a terme actuacions periòdiques en àmbits com la música, el cinefòrum, la poesia, la màgia i l'il·lusionisme, les rondalles o contacontes i el circ, entre altres expressions culturals.

Conclusions

Les activitats educatives de teatre interactiu complementen i estimulen els programes d'intervenció i accions envers la sensibilització, la informació i la prevenció d'actituds i conductes de risc davant diferents problemàtiques psicosocials. Pel que fa a la cultura popular, fem especial incís en aspectes de salut, hàbits alimentaris, igualtat de gènere i formes de sociabilitat. Considerem que aquest tipus de teatre intervé en la realitat social i la seva transformació. Així mateix, les activitats que es desenvolupen a La Sala fomenten la integració, el treball en valors i la creació de teixit social. I és que tant les activitats teatrals com les que tenen lloc a La Sala van encaminades a fomentar l'educació, la salut i la cultura, com a eixos bàsics per al desenvolupament integral de les persones.

3.9 Dansa a l'escola, un projecte per posar la dansa tradicional a l'abast de les escoles

Anna Jordana Moreso

Esbart Català de Dansaires. Barcelona

Dansa a l'escola és un projecte que té per objectiu acostar la dansa tradicional a escoles i instituts, impulsat i dut a terme per l'Esbart Català de Dansaires.

L'Esbart Català de Dansaires és una entitat que nasqué l'any 1908, i que està dedicada a la investigació, compilació, conservació i divulgació de la dansa i els costums tradicionals catalans en totes les seves vessants amb el màxim rigor històric.

És dins de la tasca de divulgació on té sentit l'impuls d'un projecte com aquest que pretén que nens, nenes i joves de Barcelona coneguin les danses pròpies de la cultura catalana i que tinguin l'oportunitat de ballar-les.

Els tres objectius generals que guien el projecte són:

1) Posar la dansa tradicional a l'abast de tots els nens, nenes i joves, des d'una vessant lúdica i amb rigor històric.

2) Conèixer, per part dels alumnes del centre educatiu, activitats festives dins del seu context en el cicle festiu anual.

3) Possibilitar als centres educatius l'assoliment del currículum de dansa inclòs en l'àrea artística.

A partir d'aquests, el projecte es concreta a cada centre educatiu en funció de les seves necessitats i de la seva demanda. Per tant, la temporització, els objectius específics i els continguts es decideixen en conjunt amb els mestres o professors d'aquests centres.

Podem posar exemples dels projectes realitzats fins ara per tal d'exposar una mostra variada:

- Taller de dansa a educació infantil (p4 i p5) amb varietat de danses i amb la finalitat de preparar una actuació per Sant Jordi. Una sessió mensual durant sis mesos a l'Escola Ramon Llull.

- Taller de bastons a educació secundària amb la finalitat de crear una colla

bastonera oberta a tot l'institut per actuar per Sant Jordi. Una sessió setmanal durant quatre mesos a l'Institut Milà i Fontanals.

- Taller de dansa a 6è de primària amb la finalitat d'aprendre el Ball de Cintes del Vallès. Dues sessions a l'Escola Cervantes.
- Taller de dansa a 1r d'ESO durant la celebració de la diada de Sant Jordi amb finalitat divulgativa i per mostrar diverses danses per tal d'encuriosir als joves. Una sessió a l'Institut Viladomat.

Aquesta varietat mostra que cada projecte està fet a mida segons la demanda i les propostes que podem fer-ne des de l'entitat.

El cost d'aquests tallers és gratuït, ja que va a càrrec de l'esbart que és qui en busca les fonts de finançament. Els tallers estan realitzats per l'equip de mestres de l'ECD, o per altres dansaires de l'entitat. És un equip que inclou molts perfils diversos i que és molt versàtil, compta amb investigadors en dansa catalana, amb monitors i directors en el lleure, amb mestres, amb especialistes de música i amb experts en l'estudi històric i la confecció de vestuari.

No obstant, presentar un projecte d'aquestes característiques ens posa en el deure de justificar-ne la seva aplicació i els beneficis que pot generar més enllà del lúdic (sense voler-lo desmerèixer ja que és un esquer clau). Pensem doncs, que hi ha una sèrie de valors i habilitats que es treballen de manera directa amb la pràctica de la dansa tradicional. Per explicar-los, els dividirem en dos blocs: l'intrapersonal i l'interpersonal (agafant els conceptes definits per Howard Gardner a la teoria de les intel·ligències múltiples).

Referent al bloc intrapersonal, per tant a la capacitat d'auto-coneixement des les pròpies habilitats i límits així com de les pròpies emocions, la dansa tradicional ens dota d'un mitjà més per conèixer el propi cos i per comunicar-nos, així com ens aporta beneficis en la salut (ens obliga a mantenir el cos actiu). També hi ha una capacitat que es desenvolupa a partir del coneixement i de la pràctica artística que és el criteri i el gust estètic.

Referent al bloc interpersonal, per tant a la capacitat de posar-se en el lloc de l'altre, saber-se relacionar i saber gestionar els conflictes, la dansa tradicional ens aporta un llenguatge on és possible dialogar amb igualtat de condicions i que ens ajuda a integrar ja que per ballar hi som necessaris tots al mateix moment i al mateix lloc, i això és un potencial que ataca directament a la concentració i a la necessitat de treballar en equip. Alhora la dansa tradicional és un element que ens permet reforçar la identitat col·lectiva i que ens ajuda a cohesionar els grups.

Volem afegir també un aspecte social que considerem que és un deure de les escoles: mostrar el patrimoni cultural amb la major varietat possible per tal de crear espais que ens ajudin a poder-lo conservar, i de fer veure als infants i joves la importància i la necessitat de cuidar-lo.

Tanmateix des de l'Esbart Català de Dansaires proposem que des de les escoles i instituts s'estiri el fil de les danses i s'elaborin propostes de connexió amb altres

àrees curriculars. És molt interessant situar cada dansa en un context històric concret, que sovint va lligat al nostre calendari festiu i també fer esmena del vestuari concret de cada dansa. També és interessant poder fer un treball exhaustiu de les músiques de les danses, cantant-les en cas que siguin danses cantades, fent-ne un treball rítmic-melòdic o proposant un treball instrumental. Alhora, es pot fer, per exemple, també fer un treball geomètric a partir de les evolucions i disposicions espaials que realitzem, tant a nivell matemàtic com a nivell plàstic.

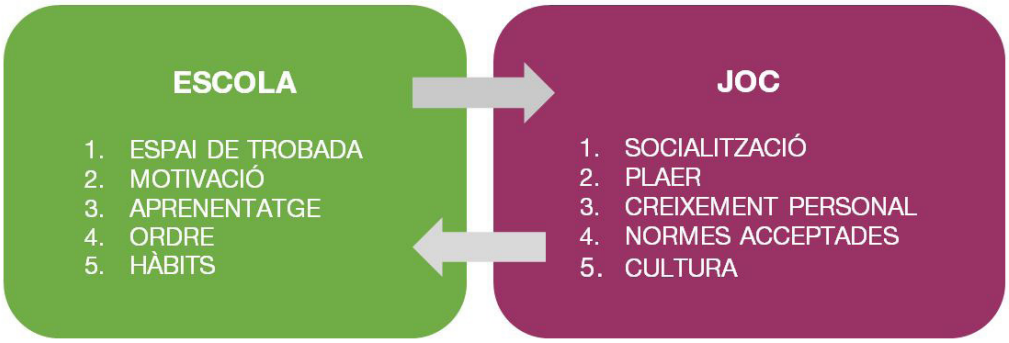
Com a complement a l'implementació d'aquest projecte també hi ha un parell de recursos dirigits a la divulgació de la dansa catalana entre el col·lectiu de mestres. En primer lloc, la disponibilitat d'accedir al fons de l'Arxiu de Dansa Catalana i a la Biblioteca de l'Esbart Català de Dansaires amb varietat de material referents a la dansa tradicional catalana i també a la seva pedagogia amb jocs, discs variats i llibres didàctics. En segon lloc, la possibilitat de fer un curs per mestres on es mostri una varietat de danses possibles a ensenyar a diverses edats.

3.10 Joc i escola: un binomi necessari!

Òscar Garcia Pertusa

Cia de Jocs Anònima

Introducció

En aquesta ponència del passat mes de gener en el marc del fòrum d'educació i cultura popular de la segona edició del Som Cultura vàrem proposar una petita ponència de 30 minuts enfocada a la necessitat (i cada cop més urgent i estesa) d'introduir el JOC com a mitjà o eina imprescindible per un millor aprenentatge tant d'actituds com d'aptituds.

L'educació ha canviat molt i està en procés d'evolució de manera que ja no serveixen les formes d'aprenentatge de fa 30 anys. És per això que des de la Cia de Jocs Anònima creiem que el poder seductor i lúdic que té el joc ha d'estar present en molts àmbits de la vida i l'escola és un dels àmbits importants.

Amb això no volem dir que en el joc estigui per davant l'aprenentatge que la diversió. Això per nosaltres és innegociable: en el món del joc la diversió és el pilar bàsic de la seva existència i darrera podem aprofitar altres aspectes com l'aprenentatge, valors, socialització, etc…

En aquest sentit, hem volgut buscar 5 aspectes que interrelacionen JOC i ESCOLA i que fan que sigui un BINOMI NECESSARI. Aquests aspectes són:

- **Espai de trobada/socialització**
  L'escola és un dels espais de trobada més importants entre infants. El joc és una de les millors eines per fomentar la socialització i la trobada entre persones.

- **Motivació/plaer**
  Son dos aspectes que van íntimament lligats. De fet són dos aspectes que es retroalimenten l'un amb l'altre.

- **Aprenentatge/Creixement personal**
  El creixement personal implica molts aprenentatges per part de la persona. Els jocs afavoreixen aspectes com prendre decisions. Comunicar-se, conèixer-se a sí mateix, tots ells aspectes imprescindibles per créixer i formar-se com a persona.

- **Ordre/ Normes acceptades**
  L'escola ens ensenya a tenir un cert ordre i a fer les coses amb un cert sentit dins un marc social. El joc ens ajuda a aprendre que a la vida hi ha un ordre marcat per les normes i que aquestes són d'acceptació imprescindible per poder jugar d'igual a igual amb altres persones. La nostra llibertat no pot sobrepassar les normes del joc.

- **Hàbits/cultura**
  L'escola és un espai on la persona adquireix o perfecciona certs hàbits que es troben dins un marc cultural. Això el joc també ens ho mostra ja que el joc depèn de la cultura i reflecteix aquesta manera de ser del entorno on estem i on vivim.

Després d'aquesta explicació esperem que JOC i ESCOLA estiguin més a prop i quedi molt clara la postura de la Cia de Jocs l'Anònima en el sentit que és un binomi necessari!

Explicació central de les 5 propostes lúdiques a l'escola

A partir d'aquí, en la xerrada, ens vàrem centrar en parlar de 5 experiències de JOC que hem realitzat i conegut dins L'ESCOLA i que han estat un èxit rotund tant com activitat com a nivell d'aprenentatge adquirit pels alumnes!

Tot seguit us fem un resum de les 5 propostes:

- **Experiència 1: Projecte Tisner, joc i llengua**
  El Projecte Tisner és un espai/concurs entre cursos de 5è o 6è de totes les escoles que vulguin participar en el territori de Catalunya.

  Aquest concurs que fomenta la creativitat mitjançant el joc i relacionat amb la nostra llengua: el català, es a dir, demana que el joc que han creat els alumnes tingui directa o indirectament el català com a protagonista o element bàsic del joc.

  L'escola és l'espai on es desenvolupa el treball!!! En el nostre cas, són dues les escoles assessorades, en les quals el procés és el mateix. En primer lloc fem dues sessions de joc on fem una petita xerrada sobre creació de jocs i on les alumnes aprenen jocs nous relacionats amb la llengua. D'aquesta manera coneixen mecàniques i obtenen idees pels seus futurs jocs. En una segona fase, les alumnes realitzen el seu procés de creació de jocs des de l'inici fins a arribar al prototip i finalment els propis alumnes, un jurat i professors escullen un joc per classe que és el que es presenta al concurs. Tot

això es realitza amb comunicació constant entre escola i l'assessor lúdic (en aquest cas Òscar Garcia) per tenir feedback del que està passant i poder reconduir situacions que es desvien.

Les claus del treball és motivació, plaer, creativitat… El que s'emporten les alumnes més enllà del premi és un treball espectacular de creixement personal i sobretot un aprenentatge transversal en moltes matèries curriculars i adquireixen competències bàsiques d'una manera lúdica i diferent.

- **Experiència 2: juguem amb les mates…**

  L'escola és un espai idoni per treballar algunes assignatures com les matemàtiques i conceptes com sumes, probabilitat, geometria, localització espaial, etc…. En aquest sentit ja fa dos anys que realitzem un taller de 4 sessions de jocs on el protagonisme són les matemàtiques i on volem que les alumnes juguin i es diverteixin alhora que es donen compte que es poden treballar conceptes matemàtics jugant.

  A l'escola Vedruna Berga hem realitzat diferents tallers amb jocs que tenen una relació directa o indirecta amb les matemàtiques. De fet, arrel dels tallers s'està creant una gran ludoteca de jocs de manera que aquests tallers s'incorporin dins l'escola com un espai més dins l'horari curricular.

  Taller motivador, engrescador, aprenentatge vivencial i diferent, sense llibre…

- **Experiència 3: patis diferents**

  En algunes escoles han fomentat la utilització dels patis més enllà del rei de la pista: el futbol. Escoles com Vedruna Berga o Sant Joan a Berga han fomentat la renovació dels seus patis a fi de "arraconar" el futbol i aconseguir que la elecció d'altres jocs sigui de forma natural sense forçar a ningú però donant l'espai necessari.

  A l'Escola Sant Joan de Berga i a l'Escola Vedruna Berga, estan implementant jocs nous i jocs pintats a terra per aprofitar un gran espai d'aprenentatge no dirigit

  En aquest sentit hi ha diferents estudis sobre com renovar i/o modificar els espais del pati on destaquem l'estudi de la Fundació Bofill anomenat "el pati com una oportunitat educativa" i realitzat per 5 grans professionals de la ludificació: Imma Marín (directora), Cris Molins, Maite Martínez, Esther Hierro i Xavier Aragay. Si el voleu consultar, el trobareu fàcilment a la xarxa en format pdf o podeu clicar l'hipervincle.

- **Experiència 4: Kapla a l'escola de jugarxjugar Girona**

  Projecte jugar per jugar botiga de Girona liderat pel Toni Viader. Aquest projecte parteix del joc conegut com Kapla, un joc de construcció en base a unes fustes petites i rectangulars i que permeten moltes combinacions de manera que permet crear el que vulguem i com vulguem sempre que vulguem.

Introdueixen el Kapla a l'escola en forma de taller com a joc per fer construccions i per treballar elements d'arquitectura com formes, distàncies, pesos, etc… Aquests són els aspectes que treballa el Toni a les escoles on proposa el taller.

Tot i no ser una experiència pròpia de la Cia de Jocs Anònima creiem que és molt interessant de proposar ja que en moltes escoles podem trobar jocs com Kapla, Trigonos , Tom Tec o altres jocs de construcció que permeten treballar aspectes com la creativitat, la imaginació, etc…

- **Experiència 5 : el joc tradicional a l'escola**
  Entitats que pertanyen a la federació de jocs tradicionals a Catalunya organitzen tallers a l'escola per ensenyar a jugar a jocs tradicionals com la morra, les bitlles i el bèlit o les baldufes. Tots aquests jocs i joguines tenen un component lúdic importantíssim però això no nega el gran aprofitament en l'aprenentatge que ens proporciona el joc tradicional.

    - Entre les entitats, caldria destacar:
      - Les dones del bòlit d'Anglesola,
      - La gent del bèlit de Sant Narcís de Girona,
      - Els amics de la morra de Sant Carles de la Ràpita
      - La coordinadora de bitlles de sis de Catalunya
      - Els amics de les bitlles de nou del Pallars
      - Arcadi Salada mestre baldufer

  Tots ells i elles entren a les escoles per mostrar el seu joc i aconseguir un doble objectiu com mostrar alguns elements de la cultura lúdica que expliquen com som i que som i preservar alguns jocs que són molt divertits i incrementar el públic que hi vulgui jugar!

Conclusió final

Aquests són els aspectes bàsics i un breu resum del que vàrem explicar en 30 minuts! Evidentment podríem estar moltes hores parlant sobre el tema però des de la Cia de Jocs Anònima entenem que el més important és recalcar la importància de que JOC estigui present en els diferents àmbits de l'escola ja sigui a través d'un joc de taula, d'un pati diferent o d'un joc tradicional. Concebem el JOC com una filosofia de vida i per tant com un aspecte que acompanya la persona en tota la seva vida i que si es potencia a l'escola acaba sent un gran company de viatge¡!!!!

I fins aquí hem jugat, juguem i jugarem…
Jugar ens fa una mica més feliços

ANNEXOS

Material gràfic

Fotos: Pep Herrero i comitè organitzador

ENTITATS IMPULSORES

- Generalitat de Catalunya: Departament de Cultura (Direcció General de Cultura Popular i Associacionisme Cultural), Departament d'Ensenyament (Secretaria de Polítiques Educatives), Departament de Governació (Direcció General d'Afers Religiosos), Departament de Presidència (Institut Català de les Dones), Departament de Treball, Afers Socials i Famílies (Direcció General de Joventut)
- Ajuntament de Barcelona: Àrea de Drets de Ciutadania, Cultura, Participació i Transparència
- Institut de Cultura de Barcelona: Direcció de Proximitat - Servei de Cultura Popular (ICUB)
- Consorci d'Educació de Barcelona
- Institut Municipal d'Educació de Barcelona (IMEB)
- Corporació Catalana de Mitjans Audiovisuals (CCMA)
- Federació d'Associacions de Mares i Pares d'Alumnes de Catalunya (FaPaC)
- Federació de Moviments de Renovació Pedagògica de Catalunya (FMRP)
- Programa de Millora i Innovació de la Formació de Mestres (MIF)
- Consell d'Associacions de Barcelona (CAB)
- Consell de l'Associacionisme Cultural

COMITÈ CIENTÍFIC

Maria Andreu, Jaume Ayats, Miquel Àngel Aragón, Víctor Baroja, Pau Benavent, Silvia Borrell, Marifé Calderón, Judith Calvo, Jordi Calvet, Amadeu Carbó, Albert Casals, Ariadna Casas, Gemma Draper, Joana Ferrer, Pep Fornés, Mercè Gisbert, David Guàrdia, Ma. Antònia Guardiet, Jordi Homar, Agustí Iglesias, Anna Jarque, Jordi Juanico, Dolores Juliano, Jordi Lara, Alberto López Bargados, Àngels Martínez, Núria Miró, Nasi Muncunill, Ramon Peris-March, Ester Plana, Ma. Antònia Pujol, Imma Pujol, Jordi Quintana, Andreu Ramis Puig-gros, Dora Rodríguez, Marta Rovira, Quim Rutllant, Quim Serra, Laia Servera, Carme Tierz, Oriol Toro, Jaume Trilla, Xavier Ucar.

COMITÈ ORGANITZADOR

Rosa Canela, Elisenda Estany, Jordi Puig i Martín, Jordi Quintana, Noèlia Sanz, Ramon Serinyà

La informació actualitzada del fòrum la podreu consultar a:
barcelona.cat/culturapopular
blocs.xtec.cat/educacioiculturapopular
educulturapop

FÒRUM D'EDUCACIÓ I CULTURA POPULAR

DEL 25 AL 28 DE GENER DE 2018
SANT ANDREU - FABRA I COATS

Ajuntament de Barcelona · Barcelona Cultura · Generalitat de Catalunya

En el marc del Som Cultura Popular, que tindrà lloc entre el 25 i el 28 de gener a Fabra i Coats (Sant Andreu), el Fòrum d'Educació i Cultura Popular presenta els primers resultats d'un procés de reflexió que ha tingut lloc en els darrers mesos.

El Fòrum d'Educació i Cultura Popular vol reconèixer l'important paper de la cultura popular en l'àmbit educatiu i fer visible les experiències, les bones pràctiques, les recerques, els projectes, les formacions, etc. que s'estan realitzant a Catalunya i arreu dels Països Catalans. El Fòrum pretén ser un espai de reflexió, debat, aprenentatge i intercanvi que permeti centrar criteris, revisar el discurs teòric i les pràctiques sobre la cultura popular a l'educació, posant de relleu aspectes com la interculturalitat, la diversitat religiosa o el gènere. El Fòrum parteix d'un concepte ampli de l'educació, que inclou i integra l'educació formal, la informal i la no formal, i de la cultura popular entesa més enllà de la festa. Aquest treball ha comptat amb la participació de persones expertes de diferents camps.

La presentació de les primeres conclusions s'articula en quatre eixos, que es presentaran el divendres 26. Dissabte 27 i diumenge 28 serà el torn per tal que els actors exposin diferents activitats educatives: centres educatius, AMPA, ajuntaments i associacions presentaran un ampli ventall d'iniciatives que mostren la riquesa i la diversitat del treball educatiu en l'àmbit de la cultura popular.

JORNADA INAUGURAL

DIJOUS 25 DE GENER

ESPAI FÀBRICA DE CREACIÓ
CARRER DE SANT ADRIÀ 20

19 h **Inauguració del Som Cultura Popular i del Fòrum d'Educació i Cultura Popular.** Parlaments a càrrec de l'Ajuntament de Barcelona i de la Generalitat de Catalunya.

19.30 h **L'última festa en llibertat. Gràcia 1935.** Projecció del document fílmic de Francisco Rojo de l'última Festa Major de Gràcia abans del cop d'estat contra el govern legítim de la República de 1936. Diverses intervencions sobre l'any 1935 i conversa de Josep Fornés amb Teresa Rojo, neboda de l'autor. L'Esbart Català de Dansaires interpreta dues danses amb acompanyament de piano.

AUDITORI BIBLIOTECA IGNASI IGLÉSIAS - CAN FABRA
CARRER DEL SEGRE 22

DIVENDRES 26 DE GENER

9.30 h **Eix 1. Quina cultura popular? Definició, identitat, valor social i relació amb l'educació.** Dolores Juliano, Jaume Trilla, Marta Rovira i Isabel Holgado.

11 h Pausa

11.30 h **Eix 2. Cultura popular i societat plural. Expressions de la cultura popular, inclusió i diversitat, incorporació de noves expressions, pluralitat religiosa i laïcitat. La cultura popular en les entitats i associacions.** Ponents: Lola López, Alberto López Bargados, Oriol Cendra i Jordi Puig Martín.

13 h Cloenda matí

15.30 h **Presentació de l'activitat formativa a les associacions**
Enquesta del Panoràmic. Hóngria Panadero
Les escoles vinculades ales bandes de música de Catalunya. M.Carme Jiménez (IRMU).

16 h **Eix 3. Cultura popular i mitjans de comunicació. Cultura popular a la televisió i la ràdio.** Pilar Cugat, Jordi Lara, Pau Benavent, Quim Rutllant, Ester Plana, Laia Servera i Ramon Peris-March.

17.30 h Pausa

17.45 h **Eix 4. Cultura popular i sistema educatiu. Adaptació, impacte i presència de la cultura popular en l'educació infantil, primària, secundària, professional i artística, en la comunitat educativa, en l'educació en el lleure i en la formació dels educadors i educadores.** Ponents: Núria Miró, Jordi Calvet, Antoni Moga, Maria Ojuel, Montse Sala, Albert Riu, Lluís Pallejà, Olga Adroher i Mercè Gisbert.

19.15 h **Escoles de Sarrià presentaran el seu treball en relació sobre la Festa Major: escoles Costa i Llobera, Dolors Monserdà- Santapau, Orlandai, Tàber, CEE Pedralbes, coHegi Santa Dorotea i EMM Can Ponsic.**

19.45 h Cloenda tarda

DISSABTE 27 DE GENER

9.30 h **Experiències**
Escola Montessori i Esbart Dansaire de Rubí (Rubí): *Apadrinem el nostre patrimoni: Ball de gitanes.*
Escola Mestre Agustí Barberà (Amposta): *Tradició i cultura Ebrenques del principi del segle xx. Participació en la Festa del Mercat a la plaça posant una parada de sabó artesanal.*
Escola l'Albiol de Sant Julià de Cerdanyola i ZER Alt Berguedà (Sant Julià de Cerdanyola): *Apadrinem el Nostre Patrimoni La Fia-faia.*
Escola Sant Domènech (Tarragona): *Geganta a les Dominiques.*
Institut Francesc Vidal i Barraquer (Tarragona): *Tocant el cel amb la mà.*
Seminari de Cultura Popular a les escoles de Cervera, Agrupació Seny Major i Servei Educatiu de la Segarra (Cervera): *La cultura popular a les escoles de Cervera.*

11 h Pausa

11.30 h **Experiències**
Escoles de Sabadell, Sant Cugat del Vallès i d'altres poblacions catalanes i Associació Cultural i Educativa "La Riscla"(Sabadell, Sant Cugat del Vallès i altres poblacions de Catalunya): *El flabiol a l'escola.*
Escola i Conservatori Municipal de Música Mestre Montserrat (Vilanova i la Geltrú): *Flabiol i tamborino versus flabiol de cobla.*
Tots els centres d'educació infantil, primària i especial de la comarca del Ripollès, Grup de treball de mestres especialistes de música del Ripollès i Servei Educatiu del Ripollès (Ripollès): *Trobada de Música Tradicional del Ripollès*
Fundació L'Arc Música: EMM Can Ponsic i Xamfrà Centre de Música i Escena del Raval (Barcelona): *Colla de música tradicional.*
CoHegi Sant Ermengol (Andorra la Vella): *Taller de música popular.*

12.45 h **Experiències**
Centres educatius de Catalunya i Cor de carxofa (Catalunya): *Corrandescola.*
Cor de Carxofa (Catalunya): *La glosa a l'escola.*
Institut Quatre Cantons - Poblenou Barcelona (Barcelona): *Els quatre cantons diu no a la violència a través del rap.*

13.15 h **Experiències**
AMPA Escola Anxaneta (Mataró): *Trobada de gegants escolars de tot Catalunya*
AMPA Escola Rocafonda (Mataró): *Cursos de gralla.*
AMPA Escola Montserrat Solà (Mataró): *Excursió teatralitzada per anar a buscar el Tió* **(infants i families).**

13.45 h **Torn obert de paraules**

14 h **Cloenda matí**

16 h **Experiències**
Ajuntament de Sabadell (Sabadell): *El fanalet per rebre els Reis.*
Ajuntament de Sabadell (Sabadell): *Els nois i noies tenen la paraula.*
Ajuntament d'Alcarràs (Alcarràs): *Maleta didàctica de patrimoni.*
Ajuntament de Barcelona: Institut de Cultura de Barcelona (Servei de Cultura Popular) i Institut Municipal d'Educació (Promoció Educativa) (Barcelona): llibre *Els gegantons de les escoles de Barcelona.*
Ajuntament de Barcelona - Institut de Cultura de Barcelona (Barcelona): *Tallers pedagògics per a grups amb diversitat funcional.*

17.30 h Pausa

18.00 h **CRP Vallès Oriental I (Vallès Oriental): *Giravoltes*, projecte creació base de dades de balls i danses referenciades mitjançant la plataforma MHM.**

18.15 h **Associació Cultural i Recreativa del Porc i el Xai AOAPIX (Olot):** *Mercat de la joguina.*

18.30 h **Associació Institut de Promoció de la Cultura Catalana (Barcelona):** *Ball de bastons a les escoles de primària.*

18.45 h **Associació Catalana de Puntaires (Catalunya):** *Taller de puntes.*

19.00 h **Torn obert de paraules**

19.15 h **Cloenda tarda**

DIUMENGE 28 DE GENER

10.00 h **Experiències**
Esbart Català de Dansaires (Barcelona): *Dansa a l'escola*
Federació d'Entitats de Cultura Popular i Tradicional de Barcelona Vella i la Casa dels Entremesos (Barcelona): *Els tallers de cultura popular de la Casa dels Entremesos per a escoles.*
Associació Cultural Guixanet (Tàrrega): *Material didàctic per treballar La Festa Major a les escoles.*
Confederació Sardanista de Catalunya i Unió de Colles Sardanistes de Catalunya (Catalunya): *Revesses a les escoles* **(enigmes musicals).**
Companyia de Jocs l'Anònima (Berga): *Joc i escola, un binomi necessari.*

11.15 h Pausa

11.45 h **Associació Teatracció (Barcelona):** *Presentació activitats de teatre adreçades al jovent.*

12.00 h **Coordinadora d'Entremesos de Cultura Popular i Tradicional de Sant Cugat del Vallès (Sant Cugat del Vallès):** *El conte com a eina de transmissió de la cultura tradicional.*

12.15 h **Federació de Diables de la Ciutat de Barcelona (Barcelona):** *La cultura del foc i els infants.*

12.30 h **Associació Coordinadora Activitats Socioculturals de Porqueres (Porqueres):** *Cicle Expositiu Català Il·lustrat.*

12.45 h **Coordinadora Colles Castelleres de Catalunya (Catalunya):** *Colla Castellera de la Canalla Lectora.*

13.00 h **Torn obert de paraules.**

13.15 h **Cloenda matí.**

Inauguració del Fòrum, 25 de gener del 2018

Presentació de l'Eix 1 i l'Eix 2, divendres al matí (26 de gener del 2018)

Presentació de l'Eix 3 i l'Eix 4, i escoles de Sarrià presentant el seu treball en relació amb la Festa Major. Divendres a la tarda (26 de gener del 2018)

Presentació d'experiències dels centres educatius i les AMPA

Entitats culturals presentant experiències. Dissabte a la tarda (27 de gener del 2018)

Presentacions d'entitats culturals. Diumenge (28 de gener del 2018)

Bibliografia

BATALLER, Alexandre; GASSÓ, Hèctor H; MARTÍN, Antonio. (ed.). *Festa popular, territori i educació*. València: Publicacions de la Universitat de València, 2017.

"Caramella. Cultura popular i escola". *Caramella*, núm. 31 (2014), p. 1.

Congrés de Cultura Popular i Tradicional Catalana. *II Congrés de Cultura Popular i Tradicional Catalana: Comunicacions*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura, 1997a.

Congrés de Cultura Popular i Tradicional Catalana. *II Congrés de Cultura Popular i Tradicional Catalana: Ponències*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura, 1997b.

DELGADO, Eduard. "El tercer àmbit de la cultura". A: LLOPART, Dolors; PRAT, Joan; PRATS, Llorenç. (ed.). *La cultura popular a debat*. Barcelona: Fundació Serveis de Cultura Popular/Altafulla, 1985, p. 192-202. També disponible en línia a: <http://www.fbofill.cat/publicacions/la-cultura-popular-debat> [Consulta: 29 de juny del 2018].

DEPARTAMENT DE CULTURA. *Memòria del Primer Congrés de Cultura Tradicional i Popular.* Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura, 1983.

JANER, Gabriel. "El paper de l'educació en la dinàmica de la cultura". A: LLOPART, Dolors; PRAT, Joan; PRATS, Llorenç. (ed.). *La cultura popular a debat*. Barcelona: Fundació Serveis de Cultura Popular/Altafulla, 1985, p. 180-191. També disponible en línia a: <http://www.fbofill.cat/publicacions/la-cultura-popular-debat>.

JULIANO, Dolores. *Cultura popular.* Barcelona: Anthropos, 1986.

LLOPART, Dolors; PRAT, Joan; PRATS, Llorenç. (ed.). *La cultura popular a debat*. Barcelona: Fundació Serveis de Cultura Popular/Altafulla, 1985. També disponible en línia a:<http://www.fbofill.cat/publicacions/la-cultura-popular-debat> [Consulta: 29 de juny del 2018]

MARTINO, Ernesto de; FEIXA, Carles. (ed.). *El folclore progresivo y otros ensayos*. Barcelona: MACBA/Universitat Autònoma de Barcelona, 2008.

MIÑANA, Carlos. "Escuela modernizadora, escuela folclorizadora. Sobre usos, abusos y desusos de estas en la escuela". A: PARIAS, María Claudia (ed.). *Influencia y legado español en las culturas tradicionales de los Andes americanos*. Bogotá: Corporación para la Promoción y Difusión de la Cultura, 2003, p. 368-386. També disponible en línia a: <http://www.humanas.unal.edu.co/red/files/2112/7248/4191/Artculos-escuelamodernizadoraCM.pdf>.[consulta: 29 de juny del 2018]

MUNAR, Felip. "Cultura popular i educació". A: *Escola Catalana*, 2010, núm. 466, p. 11-14.

PANYELLA, August. "La cultura popular des del punt de vista antropològic". A: DEPARTAMENT DE CULTURA. *Memòria del Primer Congrés de Cultura Tradicional i Popular.* Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura, 1983, p. 29-34.

PRATS, Llorenç. *Sobre el caràcter conservador de la cultura*. A: LLOPART, Dolors; PRAT, Joan; PRATS, Llorenç. (ed.). *La cultura popular a debat*. Barcelona: Fundació Serveis de Cultura Popular/Altafulla, 1985, p. 72-80. També disponible en línia a: <http://www.fbofill.cat/publicacions/la-cultura-popular-debat> [Consulta: 29 de juny del 2018]

PRATS, Llorenç. *El mite de la tradició popular.* Barcelona: Edicions 62, 1988.

PUIG, Jordi. "Tradicional i popular: algunes precisions". [en línia]. *cap_de_bec* (25 de maig del 2016). Disponible a: <http://capdebec.blogspot.com.es/2016/05/tradicional-i-popular-algunes-precisions.html> [Consulta: 29 de juny del 2018]

QUINTANA, Jordi; CERDÀ, Jordi. “Cultura popular, cultures populars i escola”. *Perspectiva Escolar*, núm. 293 (2005), p. 2-9. També disponible en línia a: <http://www.ub.edu/ntae/jquintana/articles/QuintanaCerda_culturesPE.pdf> [Consulta: 29 de juny del 2018]

SANTAMARÍA, Enrique; DE LA HABA, Juan. (2003). “Los géneros de la cultura. antropología, feminismo y cultura popular (entrevista a Dolores Juliano)”. *Voces y culturas. Revista de comunicación,* núm. 19-20 (2003), p. 183-197. També disponible en línia a: <http://www.antropologia.cat/files/Entrevista_Dolores_Juliano_Los_g%C3%A9neros_de_la_cultura.pdf> [Consulta: 29 de juny del 2018].

SAURÍ, Enric; ROVIRA, Marta. “La cultura popular: entre el folklore i el símbol nacional”. *Canemàs*, núm. 10 (2012), p. 13-24.

SEMINARI DE CULTURA POPULAR DE L’INSTITUT CATALÀ D’ANTOLOGIA. *Els centres relacionats amb el folklore i la cultura popular a Catalunya* [en línia] [Barcelona: Fundació Jaume Bofill] (1981) Disponible a: <http://www.fbofill.cat/sites/default/files/0289.pdf> [Consulta: 29 de juny del 2018].

SIMÓN, Antoni [*et al.*]. “La cultura popular a l’Espanya de l’Antic Règim”. *Manuscrits. Revista d’Història Moderna*, núm. 6 (1987), p. 93-118. També disponible en línia a: <http://www.raco.cat/index.php/Manuscrits/article/view/23127> [Consulta: 29 de juny del 2018]

SOLER AMIGÓ, Joan. “Apunts sobre la cultura popular a l’escola”. *Escola Catalana*, núm. 466 (2010), p. 15-16.

UNESCO. *Recomendación sobre la Salvaguardia de la Cultura Tradicional y Popular* [en línia] [París: Organización de las Naciones Unidas para la Educación, la Ciencia y la Cultura-UNESCO] (1990) Disponible a: <http://portal.unesco.org/es/ev.php-URL_ID=13141&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html> [Consulta: 29 de juny del 2018].